

Ноев ковчег

Йордан Радичков

Съдържание

Космическият удавник, или въведение към Ноевия ковчег	2
Въшкарчето.....	24
Три врани.....	42
Небесен пришълец. Жаба. Скитащи кучета	44
Хлебарката.....	73
Къкринското ханче подир залавянето на българския Апостол	79
Малашевските гробища	107
Сивият вълк, черното куче.....	111
Тъмният трюм.....	131
Щърков сняг.....	137
Снежен валяк.....	292
Хлебарки четат написаното за хлебарките	297
Небето прокапа	302

Трупът на един удавник ме измъчва непрекъснато. Когато е с гръб към мен, виждам върху плещите му страшни рани. Като че някакво хищно, непознато животно е ръфало големи късове от плътта му. Раните са пресни, едва ли не димящи, но странно е, че ни веднъж не видях да кървят. Аз моля за извинение, че започвам това свое въведение най-напред с раните, а не с лицето, но това става спонтанно. Тези рани представляват ужасна гледка, пред която изтръпвам. Лицето на удавника не ми е познато, ничие земно лице не ми напомня. Коси няма нито по лицето, нито върху главата, сякаш косопад е опасал всичко. И по тялото няма. Нито под мишниците, нито на някое друго място. Лицето е повехнало, женствено е и е спокойно. Очите са сиви. Когато срещне погледа ми, удавникът ми се усмихва приветливо и донякъде дори окуражително. От тази му усмивка чувствам как костите ми изстиват. Понякога той прави един особен жест с ръка, напомня жеста на плувец, загребващ прозрачната вода. Друг път е изцяло вцепенен. Носи се бавно посред клокочещата вода, със затворени очи, съвършено мъртъв.

Чувствам обаче, че подобно на крокодила, макар и да е затворил очите си, то той ме вижда през затворените клепачи и ме следи. Това ме смущава.

Понякога съм виждал морави петна по тялото му, подобни на петната на болестта СПИН. Тези морави петна са подпухнали, особено по хълбоците и по петите. Тогава и лицето му изглежда подпухнало, като че мъртвецът е започнал да се подува от водата. Друг път лицето и тялото са съвършено чисти и гладки. Ако се вгледам по-внимателно в лицето, забелязвам, че клепачите на удавника са полуотворени. Той

ме наблюдава проникателно през тесните цепнатини на клепките. Боя се да не пропадна през тези цепнатини и да попадна в някакъв ужасен свят. Вцепенявам се, като ги гледам.

Така човек се вцепенява, когато върви бос по някоя пътека из гората, през сенчест дол или през цъфнала ливада и като върви и си подсвирква небрежно с уста, замръзва изведнъж, защото открива в нозете си змия. Човекът изпада в пълно вцепенение, докато змията пресече пътеката. Влечугото сякаш го е парализирало. Изпитвал съм го и мога да кажа, че в такива случаи сърцето на човек спира да работи. Дишането му също тъй спира. Това не е страх от змията. То е нещо повече от страха. Цялото същество на човека се изпълва с мистичен ужас.

Миг подир това обаче сърцето го блъска като с юмрук в гърдите, в ушите се чува остър писък. Тоя писък иде от раздвижената в жилите кръв. Тя е хукнала отново по жилите. Ако човекът се огледа около себе си, светът ще му се стори посивял и плосък, все едно че през него е минала гигантска нажежена ютия, изгладила е всичко и е заличила всякакъв релеф. А змията продължава да пълзи и да се отдалечава.

Трябва да мине време, докато природата възвърне постепенно цветовете и звуците си. Докато гората стане гора, долът стане дол, ливадата — ливада, а небето затрепти синьо и спокойно и пекне слънце. Изглежда, че тъкмо това е мигът, когато митическите египетски змии излюпват слънцето от космическото яйце!... Изневиделица се обажда птица, за да подвигне дружелюбно на изплашения човек: „Ей, човеко!“

Ето, приблизително такова чувство изпитвам, когато срещна трупа на удавника и го пропусна да премине през мене. Макар той и да отминава посред клокочещата и ромолеща вода, една съвсем лека утайка от него остава в мене. Чувствам го с цялото си същество, във всички ниши на тялото

и на душата... И много други утайки има в нишите на тялото и на душата, но от какво са, не мога точно да си спомня. И на дъното на паметта чувствам как непрекъснато някаква утайка пада и се напластява. Зная, че кой повече, кой по-малко, всеки един от нас пропуска боледуващия свят през себе си. Някои задържат света по-дълго време в себе си. Той се залежава в тях като болник, страдащ от тежка, неизлечима болест. Тежък дъх започва да се носи от такива хора. Те заболяват заедно с болника и боледуват с тежката му прилепчива болест. Други пропускаат боледуващия свят през себе си много внимателно. Те следят зорко да не би той да остави някоя драскотина в душата им или синина върху сърцето и ако усетят дори и най-малката тревога, затварят плътно преддверието на душата си, поглеждайки към света само през шпионката. Трети пък тъй са устроени, че са разтворили вратите си за целия свят и целият свят преминава през тях като през хан, без да се задържи там вътре ни за един миг.

Ако вие се отбиете в такъв хан, ще видите как ханджията щъка непрекъснато нагоре-надолу. Той държи всеки един посетител под око, нищо не убягва от погледа му. Заедно с това е обърнал към посетителите и ушите си (целият се е превърнал в слух!), за да може не само да вижда, а и да чува всичко, което се говори или разказва. Ще забележите как от време на време ханджията подхвърля по някоя възкликателна дума, за да се разбере, че и той е съпричастен с повествуването. Но ще забележите също така, че както възкликвава и си придава крайно учуден или състрадателен вид — според случая, — то миг подир това лицето му придобива неестествено свиреп израз. Той извиква неестествено свирепо: „Циц!... Циц, мома жено!“

Той наистина е слушал и чрез гримасите си е давал вид, че е съпричастен с това, което се говори в хана. Но и ни за миг

не е изпуснал с крайчеца на окото си козата, запътена към младите фиданки в градината му, разположена под самите прозорци на неговия хан.

„Фиданката!“ — извиква ханджията и излетява като космическа совалка през разтворената врата.

Ето как всеки уж е съпричастен със съдбата на другия! Той дори изтръгва и по някое и друго възкликателно от себе си! А всъщност през цялото това време непрекъснато е бил загледан към своите фиданки под прозореца и следи да не би изневиделица да се появи козата и да бастиса милите, прескъпи на сърцето му фиданки. Тук ханджията ми заприличва на оная част от нашата деятелна интелигенция, която уж все е съпричастна и все възкликвава в полза на народното и на общественото повестуване и устройство, а всъщност е потънала до уши в своето собствено себеустройство!... Фиданката! Фиданката!... Циц, мома жено!

От година на година все повече ме обзема натрапчивото чувство, че с когото и да говоря, то той уж взема участие в разговора и дори се мъчи да надникне в очите ми. Но това е само привидно. Всъщност той нито ме гледа в очите, нито ме слуша, а е заслушан в нещо свое. Понякога дори е втрещен във вътрешността си. Има ли там вътре нещо, или няма, не зная, но той гледа втрещено и се ослушва... Мило му е!

Полека-лека и аз започвам да отвърщам по същия начин. Когато някой ми говори, слушам, но не се впрягам в разказа му. Че за какво ли и да се впрягам! Оставям мисълта си да се носи из собствените ми дивотии, отколкото да се носи из дивотиите на другите. Забелязвам, че много почнахме да се оплакваме. И се оплакваме главно от човека. Уж казват, че народът ни бил добър! Народът добър, а хората лоши! Как тъй, не знам! Лоша работа!... Затуй днешният човек с много слаба надежда похлопва на вратата на друг човек. Ако не му отворят,

то той отива по-нататък, за да потропа на вратата на учреждениято. А учреждениято, където навалищата е като на воденица и е претъпкано от всякакви чиновници, постепенно свикна с тежкия дъх на човешката грижа, стана безразлично и дебелокожо като хипопотама. Някои дори по-дебелокожи и от хипопотама станаха. Те наметнаха сивите си чиновнически тоги и се превърнаха за съвременния човек в сиви оброчни камъни.

При старите оброчни камъни старовремският добродушен човек ходеше, за да принесе курбан и да омилостиви светиите, а при продължителна суша правеше молебени за дъжд. Нашият християнски свят бе пълен с оброчища и с оброчни камъни. Със замирането на вярата и с подмяната ѝ с новото светоразбиране те тревясаха, покриха се с дива къпина, с тръни и с шипка, запустяха и заглъгнаха като стари турски гробища. От свети места се превърнаха в змиарници и в припечи на гущери. Сврака някоя може там да кацне и да поумува на глас. Понякога и сойка каца... И ето ги сега новите оброчища на администрацията! Съвременният човек преминава през тия оброчища от осем часа сутринта до осемнадесет часа подир обяд. И все едно че нищо!

А пусти живот все тече, не спира!

Кога за първи път видях удавника?

За първи път срещнах трупа му в една лятна дъждовна вечер. Връщах се от софийското село Мусачево към София с надеждата, че като стигна средногорския път, ще мога да намеря някоя попътна кола. Но вместо кола ме настигна буря. Дъждът плисна изведнъж. Заваля като из ведро. Големите крайпътни дървета се огъваха и стенеха под напора на бурята, тъй че да се търси подслон под тях, бе много по-

страшно, отколкото да се върви по открития път. Само за няколко минути станах вир-вода. Когато блясваше светкавица, то тя осветляваше цялото поле чак до планините. Щом угаснеше, осветеното от нея поле и планините още няколко мига оставаха залепнали за очите ми. При всяка следваща светкавица предметите се разместваха. Крайпътните дървета се втурваха насреща, за да препречат пътя ми, но непроницаем мрак ги поглъщаше в утробата си веднага след светкавицата. Тъй че аз само можех да ги чувам как плющят, как пукат с клоните си или бучат. Мислех си, че при следващата светкавица ще видя тези гигантски дървета изтръгнати из корен да се носят по полето, гонени от сгромолясващите се отвсякъде гръмотевици.

Нищо подобно не се случваше. Крайпътните дървета все тъй продължаваха да се усукват, да стенат и да вият в бурята. От едната ми страна просветваха радиоантените на гара Столник. От другата страна се издигаха сиви походни радиоантени. Дига някаква се мяркаше, зад дигата канал блестеше. Зад канала започваше поле. В полето стоеше необитаема къща, оградена с бодлива тел. Пазеха я зли кучета. Тази къща познавам отдавна, не помня вече от колко години. Никога не видях хора в нея. Никога не видях да блещука вечер светлина в прозорците ѝ. Минавах често оттам и в двора винаги виждах вързани зли кучета. Това бяха вълкодави, избелели от старост, прегракнали от старост. При появата на човек лаеха неистово. Сега в бурята се бяха умълчали. Стоеха изгърбени и мокри в дъжда. На ярката светлина на светкавиците чак ребрата им прозираха като на рентген. Светкавиците ги изтръгваха светкавично от мрака и ги запечатваха светкавично в бедната ми глава. Далече отпреде ми димеха пещите на металургичния комбинат Кремиковци.

Ето това се виждаше на светлината на светкавиците.

Помня нея вечер и един железопътен кантон или поточно бариерите край него. Камбаните на бариерите биеха, мъчейки се да надвикат бурята, за да предупредят за идването на влак, макар че влак отникъде не се виждаше, а и самите бариери на прелеза не бяха пуснати.

От двете страни на пътя бучеше вода. Над мен бучеше вода. Вятърът на пристъпи хвърляше в лицето ми вода, отвсякъде се лееше вода. Като че ли бях попаднал в утробията на световния потоп и присъствах на самото му зачатие.

При една от светкавиците съгледах, макар и за миг, трупа на удавник. Беше гол. Размерите му бяха неестествено големи.

Въпреки неестествено големите му размери водата го носеше с лекота. Тя преобръщаше удавника тъй леко, сякаш преобръщаше нещо надуваемо, нещо подобно на уголемен макет на човек, направен от съвсем лека материя.

При следващата светкавица го видях отново. Бе изправен, носеше се правостоящ през пътя, по-висок от железопътните бариери. Тъмнината го погълна, камбаните на железопътния прелез продължаваха да бият. В един миг си помислих, че те бият, предупреждавайки за удавника. Малко по-късно, при нова светкавица, видях пак този ужасен труп. Той се мъчеше да се задържи за едно крайпътно дърво. Стана отново тъмно. Не можах да разбера дали удавникът падна пряко на пътя, или бучащата вода го отнесе към необитаемата къща и към онези зли кучета, изгърбени под дъжда, чиито ребра прозираха на светлината на светкавиците.

Спях се.

Отвсякъде се търкаляха гръмове и се гонеха един друг през тъмнината, като че ревящи стада подивели животни бяха се спуснали от небето и галопираха обезумели през бурята. Помежду тях и помежду бученето на водата започнах да

долавям радиошумове. Зная, че с невъоръжено ухо е невъзможно да се улавят радиошумове, но въпреки това налягах слуха си.

Макар и слабо, дочухах ясно далечно пиукане и пращане, духане в тръба. Някой безкрайно далече от мен духаше в тръба. Дори далечен смях дочух. Зловещ бе този смях, той идваше сякаш от самото дъно на Вселената, от преизподнята ѝ.

Аз никога не съм бил в преизподнята и не вярвам някой да е бил, но ето че по една странна инерция, щом стане дума за нещо зловещо, нашето бедно съзнание се запътва към преизподнята. Защото всичко зловещо и страшно ние свързваме с нея. По същия начин и аз оприличих този зловещ смях като смях, идващ от преизподнята. То е защото в моето съзнание го свързвам с един особено зловещ и ехиден смях, който се продаваше в торбички. Да, именно в торбички! Това бе в Япония през 1970 година, по време на световното изложение в град Осака. Тези торбички бяха копринени, с втъкани в коприната копринени йероглифи и дракони. Вътре в тях имаше някакъв малък механизъм. Щом човек натиснеше механизма, откъм торбичката се разнасяше зловещ смях. От самото начало до края, докато механизмът се уморяваше, се сипеше само този зловещ и ехиден смях. По-ужасен сувенир не познавам! По време на световното изложение виждах десетки и стотици хора как купуваха торбичките със зловещия смях, за да се забавляват с него или за да го подаряват на близките и на приятелите. Така в онази година хиляди копринени торбички със зловещ смях се пренесоха и пръснаха по цялата земя.

Хората обичат да се забавляват. В това число обичат да се забавляват и с ужаси, какво да се прави!

Две или три лета поред наблюдавах по плажовете на нашето Черно море как мургави от слънцето жени се разхождаха нехайно, размахвайки още по-нехайно леки копринени торбички. Те щъкаха по нажежените пясъци, спираха се понякога да разговарят с познати мъже или жени и най-неочаквано натискаха механизма за задвижване на зловещия смях. Или пък влизаха да се къпят в морето, оставяйки под чадъра този ужасен механизъм. Най-много край торбичките се струпваха деца. Те така втренчено гледаха, сякаш вътре в торбичките бяха завързани на зъл възел всичките дяволи на ада. Постепенно механизмите на японците се развалиха, но зловещият смях остана, сви се като змия и потъна в здрачните ъгли на подсъзнанието. Може би тъкмо това да е производната, дявол го знае! Макар и да се мъча да залича този смях, не успявам. По някакъв начин той най-неочаквано оживява и се появява релефно и чисто в съзнанието ми.

Неизтребимо е то като плъх!

Хвърлете плъх в тоалетната чиния, пуснете сифона с вода и влезте на другата сутрин в тоалетната. Вие ще останете слисани, когато видите, че плъхът не се е удавил и макар и да е бил изхвърлен през тоалетната на вашата къща, той е оживял, преодолял е целия ад на канализационните тръби и се е върнал отново при вас, мокър и лъскав като видра, с щръкнали неизтребими очи, с които се впила във вас, промъква се или се всмуква и хлътва в собствената ви производна...

Но да се върна пак в полето.

Въпреки че бе лято, бях почнал да треперя от студ. При една нова светкавица видях, че удавникът е отнесен от крайпътното дърво. Той лежеше от едната страна на пътя, между железопътните бариери и кучетата от безлюдната къща. Те бяха все така изгърбени, настръхнали и прозрачни. Пороят носеше огромния труп с лекота. Той ме гледаше със странно

спокойствие. Някакво подобие на усмивка забелязах в гънките на устата му. Правеше някакви странни и много бавни движения с ръце, сякаш по глухоням начин ми обясняваше нещо извънредно важно, едва ли не съдбоносно.

Достраша ме, мокри мравки пропълзяха по мократа ми кожа. Постепенно започнах да разбирам, че това видение е халюцинация, плод на разстроени нерви и на болно въображение. Защо пресичаше пътя ми посред клокочещата вода, за да ме предупреди за някаква предстояща опасност ли? Каква опасност? От какво?

Не разбирах!

На кратки, но силно осветени интервали светкавиците продължаваха да изваждат от мрака това ужасно видение. То хвърляше върху всичко наоколо оттенъка на скопеца, на преждевременно състареното. Злите кучета от необитаемата къща стояха все така изгърбени. На светлината на светкавиците костните им системи продължаваха да се виждат като на рентген. Зад къщата водата стигаше до гърди, свличаше се от висока дига и се разливаше нашироко през високи царевичи, помитайки ги с лекота.

Над тези полегнали царевичи водата понесе и големия труп на удавника.

Повече не го видях. Радиошумовете в ушите ми заглъхнаха. Зловещият смях от японската торбичка секна изведнъж.

Хвърлих плъха обратно в клозетната чиния и пузнах водата. В онази вечер не забелязах удавника да има рани върху плещите си. Мисля, че тогава той изобщо нямаше рани. Възможно е при краткостта на светкавиците да не съм могъл да разгледам достатъчно подробно всичко, не зная, но мисля, че тогава той все още нямаше рани. Неговите рани аз видях

много по-късно, съвсем пресни, сякаш току-що ръфани от голямо животно, но не кървящи. Подир време започна да ме преследва натрапчивата идея, че това не са рани, ръфани от непознато за мен животно, и че е възможно този космически удавник да е Икар, на когото са се откъснали крилете при падането. Неговите рани ми изглеждаха като ями, откъдето са изкоренявани дървета. Но ако удавникът е бил Икар, то аз е трябвало да чуя шума и свистенето на крилата му, пращането от тяхното откъсване, преди той да се сгромоляса при железопътния прелез и да се заблъска или понесе през клокочещата вода... Нищо подобно не чух в онази ужасна вечер освен търкалящите се гръмотевици, сигналите на железопътния прелез, радиошумовете и зловещия смях от японската копринена торбичка, извезана с копринени йероглифи и дракони... Бурята отнесе космическия удавник през повалените царици, придържайки го в античния коридор за прелет на водоплаващи и блатни птици. По този миграционен коридор два пъти годишно от север на юг и от юг на север прелитат белите и сивите чапли, дивите патици, дивите гъски, дъждосвирците, калугериците, бекасината и блатният бекас, голямата бекачина — дублата, малката бекачина, наречена глухарче, свещеният червен ибис на старите египтяни, понякога и сабълъкюн ще прелети, както и потапници... В съзнанието ми останаха сигналите на железопътния прелез. Те звучаха тревожно и се мъчеха да надвикат тътена на бурята, изтегляща се постепенно на изток. Тези сигнали предупреждаваха за идването на влак... Влак обаче аз не помня да се е появявал през онази вечер. Но тревожните сигнали от прелеза помня, както и смълчаните зли кучета в двора на пустата къща. И досега не мога да си обясня защо стоеха вързани там тези кучета и какво пазеха в необитаемата къща.

Късно подир полунощ, вече вкъщи, бях посетен от Мао Дзедун. Той се появи съвсем безшумно в стаята ми. Стоеше на прага на отворената врата, тъжен и състарен. Бе като същество от друга цивилизация. Не зная защо, но всички мъртви ми изглеждат като че ли са от друга някаква цивилизация.

Мао Дзедун бе много смален подир смъртта си, не по-висок от пет- или шестгодишно дете. В едната си ръка държеше отпечатък от своя собствен портрет, а с другата си ръка го приглаждаше постоянно, мъчейки се напразно да изглади гънките му. Портретът бе мачкан и тъпкан с крака. Собственикът му по всяка вероятност го бе намерил на улицата.

Мъртвият човек се натъжаваше още повече, като виждаше, че не може да изглади гънките на смачкания си отпечатък, нито пък да изтрие петната по него. Освен мътни петна по лицето имаше следи от обуца и боси ходила. Тези, които бяха мачкали отпечатъка, изглежда, че го бяха и подритвали и тъпкали.

Двамата се гледахме, без да си говорим, както не си говорехме и с космическия удавник. Но макар мъртвият и да не ми казваше нито дума, аз мисля, че го разбирах. Да му помогна обаче, не можех, никой още не е успял да помогне на мъртвите! Можех само да му съчувствам. Не зная дали разбираше, че му съчувствам. Постоя на прага, после се обърна заедно с портрета си и се отдалечи бавно. Вървеше бавно, но много бързо се смаляваше. Стъпките му бяха безшумни. Шумеше тихо само жилавата хартия с отпечатъка.

Подир време започна да ме навестява често. Издебваше ме обикновено, когато съм сам. Тътреше сломен своя смачкан портрет, без да спира да го приглажда с ръка. Беше нещастен, че не успява да изглади портрета си, да премахне петната и да заличи отпечатъците от гумени ходила по него. Мъртвият, както и портретът на мъртвия бяха на една и съща височина,

затова, като го носеше, тъжният човек винаги произвеждаше книжен шум около себе си, защото влачеше портрета по пода.

Понякога той го тътреше подире си. Портретът следваше унило своя водач и двамата имаха вид на китайска джонка в безветрие. Друг път той носеше портрета пред себе си като икона, издигайки в култ собствения си отпечатък, така че трудно бих могъл да кажа кой кого тътреше — дали мъртвият човек портрета си, или портретът теглеше на буксир мъртвия си стопанин. Всеки случай и двамата се появяваха и изчезваха подобно на два много стари йероглифа, скачени един за друг.

В китайската писменост почти всички йероглифи са двусрични, едната сричка обикновено е изображението, другата сричка е произношението. Никога не успях да разбера кое от двете е изображение и кое — произношение. При всяко ново появяване човекът и отпечатъкът избледняваха бавно и мисля, че занапред не ще бъда в състояние да разчитам каквото и да било, а ще чувам само шум на оризова хартия. И човекът, и неговият смачкан отпечатък имаха вид на деца, чиито играчки са счупени.

Посещенията на мъртвия китаец извикаха в съзнанието ми една огромна бронзова камила, застанала сред сиви пясъци. Тази камила бях виждал много отдавна, ако не бяха посещенията на китаеца, едва ли бих си я спомнил. Това бе камила от стара фотография. Пред нея стоеше китайско момченце, по панталонки и ризка, босо, потънало до глезени в пясъците. Момченцето гледеше втренчено камилата със своите детски монголоидни очи. Камилата държеше гордо главата си, тя стърчеше високо над момчето и с меланхоличните си монголоидни очи гледеше зад пясъците. Никъде нищо побезнадеждно и по-самотно не видях в живота си от тази бронзова монголоидна камила и от малкото китайско момченце,

потънало до глезени в сивите пясъци, втренчило поглед в нея.

За мен това малко момченце, застанало пред бронзовия кораб на пустинята, постепенно започна да се превръща в символ на човека, изправен пред монголоидните очи на вечността. Зад тях, безнадеждна и безкрайна, се сивееше вълнообразната пустиня. Възможно е и ние с вас да сме там някъде!... Не настоявам!

Всичко, разказано дотук, се случи през лятото, в топло време, при извънредно силна активност на Слънцето. После дойде мократа софийска есен. Мокротата попи една част от виденията, други останаха като неясни петна по влажни стени. Подир есента настъпи зимата. У нас зимите обикновено идват от север, но през последните години зимите на няколко пъти идваха от югозапад, откъм Италия, и много често се случваше Южна България да бъде засипвана със снежни преспи и да се прекъсват пътните съобщения, докато на север от Балкана владееше нормална зима.

В един зимен ден бях на брега на Малкия Искър, на изток от София. Чаках прелет на диви патици. Споменах по-преди, че при прелета си от север на юг дивите патици, дивите гъски, блатният бекас, бекасините и калугериците, дъждосвирците и червеният ибис се придържат към въздушния коридор за прелет. В много стари времена тук се е очертавала бреговата ивица на голямо езеро. Водоплаващите и блатните птици са се придържали при своя прелет за бреговете на това езеро и ето че сега, подир хиляди години, птиците все още продължават да се придържат за отъпкания от праотците въздушен път към южните морета, към Близкия Изток, Индия, Африка или Австралия. За разлика от птиците човекът отдавна е загубил тези свои коридори. Техните стени са порутени и буренявали и той наникъде вече няма да мигрира

освен във въображението си!... И може би някой ден нагоре, към звездния свод, към тъмната и враждебна Вселена!

И тъй, аз стоех при реката, бреговете ѝ бяха бели от снега. Бели бяха и върбите, и тополите от двете ѝ страни. Цялото заснежено поле се белееше. То излъчваше чистота и спокойствие. Далече в дъното сивееха планини, загърнати наполовина в сиви облаци. Залутани снежинки се въртяха из въздуха, танцуваха и падаха леко в краката ми.

Прелетяха бърнета. Стрелях. След изстрела те се повдигнаха нагоре, набраха височина и продължиха полета си на югоизток, към Турция. Върху реката се посипаха сачми. Погледнах там, дето цамбурнаха сачмите, и дълбоко под водата зърнах загадъчна усмивка.

По реката, величествено и бавно, като подводница, се носеше голяят и огромен труп на моя космически удавник.

Той изпълваше коритото на реката от бряг до бряг, усмихваше се, загледан втренчено през мен, сякаш бях направен от прозрачна материя. Постепенно втренченият му поглед се разми, стана разсеян, лицето започна да се състарява много бързо, да гъбясва и сравнението със скопец натрапчиво нахлу в съзнанието ми.

Докато се изтегляше по течението на реката, това величествено видение ми предаваше или втълпяваше някакви свои мъгляви мисли, без да говори. То изцяло бе потопено във водата и дори и да говореше, нямаше как по мърдането на устата да разбирам неговите думи.

Помня, че в главата ми отново нахлуха шумове. Започнах да долавям плясък на вода и шепот, далечно ехо от далечно сриване на планини, зловещия смях от копринената японска торбичка, стъпките на бягащи йероглифи и дракони. Долових дори усилията на хвърления в клозетната чиния плъх,

който се бореше отчаяно да се измъкне отново на повърхността — не е ли от него този плясък на вода?... Удавникът се полуобърна, целият вцепенен.

Тогава видях зеещите рани върху плещите му. Те не кръвяха, водата не се обагри в червено от раните.

Трупът се изтегляше величествено между белите брегове на реката. Там, където тя се стесняваше и по краищата я покриваше тънка ивица лед, удавникът разбиваше с трясък леда.

Гледах всичко туй като хипнотизиран.

Някой започна да шепне вътре в мене, че трябва непрекъснато да се събират трохите на живота. Цялата сиромашия и сухоежба да се събира, като се скъта всичко и се запази, за да се пренесе през времето. Подобно на Ной, който събра и пренесе през потопа в своя ковчег цялата твар на земята. Благодарение на това животът отново можа да се размножи.

Но ако животът се размножи отново, то той получи ли се? — попитах оня, дето шепнеше в мене.

Той не ми отговори.

Аз и досега не зная дали животът се е получил и ще може ли той един ден изобщо да се получи?

Отнесеното от реката видение ми внушаваше, че трябва старателно да събера разпръснатото и да го пренеса в трюма. Но досега нали все това правех! Нали уж все Ноеви ковчези ковях и правих! През целия си живот все това правих, ковчегостроителствах, макар нищо да не успях да пусна на вода! А и не зная дали някога ще се намери някой да надникне в трюма и да прелисти нещо, или само ще хвърли един бегъл поглед и ще побърза да се отдалечи. Въпреки това ден из ден започна да ме преследва натрапчивата идея и манията, че аз подобно на библейския Ной ще трябва да събера не само мизерията на своя живот, но и цялата мизерия и величественост

на този въшкав живот, дето го живеем с вас, мили ми четецо! За въшкавия живот аз по-нататък ще пиша. Ако четецът има търпение, ще стигне и до въшкавия живот... Как ще бъде всичко това подредено, още не зная. Зная само, че мисълта е много натрапчива и въображението ми рисува дивни картини под сивите планини в далечината, загърнати от сиви облаци. Каква величествена сивота!

Сега като пиша, си спомням, че стъпках много внимателно снега около себе си и че седнах върху своята раница да пия чай. Пушката държах между коленете, за да бъда готов и да стрелям, ако нещо прелети. Отвсякъде ме заобикаляше тишината на снежното поле. Дори залутаните, танцуващи из въздуха снежинки, като падаха, стъпвах на пръсти, внимавах и те да не нарушат тишината. Трупът на удавника се бе изтеглил по течението на реката. Вече не го виждах, само лека пара виждах как дими между бреговете, а водата потръпваше като от убождане.

Отпихах от горещия чай и гледах полето. От брега на реката се виждаха железопътният кантон и бариерите, познати ми от лятото. Запустялата къща се виждаше, оградена с бодлива тел, както и две неясни петна върху снега пред къщата. Знаех, че тези две неясни петна са злите кучета на необитаемия дом.

От време на време поглеждах и към реката и си спомням, че се питах тогава възможно ли е картина, нарисувана от въображението, да бъде отразена във водата като в огледало?

Не зная за съществуването на такъв физически закон, но смея да твърдя, че при изключително голяма концентрация човек е в състояние да види отразен въображаем образ или събитие. Може би това да граничи с лудостта, но не ще бъда аз първият, който ще хвърли камък подир лудия!... Помня също, че макар и седнал върху раницата сред снега, аз все още

продължавах да се повдигам на пръсти вътре в себе си и чувах как от много далече бучи и се стича вода.

Това бучене идваше от дъното на Вселената. Освобождаваше се енергия.

Знаех, че всичко е плод на болното ми въображение, но въпреки това мисълта за свой собствен Ноев ковчег ме изпълваше с трепет. Тя се загнездваше все по-навътре и по-навътре в съзнанието, сви се там в него подобно на дървояд и започна, без да бърза, настойчиво и постоянно да чопли мозъка ми.

Спомням си, че посред белия сняг си представих как се нося през времето със своя Ноев ковчег. Видя ми се красиво и величествено. Но за съжаление, бе за кратко време.

Изведнъж и с много голяма яснота аз видях как около мен, по бреговете на реката, през самата вода, през полето, по сивеещите в далечината планини и зад планините подтичват непознати за мен хора. Всеки един носеше плавателно корито под мишница, всеки един бе съсредоточен в своята идея или мания да пътува с коритото си през времето. Някои вървяха подобно на бурлаки, теглейки отподире си с въжета тежки гемии. Художници бързаха да нарисуват картините си, навсякъде по снега бяха разположени стативи. Помежду стативите им крачеха поети, рецитирайки гръмко неясни стихове. Каменоделци дялаха с длета човекоподобни фигури, като същевременно ги и укрепваха с дървени скелета. На едни места издигаха паметници и бюстове, на други места събаряха паметници и бюстове. Интересно ми беше, че и при строителството, и при разрушението работеха с патос и с въодушевление. Стъклописци стъклописваха, а до тях акуратни мъже бележеха акуратно музикални ноти по петолиния, тананикайки си тихичко. Ехтяха надалеко гласовете на фил-

мови режисьори, увеличени неколkokратно чрез ларингофони. Режисьорите се мъчеха да запечатат на филмовата лента откъси от живота, както и неговите подобия. И политици видях да се трупат и да ръкомахат. Всеки един политик с едната си ръка ръкомахаше, а с другата стискаше под мишница плавателното корито, с което се канеше да пътува през времето. И артисти също така видях — всеки артист носеше по няколко маски, постоянно сменяше маските, чудейки се с коя от тях да остане. Някои маски бяха захвърлени в снега. Между тях имаше тъжни, имаше засмени, замислени също тъй имаше. Тези захвърлени по пътя маски бяха картонени знакове на театралната бутафория. И мрачни типове забелязах в навалищата как издълбават с ножчета собствените си имена върху лицата на християнски светци, за да останат по този начин и те във времето. Светците гледаха кротко мрачните типове, без ни един мускул да трепне по лицата им, и се молеха на Бога с известните на всички ни думи: „Прости им, Господи, те не знаят какво вършат!“. Един луд зареждаше пистолета си — той отиваше да убие някаква известна личност, та по този начин да премине през времето и да надмогне смъртта. Знаем, че през времето може да премине единствено човешкото дело, макар че като се обърнем назад в историята, виждаме, че от това дело са ни останали само малко камъни и малко думи. Една източна поговорка твърди, че всичко се бои от времето, но че времето се бои от пирамидите!... Ако понякога описваме части от живота, то аз мисля, че по този начин ние правим отчаяни опити да съживим тези части за втори живот, много по-дълъг от истинския, и да надмогнем смъртта. Зная, че е нескромно, но какво да се прави, щом не можем да се примирим с мисълта за смъртта!

Спомням си още, че в онзи зимен ден навалицата никак не ме отчая, напротив! До известна степен тя ми даде кураж да се заловя енергично със своята работа.

Както казва апостол Павел, когато тичат по игрището — всички тичат!... Не можех аз единствен да остана със скръстени ръце. Зная, че се нагърбвам с непосилна задача. Моята черупка може въобще да не тръгне. Тя може да потъне като камък на дъното още в самото начало, при първата вълна. Но нали надеждата ни крепи! Трябва да повярвам много силно в работата си. Тази вяра ще ме крепи да работя, да преодолявам всякакви съмнения, всяка греда и ребро да одялам спойно, всеки гвоздей уверен да кова и да вдигна знаме на палубата! И мото! Много е хубаво, когато една работа има свое мото! Тогава тя върви! Съвременният свят още няма свое мото. Той затова и не върви, а се бута. А и животът няма мото! (На живота всъщност мото не му трябва!)

Ако умра, преди да съм завършил, и всичко край мене се разпадне, то дано моят четец не се погнуси, ами посегне към написаното. Надявам се да останат там отпечатъци от паметта... Всеки един строи кораба на своя живот и сам по себе си светът е една огромна корабостроителница. Но колкото и напрегнато да се вираме, рядко ще видим как някой малък плавателен съд се откъсва от сушата и слиза на вода. А труд в гигантската човешка корабостроителница кипи денонощно!

Как ми се иска да напиша тези бележки със силата и с размаха на запорожците, когато писаха своето прочуто писмо до султана, подпитвайки го саркастично за таралежа и дали султанът би имал любезността, след като си свали гащите, да седне със своя гол задник върху таралежа! И други подобни!... Но где такава сила в мое време?... Где такъв размах у

мен самия?... Отвсякъде околоръст е теснота! Душевна несгода и теснота! Делничност просмуква дните ми! Чувствам как постепенно и жестове, и мисъл все по-делнични и маломерни стават. Дали не започвам да се усуквам около себе си и да се оплитам като какавидата на копринената буба?

Наред с всичко туй разбирам, че написаното по-нататък ще страда откъм чистота на жанра. Залъгвам се с надеждата, че недостатъкът може лека-полека да се превърне в предимство. Ще имам грижата да събирам само части от живот, макар и тези части да са бедни. Но нали са части все пак от цялото. Живи впечатления ще събера, това, което съм видял с очи и пипнал с пръст, стига то да има свой цвят и свой мирис. И по-малко ще съчинявам! Макар че аз и съчинението не отхвърлям!

Съчиненият от човека живот протича при голямо напрежение на мисълта и на въображението. Мисълта и въображението са в постоянен спор и в съревнование със самия живот. В подобна работа мисълта и въображението тичат непрекъснато напред-назад, изпреварвайки непрекъснато събитията и фактите. А ако спрат и постоят при тях, обработват ги внимателно, обръщат ги предпазливо и често пъти може да се види как хващат някое събитие или някой факт с по два пръста и го изхвърлят навън с погнуса. Все едно че умряла мишка са намерили и хващайки я с два пръста за опашката, я хвърлят гнусливо в кофата за смет. Тъй в търсене и в съпоставяне на фактите, в постоянно тичане, в спор и несъгласие със самия себе си бедният писач превръща манията си в графомания. Много често бедният писач стои забил нос в някой дребен незначителен факт и се чуди как по-нататък да продължи... Но дотук достатъчно!

И тъй, нагърбвам се със задачата да продължа по-нататък, като започна отново да сковавам бедния плавателен съд

и лека-полека да пълня трюма му. Нямам никакви шансове за успех, но при всеки случай си казвам окуражително: „Хайде, удавнико, на добър час!“

Все пак е по-добре да се удавим в океана, отколкото да се удавим на сушата!

Възнамерявах да започна бележките си с нещо голямо и красиво, достойно за двадесетия космически и ядрен век, но ето че още в самото начало ръката ми трепна и наклони перото към въшкарчето.

Тежко живееше въшкарчето. Живееше самотно, изритвано и гонено отвсякъде. Денем се криеше из глухите и тъмни усои на гората и само вечер се измъкваше от своето укритие. Появяваше се заедно със сивия здрач, самото то превърнато в сив здрач, сякаш не живо същество се показваше от гората, ами сив горски дух изпълзяваше от тайните ниши на неразгаданата природа.

Бе се родило съвсем малко, може би още недоносено в утробата на майката. По-големите от него го гонеха непрекъснато. Когато майката лягаше да кърми новородените, силните го избутваха настрана. То обикаляше около тях, сумтеше, подтичваше напред-назад, квичеше тихо или заставаше неподвижно и съвършено озадачено. Не се дохранваше, ни един ден не позна ситостта. Растеше бавно, непрекъснато се препъваше и все повече и повече изоставаше от братята и от сестрите си.

Грозни кичури четина щръкнаха от него във всички посоки, неравномерни ивици се изтеглиха по дължината на мършавите му хълбоци. Кафяво, черно и жълтеникаво се смесваха върху него без всякакъв ред. Няколко месеца поред то се скиташе из гората, прилично на онези пънкове, дете блуждаят из европейските градове на Запада, като разнасят по улиците своите скандални и грозни прически, наклъцкани грубо с ножици, боядисани в синьо и в оранжево, странно защо наречени протестни прически.

Четината на скитника постепенно потъмня, но не се заглади, а остана да стърчи на сплъстени кичури по мършавото му изгърбено тяло. Стадото сякаш усещаше с някакъв свой стаден инстинкт, че този проскубан гръбльо е случайност, грешка и отклонение от природния ред или пък някоя не-лепа идея в загадъчната глава на природата. Затуй го отхвърли от себе си, тъй както здравият организъм отхвърля от себе си чуждото тяло, за да не се смеси то с останалите и да бъде една постоянна и скрита опасност за вида, за неговото отслабване или намаляване на жизнеността му. Освен че го блъскаха със зурлите си и оставяха синини по мършавите му хълбоци, те хапеха настървено и зло и ушите му, тъй че малкият нещастник с пронизително квичене и с бяг се спасяваше от своите мъчителни. Завираше се в някой непроходим гъстак и там чакаше да преминат болките му. Но мухи подушваха отдалеко с мръсните си носове миризмата на пресните рани и се завираха при него, за да облизват раните му и да го мъчат.

Раните заздравяваха, но ушите на нещастника си останаха нацепени и обелени, тъй че на места хрущялът се белееше, и това още повече загрозяваше малкия скитник. Самотата го научи да стои постоянно нащрек. Готов бе да изчезне мигновено и при най-малкия шум. Него дори сойките го стряскаха при всяко свое подвикване. Всяка счупена съчка го караше да застава неподвижно. Обработваше внимателно всеки един звук, както и най-малките, едва доловими шумове. Всяка въздишка на вятъра обработваше, идващата отдалече миризма на дим, моторна миризма или тежката и лепкава миризма на човек.

Тежко живееше въшкарчето.

Аз се извинявам, че в присъствието на прелюбезния човек и на моя великодушен читател наричам въшкарче едно

грозно и диво същество, мършаво и гърбаво, постоянно гонено и преследвано, навсякъде бито, отритнато отвсякъде и от всички, цялото в рани и в синини, проскубано и неугледно. Но какво мога да направя аз — нищо не мога да направя, — защото самият прелюбезен човек измисли това име и го даде той не, ами дамгоса с него малкия и грозен дивак, този черен галаган, търкулнат по най-небрежен начин и напосоки от съдбата. Всемогъщата съдба, мисля аз, би могла да събере в едно прелюбезния човек и въшкарчето и като ги залепи на лицевата и на опаката страна на една и съща монета, да започне да подхвърля монетата във въздуха, играейки си с нея на ези-тура. Аз ни ези имам куража да избира, ни тура!... Или би могла съдбата, ако поиска, да разбърка човек и въшкарче, тъй както играчът на табла разбърква заровете, преди да ги хвърли пред себе си. Мигар знаем ние и мигар можем да кажем кой именно ни разбърква нас като зарове и ни хвърля небрежно пред себе си? Можем ли да твърдим със сигурност, докато подскачаме и се търкаляме през неуютния живот, дали чифт отбелязваме, или тек! Аз нищо не мога да кажа, затова и оставям заровете да се търкалят и да подскачат, и докато съдбата си играе небрежно на ези-тура, ще побързам да се върна при въшкарчето, тази сива сажда, запокитена в лоното на природата.

Това въшкарче е едно наплашено, малко, грозно и мършаво диво прасе. (Както казва Сервантес: Извинявам се пред читателя, но това животно се нарича именно така!) Когато излизаше вечер на паша, бе все нащрек. Промъкваше се в самия край на дивечовите ниви, засети на тесни ивици до гората. Понякога пристъпваше предпазливо към някоя картофена градина или царевича, без да се отдалечава от ниските и гъсти храсти. Храстите се усукваха от всички страни около

големите тъмни дървета и тънеха в дълбоко мълчание. Малкият скитник се таеше в този тъмен гъстак, едва-едва показвайки влажната си зурла от него. А ако излезеше на открито, то бе само на една крачка от гората. Придържаше се близо до гъстака, за да може и при най-малката опасност да изчезне в него. В тъмното чуваше как стада диви свине поломяваха царевичката и ровеха из картофите. Те вървеха шумно, сякаш без страх и без всякаква предпазливост. Това обаче бе само привидно.

В стадата много уши и много чувствителни ноздри обработваха всеки страничен шум и всяка необичайна миризма, които биха застрашили нощната паша. Там майките бдяха ревниво над малките. Млади мъжкари обикаляха околоръст и бдяха и над майките, и над приплодите. По този начин стадата увеличаваха шансовете си за оцеляване, докато малкият скитник се грижеше сам за всичко.

Той сам трябваше да изучава през летните нощи непознатите дивечови пътеки. Дали лисици по тях се промъкваха, сърна ли някоя, таралеж ли, заек ли, или студена жаба пъплеше бавно там. Сам трябваше да издирва местата за водопой и прохладните калища. Ако се случеше да излезе по-рано и да стигне рано при някое калище, въшкарчето се спираше, защото чуваше в тъмното как тежко шляпат в мътната вода и в тинята диви свине. Спираше се, не смееше да приближи, защото знаеше, че ще бъде бито и прогонено от калището. Заобикаляше отдалеко, все се ослушваше и чуваше как тежко се преобръщат в тинята големите, как после излизат всички вкупом и започват да се чешат шумно в дърветата. Въшкарчето все се ослушваше! Самотията изостряше сетивата му, то се превръщаше постепенно в една съвършена машина за обработване на звукове, на миризми, на тайнствени шумове и странни трептения, с каквито са пълни нощите.

През тази подвижна и чувствителна точка се кръстосваха и пресичаха всичките линии на горското житие-битие. Привикна да се придвижва с дебнене, подобно на сивите горски духове. В гората имаше много горски духове, те щъкаха в различни посоки съвършено безшумни и съвършено безплътни. В началото го плашеха и го стряскаха, но с времето свикна с тях, защото самото то стана един от тези скитащи или щъкащи в тъмното духове.

Изкушаваше се през летните нощи да върви продължително време все срещу вятъра. Така можа на няколко пъти да попадне в непознати райони. Денем се криеше в гъстаците, в някоя падина, защитена от вятъра, и там, свряно в ниското, слушаше как високо горе, по платата, откънтяват металически звукове, нещо злобно свисти из тревата, някой вик ще се чуе или тежка кашлица. Това бяха косачи, косеха тревата по билото, клепеха или точеха стоманените си коси и посред косенето се чуваше и глухата им дълбока кашлица. Коне също така процвилваха горе по билата, стада овце проблейваха и звънеха със звънците си, враждебен кучешки лай се търкаляше от високото към леговището на малкия скитник, сякаш някой търкаляше от високото към него камъни. Летният вятър въртеше, бавно променяше посоката, това даваше възможност гръбълото да обработва звуковете околоръст.

По този начин въшкарчето четеше, препрочиташе или си преговаряше простите четива от огромната книга на природата и мисля, че почти преваляше нейната първа страница.

Веднъж намери диви ягоди в една падина, сладки, ароматични и алени. Докато дъвчеше и примляскваше, ален сок се стичаше от устата му, по зурлата и по брадата. Като казвам брада, то моля с известна условност да се приеме това определение. Гледан отпред, гръбълото имаше полегата муцуна, с

подвижно и влажно рило, под долната му челюст стърчеше кичур черна четина, нея именно си позволявам да нарека брада. Челото му се изтегляше ниско назад, за да оформи тясна мозъчна кутия, пълна с мрак. Две прилепнали и нацепени от свински зъби уши довършваха неговия скромнен портрет.

Понякога кръстосваше нощем пътя си със закъсняла каруца. Конете теглеха мълчаливо своя товар, кожа поскърцваше, колелетата гърмяха тежко с железните си шини, искри излитаха от тях и дълго след като каруцата отминеше, малкият самотник чувстваше как по влажното му рило полепва тежката миризма на непознато животно, тоест — тежката миризма на човек. Същата тежка миризма полепваше по влажната му муцуна, когато ненадейно го насмиташе стадо овце и виждаше то, че подир овцете върви нещо двукрако и смешно, щръкнало високо в небето. И ако жени пееха и преобръщаха или пластеха сено в окосените ливади, то пак долавяше тревожната и тежка миризма на човек. Ако се случеше да доближи някоя махала, пълна с кучета, с петли, с крякащи гъски, ужасяваше се от целия този шум и бързаше час по-скоро да се отдалечи от него.

Отначало всичко го плашеше и стряскаше, но с времето привикна с кукуруганията на петлите и с лая на кучетата. Кучетата не смееха да се отдалечават много от махалите. Те се придържаха наблизко край своите стопани, но понякога такъв грозен лай надаваха, че стопаните им излизаха с викове навън, а се случваше и някой от тях да изгърми и с това да натроши тъмнината като стъкло.

В такива нощи нищо друго не оставаше, освен да се бяга! Да се бяга... да се бяга... да се бяга!

Трудно ми е да кажа колко път пробягваше! Всяка нощ бе в постоянно дебнене и в движение. Сам в своя свят на самотник! Малък и смешен единак, рано паднал зад борда, без обаче да погине! Мисля, че още много пясък имаше да изтича на тънка струйка в пясъчния часовник на този малък и мършав мърльо!

Една нощ обикаляше край малка картофена нива. Боеше се да излезе от тъмната ивица на гората. Откъм нивата към него идеше на талази сладката миризма на картофи. На фона на звездното небе стърчеше странният силует на някакво човекоподобно същество. То не дишаше и не излъчваше никаква тежка миризма, но тъй както бе побито в нивата, плашеше, защото наподобяваше донякъде косачите от ливадите, пастирите на овцете, каруцарите от каруците или пешеходците, димящи с цигарите си по планинските пътеки и склонове. Знаеше една дива джанка, ходеше нощем да яде окапалите по земята плодове, но отдавна вече не намираше там нищо, затуй се премести към картофената нива. За втори път идваше, но онуй стърчащото в нивата го караше да бъде предпазливо. Горкото животно, то не знаеше, че това е едно безобидно плашило, побито в нивата от своя наивен стопанин с надеждата, че ще опази картофите от набезите на диви свине. И ето че докато стоеше и се ослушваше в тъмната ивица на гората, чу как от срещуположната страна нещо тежко се зададе през гората, чупейки по пътя си сухите клони.

То излезе от гъстото, сякаш разполови гората на две половини. Пръхтеше силно и без да се спира, започна да преорава картофената нива.

Беше огромен глиган.

Земята пукаше под натиска на рилото му. Едрите грудки хрущеха в голямата му уста. Дивото животно дъвчеше шумно.

Една част от картофите падаха от устата му, другата то преглъщаше с шумно мляскане. Малкото напрегна своите жили и мускули, престаши се, направи няколко крачки напред. Копитата му потънаха в меката пръст на нивата. На лунната светлина грозните кичури четина изглеждаха още по-щръкнали и загрозяваха и без това грозното и мършаво дребосъче.

Глиганът вървеше към него, сякаш не го забелязваше. Ореше картофената нива с тежко пъшкане и когато го доближи, повдигна муцуната си. Рилото му бе мокро, то се огъваше, движеше се, зад него стърчеха и се белееха огромни глиги.

Малкият скитник се изгърби, сви се, но подаде боязливо напред своята малка муцунка.

Не може да се каже, че глиганът бе много нежен с него. Той го побутна леко с рилото си, толкова леко, че дребосъчето се преобърна в нивата, но застана пак на краката си, заледано с боязливо очакване в гиганта. Той не бе много любезен, но и не бе враждебно настроен към черния галаган, търкулнат случайно в нозете му. Помириса го, като че да запомни миризмата му, обърна се и продължи да оре със страшната си зурла картофената нива. Мърльото пристъпи към него, наведе се да опита една грудка, и тъй... грудка подир грудка, тръгна по петите на тежкото и тъмно чудовище. Работеше непрекъснато с нацепените си грозни уши, за да пресява нощните шумове, и като схрускваше бързо картофената грудка, спираше се, за да проверява с влажната си муцуна нощните миризми.

Нощта е пълна с капани, самотата го бе научила да бъде нащрек.

Малкият мърльо усети, че над нивата премина като тръпка враждебната миризма на човек. И съчка дочу, че се счупи. Не по-дебела от сламка бе тази съчка, но достатъчно

шум произведе, за да го накара да изтича напред към глигана. Плъзгайки се покрай твърдия му хълбок и покрай плешката, гръблото застана пряко на пътя му, застина в онази тревожна поза, каквато само дивите свине могат да разбират помежду си.

Гневно изпръхтя глиганът и понесе той мигом огромната си и черна маса през нивата. Миг подир това откъм другия край на картофената нива се чу гръм. Огромен дулен пламък понесе през тъмното огнената си опашка.

Гората забуча, доловете препредадоха ехото на гърмежа. Дълго още подир гърмежа се носеше суха шума и се люлееха вейки в тъмнината, бележейки пътя на изчезналия глиган и на малкия горски скитник.

От тази нощ глиганът и малкият горски скитник заживяха заедно.

Глиганът бе стар единак, с много стари рани по себе си. Някои от раните бяха от огнестрелно оръжие, други бяха от глигите на глигани и много олово имаше в тялото си единакът. На гърдите и от двете страни на плещите му бе израснала и се бе оформила същинска броня. Животното излъчваше мощ, мършавият изгърбен мърльо до него изглеждаше като една запетайка. Единакът не се дразнеше от присъствието му. Нещо повече, той започна да се държи дори покровителствено с него. Ако излизаха късно в дивечовите ниви или на някое калище и намираха там стадо диви свине, единакът ги разпръсваше, но оставяше край себе си малкия скитник и дори му позволяваше, докато се преобръщаше в калището, да въвира муцуната си в неговата. А понякога сам го повдигаше с глигите си във въздуха и го преобръщаше в тинята, без да го нарани.

Този единак бе слязъл от планината тук в ниското, защото в същата тази година се роди малко желъд и дивите

свине, поединично или на стада, бяха почнали да се придвижват към ниските части, за да търсят там картофени ниви, необрани още кукурузи или пък дивечови ниви, изтръгнати от гората, посети там от човека като малка надежда за дивеча и за изхранването му. Но същевременно турени от човека посред гората и като примамка и капан за големите диви животни. Макар че единакът излъчваше мощ и вървеше, без да се отбива от пътя си, той вече бе много стар, възглух и със слабо зрение. Съдбата кръстоса пътя му с малкия гръбльо. Дребосъчето бе грозно и мършаво, но имаше великолепен слух и остро обоняние и мисля, че понякога можеше да улавя дори далечните трептения и вибрации на Вселената, ако в нея наистина има някакви трептения и вибрации, както и да отделя и да пресява всичките миризми на гората. Стариият единак имаше огромен опит, имаше сила, но сетивата му губеха постепенно своята чувствителност, затова той се отнесе дружелюбно към малкия самотник и го допусна близко до себе си, за да може чрез него да запълва отчасти отслабалия слух, загубата на обоняние и зрението си.

Странна е понякога симбиозата в природата. Дивите биволи търпят върху гърбовете си един вид птици, за да ги пощят, крокодилът допуска в отворената си уста съвсем крехка птичка, за да кълве останките от храна по зъбите му, но никое старо животно в природата не взема със себе си младо животно, за да му бъде водач. Изключение мисля, че има само при дивата свиня. Когато ловците срещнат някой стар и глух глиган-единак, придружаван от малко, грозно и крайно измършавяло прасе, те наричат дребосъка с прозвището въшкарче. Ловците знаят, че такива въшкарчета са отритнати от стадата и че като се поскитат няколко месеца сами из горите, накрая се присламчват към някой стар единак, за да му бъдат

очи и уши в пълната с капани гора. Във Франция ловците наричат дребосъчето юнга, но у нас на Балканите този нещастник и гръбльо се нарича въшкарче, без да може някой да каже дали наистина нещастникът е въшкав, или не е!

То и не е задължително едно нещо обезателно да е въшкаво, за да го наречем въшкарче!

И така, въшкарчето се сподоби с покровителството на стария единак. То се скиташе заедно с него, без никой повече да го бие. Истина е, че ни веднъж не се отнесоха нежно с него (старецът не умееше да бъде нежен), но и не го биеше, не насяше рани на тялото му. Рядко единакът влизаше в единоборство с някой от младите глигани. В такива случаи въшкарчето отстъпваше настрана и отдалеко наблюдаваше битката. Гората пукаше и пращеше, ломеха се сухи дървета, тежко дишане идеше от вчепкалите се един в друг мъжкари, като че смерч някакъв се усукваше и мачкаше всичко по пътя си. Ако единакът побеждаваше, оставаше дълго време на полесражението. Въшкарчето го гледаше през ниските храсти, но се боеше да приближи. То чакаше старецът да тръгне през гората и чак тогава тръгваше подире му, без много да се приближава до него. Единакът никога не се обръщаше назад, той бе сигурен, че въшкарчето върви по петите му и го следва неотстъпно по безкрайните и криви дивечови пътеки. Веднъж само изпадна в критическа ситуация и урокът от нея заседна трайно в черепната му тъмна кутия.

Казахме, че дребосъкът бе още в самото начало на голямата книга на природата, може би вече преваляше нейната първа страница. И ето че към другите прости четива то прибави още едно просто четиво.

Една нощ, след като земята почна да замръзва и все потрудно се намираше храна, единакът поведе въшкарчето към стара сечина. В нея имаше огромни стари пънове, станали

сиви от времето. Бяха пръснати по сечината и стърчеха в нощта тъй грозно, сякаш земята показваше навън гнилите си кътни зъби. Единакът натисна един от тези посивели пънове, подхвана издълбоко корените му и като го преобърна с трясък, почна да го обикаля със сумтене. Трошеше със зъби корените и измъкваше от тях угоените и тлъсти личинки на бръмбари. Голямо лакомство бяха тези личинки за дивите свине, но не всяко прасе имаше силата да изтръгне гнилия пън от леглото му.

Въшкарчето приближи, смъкна се в зейналата изпод пъна яма и там, посред синкавата земя, започна да търси и да събира тлъсти личинки.

Когато единакът влезе в ямата и видя, че въшкарчето рови със зурлата си и обира угоените тромави личинки, той така изсумтя, че се вдигна прах от ямата, и като удари въшкарчето, отхвърли го върху преобърнатия пън, щръкнал с изтръгнатите си корени във всички посоки. Квичене раздра тъмнината, нещо сякаш натроши костите на въшкарчето. Квиченето замря в гърлото му, то се свлече като дрипа на земята и когато подир малко се изправи, дълго залиташе и поднасяше задницата си. Нещо солено-сладко и лепкаво потече от устата му.

Оттогава, щом старецът се запътеше за някое сечище да кърти пънове, въшкарчето стоеше на почтително разстояние от него. Обикаляше наоколо му и караулеше, а единакът през това време цепеше изкоренените пънове или ровеше в ямите под тях, за да събира сладки личинки.

Така единак и въшкарче заживяха заедно. Заедно изкараха цялата есен. Земята постепенно изстиваше и се втвърдяваше, трудно се изравяха от нея корени. Малките локви замръзнаха, ледът стигна до дъното им и макар да натрошаваха леда, дивите свине не намираха нито капка вода за пиене. По

високите върхове падна сняг. Отгоре, от високото, слязоха още диви животни, за да търсят храна в ниското, но заедно с това се появиха и ловци и почнаха да кръстосват пътеките на дивеча с обучените си зли кучета или пък да устройват засади по пътеките и по дивечовите вървища. Нерядко отекваха изстрели, билата глухо ги препредаваха.

Ден из ден тревогата в гората нарастваше. Ако ловците хитруваха, дивечът също тъй хитруваше. Нощем извървяваше огромни разстояния, за да излезе от предполагаемите капани, сменяше леговищата си, но не можеше да се отскубне от човека! Човекът беше навсякъде! Както споменахме още в началото, съдбата бе събрала в едно прелюбезния човек и въшкарчето и като ги залепи на лицевата и на опаката страна на една и съща монета, тя започна да подхвърля монетата небрежно във въздуха, играейки си с нея на ези-тура.

Независимо от безбройните и хитри капани въшкарчето продължаваше да стои на стража край стария и възглух единик. То караулеше постоянно и бързаше да изведе стареца от гората, преди ловците да са успели да затворят и да щракнат капана. И успяваше! Успяваше благодарение на своите изострени сетива, на слуха и на обонянието си! И на някакъв особен вътрешен усет, придобит по времето, когато всички го биеха и пъдеха от себе си и трябваше да се скита самотно в пълната с тайнственост и със страх природа.

Единакът избираше всеки ден ново леговище. Обичаше места заветни, обърнати на юг, далеч от колибарските селища и от пътищата. Въшкарчето го следваше неотстъпно.

Една нощ те дълго се скитаха в търсене на храна и осъмнаха на непознато място. Старецът избра за леговище невисока дъбова гора. Гъсти тръни бяха разпръснати из нея, помежду тръните се увиваха диви шипки и къпина. Мястото из-

глеждаше толкова диво, сякаш тук изобщо не бе стъпвал ничий крак. От много далече въшкарчето дочуваше да се обаждат петли, изглежда, че на тази страна имаше село. От време на време приглушен екот долиташе като че изпод земята. Това бе ек на наковалня, в него нямаше нищо тревожно. Единакът се бе заровил наполовина в дълбоката шума, обърнат на юг, в очакване да се покаже слънцето и да го стопли приятно. Само на метър от него лежеше въшкарчето, също тъй заровено в шумата. Нацепените му уши стърчеха извън шумата, за да обработват проникващите в дъбовата гора шумове.

Спокойствие струеше в гората, тук ги нямаше дори нахалните сойки.

Постепенно слънцето нагря приятно гърбовете им и единак и въшкарче се унесоха в дрямка.

По едно време въшкарчето трепна, шум някакъв долови. Този шум му напомни шума от лапите на лисица. Само че тези лапи тупаха по-тежко и не бяха дебнеци и предпазливи като лисичите лапи.

Скочи мигновено, обърнато към шума.

Старецът продължаваше да дреме, приласкан от слънцето.

Въшкарчето започна да ситни около него, стана неспокойно. Единакът се размърда, но не се изправи, ами остана да лежи, потънал наполовина в меката дъбова шума. Въздухът донесе през гората враждебна миризма, подир миризмата между дърветата се показа куче.

Въшкарчето вече бе успяло да размърда единака, той се повдигна неохотно на предните си крака, но остана да клечи, подпрян на задницата си.

Сипкав, зъл лай се изсипа в гората. Кучето се втурна към тях. Старецът не трепна, ами продължи да стои облегал на

задницата си, обърнал застрашително своите остри глиги към кучето. Въшкарчето се притисна в единака, то цялото трепереше. Кучето с лай обиколи край тях, все повече и повече се настървяваше, все повече стесняваше кръга, търсеше откъде да атакува глигана. Бе младо куче с едри лапи. Очите му станаха постепенно синкави от злоба. Мисля, че по едно време то дори обезумя. Някакъв спазъм премина по тялото му, сви се като топка и в следващия миг тази топка полетя към глигана с разтворена челюст.

Стар беше единакът и възглух, но голям опит имаше в единоборството с кучетата, неведнъж на пътя му се бе изпречвало куче. Той замахна отсечено с глигите си още когато кучето летеше във въздуха към него.

Глигите удариха гръдния кош и срязаха ребрата, сякаш някой посече кучето със сабя.

Ужасен писък се понесе из гората. Кучето се преметна във въздуха и падна в меката шума. Кръв обагреше шумата, докато то скимтеше и искаше да захапне въздуха с острите си зъби, а лапите му ровеха наоколо и напразно се мъчеха да се докопат до нещо устойчиво... В гората замириса на смърт.

Въшкарчето се спусна да бяга, но се спря, защото сред кучешкото квичене долови, че нещо тежко и бързо иде през гората към него.

Върна се назад. Старецът продължаваше да стои приклепнал на задницата си. Цялата му муцуна бе кървава, глигите му бяха кървави, дори очите му изглеждаха кървави. Стоеше той неподвижно и гледаше гърчещото се и умиращо в нозете му куче.

Кучешка смърт — грозна смърт!

Грозна миризма идеше откъм кучето, но друга още по-грозна и тежка миризма удари въшкарчето в носа. Това бе тежката и грозна миризма на хора.

Тя едва не го подлуди.

Изгърби се и затича като смахнато около единака. Но старецът не му обръщаше никакво внимание, ами продължаваше да стои неподвижно, сякаш вторачен в падналото отпореде му куче. Пет или шест кучета са втурнаха от гъстака към тях, буквално се изсипаха отгоре им. Ужасен лай се разнесе в дъбовата горичка, шумата страшно шумеше под лапите на кучета. Въшкарчето повече не изтрая. Смали се то още повече и се изгърби, самата му душица се смали, и без повече да се колебае и да чака, се втурна в посока, обратна на кучетата и на шума.

Отподире му припукаха пушки, чу глиганът да изревава, кучетата се нахвърлиха настървено върху глигана, дивият им лай се задави и заклокочи в гърлата им, сякаш се бяха задавили със свинска четина. Ловците викаха, възклицаваха и се вайкаха. Чу се единичен изстрел, глигановият рев секна. Млъкнаха изведнъж и кучетата. В този миг въшкарчето чу как цялата гора тича по петите му и отвсякъде се прокрадват и го преследват сиви горски духове. Единственото спасение бе да се бяга!

Много часове минаха от тази ужасна картина. Въшкарчето намери укритие в гъсти борики, нищо в тях не помръдваше и никакъв звук не идеше отникъде към сумрачното му обиталище. По едно време слънцето се изгуби, вятър се появи. Плъзна се вятърът като смок от върховете на бориките, едва-едва ги разклати и малкият скитник видя, че някакви бели мушици се завъртат бавно из въздуха и падат край него или отгоре му без жужене.

Като насън беше всичко.

До вечерта прекара в бориките, излезе по тъмно от тях. Белите мушици продължаваха да блуждаят из въздуха и да

падат съвършено безшумно върху земята... Тръгна без посока. Катереше се и се спускаше, все очакваше в тъмнината да излезе на някоя дивечова пътека или да зърне познатия силует на единака. То не знаеше, че единакът висеше сега окачен на ченгели и че го дъреха в една от махалите под светлината на петромаксва лампа, а наоколо му клечеха кучета, следяха дрането, облизваха се и проскимтяваха.

Подир полунощ въшкарчето се свря разтреперано в едни къпини. Имаше суха шума в къпините, затопли се в шумата и чу вече в просъница да кукуригат петли. По петлите разбра, че не е много далече от махалите, от които искаше да избяга.

На разсъмване се смая, всичко наоколо му бе бяло. Белите и леки мушици продължаваха да се въртят безшумно из въздуха и да падат безшумно върху земята, върху къпиновия храст и върху дърветата. Чисто и светло бе всичко наоколо му, белотата го плашеше и заслепяваше. За първи път виждаше сняг в живота си. Съдбата прояви милост към този отритнат от всички самотник. Подир вчерашния ужас тя покри цялата земя в бяло, за да изтрие всичките грозни следи.

Лежа в къпините през целия ден.

Надвечер спря да вали. Небето се проясни, далече на запад, над самата гора, висеше червено слънце. То бе студено и тежко. Въшкарчето се размърда в къпините, измъкна се навън, нозете му затънаха в мекия сняг.

Приятно беше и съвсем тихо. За първи път не чу собствените си стъпки. Продължи внимателно напред, разрови с муцуна снега, бучка сняг остана залепена върху рилото му. На белия сняг този гръбльо изглеждаше още по-мършав, проскубан и грозен. Като го гледа човек, може наистина да си каже, че това е само една черна сажда, излетяла от комина на природата и паднала върху чистия сняг по погрешка!

Останало отново само, въшкарчето не забравяше да се придържа покрай спасителната ивица на гората, за да може и при най-малката опасност да изчезне в гъстака.

И така, като бродираше чистия сняг, придържайки се покрай гората, и гледаше как дърветата сриват безшумно белия товар от себе си, то чу как отнякъде пукна пушка. Препъна се от изстрела, падна върху мекия и чист сняг, примляска с уста, защото усети нещо сладко — напомняше му смътно червения и сладък сок на дивите ягоди. От устата му бликна кръв, снегът наоколо почервения. Белите снежинки продължаваха да се лутат безцелно из въздуха и да падат съвършено безшумно върху земята и върху въшкарчето... А аз, глупакът, си въобразах, че то има още много пясък в своя пясъчен часовник! Но можех ли да предположа, че този пушечен изстрел ще пръсне тъй неочаквано часовника му и ще прекъсне неговата тънка пясъчна струйка!

Ето така въшкарчето напусна този въшкав живот. Изглежда, че съдбата, като си играеше небрежно на ези-тура с монетата, я изгърва по невнимание.

Слава богу, прелюбезни човеко, че ние с вас бяхме от другата страна на монетата!

Зимата се удължи, дърветата по цели дни стоеха побелели от скреж. Отдалече те изглеждаха нежни, дантелени. Особено брезите с техните тънки клонки. Брезите се бяха превърнали в гигантски паяжини, които улавят в капаните си и най-лекото дихание на зимата. От студ дори дъхът на зимата бе спрял, тя едва-едва дишаше.

Ако снегът заугля дърветата, притиска ги и нередко чупи клоните им, то скрежът полепва по тях много деликатно. Той обгръща всяка клонка и всяка издатина внимателно. И ако някъде е останал неотбрулен от вятъра лист, то и самият лист побелява. Може да се каже, че скрежът превръща гората в пълния смисъл на думата в бяла приказка.

Сред тази бяла приказка виждам как се появяват три черни врани. Те се реят лениво над гората, поглеждат лениво ту от едната, ту от другата си страна. Мисля, че като поглеждат вляво или вдясно, то те нищо не търсят, защото цялата земя под тях е покрита със сняг, ами правят всичко това по навик.

И ето че като се пореят из студения въздух, трите врани внезапно се спускат и кацат в едно самотно дърво, застанало в края на гората. То се е отдалечило от гората само на няколко крачки. Направило е тези няколко крачки напред примамено от нещо, но не е посмяло да се отдалечи много.

Враните се наместват в самотното дърво, разпокъсват дантелената му корона и притихват. Приличат ми на черни и тежки чугунени топки. Чакам всеки миг да се изтърсят надолу като гюлета и чупейки клоните по пътя си, да се забият дълбоко в снега.

Трите врани обаче продължават да стоят неподвижни в дървото. Ни една птица не помръдва. Те сякаш не чувстват никаква нужда от движение — нито да оправят перата си, нито да помръднат с глава, нито да се попоцят... Наблюдавам ги продължително.

Не отлитат и не помръдват!

Тръгвам да обходя гората. Правя пълен кръг и отново излизам при самотното дърво. Трите врани продължават да стоят неподвижно в неговата корона.

Изглежда, че нямат никакво намерение да отлитат наникъде.

Тези врани постепенно ми заприличват на тежки мисли, които понякога ме връхлитат. Такива мисли обикновено долетяват изневиделица. Те сякаш се зараждат от самия въздух, от неясната и сивкава далечина, в самото време като че ли се зараждат, спускат се лениво над главата ми и щом кацнат, застават абсолютно неподвижно. Подобни черни и тежки мисли понякога стоят в главата ми с месеци и с години. Те нито гнездят, нито отлитат!... Или поне да се разшават малко!

Но не шават!

А защо са три тези врани, не зная и не мога да кажа.

По реката се зараждаше мараня. Отначало тя трептеше и шаваше едва забележимо във въздуха, но постепенно се разширяваше, докато накрая всичко започваше да трепти и да шава като живо. Обгърнатите от маранята предмети ставаха подвижни и някак си леки, пясъчните наноси в реката се заляляваха, раздвижваха се големите каменни пладница, струпаните в тях камъни изглеждаха като живи стада, скупчили се в сенките да пладнуват. От двете страни на реката се разстилаха прашни царевици и слънчогледи. Нямаше никакъв вятър, а ето че в безветрието слънчогледите и прашните царевици се движеха без нито един зелен лист да прошуми. Цялото речно корито до края на хоризонта трептеше и планините в далечината също тъй трептяха. Всичко под небесния похлупак бе забулено в мараня, станало бе подвижно, цялата нажежена земя бе станала подвижна и лека в нажежения въздух. И притихнала бе, по лятному примаяла, сякаш заслушана в нещо. Из въздуха се носеше едва доловимо бръмчене, неистово пищяха жетвари, с невидими сърпове жънеха в жегата своето невидимо жито.

По реката сред прах се появяваха каракачани, запътени към планините на запад. Те пристигаха с големите си стада овце. Не се задържаха много покрай реката, а се изтегляха постепенно към планините заедно със своите стада, с кучетата и с мулетата, чиито самари никога не се сваляха от гърбовете; върху самарите бе привързан багажът на номадите.

Стада и каракачани се изтегляха на запад, звънът на стадата и дрезгавият лай на кучетата им едва затихваше, а ето че отдолу по реката се задаваха нови номади, овцете им се

разстилаха настървено и шумно по цялата ширина на коритото. Реката тук имаше две корита, едното бе малко и тясно, в него тя течеше в по-голямата част от годината, притичваше бързо по бързеите или пък стъпваше на пръсти в дълбоките тихи вирове, като облизваше леко с език пясъчните брегове и ги подмиваше. Второто, голямото корито, лете пресъхваше. То бе издълбано нашироко. Реката бе работила тук хилядолетия. Тя се разполагаше в него по време на бури, търкаляше и ломеше скални късове, бучеше и се мяташе грозно от бряг до бряг. Мъкнеше изкоренени дървета, вдигаше мостовите еднодръвки и когато се оттичаше, подире ѝ оставаше едно пусто корито, покрито с наноси пясък, тиня и огладени речни камъни. Отдалеко тези гладки речни камъни, заоблени от всички страни, приличаха на стада овце, излезли на паша. Някъде те се скупчваха, за да пладнуват в сенките на върбите и на водните ели.

Върби имаше много. Стари, изкорубени, наклекали като стари вещици по бреговете на реката, надвесени над някой дълбок вир, синкав и сивкав, втречени в собствените си изкорубени отражения. И млади върби имаше — те се трупаха около старите вещици в очакване да заемат местата им. При порои реката поваляше младите, изкореняваше една част от тях, гътреше ги и ги мачкаше в сляпата си ярост, за да ги изхвърли на някой завой на брега и да ги натъпче там в тинята. С лекота преместваше огладените речни камъни от левия на десния бряг или от десния на левия и в яростта си затриваше всички кладенчета по пътя. Но ето че мътните ѝ води постепенно се оттичаха, избистряха се, смаляваха се, стихваха, реката се провираше тихо между камънаците и пясъчните наноси. Тя лъкатушеше през преобразеното си корито, утъпкваше едно съвсем малко и скромно леговище, прилична на

змия. Лягаше в него и почваше да се люлее, като че дебнеше нещо иззад напечените от слънцето брегове.

Всъщност тя нищо не дебнеше, а по-скоро внимаваше да не стресне ни една животинка в прозрачната си утроба. А през това време изкоренените, смачканите и забити в тинята по двата бряга върби се отърсват леко, пускат нежни корени в тинята, разтварят пъпки, показват бледи листенца и филизи, наричани леторастия. И това никакво дръвце, прокълнато да не върже никога плод през живота си, оживява отново!

Подир година, когато реката придойде и пак тръгне да помита и да преобръща всичко в широкото си корито, то тя с изненада открива, че изтръгнатите с корен върби са възкръснали от мократа тиня. Старите вещици продължават да клечат все на едни и същи места, почернели и гърбави, и със своите заклинания и магии не позволяват на реката да прехвърли високите брегове и да помете нивите. Това се повтаря всяка година. Реката продължава да изтръгва от корен млади върби, мачка ги и ги преобръща по пътя си, накрая ги извърля като нещо съвършено непотребно, но ето че тези живави върби отново поникват и така, година подир година, реката сама и съвсем сляпо засажда върби по собствените си брегове, та по този начин ги укрепва и заедно с това очертава и своите неприкосновени граници.

В тази малка империя човекът ни сее, ни жъне. Той може там само временно да премине със своите овце или биволи, може да налови риба, да се изкъпе в тихата вода, топла и милваща, или да пладнува под рехавата сянка на някоя върба. Лете в изоставеното речно корито се показваше бледа зеленина. Това бе много нежна и сладка трева. Тя надничаше иззад огладените речни камъни, плъпваше върху наносите и

само за няколко седмици можеше да се види как зелени облаци запълзят покрай реката, как набъбват те и едрят от влагата. Тогава именно по реката се появяваха каракачанските стада, биволи излизаха на паша, нагазваха те в меката трева с тръбни гласове, въртейки на всички страни кръвожадните си очи — това домашно животно е тревопасно, но погледът му е винаги кръвожаден. В трептящата мараня бивоите изглеждат като праисторически животни. Тях ги изкарваха на паша деца, по обедно време ги натикваха в дълбоките вирове, а те самите, сваляйки бързо панталонките си, се хвърляха във водата, гмуркаха се или язدهа потъналите до уши домашни животни.

И едно стадо свине се появяваше през лятото, гонено постоянно от селския свинар. Стадото тичаше своя неизменен свински тръс много истеричаво, без никаква посока и цел, както само свинята може да тича. В него имаше млади прасета, големите ги биеха непрекъснато, затуй по реката постоянно се носеше квичене и се вдигаше прах. То щъкаше непрекъснато, изгубваше се за известно време в маранята, появяваше се отново на най-неочаквано място, ровеше с неуморимите си зурли, преобръщаше камъните, изтръгваше корени от земята или лягаше внезапно в някое овче пладнище, уж за да спи.

Но изглежда, че там, в овчето пладнище, го нападаха кърлежи, защото стадото се рипваше с квичене и поемаше отново своя свински тръс, вдигайки прах отподире си. След него подтичваше свинарят, на когото викаха Ико.

Ико бе сух и висок, с неестествено дълги ръце и крака. Имаше остроносо лице, високо, но тясно чело, очите му бяха сиви, дълбоко хлътнали. Той се носеше от сутрин до вечер по реката, приличен на призрак, чезнец в леката мъгла сутрин

или като неясен, трептящ силует в маранята по пладне. Дрехите му бяха винаги широки и къси. Ту се показваше с някой червен елек, ту в зелена униформена дреха, в черен брич или в голф, или пък в нещо шаячно и безлично. Ико износваше дрехите на умрелите и ако умрелите можеха да го видят, мисля, че щяха да останат доволни, защото той ги носеше дотогава, докато и последната кръпка, и последното копче не паднеха.

Освен за дрехите на умрелите той се грижеше и за кладенчетата. Ако реката ги засипваше, когато приижда, Ико се грижеше да разкопае отново наноса и чакъла. Гребеше настървено с ръце, докато отдолу започне да избива вода, след това заставаше на колене, вторачен със сивите си хлътнали очи в мътното око на кладенчето. Мътното око постепенно се избистряше и се виждаше как избиващата отдолу вода повдига леко пясъка от дъното. Ико дълго гледеше едноокото кладенче, дори се захласваше в него. Когато се изправяше, той оставаше слисан, че никъде околоръст не се забелязват свинете.

Товага хващаше каскета си в едната ръка и се понасяше бос през струпаните безразборно камъни, през пясъчните ивици и чакъла, през бързеите и бродовете на реката да догонва стадото.

Намираше го да се окопава в някой нанос, въздъхваше с облекчение и се навеждаше да наплиска лицето си в реката, а щом се изправяше, триейки с опакото на каскета лицето си, с изненада откриваше, че стадото се изнизва далече от него, въртейки във въздуха спираловидните си опашки. „Оу! Оу!“, извикваше пастирът и се понасяше подир истеричавите животни... И така всеки ден, през всичките лета на живота си пастирът се носеше като летен призрак из сухото речно корито, износвайки дрехите на умрелите.

Тъй виждаха пастира и жените, влезли в реката да се къпят. Те бяха свикнали с него и със стадото му, свикнали бяха да се появяват изневиделица и мисля, че ако някой ден забележеха стадото да се понася по небето със своя равномерен бяг и да върти то на свредел свинските си опашки, насметено от своя бос пастир с червения елек, никак нямаше да се изненадат, а щяха да продължат да се къпят в реката и да трият усърдно една на друга гърбовете си с голям калъп сивкав сапун, извънредно пестелив на пяна и тъй много икономичен, че един калъп може да се употребява през цялата година, без да бъде изтъркан.

Този домашен сапун жените варяха от свински мазнини, смесвайки ги със сода каустик. Ако оскъдна пяна от него попадне в очите на човека, то те тутакси почервеняват. Жените знаят това и когато се къпят, внимават много да не попадне пяна в очите им. Мъжете са по-небрежни, затуй много често не, ами обичайно е да се срещне мъж с червени очи, а косите на умитата му глава тъй много са се изправили, че стърчат във всички посоки. Жените омекотяват косите си, натривайки ги с оцет и с хума, и може да се види, когато вървят мъж и жена, как на жената косите се спускат меко и на вълни по врата и около шията, а перчемът на мъжа стърчи във всички посоки по най-див начин и с такива червени очи ви гледа той, като че ли не цивилизован човек ви гледа, ами някой човокоядец и варварин.

Ето по тази причина жените в моя Берковски край изглеждат тихи, кротки, женствени и почти питомни, а мъжете имат вид на току-що доведени от гората диваци. Жените нищо не правят за тяхното опитомяване, изглежда, че мъжете в този си вид им харесват.

Докато къпещите се в реката жени натриваха една на друга гърбовете си със сивкавия калъп домашен сапун и си го

предаваха от ръка на ръка, те гледаха как по реката към тях се задават стада овце, забулени в прах и в мараня.

Бяха каракачански овце.

Посред овцете се виждаха няколко мулета, в различни посоки подтичваха огромни рунтави кучета, всичките до едно вълкодави, мелодичен звън идеше от стадото, а най-отзад къпещите се жени видяха да пристъпват няколко каракачанки, забулени и те в прах и в мараня. Въпреки жегата каракачанките бяха забулени в дебели плетени шалове, сгънати на няколко ката върху главите им, наметнали се бяха с шаячни елеци, обточени с гайтани, изпод елеците се диплеха тежки вълнени фусты, от гънките им надничаха тъмновинени шарки. По-голямата част от тези тежко облечени номадки предяха или пресукваха прежда, набъбналите им вретена се въртяха тежко в маранята, увиснали на невидими нишки.

Всичко това идеше към къпещите се в реката по един много странен начин. То сякаш плуваше бавно из въздуха, ту се повдигаше към избелялото лятно небе, ту се спускаше помежду заоблените речни камъни, станали подвижни в нажежения подвижен въздух.

Жените, къпещи се в реката, стоеха потопени до шии във водата, мокрите им тела лъщяха, изправените им и силни гърди се повдигаха и спускаха при всяко вдишване и издишване. Къдравите им мокри подмишници искряха на слънцето, тъмните им коси се спускаха и залепваха по вратовете, помежду гърдите им или по раменете и поради това, че бяха мокри тези коси и залепнали, то жените като че стоеха посред реката с умалени глави. Сравнени с малките им глави, всички останали форми изглеждаха уголемени. Къпещите се загребваха вода с шепи, обливаха се разсеяно с нея, някоя от жените внезапно се потопяваше и изчезваше във водата, течението я

понасяше леко, тя припълзвяваше към брега и там, надигайки се от водата, се заглеждаше към идващите по реката стада и към каракачанките.

Далече, далече, почти в самия край на нажеженото речно корито, се отрониха черни точки. Това бяха биволи. Наблизо изтрополи кола, мелодичните дзилове се удариха звънко един в друг, смесиха се със звъна на каракачанските стада, железните шини на колелетата загърмяха грозно по речните камъни. Всички къпещи се изведнъж се потопиха във водата, отвън останаха само мокрите им глави, колкото да следят кога колата ще се отдалечи на такова разстояние, че да не може да бъде видяна от нея голотата им.

Колата не се отдалечи, тя просто се размаза и стопи в маранята.

Стадата овце също пропаднаха в маранята, сливайки се с камъните.

Само звънът на звънците продължи да се сипе спокоен и равномерен.

Малко по-късно жените започнаха да се надигат от водата и тогава видяха, че овцете не са се изгубили в маранята, а че минават през речния брод, наредени в тънка нишка. Каракачанките продължаваха да вървят по брега. Те не търсеха брод, не се събуваха да газят реката, знаеха, че нагоре по течението овцете отново ще прегазят през някоя плитчина. По този начин овцете постоянно преминаваха от единия на другия бряг в търсене на паша, а каракачанките вървяха бавно все по едната страна на реката, като поклащаха тежко тежките облекла. Всичките им дрехи бяха предени, плетени и тъкани на ръка. Откъм цвят те не бяха пищни, но можеше да се види как върху черния шаяк е наметнат тъмновинен елек, обшит с черни гйтани, някъде просветне червена нишка, другаде заговори кратко някое сърмено петно, вплетено между

гайтаните, фустите се люлеят, разтягат се и се огъват като мехове на хармоники, черни и тъмновинени, помежду тях се виждат сури дрехи, изпод сурите дрехи се мярка бял вълнен чорап, плетен на една кука. И макар че е грубо изплетен, този чорап по никой начин не загрозява прасеца на жената, ами напротив, той сякаш обгръща внимателно този прасец, за да го скрие от слънцето, да не обгори и да не стане той мургав, а да запази белотата си и заедно с това да го запази и от чужди погледи.

Овце и номадки минаха близко покрай къпещите се в реката, звънът на пиринчени звънци се посипа като ситен пясък върху тях. Каракачанките спряха да въртят вретената, сбутаха се и застанаха посред камъните пред потопените дошии жени. Някои се надигнаха от реката, без да изпускат от очи каракачанките.

Но колкото и да се взираха, те не срещнаха нито един поглед. Изпод плетените, сгънати на няколко ката шалове се виждаха неясни лица, потънали в сянка. Тези жени не забулваха лицата си, но и не ги държаха открити, винаги намираха начин нещо от тях да остане завито под шал или кърпа и да е постоянно на сянка. Кога и къде се къпеха тези номадки, никой не знаеше в селото и никоя селска жена не бе видяла гола каракачанка. Или поне боса!

Те бяха повити като пашкули в своите вълнени плетива и шаяци и ни веднъж не се случи някоя от тия бели какавиди да излезе от пашкула си и да потопи своето голо тяло в реката.

Може би нощем се къпеха те, при пълен мрак, невидими дори за самите себе си! Те непрекъснато бяха обгърнати в мрак, дрехите им сякаш бяха плетени и тъкани от мрак, тъмнина таеше в техните гънки. (Каракачанките отглеждат много черни овце, на слънцето вълната им избелява съвсем

слабо, колкото черното да се стопли и да не изглежда антрацитено. Когато острижат овците, каракачанките преработват тази вълна в прежди и шаяци, обличат те в нея от главата до петите себе си, мъжете си и децата. Поради тази причина в някои берковски села наричат каракачанина чърновълнец, тоест облечен в черна вълна. В тези берковски села на бялото казват бело, на черното казват чърно, оттам и чърновълнци.)

Една жена изрече нещо с хрипков глас, завъртя вретеното, увиснало покрай фустата ѝ, другите около нея се размърдаха и тръгнаха подир овците, препъвайки се в камъните. Къпещите се жени започнаха да се плискат шумно. Реката течеше лениво, милваше ги, бълбукаше около тях, опипваше с муцуна гъвковите тела, правеше бавни кръгове и все тъй лениво се плъзгаше по пясъчното си корито, за да се добере премаляла до някой бързей. Дребни рибки се стрелкаха в топлата вода, попови лъжички шетаха чевръсто досами брега, жаба можеше да се види как клечи, заслонена наполовина до един речен камък, пълчива и тя като камъка, за да не бъде забелязана от деца и от щъркели. Сива крачеца чапла стоеше посред бързея недалече от жените, тя бе като побита в средата на бързея, съвършено неподвижна. Само понякога забиваше светкавично човката си във водата, за да изтръгне от прегръдките ѝ някоя малка рибка. И пак заставаше съвършено неподвижно, прилична на донесен от реката изсъхнал корен, щръкнал посред бързея.

От време на време някоя жена изпискваше и разбивайки с ръце водата, изтичваше на брега. Тя показваше там цялата си голота на ослепителната светлина на слънцето, пристъпваше от крак на крак, махаше с ръце и сочеше нещо в дъното, сетне бавно-бавно нагазваше в реката, сипвайки по шепа вода върху раменете си и върху гърдите. Подир време друга

жена изпискваше, изправяйки се енергично във водата, но не хукваше тя да бяга към брега, а отстъпваше бавно и заднешком към плитчината.

Отстъпвайки, тя гледаше как отдолу по реката едно съвсем малко стадо овце върви в жегата, водено от сама каракачанка. Овцете на всеки четири-пет крачки се спираха, забили глави една в друга, каракачанката правеше кръг около тях, подканяше ги да вървят, избутваше ги леко напред, няколко овце се откъсваха неохотно от стадото, подире им притичваха една по една останалите и бързаха да забият муцуните си отново една в друга, за да се пазят от жегата. Така, постоянно подканяйки ги, овчарката приближаваше върбите, потънали в унес или в дрямка и крайно унили.

Щом овцете се добраха до върбите, сбутаха се в леката им рехава сянка и останаха там неподвижни, като че бяха побити. Откъм реката се виждаха само гърбовете им, ако човек отнапред не знаеше, че са гърбове на овце, можеше да помисли, че в сянката са струпани речни камъни. Каракачанката премина бавно по нажеженото корито, заобикаляйки големите камъни, спря близо до жените, без да ги поглежда, наведе се и дълго ми ръцете си. После се изправи, тури длан над очите си и дълго гледа на запад, към планините. В тази посока бяха изчезнали другите жени преди нея с овцете, с вълкодавите и с катърите. Звънците им отдавна бяха заглъхнали, прахът подир стадата се бе стопил.

В далечината планините продължаваха да трептят в маранята, те се диплеха една над друга, надничайки над рамената си, венец подир венец. Последното и най-високо било очертаваше държавната граница с Югославия, там сякаш беше свършекът на света. В скутите на планините се белееха пресли. Натам отиваха всички стада, там се ширеха големите планински совати, горе овцете се угояваха и каракачаните,

пристигнали по-рано, съживяваха изоставените, изстинали мандри. Натам изглежда, че отиваше и тази каракачанка със своето малко стадо овце.

Тя пристъпи към жените, все покрай водата, излязлата на плитчината се поприкри и нагази в дълбокото, без да откъсва от нея очи. На едно място каракачанката се спря, огледа около себе си и седна сред напечените от слънцето камъни. Овъглената ѝ фигура се смали. Тази жена сякаш не седна да почива, ами седна по средата на нажежената пещ да изтезва себе си.

Реката пълзеше почти до самите ѝ нозе, но тя не се събу и не натопи нозете си във водата, а остана неподвижна, кукнала сред камъните, почти толкова неподвижна, колкото неподвижна бе и голямата крачеща чапла, будуваша в бързеея.

Жените продължиха да се къпят, без повече да обръщат внимание на седналата посред камъните номадка, увита в шалове и в шаяци. Те се преместиха бавно срещу течението, придържайки се близко една до друга. Изглежда, че нещо в реката ги плашеше. Една от тях внезапно се втурна към брега. Тя уверяваше останалите, че усетила как някаква ръка във водата се била протегнала към нея и я била пипнала. Пипнатата застана до колене във водата, говореше непрекъснато, сочеше мястото, където е била пипната, питаше няма ли някакъв белег на пипнатото място и не е ли то зачервено. Пипнатото от невидимата и поради това мистична ръка бе високо върху бедрото. Увериха я, че няма никакъв белег и че мястото не е зачервено. По това време друга една жена започна да пищи: „Змия! Змия! Там има змия!“

Водата мигом завря, къпещите се всичките до една се спуснаха да бягат към брега.

Номадката се размърда в своите шаяци и сукмани, пошава в каменния си полог, но не стана.

Жените заобиколиха вира, започнаха да се взират в дълбокото, пристъпваха от крак на крак и гледаха как в дълбокото водата леко върти, преобръща се и се огъва, самата тя подобна на змия. Дъното не се виждаше, водата в дълбокото сивееше. Старите изкорубени върби клечеха на брега, отраженията им се полюляваха във водата, та съвсем заприличваха на стари вещици. Една кокалеста, силно окосмена жена, бе стиснала камък в ръката си, за да смаже с него змийската глава.

Но змията не се появяваше.

Къпещите се продължиха да стоят в края на водата, голи и бели. Белотата ги правеше още по-големи. Когато бялото е голо, то е почти на границата на човешката голота. Ако това бяха голи негърки, то те не щяха да изглеждат тъй голи, както голи изглеждаха тези бели жени. Те стоеха живописно в очакване на змията или на мистичната ръка и в това нажежено от слънцето каменно корито бяха като нарисувани от някой художник наивист. Наивистът едва-едва бе загатнал малките им мокри глави и бе увеличил силно техните женствени форми.

Каракачанката се разшава и се придвижи към тях.

Къпещите се не ѝ обърнаха никакво внимание, а продължиха да се взират във водата, като кокалестата и силно окосмена бе вдигнала вече ръката си с камъка над главата, готова всеки миг да го запрати към змията. За няколко мига реката сякаш спря да тече или ако течеше, никой не чуваше бълбукането ѝ.

Цялата природа сякаш се стаи и замря пред това голо и ослепително бяло, дори планините от далечината приближиха, за да погледнат, внимавайки да не разсипят снежните преспи от skutите си.

Всичко бе тъй притихнало, че никой вече не можеше да различи къде пладнуват истински овце в каменното корито на реката и къде пладнуват мъртви речни камъни в каменните пладнища. Царевичите по двата бряга на реката бяха усукали зелените си листа, златната свила, хвърлена от мамулите, висеше неподвижно, жълтите слънчогледи бяха навели към земята главите си, небето избеля, избеля, стана като окото на слепец и от него се видя как се изтървава сам Господ-Бог и започна да пада към жените, омотавайки се в дългата си бяла риза. Брадата му се рошеше при падането, той непрекъснато я приглаждаше с едната си ръка, с другата ръка придържаше широката риза отпреде си да не би вятърът да я повдигне и къпещите се жени да видят срама му.

Вцепенените жени го зърнаха едва когато той прелетя съвсем близко над тях и падна в реката.

Воден стълб се вдигна над реката, Божията риза мигновено прилепна към Божието тяло. Водният стълб се сгромоляса безшумно върху безкрайно изненадания пришълец от небето.

Той продължаваше да притиска с една ръка мократа риза и може би идеше да каже нещо на жените, дори се опита да направи някакъв възпиращ жест със свободната си ръка, но кокалестата, силно окосмена жена не му даде възможност да каже ни една дума. Тя замахна към него с камъка, решена да смаже главата му.

Меко изхрущя Божията кост под камъка, водата завъртя небесния пришълец, отмъквайки го към дъното.

Изпод ризата се показва черна препаска. Изглежда, с тази препаска Бог привързваше ризата си, за да я повдига и да не мете с нея прахта из пътя си.

„Защо го уби?“ — попитаха тихо жените, мъчейки се да прикрият с ръце голотиите си.

„Той знае!“ — рече кокалестата и силно окосмена жена.

Тя се наведе да изплакне ръката си, с която бе стискала камъка, а другите жени видяха с ужас как черната препаска се преобърна на дъното и започна бавно да се издига към повърхността.

Миг или два по-късно те си отдъхнаха, защото видяха, че това, което реката върти и изтласква към плиткия бързей, не е божията препаска, а някакъв корен. Всички наскачаха в бързея. Изплашената от корена започна да го тъпче, защото именно той се бе усукал като змия в краката ѝ, а пипнатата рече: „Аз помислих, че е ръка и че ме пипа, а то било корен!“ Потопявайки се до шията във водата, кокалестата подхвърли: „На тебе все ръка ти се привижда, че те пипа! Искат ти се на тебе някоя ръка да те попипа!“

Жената не ѝ каза нищо, а само плисна леко вода в лицето ѝ.

Планините се оттеглиха на запад и застанаха на мястото си, мъртвите каменни пладница се съживиха. Къпещите се видяха как от пладницата се надигнаха и тръгнаха към тях селските свине. Те квичеха и се носеха по реката със своя познат истеричав тръс, а най-отзаде им се носеше като летен призрак селският пастир, наричан от всички Ико, развявайки своя червен елек, разпран и окъсан. Дрезгавият му глас се блъскаше из каменното корито и бе трудно да се разбере дали той се моли, стене ли, или се заканва на някого. Всеки негов вик: „Оу!... Оу!...“ се блъскаше в избелялото небе и падаше надолу върху безмилостните камъни. Но ето че едва е паднал този вик, а вече нов политаше сред разреждения въздух, вопъл политаше, стенание, молитва и закана.

Всичко това се зараждаше тук, от каменните пладница, от самите речни плитчини се зараждаше, разпростираше се надалеко към сините планини, разположени спокойно в края

на хоризонта, към другата част на света, към ослепялото лятно небе се разпростираше, за да се разпадне безшумно, като прах, и в същия миг отново да се зароди почти от нищото.

Не, не съвсем от нищото!... То се зараждаше от къпещите се в реката жени, от кукналата сред камъните каракачанка, от свинския тръс на квичещите свине, от тичащия подир тях пастир. Зараждаше се дори от дрехите на умрелите, прикриващи мършавата му голота, всичките до една широки и къси.

Защо ли има да се чудим!

Мигар всеки един от нас не износва чужди дрехи, тичайки подир истеричавия тръс на своите миражи, и мигар светът не е за човека една крайно неудобна дреха, сякаш е дреха на някой отдавна умрял!... И защо сякаш? Той, мисля аз, е наистина умрял, но ето че дрехите му продължават да тичат, защото винаги се намира кой да износва дрехите на умрелите и да тича бос подир миражите си, смятайки, че тича подир своя собствен мираж!

Да тича!... Нека!

А междувременно, докато нещастникът се отдалечаваше в маранята след своето стадо, малко по-надолу от къпещите се жени, на един речен завой, из водата припълзя небесният пришълец. Там реката се приближаваше до повехналите в жегата царевици. Без да излиза от водата, той повдигна глава и огледа много внимателно реката — търсеше, изглежда, къпещите се жени. Камъкът и пясъчните наноси скриваха жените, още повече че те се бяха потопили във водата.

Небесният пришълец успя да зърне само кукналата в своя каменен полог каракачанка, загуглена в своите шалове, отрупана с шаяци, както и далече-далече по течението на реката сивата крачеща чапла, дремеща в това уморително пладне или дебнеща играещите в краката ѝ рибки. Той попипа с ръка

главата си на мястото, ударено с камъка, главата го болеше силно. Потопи я във водата и я държа дълго, надявайки се водата да изтегли болката. После огледа околоръст нерадостния пейзаж и запълзя неохотно към смълчаните, притихнали и усукани от горещината царевици. Мократа му риза облизваше сухите камъни и пясъците по пътя, но той не ѝ обръщаше никакво внимание, само от време на време опипваше главата си.

Щом допълзя до царевиците, небесният старец свали ризата от себе си и я захвърли в краката си.

Той мигновено се преобрази.

Той доби образа на дявола. Тялото му обрасна с катранена четина, която веднага лъсна на слънцето. Добродушните му и кротки сини очи изпъкнаха и станаха жълти.

През царевиците премина тих шепот.

Но макар че небесният пришълец излезе от образа и подобие то божие и се преобрази той в своя истински вид, то изглежда, че главата продължаваше да го боли, защото непрекъснато опипваше с ръка удареното с камъка място. При всяко попипване мърмореше, изкривявайки болезнено моравата си подута и мокра уста: „Изчадия!... Да ударят господата си с камък!... Мътните да ги вземат тези проклетници!“

Като благославяше по този начин къпещите се в реката жени и ги наричаше проклетници и изчадия, дяволът, сам изчадие адово, потъна във високите прашни царевици.

Без нищо да подозират, жените продължиха да се къпят в разнежената вода. Движенията им станаха лениви и почти нежни. Ту една, ту друга от тях се повдигаше от водата. После се потопяваше, за да се повдигне подир малко изтласкана леко от водата, обляна с вода, искряща на слънцето, подвижна и гъвкава. Приличаха тези жени на гмуркащи се гигантски видри.

Но ето че нещо смути играта им. Те се потопиха всички до една в реката, навън останаха да лъщят само мокрите им глави, а на брега, оставен сред камънаците, лъщеше сивият калъп домашен сапун. Неподвижната каракачанка се бе раздвижила по брега, бе доближила неусетно къпещите се и стоеше облечена помежду камъните. Те все не успяваха да видят добре лицето ѝ. Потопените във водата почувстваха някаква опасна близост в присъствието на тази жена. „Дайте да я съблечем и окъпем!“ — рече кокалестата и силно окосмена жена, припълзя по дъното на реката, подире ѝ тръгнаха останалите, пълзейки и те по дъното. Първа кокалестата жена посегна с ръка и дръпна вълнения сукман на каракачанката. Почти мигновено с нея много мокри ръце се протегнаха и сграбчиха коя шал, коя фуста, коя крайник или някакъв шаяк.

„А!“ — възкликна изненаданата каракачанка.

Тя се слиса от внезапното нападение. Опита се да закрие лицето си с една ръка, а с другата почна да се брани отчаяно. Жените я потеглиха към водата, натискаха надолу и едновременно с това се мъчеха да открият лицето на каракачанката и да я разголят. Те в миг се преобразиха в някакво многокрако и многоглаво земноводно чудовище, което се бе примъкнало незабелязано до жертвата си, бе я сграбчило с лапи и сега я теглеше към дълбокото, за да се потопи там заедно с нея, готвейки се за своя подводен пир.

Макар и да шаваше, жертвата много скоро престана да се съпротивлява.

Помежду голите тела се видя как с бълбукане взеха да се разстилат надиплени шаячени фусты, завъртя се широкият вълнен сукман, сърма блесна върху сукмана, голям плетен шал отпусна бавно ресните си, разтвори се нашироко късо елече с гайтани, за да прегърне бълбукащата около него вода.

Всичко това потръпваше леко в тръпките на реката, а жените, настървени една от друга, продължаваха да стискат с ръце и заедно с това натискаха те уловената от тях номадка към дъното. По някое време се сборицаха, сбраха лъскавите си мокри глави една до друга, започнаха да дишат тежко и шумно, втречени към отмъкнатата на дъното жертва.

Когато я пуснаха, те много внимателно се отдръпнаха назад.

Мокрите им заоблени форми потръпваха. Те продължаваха да дишат тежко и шумно, кокалестата и силно окосмена плю във водата.

Все така скупчени една до друга, те чакаха, загледани в едно и също място, и трябваше да се мине много време, докато видят как откъм дъното бавно и почти величествено се показват най-напред два цървула от щавена волска кожа, подир тях два бели чорапа изплуваха, плетени на една кука, подир чорапите се зададоха шаячените фустите, раздиплени на широко, заели почти половината река, посред фустите лежеше усуканият в борбата сукман, а вътре в сукмана се полюляваше едно безжизнено тяло, съвършено отпуснато, мъртво.

То гледаше жените и техните оголени форми, без да ги вижда. Очите се бяха напълнили с пясък.

Ужасени от гледката, жените заотстъпваха назад, покате-риxa се по стръмния речен бряг и потънаха в притихналите в жегата прашни царевици. Привечер по реката се появи свинарят. Стадото му тичаше пред него своя истеричав свински тръс, свинете вършеха на свредели опашките си. Подире им се вдигаше прах. Тичайки заедно с тях, свинарят, наречен Ико, видя в края на един бързей паднала черна препаска. Той

я вдигна от пясъка, опита здравината ѝ, одобри я, изглежда, защото, подтичвайки, завърза с нея широкия си панталон.

И щом завърза черната препаска на кръста си, този несретник почувства как тялото му олекна и той започна да подскача като скакалец, на високи и едри скокове, тъй че на някои места дори нямаше нужда да газии реката, защото с лекота прескачаше от единия до другия бряг. А гдето имаше разливи, бе достатъчно да стъпи в реката само с единия крак и отхвърляйки се силно напред, да прелети от другата ѝ страна. Свинаят продължи да се носи по реката като същински летен призрак. Червеният му елек се вееше високо над него и свистеше в топлия въздух.

Лицето на този босоног призрак се раздвижи, подобие на усмивка заигра в бръчките му, дълбоко хлътналите му сиви очи трепнаха, високото и тясно чело се проясни. Той хвана в една ръка каскета си и като мереше къде да стъпва, за да не разрани босите си нозе, слушаше как топлият въздух бръмчи покрай ушите му.

Когато стадото наближи мястото, където жените се къпеха, свинете с квичене нагазиха в реката, прогониха сивата крачеща чапла, тя се засили, почна да подскача несръчно и да маха с крилата си и чак в края на завоя успя да се отлепи от земята и да полети ниско над каменното речно корито.

Свинете се сбиха шумно над нещо в реката, теглейки го със зъби. Свинаят пристигна с големите си скокове при тях, разпръсна ги и като се наведе над водата, видя, че във водата лежи ничком удавена каракачанка. Сукманът ѝ бе повдигнат, виждаха се изпод него бели вълнени чорапи, а от чорапите се показваха голи космати крака. Очите на нещастника помръкнаха, той обърна леко удавницата и щом видя лицето ѝ, се вцепени.

От водата го гледаше мустакатото лице на мъж. Ето какво бяха отмъкнали от брега и с какво си бяха играли в реката тези гмуркащи се гигантски видри!

Човекът се изправи, заоглежда се наоколо с надеждата да види някого и да повика за помощ, но освен далечните планини, забулени в маранята, нищо друго не спря погледа му. Празно бе и небето над него. Несретникът отри с опакото на каскета потното си лице и се понесе отново лек като скакалец подир своето стадо свине, през бродовете и пладницата на пустото речно корито.

Дрехите на умрелите се усукваха около него и пазеха ревниво мършавото му тяло. Носът се изостряше, очите му продължаваха да хлътват все по-дълбоко в очните кухини и ако някой в този момент можеше да го погледне в очите, щеше да пропадне завинаги в техните сиви бездни! Казахме малко погоре, че ужасените от гледката къпеци се жени отстъпиха назад, покатериха се или пропълзяха по стръмния речен бряг и потънаха в притихналите в маранята прашни царевичи. Те бяха оставили там дрехите си и отиваха да ги вземат. Но те не успяха да стигнат до дрехите. Щом нагазиха в прашните царевичи, и ето че отпреде им най-неочаквано се появи дяволът. „Хайде, проклетници!“ рече им той, притискайки с ръка главата си на удареното с камъка място. Женски вопли тутакси се вдигнаха към небето, но дяволът не обърна никакво внимание на каещите се жени, а ги подкара пред себе си, за да ги вари и пече голи в катрана и в огньовете на своята адовница (преизподнята).

Забелязал съм, че колкото и да внимавам по време на писане, то почти винаги изтърквам по нещо и много често се

случва да не използвам до края било някой човек, птица някоя, животно, или пък отделни предмети, разхвърляни небрежно из бележките ми. Не бих казал, че това е отпадък — не, ами просто не съумявам да използвам всичко без остатък. Ето и тук например една пъпчива жаба остана през цялото време да клечи неподвижно между камъните в речното корито. Бях я сложил в началото на маранята, мислех, че тя по един много естествен начин се вписва в общата картина и дори възнамерявах по някое време да я раздвижа и да я накарам, макар и тромаво и неохотно, да се запъти към къпещите се в реката жени. Не я раздвижих обаче, нито я накарах да смени леглото си, ами я оставих в сянката на камъните, пъпчиви и те като нея.

Пиших и я поглеждах.

Тя през цялото време ме наблюдаваше внимателно с изпъкналите си, едва ли не щръкнали очи. И ето че колкото по-дълго се наблюдавахме ние двамата с жабата, толкова повече у мен зрееше убеждението да не я пипам, защото мислех, че ако я оставя неподвижна между камъните, то шансът ѝ за оцеляване се увеличава, а ако я раздвижа, шансът ѝ за оцеляване ще намалее и дори може при някое невнимателно движение да я погубя.

Поради тази именно причина я оставих да стои неподвижна през цялото време. Сметнах, че по този начин няма да разбърквам природната подредба. Нищо не ми пречеше да накарам децата да пресекат пътя ѝ. За целта бе достатъчно само да я размърдам сред камъните и да я накарам да смени леглото си. Децата веднага щяха да я видят, да я заобиколят и с викове „Жаба! Жаба!“ да я премажат с камъни. Сърцето обаче не ми даде да отклоня децата от техния път, защото в случая не те щяха да бъдат убийците, а аз щях да съм убиецът. Помислих, че като убивам, то аз не само изтребвам живот, но

изтребвам и генна информация. По този начин моето невежество съсипе Александрийската библиотека на природата. Ето защо в процеса на писането, поглеждайки притихналата в маранята пъпчива жаба, аз реших твърдо да оставя тази пъпчива и неугледна книжка в библиотеката. Не съм сигурен дали някой в бъдеще време ще седне да я прелиства и ако я прелиства, няма ли да изпита той погнуса от нея, но въпреки това я оставих.

Остана също тъй по време на писането и ризата в прашните царици. Опитах се да обърна внимание на дявола, че изоставя ризата, с която прикриваше голотиите си, докато падаше от небето, но той дори не погледна към нея, а само изфъфли недоволено с моравата си подута и мокра уста и подкара пред себе си каещите се изкусителки. Преди обаче да изчезне окончателно, той се обърна и направи енергичен знак с ръка, като че правеше заклинание. Мигновено в прашните царици се изви вихрушка. Тя повдигна ризата, завъртя я, усуква я и я понесе плавно над нивата. Дяволът се закиска, потъна в цариците и този път изчезна окончателно.

Вихрушката прошумя в цариците, изтича в потъналото в мараня речно корито, разплиска вода в плитчините на реката и продължи да се върти и носи из въздуха като някой дервиш. В широкото ѝ фуниевидно гърло се премятаха царевични листа, сухи съчки, слама, прах, а най-отгоре се премяташе и огъваше бялата риза. Отдалеко човек можеше да остане с погрешното впечатление, че ето на, тази бяла платнена риза едва ли не иде от небето и се носи над нажежената земя като възшебното килимче от приказките.

Полетя ризата известно време над реката и ето че наближи зелена ливада край брега.

В ливадата пристъпваше бавно косач. Широк беше неговият размах, люто съскаше в тревата стоманената му коса, сякаш сърдити змии съскаха, премятаха се и плющяха в зелените дъхави откоси. Мускулите на кожата му се завързваха на зли възли и се развързваха. Забелязвайки косача, ризата се огъна, снижи се и падна леко в ливадата. Изненаданият човек спря да коси. Ризата бе полегнала небрежно в тревата, все едно че жив човек бе полегнал небрежно и странно отмалял.

„Я виж ти — рече слисан косачът, — женска риза!“ И се наведе той да разгледа отблизо полегналата в ливадата риза и рече още по-слисано: „Та това е ризата на жена ми!“

От ревност лицето му се изопна, а мускулите под кожата му започнаха бавно да се завързват на зли възли. Замахна той с всичката си сила с косата към ризата, за да я среже. Изсвистя заканително бляскащата стомана, но ето че преди да я докоснат, ризата се повдигна леко, завъртя се над ливадата и се понесе отмаляла из въздуха.

Косачът съвсем се слиса.

Той се подпря на косилото, загледан към отдалечаващата се в маранята риза и стоя неподвижен в ливадата, докато не я изгуби от погледа си.

Аз също я изгубих от погледа...

При писането винаги има една лъжа и една истина. Забелязал съм, че лъжата обикновено отлита, а истината остава. Ето и в този случай бялата риза отлетя, усуквана и раздипляна от вихрушката, а истината остана. Неугледна бе тя, груба и крайно неудобна за употреба. Какво имам предвид? Като споменавам истината, аз имам предвид сивия калъп домашен сапун, който къпещите се жени в паниката забравиха. Този калъп домашен сапун остана на брега между камъните до идването на зимата.

Когато заваля сняг и покри цялото речно корито, всичките пясъчни наноси, скупчените и притиснати един до друг камъни, когато всичко побеля, когато побеляха блатата и тръстиките, обезлюдените села и самите планини в далечината побеляха и заприличаха на слепци, ето че изпод снега се показва сивкавият калъп домашен сапун, мокър, гол и пъпчив. Лют беше този сапун, ядеше непрекъснато снега около себе си. Старите върби, вцепенени от студа, клечаха по бреговете на речното корито, обърнати с лице към появилия се изпод снега сивкав сапун. Върху фона на зимата тези криви коруби изглеждаха черни, едва ли не въгленови, и бяха като побити в дълбокия сняг. Чакаха, изглежда, нещо тия дърти вещици!

По някое време в снежното корито се появи кучешки силует. Това бе едър, кокалест пес, тъй много измършавял, че ребрата му се броеха. Животното държеше опашката си подвита. Макар че чак до планините не се виждаше жива душа, то се боеше, пристъпваше предпазливо, душейки ту снега пред себе си, ту въздуха. Когато стигна до реката, кучето се наведе, но не пи вода, а само близна предпазливо с език. То клекна до водата, изгърбено и настръхнало. Единият му хълбок бе целият оголен, само тук и там по него стърчеше по някой кичур сура козина. Кучето наведе главата си ниско, ушите му се прибраха назад, нещо заклокочи в гърлото му и подир малко над снежното речно корито се понесе дрезгав вой, примесен със скимтене и хъркане. Някакво далечно подобие бе това на вълчи вой. В него нямаше нито призив, нито закана, по-скоро това бе отчаяният вой на един самотник, който бе клекнал в снега да оплаква своята орисия.

Когато млъкна, мършавото животно се обърна, наостри ушите си и остана загледано по течението на реката.

Не след дълго иззад белите гърбици се показаха няколко кучета. Те се спряха, огледаха снежната пустотия пред себе си и също завиха. Зад тях се появиха още кучета.

Те подтичваха в тръс, настигнаха виещите, но не се спряха при тях, а продължиха да подтичват неравномерно, затъвайки в дълбокия сняг.

Това бяха скитащи кучета.

Глутницата се състоеше от разнопородни кучета. В нея имаше едри, големоглави дворни псета, рунтави вълкодави имаше, които при тичането залитаха леко. През снега се носеха дребни и мършави скитници, горчиви плодове на случайно съешване, имаше и кучета като невестулки. Редом с тях подтичваха изгърбени песове, блъскайки се непрекъснато един друг, полуслепи от старост. Плоски кучки с увиснали бозки се плъзгаха през снега. Всичко това се носеше настръхнало, гладно, подивяло и зло. Кучетата постоянно се озъбваха едно на друго, ръмжаха или изскимтяваха тихо. В очите им играеха синкави пламъци. От няколко седмици те линкаха непрекъснато из покритата със сняг равнина. Търсеха не толкова храна, колкото укрите и бяха на границата на изтощението.

Седмици наред ги преследваха въоръжени хайки. Устройваха им клопки по пътищата, избиха много от тях, но глутницата, макар и намаляла, продължаваше да се носи с ръмжене по своя изтощителен път. Колко от тези тичащи по снега скитници щяха да останат? Колко от тях щяха да се чифтосат и да дадат потомство? Това никой не знаеше. Главната и единствена цел сега на глутницата бе да се спасява с бяг от клопките, от пусиите и от хайките. Кучетата се блъскаха едно друго, ръмжеха, зъбеха се или най-неочаквано почваха да се давят, като мигновено се превръщаха в огромна космата

топка, скимтяща и лаеща. Това бе обаче за кратко време. Косматата топка се разпръскваше бързо и отново поемаше своя неравномерен плъзгащ се тръс през заснеженото пусто корито.

Кучето, което първо се появи край реката и оповести своето появяване с дрезгав вой, дочака глутницата да го настигне и пазейки оголения си хълбок, затича заедно с нея.

Наблюдавах потиснат тези скимтящи кучета и засипаната със сняг земя. Тя лежеше безмълвна пред тях, въртеше се шеметно, без да забележи, че през нейните снежни гърбици се плъзга кучешката глутница, настръхнала, озлобена, озъбена и ръмжаща. Меките кучешки лапи затъваха в пръхкавия сняг и чертаеха безсмислените зигзаги на глутницата. А смълчаната земя продължаваше своя шеметен бяг в безмълвния космос, пренасяйки през неговата пустота ръмжащите и виещи скитници...

И ето, тичайки по реката, глутницата налетя на сивкавия калъп домашен сапун.

Първите кучета се спряха, наведоха муцуните си, помиришаха, някои дори близнаха с грапавите си червени езици тънката луга върху сапуна. По езиците остана слаба следа от мазнина, нещо смътно и много далечно напомни тази омекнала луга, огнище може би, жаравата може би, тичащи пламъци по жаравата, пушек, димящи бакърени казани — зная ли?

Блудкав бе вкусът, но имаше живот в този гол, пъпчив и мокър отломък.

Едно по едно кучетата наклеяха край сивия калъп и започнаха да го ближат настървено, а по-гладните го заръфаха със зъби, оставяйки дълбоки бразди по сивата му повърхност. Тогава всички се нахвърлиха вкупом, като побеснели, започнаха да гризат сивия калъп, търкаляха го, застъпваха го с лапи, измъкваха си го едни други от челюстите, светкаха със

зъби, нараняваха се. Сапунена пяна закапа от кучешките уста, из снежното корито се понесе глухо ръмжене. Боричкаха се и се тъпчеха с лапи, овършаха бързо снега като харман и когато накрая се огледаха, скимтейки от раните си, се видя, че го няма никъде сивия калъп и че само сапунена пяна капе от устата им, сива и блудкава.

Облизваха се, изскимтяваха тихо, някои потрепераха, настръхнали от студа, а три или четири от тях продължаваха да разравят снега с лапи, с надеждата, че може би иде намерят още нещо за ядене. Кучето с оголения хълбок се откъсна първо от глутницата и тръгна през снежното корито изгърбено и унило.

При един завой на реката се спря, обърна се назад да види дали другите го следват и в този миг усети как нещо опари плешката му. Иззад почернелите стари върби припукаха пушки, дим се появи там, мернаха се силуети на хора. Кучето хукна да бяга, в ушите му се блъснаха гърмежи, кучешки лай и квичене, но мършавият скитник повече не се обърна назад.

А назад, в овършания сняг до водата, щом припукаха пушките, кучешката глутница се разбърка. Някои кучета се препънаха и паднаха ничком в снега, други се спуснаха с всички сили да бягат, но изстрелите ги настигаха, поваляха ги в снега или ги прекършваха почти на две, и те, свличайки се, надаваха вой, вдигаха високо муцуните си, мъчеха се да захаят със зъби въздуха, а от устата им продължаваше да капе сивкава блудкава пяна. А през това време други бяха застигани от изстрелите, пръскаха се кучешки черепи, снопове сачми уцелваха нечий хълбок, кучето се извиваше, опитваше се да захяне пробития хълбок и падаше в снега, агонизирайки и оцветявайки всичко наоколо с кръвта си.

И сивкавата сапунена пяна започна да се оцветява бавно, стана розова и червена. И самите кучета се оцветяваха, ярко-червени петна избиха по сурата козина. Някои се запътиха към водата. Те залитаха в снега, падаха, надигаха се отново и пъплека към водата, за да утолят в нея жаждата си. И там, докато лочеха лакомо водата, те падаха в реката.

Реката подмиваше раните им и все повече и повече почервяваше.

Така кучешката глутница не можа да даде повече горчиви плодове от случайно съешване. Това стана в един незначителен януарски ден на 1982 година. Говореше се, че през тази година в България са били избити десетки хиляди кучета.

Тогава се въведе и поголовен кучешки данък! Привечер заваля сняг. Излезе североизточен вятър, наклони леко снега. Той продължи да вали през цялата нощ и на следващия ден също, както и на следващата нощ. И още един ден след това валя, а смълчаната земя продължаваше своя шеметен бяг в безмълвния космос, пренасяйки през неговата пустота и враждебност своята пустота и безмълвие. Представих си я тази земя и ме побиваха тръпки! По някое време съгледах през нейните снежни гърбици, че се влачи, куцайки силно, кучето с оголения хълбок. Върху едната му плешка зееше рана от огнестрелно оръжие. То се спря между снежните гърбици, като от време на време потреперваше. Дълго стоя безмълвно, после наведе ниско главата си и тъй грозно зави, че чак хлебарките в трюма на моя ковчег се размърдаха.

Като казвам, че чак хлебарките в трюма на ковчега се размърдаха, то относно хлебарките искам да отбележа, че по мое време ги имаше много не само в трюма на малката ми лодка, но ги имаше навсякъде из селищата на планетата. А и в София също така имаше много хлебарки. Санитарно-епидемиологичната станция водеше постоянно борба с тях, наричайки ги инсекти. Тя поставяше различни парализиращи химически препарати по техните вървища (пътища) или ги напръскваше със специални пръскачни машини. Ако в някоя градска къща се появяха хлебарки и се съобщеше своевременно в санитарно-епидемиологичната станция, то станцията изпращаше на посочения адрес санитарки в бели престилки, вържени с цилиндрична пръскачна машина, която се напмпваше ръчно и посредством сгъстения в нея въздух впръскваше смъртоносния парализиращ разтвор в гнездата на хлебарките, в тайните им убежища, а така също и по техните предполагаеми нощни вървища.

Хлебарката е нощно животно. От светлината тя изпада в паника, ако я осветите внезапно, я обзема невероятен ужас. Много често, докато човекът спи, хлебарките се събират нощем на групи. Но ако случайно човекът стане и светне с лампата, то той вижда как те се разбягват панически и се пръскат в различни посоки, спасявайки се поединично.

Само часове след напръскването с парализиращия разтвор може да се открие някоя хлебарка, легнала по гръб в коридора или на стълбите. Тя едва-едва помръдва парализираните си крайници. За едно-две денонощия къщата се почиства от хлебарки, обаче не се минават и три седмици и ето че

хлебарките плъпват отново по обичайните си пътеки, търсейки трохи, отронили се от трапезата на човека.

Много често аз ги виждам как се укриват хитро на най-невероятни места из трюма и неведнъж съм забелязвал хлебарка да показва мустаците си от такава тясна цепнатина, в която човек иглен връх трудно може да пъхне. Хлебарката обаче се е напъхала и не само че се е напъхала тя в това свое невероятно тясно убежище, ами е успяла да се разположи дори удобно в него и ако не я изплаша с някое невнимателно движение, то много често откривам, че зад нея започва да наднича още една хлебарка, но така предпазливо наднича, че ми е трудно да определя дали се страхува да се покаже на светлината, или се стеснява. Изглежда, че освен гдето е плашливо, това същество е и много стеснително и свенливо.

Хлебарки имаше не само по мое време, имало ги е също тъй и в миналото.

Един мой приятел ми разказваше, че в Москва например, много години преди революцията, живял един прочут купец (търговец), който снабдявал целия град с кифлички. Всяка сутрин този купец се явявал при негово благородие градоначалника, придружен от своите пекари. Те носели на таблички мостри от току-що изпечените кифлички. Негово благородие градоначалникът опитвал, поклащал глава одобрително и разрешавал на купеца да продава през деня стоката си на населението, но понякога ставал и доста намръщен и правел строги бележки на купеца и на неговите пекари, в смисъл че не е доволен от работата им, от качеството на приготвените от тях кифлички. Или с други думи, негово благородие се отнасял строго, за да може по този начин да държи купеца нащрек.

Една сутрин купецът се появява с обичайните мостри при градоначалника и докато той и пекарите му се покланят

ниско на негово благородие, то те изведнъж изпадат в голямо сливане, виждайки, че негово благородие се надвесва над тях като градоносен облак и изревава отгоре им, запитвайки ги гръмогласно какво е това залепеното върху кифличката.

„Таракан! Таракан!“, закрещява изведнъж негово благородие.

Кой бил дръзнал да изпече в пекарната заедно с кифличката и един едър _таракан_ (хлебарка) и да поднесе всичко това на самия градоначалник, и как именно е станало то, това моят приятел не знаеше.

Докато негово благородие градоначалникът се задушавал от гняв, то през това време купецът му се поклонил ниско и се обърнал към него, казвайки му: „Ваше благородие! Какво говорите, ваше благородие! Та това, ваше благородие, не е никакъв таракан! Това, ваше благородие, е езюменка!“ (тоест стафида).

И се рипнал чевръсто купецът, и взел той от подноса на своите пекари кифличката с опечената върху нея хлебарка и я изял пред очите на смаяния градоначалник, изписвайки блажено изражение на лицето си, сякаш не хлебарка схрусквал между зъбите си, а най-вкусна езюменка.

От онзи ден насетне купецът започнал да пече кифлички с езюменки (стафиди) и да се явява той всяка сутрин при негово благородие градоначалника с мостри от тези кифлички. Негово благородие градоначалникът опитвал, поклащал одобрително глава и разрешавал стоката да се продава на населението.

Оттогава именно водят началото си всичките кифлички и хлебчета със стафиди.

Те са много вкусни, ядат се с удоволствие от всекиго по света. Аз също тъй ги ям с удоволствие, но нерядко чувам как

един вътрешен глас ми нашепва предупредително: „Таракан!... Таракан!“ (тоест — хлебарка, хлебарка!).

През 1970 година ветровете ме бяха довели в индийския град Ню Делхи. Веднъж, като обядвахме с група приятели в ресторанта, един от членовете на групата ни предупреди да не ядем от хляба, защото вътре в него имало хлебарка и тя била изпечена заедно с хляба. За доказателство той взе няколко филии хляб от подноса и ни ги показа. Наистина във всяка филия хляб се виждаше част от хлебарка. Режейки хляба на тънки филийки, ножът бе разрязал на тънки филийки и скритата вътре хлебарка. Този наш приятел изпитваше ужас от змии, от хлебарки, от жаби и от маймуни. Предния ден бяхме ходили на Тадж Махал, по пътя се отбихме да разгледаме и един храм, обитаван от свещени маймуни. Още щом наближихме храма, от всички страни към нас се запътиха малки човекоподобни маймуни. Те имаха бели коси, а лицата, ръцете и нозете им бяха черни. Приличаха на старци или на пришълци от друга цивилизация.

Маймуните ни заобиколиха и запротяха черните си ръце към нас, като някои започнаха и да ни дърпат. Нашият приятел изпадна в ужас. Той сметна, изглежда, че тези малки старци могат да ни нападнат, защото изкрещя с все сила: „Недей бе!“, като в същото време замахна и в ужаса си удари през малката черна ръка най-близката до него маймуна.

Бедното същество!

То дръпна ръката си и ни загледа с такъв тъжен израз на лицето, че ние се почувствахме крайно неловко пред него и го гледахме съвсем оглупели... По-късно ни обясниха, че тези добродушни и кротки маймунки били свикнали да получават храна от богомолците и туристите. Мнозина туристи и богомолци носят храна със себе си и я раздават щедро на свещените човекоподобни маймунки. Ето как от страх и поради

незнание ние обидихме този малък тъжен старец от храма и изпаднахме в крайно глупаво положение... Но нека се върна при хляба.

Помолихме да ни донесат друг хляб. Прислугата донесе нов поднос, но когато погледнахме тънко нарязаните филии, видяхме, че в тях също така има нарязана хлебарка, само че за разлика от предишния хляб, този път хлебарката бе разрязана с ножа по дължина. Буболечката бе попаднала по невнимание в хляба и бе изпечена заедно с него. Решихме да не искаме от прислугата повече хляб и започнахме да се храним, като преди това всеки отстрани внимателно нарязаната хлебарка от своето парче. Който бе гнуслив, не посегна към хляба...

Хлебарката живее от трохите на човешката трапеза, затова е и постоянен спътник на човека. Там, където има трапеза, винаги се отронват и трохи от нея. Аз мисля, че покрай трапезата на човека хлебарката иде съумее да превали билото на настоящото време и ще пропадне заедно с човека от татък билото, в бъдещия свят, където освен мита за справедливост няма никакви други митове и легенди. Човекът цели столетия е наблюдавал как при опасност хлебарките се разбягват панически и поединично във всички посоки, всяка една спасявайки собствената си коруба. Тъкмо поради тази причина, когато види, че и при най-малката опасност всички хора край него започват да бягат, изоставайки го съвсем сам, то човекът възкликва тъжно: „О, горки човешки подобия! Разбягаха се като хлебарки!“

Те не могат и да не се разбягат тези подобия!... Хлебарката носи душа на заем, тя е извънредно много страхлива, прехранва се само от трохите на духовната, гостоприемната и щедра трапеза на човека, като по този начин го наподобява във всички негови дейности.

Низше същество, обаче жизнено!

И се размножава!

В наше време някои твърде много се увличат в щедростта си спрямо хлебарките и ако се огледаме, то ние ще видим, че от трапезата на мнозина се отронват обилно и постоянно трохи, а долу, в нозете им, използвайки прикритието на сумрака, щъкат непрекъснато хлебарки, пращещи от здраве и пълни с жизненост, тъй както пращещи от здраве и пълни с жизненост са ограничените типове. И ако случайно там, на трапезата, някой мръдне с крак или се почеше небрежно, протягайки се, може да се чуе как нещо тихо изхрущява под нозете му: „Хряс!“ Размазана е там долу, в сумрака на трапезата, хлебарка! Но мигар разположилият се на трапезата човек може да си помисли, че намествайки се по-удобно или разполагайки се по-удобно на трапезата, е стъпнал някоя прехранваща се от трохите му хлебарка... А други, като че просто на съсия, са тъй щедри при хранене, че от трапезата им не само непрекъснато и обилно се отронват трохи, ами цели залъци, а понякога и цели комати се събърят от трапезата!

Е как тогава около тях да не щъкат постоянно хлебарки!

Хлебарка, хлебарка, но и тя следи интереса си! В трюма на ковчега хлебарката продължава да седи гладна и да се крие, но знае много добре този инсект, че рано или късно аз един ден все пак ще умра, без да успея да доям хляба си, тъй като почти всеки един човек в този живот умира, без да успее да дояде хляба си. Тогава тя ще изпълзи от своето тясно и тъмно укритие заедно с останалите хлебарки и като се струпат да дояждат останките от хляба ми, ще продължат да се носят през времето заедно с потъналия в гробна тишина ковчег.

Низше същество, обаче, както виждате, жизнено и се боя, че ще надживее всички ни!

Когато българският апостол Васил Левски се втурва с два револвера, за да разкъса обръча на седемнадесетте турски заптиета, обградили от всички страни Къкринското ханче, и с гърмежи да си проправи път към заснеженото поле, то по една нелепа случайност цървулът му се закачва върху един от коловете на плета, изплетен високо, за да предпазва ханчето от вълци, от скитници и от нежелани гости. За кратко време Апостолът увисва на плета и става мишена за пушките на заптиетата. В зимната нощ се чуват викове, неясни силуети прибягват из снежния здрач, припукват пушки, нестройният залп търси слепешком своята жертва. Апостолът пада ничком в снега и го обагря с кръв. Той е ранен, револверите му са празни, съвсем сам е срещу седемнадесетте заптиета.

Залавят го и го връзват.

Може ли да каже някой дали заптиетата са знаели през онази нощ, че Васил Левски напуска предния ден град Ловеч с много пари в себе си, за да търсят в него пари?

Това днес никой не може да каже!

Заптиетата са много усърдни, освен че претърсват Апостола, то те се ровят и търсят и из опръскания с кръв сняг, както и около ужасния плет. Търсачите намират няколко сребърни меджидиета, това засилва апетита им. Те продължават да ровят настървено и да стъпкват снега. Някои се сецат да донесат от ханчето топла вода и да напръскат снега с нея, но мигар може с едно ведро топла вода да бъде стопен онзи дълбок сняг, в който остана отпечатъкът на българския апостол, паднал ничком подир нестройния залп на турските заптиета!

Преди разсъмване по пътя ще се появи човек с каруца. Този човек е мливар, който идва с мливото си от воденица.

Запrietатa турят ръка на каруцата на мливаря, натоварват в нея едно ранено при престрелката заптие, качват в каруцата и вързания Апостол и преди още да се е разсъмнало, потеглят по пътя за град Ловеч, като водят отподире си и катъра на българския апостол, чийто празен самар се поклаща върху гърба на животното.

Снегът много скоро ги скрива от поглед. Подир тях ханчето остава пусто и празно. То постепенно изстива, потънало до колене в сняг, зауглено в сняг, стъклата на малките му прозорци се заскрежават, сякаш ханчето ослепява бавно и няма да може да вижда нищо повече с побелелите си очи. В зимния здрач то напомня за живо същество, митическо и няма, припъзляло безшумно и тайно през ниските заснежени хълмове или припъзляло безшумно и тайно през времето и застанало на пътя край Къкрина, за да чака там едничкия син на България, апостола Васил Левски... Бе го дочакало! И макар че вече изстиваше и ослепяваше от студа, изглежда, че му стигаше това да чува през падащия безшумно сняг кучетата на Къкрина и кукуригането на петли. Одърът, върху който преспа Васил Левски, бе разхвърлян от запrietатa и отдавна изстинал, никаква следа не остава там от Апостола освен една малка, едва забележима вдлъбнатина върху възглавницата, където през нощта бе отпочивала немирната му глава.

От своя страна и Апостолът също тъй бе вървял през времето към това прокълнато ханче и ето че накрая, побутвайки го леко, съдбата го отби в него и хлопна тихо вратата зад гърба му. По този начин човекът и ханчето свързаха завинаги съдбите си, вплетоха се като зъл възел в българската история и в българското съзнание и останаха там те като зъл възел за вечни времена.

Дали някой бе чул изстрелите край Къкрина през тази нощ, аз не зная. И дали бяха чути от някого разговорите на

заптиетата, пълни с недомлъвки, докато ровеха усърдно снега, търсеха бели меджидиета и тъпчеха отпечатъка на Апостола, аз също така не зная. И никой днес не знае и не може да каже дали всичко това е било чуто, или е било само предположение.

Но ето че из колибите и колибарските селища плъпва мълва.

Според мълвата у Апостола са се намирали много пари, които той успял да разхвърли в снега още докато се мъчел да разкъса кордона на заптиетата, а така също и по-късно, когато видял, че всяка надежда за спасение е изгубена. Мълвата е нещо изключително мощно, тя прониква навсякъде, промъква се тайно, пропълзява през пукнатините, пълзи по отвесни стени, върви на пръсти, сама тя с пръст на устата, шушука, съзаклятничи, обгръща човека отвсякъде, притиска го като лепкава мъгла, вмъква се в смутената му душа. Ако пътят за там е затворен, то тя прониква едва ли не през порите на кожата му, влиза незабелязана и в най-добре охраняваните крепости, наднича през ключалките на вратите, изнася на показ най-съкровени тайни, интригува и подкопава, с едно само нашепване съсипва нечие реноме, изграждано цял живот. В шепота и в шушукането на мълвата има злоради нотки, но има и нотки на надежда и на свята народна наивност, че утре или най-късно вдругиден ще има небесно знамение и че назрява промяна. Тази надежда за промяна народът таи дълбоко в себе си. Ние не знаем точно кога това цвете пониква и кога започва да цъфти в народната душа.

Мълвата е вечният скитник по пътищата. Тя постоянно пренася нещо, пренася го шепнешком, някак си тайнствено и съвсем тихо, като че ли ви приобщава към някакво съзаклятие, като че самата нашепвана от нея вест е някое много

рядко и плашливо птиче, та е достатъчен само един-единствен наш невнимателен жест или едно-единствено невнимателно движение и птичето ще отлети безвъзвратно, предричането няма да се сбъдне и няма да има магия. Мълвата постоянно нещо подсказва, но го подсказва шепнешком, пълна с недомлъвки, говори обикновено с половин уста и оставя подир себе си неяснота и недоизказаност, за да може човек да гадае. Ужасно нещо! Кълбо от влечуги, което непрекъснато се оплита и разплита, преминава всякакви граници и понякога може да набъбне, да обрасне и да достигне такива гигантски размери, че да е видно от всичките континенти на света. Това гигантско чудовище е световната мълва.

Мисля, че именно световната мълва е създала много от човешките митове и легенди, в това число и мита за потопа и за Ноевия ковчег. Мълвата може да угнети, но тя може да роди и надежди. Тя е като нож с две острия, на който са забравили да турят дръжката, тъй че както и да посегнем към този нож, рискуваме да посечем ръката си. Би ли могъл да каже някой къде живее народната мълва, с какво се храни и как се размножава? Трудно може да се отговори на такъв въпрос. Тя се таи дълбоко в недрата на народната душа, в онзи тъмен, врящ и неизследван котел, който може да се оприличи на врящата магма в някой вулкан, димящ и стенещ в своя дълбок кратер, ръмжащ и дишащ заканително!

Та ето че с откарването на Апостола за град Ловеч околоръст из колибите и колибарските селища плъпва мълва. И преди още мълвата да е заглъхнала и да се е разсъмнало добре, край Къкринското ханче се появи човек.

Човекът бе загуглил главата и част от лицето си с гугла, тъй че лицето му почти се скриваше под гуглата. От устата му излизаше пара, снегът под краката му поскърцваше. Човекът с гуглата носеше очукан бакърен котел със себе си, ушите на

котела подрънкваха при всяка негова крачка. За да се предпазва от студа, този ранен посетител на ханчето носеше също така и груби плетени ръкавици с един пръст. Той премина през пътината, оставена от турските заптиета, огледа изпод гуглата пустия път, подир което тръгна много решително, само че не към вратите на ханчето, а към онзи ужасен плет, чиито заострени колове стърчеха зловещо на фона на сивото здрачно небе. Плетът, извит в дъга и с тези остри, високо щръкнали към небето колове, напомняше някаква митическа челюст, паднала като че от самото небе.

Валеше ситен сняг, сипкав и сух. Когато човекът стигна при снежния отпечатък на Апостола, отъпкан от заптиетата, докато търсеха усърдно сребърни меджидиета, то той остави бакърения котел и без да сваля ръкавиците си, се прекръсти пред отъпкания отпечатък и пред кървавите петна около него. По кръстния знак се разбираше, че появилият се на местопроизшествието човек е християнин. След като се прекръсти, той оправи гуглата си (в смисъл че още веднъж превърза връзките ѝ, за да не са много дълги), наведе се, започна да гребе сняг с ръце и да пълни с него котела. Като напълни съда със сняг, човекът го вдигна от земята и тръгна в посоката, откъм която бе дошъл.

Не се мина много време и ето че същият този човек с износената и кърпена дрешка се появи отново. Той пак носеше познатия очукан котел. Този път обаче човекът не бе сам, с него вървеше и жена. Жената бе облечена с кожухче без ръкави и се бе увила в груб вълнен шал тъй старателно, че от лицето ѝ се виждаха само очите. Ръцете си жената криеше под плетения шал. Тя вървеше на две-три крачки подир мъжа и внимаваше да стъпва в неговите стъпки. Щом стигна плета, човекът остави своя очукан съд, а жената мина напред и се спря пред снежния отпечатък на Апостола. Тя се прекръсти

набожно и застана като побита в снега, загледана в една точка. По някое време развърза шала от устата си и тогава се видя, че жената мърда устните си, молейки се безгласно. Мъжът постоя, постоя, огледа се, после се наведе и започна внимателно да гребе сняг и да пълни с него очукания котел.

Щом напълни котела, той застана смирено зад жената, навел смирено зауглената си глава. От устата и на двамата излизаше пара. Тъмната челюст на плета зееше насреща им, а зад нея засипваното със сняг ханче гледаше равнодушно с безизразните си побелели очи. В здрача то набъбваше и едреше, заугляйки се все повече в своята снежна гугла.

Снегът продължаваше да вали ситен и сипкав.

Този сняг затрупваше всичко под себе си. Бе еднообразен, безшумен и равномерен, наклонен леко на една страна от студения северен вятър. Разсъмваше се мъчително. Зимният ден още не бе отворил очите си. Всичко околоръст изглеждаше като сляпо, купчини дървета и храсти стърчеха с неясните си силуети, неясно тъмнееха ниските заснежени хълмове, самото небе изглеждаше мътно и сивкаво в това бавно разсъмване. Дори снегът сивееше леко. Тъмните петна край снежния отпечатък на Апостола едно по едно започнаха да се изгубват под безшумно падащия сняг. Небесната мелница изсипваше непрекъснато своето небесно мливо върху следите, оставени през нощта край ханчето, както и върху двамата молещи се, застанали неподвижно пред високия плет. Те сякаш се молеха не на своя християнски Господ-Бог, а на самия този висок плет, озъбен с острите си колове, хищен като някой езически идол.

Жената свърши безгласната си молитва, прекръсти се и се поклони ниско на Апостоловия отпечатък. Мъжът от своя страна също се поклони, вдигна от земята своя очукан котел и двамата тръгнаха обратно по пъртината, без да промълвят

нито една дума помежду си. Този път жената вървеше напред, криейки ръцете си под грубия шал. Зимният ден дори не ги погледна. Тези странни посетители лека-полека се размиха в падащия сняг, силуетите им издребняха, станаха сиви и накрая съвсем се изгубиха.

Снегът продължаваше да вали.

Далече някъде пролая куче. Лаят бе така глух, като че излизаше изпод земята. Той нарастваше постепенно, стана настървен, сетне изведнъж кучето изквича, изглежда, че го удари с нещо, и дълго подир това студеният вятър донасяше откъслечно скимтене. Когато скимтенето стихна, зимният ден едва-едва отвори едното си око, мътно и сънено. Небесната мелница го посипа със сняг и мисля, че до вечерта денят не отвори другото си око, а продължи да гледа все така мътно и сънено към сляпото, зауглено със сняг ханче.

Дълго време отникъде не се показваше жива душа, ако не се смята един гарван. Той летеше бавно, въртеше главата си постоянно, за да може да огледа по-добре земята под себе си, и на равни интервали грачеше дрезгаво. Птицата бе много лека, едва ли не лека като пеперуда. Зиме гарваните намират трудно храна, отслабват извънредно много, те стават леки като пеперуди. Това сравнение изглежда нелепо и смешно и дори може да подразни някого, но уверявам ви, че летящата в сивото небе птица бе много слаба, съвсем лека и летеше почти като пеперуда. Студеният вятър я подмяташе непрекъснато, въздушните течения си играеха с нея, но тя продължаваше да върти главата си на всички страни, търсейки нещо върху засипваната със сняг земя.

Как да намериш обаче това нещо под снега!

Само сокерицата има удивителната способност да вижда през снега. За тази цел сокерицата каца зимно време на някое дърво, отгоре тя започва да оглежда втрещено снега под себе

си и дори ако снежната покривка е дебела половин метър, тя открива безпогрешно къде точно под половинметровия сняг има паднал желъд, шишарка или друга някаква храна. Сокелицата се спуска от дървото, потъва като камък в снега и подир малко се показва изпод него, стискайки желъда в човката си. Тази сивкава, с нищо незабележима птица, на големина колкото една обикновена врана, е цяло чудо!... Прелитащият над Къкринското ханче гарван не можеше да види нищо под снега, нямаше той удивителната способност на сокелицата! На дрезгавите му викове никой не се обади.

Той се изгуби по пътя си, люшкан от студения вятър, но още дълго време подир това се чуваше неговият грак, сякаш изпращаше непрекъснато към някого, неизвестен на хората, зловещи позивни.

След изчезването на гарвана при ханчето се яви човек с кошле и с лопата на рамо. Той беше куц, кашляше постоянно, носеше овехтял кожух и олизана овча капа. Човекът пушеше. Спря се на пъртината, оставена от заптиетата, свали котлето от гърба си, подпря се на лопатата и остана така подпрян на нея няколко мига, загледан в ханчето. Мислеше ли нещо в този момент куцият, или съобразяваше нещо, е трудно да се каже. По едно време той се обърна внезапно, като че го бяха повикали, хвърли един бегъл поглед на пустия път и започна да гребе сняг с лопатата. Гребеше снега от самата пъртина, като пълнеше с него кошлето. Напълни го много бързо, вдигна го на гръб, опитвайки дали е тежко.

Товарът излезе тежък.

Човекът тръгна с него по обратния път, подпирайки се с една ръка на лопатата. От тежестта на товара той започна да куца още по-силно. Не хвърли цигарата, а я държеше залепена за единия край на устата, смучеше я постоянно, димеше и не преставаше да кашля: „Кха... Кха...“

Куцията още не беше се изгубил по своята пъртина, а към ханчето ето че се зададоха три жени. Те вървяха бавно, отдалеко изглеждаше като че не вървят, а просто плуват, разравяйки синкавия сняг пред себе си със своите широки фусти. Най-отпреде ситнеше стара жена със сини, почти избелели очи. Тя беше прегърбена от старост. Другите две жени бяха млади. Особено силно впечатление правеше едната от тях. Нейната едра фигура се открояваше на снега, жената стърчеше с цяла глава над своите две спътнички. Тя имаше високи и силни гърди, вървеше изправена и тъй като бе забрадена с черен шал, то лицето ѝ на фона на този шал изглеждаше неестествено бяло и бледо. Погледът на жената бе разсеян. Тя вървеше редом със своите спътнички, но правеше това до голяма степен механически. От разсеяния ѝ поглед личеше, че тя само тялом е с тях, а духът ѝ се рее далече, далече.

Трите жени се отбиха от пъртината и тръгнаха към снежния отпечатък на Апостола. Той бе почнал полека-лека да се изгубва под падащия от небето сняг; изгубваха се също така и тъмните петна кръв, те едва-едва се забелязваха от едната страна на отпечатъка. Странните посетителки се спряха, най-старата бръкна в пазвата си и извади от нея малка икона с образа на света Богородица. Тя я положи внимателно върху снега и се прекръсти, покланяйки се ниско. Сетне жените паднаха на колене пред иконата и започнаха да се молят. Те шепнеха високо своите молитви, като най-високо се издигаше шепотът на прегърбената от старост бабичка. На една крачка от нея шепнеха двете млади жени. Макар шепотът им да бе силен, не се разбираше нищо от молитвите на тези богомолки.

Снегът продължаваше да вали силен и сипкав и да засипва всичко под себе си. Той постепенно изравняваше широката пъртина, проправена преди разсъмване към град Ловеч, заличаваше следите на заптиетата — те бяха изпотъпкали всичко наоколо, докато бяха обграждали през нощта ханчето и бяха избирали своите пусии тъй, че българският апостол Васил Левски да не може да избяга отникъде. Засипваше снегът все повече и повече и прага на ханчето и заприличваше то все повече и повече на нещо отдавна изоставено, необитаемо и пусто. И лика на света Богородица от малката икона засипваше, но бабичката от време на време я забърсваше с ръка, без да спира да шепне високо своята молитва. Шепотът на молещите се се разнасяше от зимния вятър, той ту се издигаше към сивото небе, ту се посипваше върху заснежената земя или се усукваше покрай ужасния плет и покрай стените на пустото, ослепяло само за една нощ ханче.

Щом привършиха с молитвите, трите жени загребаха сняг с ръце и напълниха с него престилките си. После подпасаха престилките тъй, че снегът да не може да изпадне от тях. Онази със сините, почти избелели очи прибра иконата на света Богородица в пазвата си и когато тия странни богомолки се обърнаха, за да тръгнат назад през снега, то те останаха крайно изненадани, а високата, с неестествено бялото и бледо лице, тури длан на устата си, за да прикрие с нея и да потисне едно свое възклицание.

Какво бе изненадало богомолките?

Те видяха пред себе си пръснати поединично из снега или скупчени на малки групи молещи се жени. Недалече от тях се трупаха мъже, някои бяха още сънени, облечени набързо или наметнали набързо някоя стара дреха върху себе си. Мъжете пушеха, надничаха един друг над раменете си и говореха нещо много тихо помежду си, шепнешком. От всички страни

се виждаха да прииждат нови хора. Жените се молеха шепнешком, всяка една загледана в снега пред себе си и унесена в своята молитва.

Страшно звучеше този шепот в зимния ден.

Снежинките го попиваха в себе си и го наслагваха заедно със себе си, падайки боязливо върху земята, помежду чакащите ги там други снежинки.

По едно време в навалицата се появи висок сух мъж. Той започна да разбутва навалицата пред себе си и да си проправя път към ханчето. Този човек бе непознат на събраните наоколо хора. Имаше вид на скитник, сухото му, отдавна небръснато лице бе станало барутеносиво от ветровете. Водеше подире си катър, наметнат с конски чул против студа. Добичето бе старо и мършаво, всичките му кости бяха силно изпъкнали, поради което изглеждаше по-едро от ръста си. Следваше зиморничаво стопанина си, без голяма охота, постоянно въвираше влажната си муцуна в неговия овчи кожух.

„Где го?... Где го?“ — питаше високо скитникът, без да спира да разбутва хората пред себе си.

От навалицата му викаха: „Там! Там!“, като сочеха ханчето.

Молещите се жени продължаваха да шепнат своите молитви, без да обръщат внимание на скитника с катъра. Той стигна при снежния отпечатък, навяван със сняг, свали конския чул от гърба на своето зиморничаво добиче и пристъпвайки внимателно, се наведе, та зави отпечатъка на Апостола с грубия конски чул. Скитникът тъй внимателно и благоговейно положи конския чул върху снега, като че не покриваше той с него един, станал вече доста неясен, снежен отпечатък, а като че ли завиваше някой много близък и скъп на сърцето човек, паднал в снега.

И коленичи тогава скитникът, и свали шапката си, навеждайки ниско своята препатила глава, а молещите се шепнешком жени млъкнаха. Сетне непознатият стана, поведе бавно назад своето мършаво, зиморничаво добиче, казвайки на скупчените наоколо хора: „Така снежният отпечатък на българския апостол ще се запази!“. Жените промълвиха тихо: „Амин!“ и се наведе подир всичко това скитникът, та загреба сняг и тури той снега в дисагите, завързани за самара на добичето.

И повтори той това няколко пъти, докато дисагите се напълниха.

Тогава всички около ханчето — мъж било или жена — пристъпиха напред и започнаха да събират сняг. Един през друг хората говореха, като се допълваха непрекъснато, че българският апостол бил излязъл от град Ловеч с много пари в себе си и че всичките пари били все бели меджидиета. През нощта, сражавайки се с обградилите го отвсякъде заптиета, Апостолът разхвърлял междувременно из снега белите меджидиета, които носел със себе си, за да не попаднат те в ръцете на заптиетата при залавянето му, а да останат за изстрадалия народ. Ето поради тази именно причина народът се трупаше при ханчето, събираше снега около него и го отнасяше по къщите да го стопява на огъня с надеждата, че щом снегът се стопи, то на дъното на съда ще блеснат сребърни меджидиета.

Небесната мелница продължаваше да засипва отгоре препъващите се в снега работници. На мястото на изгребания сняг тя трупаше нов сняг, недокоснат от никого, пръхкав и чист.

През това време мълвата за залавянето на българския апостол Васил Левски продължаваше да се разнася нався-

къде. Тя, изглежда, бе стигнала вече и в самия град Ловеч, защото веднага след запирането на българския апостол в конака там се яви Юдата на Апостола, поп Кръстю, и го попита със следните думи: „Какво стана, Апостоле!“, на което българският апостол му отговори, казвайки му: „Стана тя, каквато стана! Всичко се свърши!“ И не погледна той повече на своя Юда.

А при Къкринското ханче хората постепенно се разотидоха, препъвайки се по пъртините. Всеки един човек отнесе със себе си товар сняг, за да го стопи на огъня вкъщи. Районът около ханчето стана пуст, но това не продължи дълго, защото по пътя се зададоха неколцина човека, наметнати с тежки ямурлуци, всичките до един зауглени. Ямурлуците и гуглите на тези пътници бяха целите в сняг, което показваше, че това са пътници, идващи отдалеко. На нозете си всички имаха дебели навои и бяха обути с цървули от щавена волска кожа. Тези пътници вървяха бавно и мълчаливо. Като приближиха ханчето, те се отбиха от пътя и спряха край един валог. Мястото там бе заветно, имаше неголяма дъбова гора, която вървеше все из валога. Дъбът зимува с шумата си, той задържа снега върху себе си и поради тази причина гората изглеждаше цялата засипана със сняг, подобно на идващите отдалеко пътници с ямурлуците.

Без да бързат, мъжете свалиха от себе си ямурлуците, изтърсиха ги от снега и ги окачиха по дърветата в крайнината на гората. Тогава се видя, че всеки един от пътниците носи ведро и брадва. Те оставиха ведрата и влязоха в гората с брадвите. Подир малко откъм гората се чува ударите на брадви. Малко по-късно хората започнаха да излизат оттам, носейки със себе си дърва за огрев. Те оставиха дървата, стъпкаха бавно снега и без да бързат, започнаха да стъкват огньовете. В

скоро време откъм валога се заизвиха пушеци и сред снега за-танцуваха пламъци. Все така бавно, едва ли не флегматично, мъжете тръгнаха към ханчето, обаче като стигнаха там, не проявиха никакво любопитство към ханчето, а се наведоха и почнаха да пълнят своите ведра със сняг. Щом напълниха съдовете си, върнаха се обратно с тях при огньовете и всеки един тури своя съд на своя огън, за да топи в него снега.

Пламъците близнаха бързо ведрата и ги опушиха. Щом от ведрата се вдигна пара, тези тромави и непохватни на пръв поглед пришълци ги отместиха от огньовете и изляха внимателно водата от тях. Облаци пара се вдигнаха и за известно време забулиха и скриха от чужди очи хората и огньовете. Когато по-късно парата се разпръсна или по-точно заскрежи се и се посипа върху земята, се видя, че пристигналите отдалече пътници отиват с ведрата към ханчето за нов сняг. Бяха ли намерили те бели меджидиета на дъната на своите ведра, това никой не можеше да каже, защото тези странни пришълци не си казаха нищо помежду си, а по лицето на всеки един от тях не можеше нищо да се прочете. Лицата им бяха непроницаеми.

По-нататък картината се повтори... след това още веднъж... и още веднъж пришълците изляха внимателно водата от своите димящи ведра, забулвайки се целите в пара, и без да изписват нищо на непроницаемите си лица, отидоха за нов сняг и се върнаха обратно при огньовете и всеки един тури съда на своя си огън, а на когото дървата се привършваха, влизаше той с брадвата навътре в гората и подир малко се разнасяха от гората викът на брадвата и викът на посеченото дърво, обаче това бяха викове в пустиня, никой не се притичваше там на помощ, ами напротив, едва пришълецът е изнесъл отсеченото дърво при своя огън, и ето че друг вече се готви да влезе в гората със своята бляскаща брадва, защото

огънят му е съвсем изтънял и едва-едва припламва и облизва с език опушеното дъно на ведрото, докато през това време от съседните огньовете една част от пришълците вече наклонят обгърнатите в пара съдове и изливат внимателно снежната вода от тях, извънредно много съсредоточени в работата си, подир изливането на водата един по един мъжете тръгват за още сняг, запазвайки непроницаемостта на лицата си... И всичко това до такава степен и в най-пълна мяра започва да се повтаря, че заприличва на някакъв абсурден филм, заснет и монтиран от един-единствен, повтарящ се до умопобъркване епизод.

Но ето че като по даден знак странните пришълци прекъснаха своята работа, загърнаха се всичките в големите си ямурлуци и всеки един седна край своя огън, за да обядва.

Снегът продължаваше да вали все така силен и сипкав, отвсякъде се просмукваше оскъдна, сивкава светлина. Сякаш всеки миг денят можеше да затвори своето полуотворено око и да отстъпи мястото си на зимния здрач. Никакъв звук отникъде не нарушаваше тишината, ни лай на куче се чуваше, ни кукуругане на петел, единствено огънят на хранещите се мълчаливо пришълци пращеше и съскаше, като с това подсилваше още повече околното мъртвило и пустота.

В пустотата внезапно се появиха няколко птици. Те се очертаха изведнъж и много отчетливо на прихлупеното небе. Бяха първите птици след гарвана, появили се в зимния ден. Летяха извънредно бавно, размахвайки меланхолично крилата си. Минаха над ханчето и над огньовете и като се снишиха над гората, започнаха да кацат тежко по дърветата. Едва тези няколко птици бяха кацнали, сривайки безшумно товара от сняг по дърветата, и ето че на тяхно място се зададоха нови. Те следваха същия път, минаха над ханчето и над огньовете и се запускаха мълчаливо в потъналата в сняг и в

мълчание гора. След тях се зададоха още птици. Летейки все по един и същи въздушен коридор, те се насочваха към гората и кацаха в нея.

Тези крилати пришълци бяха матовочерни, на големина достигаха размерите на гълъба, имаха големи глави и клюнове и може би тъкмо заради това, че бяха големоглави, изглеждаха меланхолични. Всички тези птици размахваха много бавно крилата си и летяха при пълно мълчание. За разлика от самотния гарван, минал на разсъмване, те бяха тежки, вятърът не можеше да си играе с тях, не можеше да ги подмята като пеперуди на всички страни.

Хранещите се край огньовете повдигнаха опушените си лица към небето и извиваха бавно глави, проследявайки летежа на тези непознати за тях птици. Последната птица едва бе кацнала и ето че откъм гората се чу екот на брадва: „Ткха!... Ткха!“ Екотът още не бе стихнал, а изведнъж от различни страни се обадиха няколко брадви: „Ткха!... Ткха!“ Подир малко към тях се присъединиха още и постепенно цялата засипана със сняг гора заехтя: „Ткха!... Ткха!“ Мъжете от огньовете започнаха да стават един по един и да отърсват снега от ямурлиците си, като от време на време поглеждаха към гората. Те очакваха, изглежда, от гората да се появят дървари, но се мина сума време, а никакъв човек не се показваше. Брадвите продължаваха да се обаждат от различни страни и в това нямаше нищо странно. Странното бе, че колкото и усърдно да работеха секачите, ни веднъж не се чу в гората да се събори с трясък някое дърво.

Невидимите секачи продължаваха да въртят своите брадви и цялата гора ехтеше и охкаше глухо: „Ткха!... Ткха!“ От небето ли паднаха тези секачи, от земята ли изникнаха,

дявол ги знае! Мъжете се размърдаха около огньовете, свалиха от себе си ямурлуците и като взеха за всеки случай брадвите със себе си, влязоха в гората.

Те се запровираха между дърветата навътре, търсейки да зърнат тези тъй неочаквано появили се дървари. Голямо слисане се изписа върху непроницаемите им лица, когато видяха, че никакви дървари няма вътре и че никой никаква брадва не върти над главата си и не замахва да посече застаналото отпреде му дърво. На различни места из гората бяха накацали прелетелите преди малко големоглави птици. Те биеха с човки по дърветата и произвеждаха този тъй много напомнящ ударите на брадва звук: „Ткха!... Ткха!“. Всяка птица си бе избрала по едно сухо дърво — вътре в гората имаше много сухи дървета — и работеше извънредно съсредоточено. Тя замахваше силно и удряше косо с човката си все на едно и също място, сякаш че дялаше със сатър. Суха кора и трески хвърчеха във всички посоки, ала птиците не им обръщаха никакво внимание, ами се катереха бавно нагоре или слизаха бавно надолу, подобно на птицата дърволазка, без ни за миг да прекъсват своята работа. Като дялаха сухите дъбащи по този начин, те разкриваха убежищата на короядите и на техните личинки и пируваха с тях.

Обедният пир на птиците не продължи дълго. Като по даден знак те прекъснаха своята работа, само тук и там още няколко пъти се чува единични удари и гората изведнъж потъна в тишина. Крилатите пришълци започнаха да почистват бавно човките си, отривайки ги в дърветата. От време на време някоя птица навеждаше главата си съвсем близко до дървото и се заслушваше. Тя, изглежда, проверяваше дали няма да се обади вътре корояд или личинката на корояд. Тези посетителки на гората не обърнаха никакво внимание на застаналите под дърветата хора, нито обърнаха внимание на

бляскащите в ръцете им брадви, ами почистиха човките си, постояха мълчаливо в проядените от короядите дървета и една по една започнаха да се вдигат и да отлитат, като пляскаха тежко с крилата си.

Когато и последната птица отлетя, мъжете се развъртяха с брадвите и малко по-късно всеки един от тях излезе от гората, понесъл на рамо по едно отсечено дърво. Огньовете им димеха и тлееха слабо, но те видяха, че недалече от тях, по посока на ханчето, горяха силно много нови огньовете и около тях се лутаха някакви мъже, обгърнати в дим. Новите пришълци топяха на огньовете сняг в големи бакърени съдове и бяха много съсредоточени в работата си. Иззад хълмовете се показваше по някой нов пришълец, той газеше из дълбокия сняг, запътен право към ханчето, и ето че едва е стигнал ханчето, а иззад хълмовете се показва следващият пришълец. Така се отронваха непрекъснато всякакви хора, кои облечени в старите си овчи кожуси, кои загуглени в ямурлуци, кои овързали ушите си с плетени шалове. Те идеха от различни селища, от различни махали и колиби, с пристигането си веднага се залавяха да разчистват снега, за да могат да запалят огън на разчистеното място, и щом огньовете пламваха, отиваха да напълнят съдовете си със сняг и ги туряха на огньовете, за да топят снега. През това време нови пришълци извират от различни посоки, всички до един запътени към ханчето.

А снегът продължаваше да вали, все тъй ситен и сипкав, и да затрупва всичко под себе си. Постепенно започна да притъмнява, времето стана по-студено, хората като че ли се бързаха.

Но какъде бързаха, това едва ли някой можеше да каже. Всеки накланяше бързо своя съд, изливайки водата от него, парата го обгръщаше от всички страни, а когато парата се

разсееше, виждаше се как човекът пълни съда с нов сняг. Той побеляваше бързо, покриваше се целият със скреж, защото попилата в шаячените дрехи пара много бързо се заскрежаваше. И колкото повече се здрачаваше и времето ставаше все по-студено и по-студено, толкова по-бързо се покриваха със скреж пришълците покрай своите огньовете. Но те не обръщаха внимание на студа, а продължаваха усърдно своята работа.

Никой никому не казваше дали като топи снега, намира нещо на дъното, или работи той като някой луд, сомнамбул някакъв или вятърничав човек. Тази работа се вършеше съвършено мълчаливо и аз мисля, че на съседните огньовете сигурно са намерили бели меджидиета, иначе защо така настървено ще продължават да пълнят своите съдове със сняг и да ги турят отново на огньовете? Или защо ще продължават да цепят тъй усърдно дърва и да поддържат огньовете, опушвайки се като язовци на пушека им, ако никой нищо не бе намерил през целия ден?

По здрач оттам мина един беден колибарин. Той не знаеше нищо, затова се учуди, когато видя толкова много народ, събран около Къкринското ханче. Всички седяха като саудитски араби край огньовете, а по лицата им бе размазана чернилка и сажди. Бедният колибарин се поинтересува за какво са всичките тези огньовете, дълго се диви той на разказаното, а накрая се прекръсти набожно, наведе се, та загреба малко сняг и го тури в торбичката си. После бедният колибарин превърза внимателно торбичката и пое по засипания със сняг път към своята бедна колиба в планината.

Зимният ден постепенно притвори своето сънено око. Огньовете един по един взеха да притихват, все по-малко и по-малко ставаха танцуващите из снега пламъци. Първи от ог-

нищата се вдигнаха пришълците с непроницаемите лица. Лицата им продължаваха да бъдат непроницаеми, но когато поглеждаха към някого, то те го гледаха зло.

Дръгнаха в тъмнината празните бакърени съдове, а по някое време някакъв човек се заваяка: „Боже, стопил съм си восък!“ Вайкащият се човек беше восковарджия, тоест продавач на восък. Изглежда, че докато е топил сняг, восковарджията не е обърнал внимание, че през това време оставеният край огъня восък се е стопил. „Боже, ами какво ще правя сега!“ И чудеше се гласно нещастникът, но никой не обърна внимание на вайкането му, а обърнаха внимание на една група мъже, които се показаха из тъмнината. Те вървеха с широки крачки през снега право към ханчето.

Тези мъже носеха няколко факли. Най-напред вървеше един висок и сух мъж, със сухо, барутеносиво, отдавна небръснато лице. Имаше вид на скитник. Неколцина от работещите край загасващите огънове познаха в него скитника, който сутринта се бе появил в навалищата със своя катър и сваляйки от катъра конския чул, внимателно и благоговейно бе покрил с чула снежния отпечатък на българския апостол... Ето и сега този човек с барутеносивото лице, щом стигна до плета, спря се и вдигна внимателно и благоговейно конския чул, после взе горящата факла от ръцете на стоящия най-близо до него и освети с факела снега пред себе си. И пристъпиха и останалите с факлите, държейки ги високо над главите си, и като погледнаха, видяха пред себе си снежния отпечатък на българския апостол. И щом видяха, отстъпиха и всички до един паднаха благоговейно на колене в снега. От тъмнината надойдоха и останалите. Когато надникнаха, те се слисаха, защото видяха, че в снега лежи огненият отпечатък на човек. Този отпечатък изглеждаше не само огнен, но той и

шаваше като жив в зимната нощ. Тогава и те паднаха на колене, а опушените им лица добиха страшни изражения. Посред съскането и прашенето на горящите факли се понесе глух шепот. Снежният отпечатък на българския апостол продължаваше да шава в снега, раздвижван от светлината на факлите и добил огнено изражение благодарение на техния огън.

И остана този снежен отпечатък от ханчето за вечни времена в съзнанието на струпалите се там хора.

Снегът продължи да вали, ситен и монотонен, сякаш край нямаше.

Късно през нощта на същия ден бедният колибарин, който бе взел само няколко шепи сняг от ханчето и ги бе сложил в торбичката си, потропа на вратата на своята бедна колиба. Този бедняк живееше в планината със старата си майка, с жена си и с едно малко синеоко момиченце. Жена му стана да му отвори, тя стъкна огъня в огнището и докато слагаше софрата, за да вечеря, колибаринът разказа на нея, на старата си майка и на малкото си синеоко момиченце как през нощта на Къкринското ханче е бил заловен от турски заптиета българският апостол Васил Левски, как той, сражавайки се, развърлял из снега всичките си бели меджидиета, които носел със себе си, за да не попаднат в ръцете на заптиетата, а да останат за изстрадалия народ, и как сега там, край ханчето, изстрадалият народ събира снега и го топи, за да търси меджидиетата. Той също бил взел няколко шепи сняг в торбичката си, за да може, като се върне в бедната си колиба, да стопи снега на огнището и да види истина ли е това, което бе чул да се говори на ханчето, или е само приказка. Още същата нощ бедните колибари стопиха снега от торбичката в едно менче и като погледнаха, останаха смаяни, защото видяха, че на дъното на менчето светлее едно бяло меджидие.

Ето така се свърши този ужасен ден!

С това обаче аз не свършвам моите бележки, а искам да продължа още малко. Мисля си, че дори и така да беше изтекъл в пясъчния часовник на времето този ужасен ден, то ние пак можем да останем доволни, защото подир залавянето на българския апостол около ханчето непрекъснато са щъкали хора и не само са щъкали, ами са произнасяли тихо и благоговейно името му, пристъпвали са внимателно към снежния отпечатък и кървавите петна край него, кръстели са се и са мълвели набожно своите християнски молитви.

Нищо че натам ги е тласкал дивият интерес!

Нищо че са топели снега на огньовете и са се мъчели като грешни дяволи да изтръгнат от него меджидиетата на Апостола!

Нищо!

Важното е, че е имало хора!

Аз бях чувал от по-преди, че подир откарването на българския апостол за град Ловеч то на ханчето тутакси се били явили някакви българи и се заловили с тази грозна работа да топят снега и да търсят пари в него. Дълго време това ме гнетеше и измъчваше съзнанието ми, затуй се помъчих да съживя и раздвижа ужасната картина. Така именно се появиха зауглените против студа нещастници, взеха да събират те снега около ханчето и да го топят на огньовете, придавайки непроницаем вид на лицата си.

По същия начин пратих там и онзи, куция, както и другите подир него. Чувствах душевна несгода пред вида на тази картина, но не можех да спра, а продължавах да изваждам от зимния, невзрачен и сив ден все нови и нови пришълци с тайната надежда, че не е възможно по някое време да не се появи там и нещо чисто и светло. И ето че очакванията ми се сбъднаха!

То се появи в лицето на трите набожни жени с иконата на света Богородица и в лицето на високия и сух непознат, който свали конския чул от гърба на своето зиморничаво добиче и покри с него снежния отпечатък, а вечерта дойде заедно с настъпването на тъмнината, придружен от онези с големите съскащи факли, за да вдигне конския чул и да освети отпечатъка на българския апостол, превръщайки го изведнъж в подвижен и огнен символ.

И не беше никак лошо!

Само че, за съжаление, тази картина беше лъжа, тя се рисуваше единствена в бедното ми въображение!

Подир написването на горните бележки ходих в град Ловеч да разпитвам дали са чували някой да е топил сняг и да е търсил меджидиета, но в града не бяха чували и не знаеха нищо. Не можах да ми кажат нищо и в пантеона на Апостола. Ходих също тъй и на Къкринското ханче да питам наистина ли подир откарването на Апостола от заптиетата тук се е струпала беднотията да топи снега и да дири в него пари, но и на ханчето — нищо! Жената, която посрещаше и изпращаше посетителите на ханчето, ми каза, че само заптиетата били ровили в снега през нощта да търсят пари, дори по някое време изнесли от ханчето ведро с топла вода и понапръскали наоколо с тая вода, но видели, че това е безсмислено, отказали се да дирят повече и поели пътя за град Ловеч.

Подир тях ханчето останало празно и пусто и никакъв човек повече там не се е появил.

Според тази жена ханчето в ония години е било далече от селото. То е било използвано главно за комитетски цели, затова никой от селото нито бил чул, нито пък бил видял нещо от оная нощ. Тази жена казваше още, че в старите времена по тези места тръгнали да се заселват две племена. Те замръзнали по пътя, едното се изгубило и се лутало през цялата

нощ, а другото племе продължило да върви в тъмнината по една малка речича и не се лутало никак, защото се водело все по къкренето на жабите. Така племето стигнало мястото на сегашното село Къкрина. То се заселило на туй място и по-късно дало името на своето поселище от това именно къкрене на жабите в нощта на преселването. И спомена жената, че когато разказва на учениците и особено на по-малките, на пионерите и на чавдарчетата, как българският апостол подир залпа на заптиетата паднал и опръскал земята с кръвта си, то най-малките веднага изтичват напред, отвъд плета, и започват да дирят из троската капките кръв на Апостола.

Нищо повече там не се е случило. Било е Коледа...

Изглежда, че от бележките ми за Къкринското ханче, родени в моята бедна глава, само гарванът е истински. Същият този гладен и лек гарван, люшкан непрекъснато от студения вятър, който въртеше главата си на всички страни и изпращаше непрекъснато към засипаната със сняг земя своите зловещи позивни. И онези големоглави меланхолични птици изглежда, че са истински. Те прелетяха тромаво през бележките ми, накацах тежко из тях, като биха и дялаха с човки, за да търсят корояди и личинките на корояди. И за Юдата на поп Кръстю е истина, че отива той в конака, явява се пред Апостола и го запитва с думите: „Какво стана, Апостоле?“ на което Апостола му отговаря, казвайки: „Стана тя, каквато стана! Всичко се свърши!“

Няколко седмици по-късно, когато българският апостол увисва на бесилото край град София, то заснежената земя ще чуе как през зимната виелица гарванът грачи зловещо и грозно. Възможно е това да е същият онзи гарван, който подир разсъмване прелетя в унилото небе на моите бележки за ханчето!

Що се отнася до деня подир залавянето на българския апостол на Къкринското ханче от турските заптиета и откарването му за конака в град Ловеч, както и за по-следващите дни, ето как всъщност е било всичко:

Щом потерята замина по пътя, снегът много бързо скри от погледа отдалечаващите се. Разсъмна се, но продължи да вали. Сняг валя през целия ден и през цялата нощ, на другия ден също валя, зимният ден благоволи да поотвори само едното си око, колкото да изстиска от него малко сивкава, нерадостна светлина, и го притвори много рано. Стъмни се рано, а снегът продължи да вали и валя той през цялата нощ, затрупа всички пътища, сетне и през деня подир нощта също така валя, все монотонно и тихо. Тук и там хората се опитаха плахо да направят пъртини, но се здрачи бързо и снегът все не спираше, продължаваше да вали и засипа пъртините. Северните ветрове постепенно се извъртяха да духат откъм североизток, снегът обаче не спираше, а се въртеше и се усукваше, и все валеше и валеше... Понякога цели облаци се повдигаха от земята, понесени от ветрищата, като засипваха села и пътища и издигаха високи, непроходими преспи.

А сивото небе все сипеше и сипеше сняг. Небесната мелница изглежда, че бе оставена да се върти на безконечник, затуй валеше непрекъснато.

Така времето се задържа дълго и продължи да вали и през следващите дни и нощи. Ветровете се биеха непрекъснато кой над кого да надделее и според това кой вятър духаше, снегът валеше ту ситен и сипкав, ту ставаше едър, мокър и лепкав, падаше бавно и тежко върху земята, без всякаква охота. С този мокър и лепкав сняг се прокрадваше плаха надеждица, че времето може да поомекне и небето да се отгърне, но надеждицата бързо изгасваше, защото лепкавият

сняг се заменяше от ситен и остър, който валеше гъсто и бодеше човешкото лице като с игли. Той се сипеше някак си настървено и зло върху земята, по цели дни и нощи, и можеше да бъде оприличен на някое зло куче, което изпохапва всичко, попаднало пред очите му, докато накрая го изместваше монотонен и тих сняг... Той валеше замислено и някак унило.

Колко дни и седмици валя, никой не може да каже, защото дните и седмиците се сляха в едно цяло. После, за да внесе малко бъркотия в еднообразието, иззад хълмовете се втурна виелица. Тя насмете земята, тъй както вълци насмитат стадо овце. Грозен вой нададоха осаждените комини на къщите, селищата притихнаха, стенания, скърцания и пукот се изтръгнаха от горите и като накара всяко сърце да замре, виелицата отмина, кикотейки се. Ден или два подир нея валя много разсеяно, снежинките блуждаеха колебливо из въздуха, въртяха се около себе си, полюляваха се и падаха замислено върху земята, изтърсили се върху нея едва ли не по невнимание. Сякаш в машинарията на небесната мелница някакви механизми се бяха разстроили. Но постепенно, макар и бавно, механизмите се оправиха и снегът отново продължи да вали както и по-рано и да затрупва всичко под себе си. Валеше всеки ден и всяка нощ, ханчето постепенно се изгуби, засипано със сняг, само гуглата му все още продължаваше да стърчи и озъбените срещу небето колове на онзи ужасен плет. Изгуби се също тъй и снежният отпечатък на българския апостол, както и широката пъртина, оставена от заптиетата, а снегът продължаваше да вали.

И валя той още много дни и нощи, затрупвайки всичко под себе си.

Този сняг не бе почнал да се сипе върху угнетената българска земя от Къкринското ханче. Той валеше от по-рано, засипваше селищата и пътищата и натрупваше големи преспи.

Отдавна валеше този сняг, отпреди петстотин години... ту монотонен и тих, ту лепкав и мокър, ту усукващ се като някой дервиш от студения вятър, ту ситен и синкав, носен на юруш от злите виелици. И като валя непрекъснато през всичките тези петстотин години, натрупаха се величествени преспи в душата на угнетения българин.

Как можеше през тези преспи робът да види, че при Къринското ханче пада неговият апостол, отпечатвайки се върху снега! А и самото ханче как можеше да види роба, когато то лежеше дълбоко под преспите на душата му, където всичко е вцепенено в своята зимна летаргия! Само сокерицата има чудната способност да вижда през преспите, това го ние отбелязахме! Но угнетеният народ не е сокерица и как тогава той може да види всичко това, още повече че ханчето не припълзя там до пътя за изстрадалия народ, а за неговия апостол пропълзя през снеговете на времето, тъй както го отбелязахме още в началото, за да може съдбата, побутвайки леко Апостола, да го отбие в ханчето, да хлопне тихо вратата зад гърба му, та по този начин човек и ханче да свържат зави-наги съдбите си, не, ами да ги вплетат като зъл възел зави-наги!

Ето, така е било!... Пусто и безнадеждно!

Днес, когато надниквам в душата си, виждам в нейния здрач да се белеят, или по-точно, да се сивеят стари преспи. Зная, че това са останки от оня сняг, натрупван в душата на българина през робството. Под тях лежи засипан и снежният отпечатък на българския апостол, и онези бели меджидиета, разхвърляни из снега през глухата нощ. Като разравям студентите останки в душата си, аз понякога се вирам напрегнато и търся дали там, под снега, няма да лъсне някое бяло меджидие. За какво ми е това меджидие, не зная и не мога да обясня, а се ровя и търся в посивелите преспи, разядени от

времето, станали вече уродливи. Грозни са тия преспи, истина е, уродливият им вид потиска, но няма как другояче да се освободя от тях, освен като ги топя. Затова непрекъснато се ровя из тях и се ослушвам, за да чувам как всяка снежна капка се отцежда мъчително и как тежко и глухо пада на дъното на душата ми.

През лятото на хиляда деветстотин и осемдесета година погребяхме брат ми в неуютните Малашевски гробища. Трудно е да се каже, че гробищата могат да бъдат уютни, но в сравнение с Централните софийски гробища тези от квартал „Малашевци“ изглеждат крайно бедни. В Централните софийски гробища има големи гробници на стари фамилии, декорирани в мрамор и с мраморни ангели, стоящи на стража. Някои от тези ангели са потънали в дълбока размисъл, други са потопени в неутешима печал, трети просто стоят като бели негърчета с къдравите си главици, будуват и пазят някой или нещо да не смути покоя на това скръбно място.

В Малашевските гробища почти всичко е сиромашко и скромно, с дървени пирамиди или с прости дървени кръстове върху могилиците. В своята неуютност те могат да бъдат сравнени донякъде с новите жилищни квартали, сглобявани от сиви бетонни панели — тъй всичко у тях е еднообразно, че погледът няма върху какво да се спре, ами блуждае и подскача безцелно от предмет на предмет. Може би поради тази причина погледите на посетителите в гробищата са безцелни, блуждаещи и пусти.

Възможно е също така погледът да опустява като изоставен хамбар, защото човекът, оглеждайки гробищата, се спуска мислено и няколко стъпала надолу, в земята. Там, долу, са мъртвите, потънали в своя вечен покой, притиснати от лепкав мрак. Там, долу, е естественият завършък на всеки човек. Оттам нататък никой не е успял да направи нито една крачка. Казано е, че никой още не е успял да види гърба на смъртта, защото тя никого не е подминала!...

Брат ми почина от рак в санаториума Искрец. Той бе по-голям от мен с три години. Живя тежко и неудачно, през последните си години в самота и уединение, преминавайки през различни болници. Съдбата прояви милост към него, като го прибра рано от този свят и облекчи тежките му страдания. Мама понесе всичко с примирение, стана тиха и замислена. Тя самата се превърна в един непознат дотогава инструмент, излъчващ тишина. Постепенно ние всички около нея заговорихме тихо, движехме се тихо и бавно. При смърт човек забавя своите движения. У него не само походката става бавна, но и самите му жестове, както и всяко едно движение стават много бавни.

Сред тишината и забавените движения смъртта се чувстваше навсякъде из къщата. Софийският градски шум нахлуваше в населеня ни дом с цялата си варварска сила. При преминаването на всеки автобус къщата ни се тресеше. В останалото време тя постоянно вибрираше и потререпаше като бито куче. Но въпреки това тъй наречените шумове на живота не бяха в състояние да ни обърнат с лице към него. Всички ние бяхме обърнати към нещо съвършено друго, намиращо се отвъд живота.

Колкото обаче и да се взирахме, отвъд не се съзираше нищо... Все тази пустота! Единственото, което висеше посред пустотата, бе мъртвото лице на моя брат. В него бе съсредоточена като че цялата неподвижност на света.

Мама се овъгли в един-единствен ден. Така овъглена за един ден я помня през лятото на хиляда деветстотин четиридесет и втора година. Тогава почина баща ми, тридесет и девет годишен, в разцвета на силите си. Тъкмо бе почнала жътва, в полето полегнаха първите ръкойки и снопи. Баща ми си замина, оставяйки ни сами в един свят, оголен и див. С мама и с брат ми се почувствахме като изпаднали от каруцата

на живота. Това чувство и до ден-днешен не ме е напуснало. То е възгорчиво, защото разбирам, че животът отдавна е отгърмял край мен с каруцата си, а ето аз още продължавам да пъпя пеша по коловоза, оставен от каруцата... И ни някого настигам, нито пък някой ме настига!... Само смъртта един ден ще ме настигне, за да ме потупа дружелюбно по рамото.

Добре е, че имам все пак това убежище — писането! Добре е, че го имам, за да мога да се залъгвам с него, докато ме потупат по рамото. Убежището е временно и както сами виждате — не е особено надеждно, но няма какво да се прави! Така ще е, докато някой ден се намери по-надеждно и по-постоянно убежище.

Когато Каин уби Авел и върху земята остана да лежи първият труп на човек, Каин не знаеше какво да прави с трупа. Тогава над трупа прелетяха две гургулици. Едната падна мъртва върху земята. Другата гургулица изрови гроб и я погребя в него. Щом видя това, Каин постъпи по същия начин, скривайки трупа в земята. Оттогава до ден-днешен ние крием своите мъртви в земята. В същата тази земя, която ни храни и отглежда. Ние сме нейните орачи и сеячите ѝ. Тя ни оставя необезпокоявани да я засеем и да ожънем посятото, позволява ни да се скитаме по нея от единия до другия ѝ край, да я чоплим, да ѝ нанасяме рани и дори да я осакатяваме. Търпелива е тази наша майчица. Тя ни очаква, будна, но спокойна, в края на пътя, за да ни прибере в skutите си.

Ще дойдем, мила моя майчице!...

По желание на мама погребението на брат ми се извърши със свещеник. Църквата добре е измислила свещеника, за да бъде посредник между смъртта и живота. Беше топло. Него ден гробищата бяха пълни със свещеници. От различни страни се носеха пеения и ридания. Много черни раса се виж-

даха да стърчат край пресните купчини земя. В различни посоки се движеха боядисани в черно електрокари, изпълняващи ролята на катафалки. Тези боядисани в черно електрокари се придружаваха от мургави мъже с лопати на рамо. Това бяха гробарите. Същите тези мургави мъже направиха и братовата могила, побиха кръст върху нея, побиха и ветроупорен фенер до кръста, с малко кандилце вътре. Като се разотидоха, мама заедно с още няколко жени оправя гроба. Най-накрая тя подреди цветята и запали кандилцето във фенера.

И ето че вътре припламна и замъждука едва забележимо пламъче. Този фенер, със своето мъждукащо пламъче, остана да споделя самотата на брат ми в неговото покоище.

Три дни поред мама ходи на Малашевските гробища. На третия ден тя се върна много притихнала и ми каза замислено: „Знаеш ли, че са откраднали фенера от гроба на брат ти!“

Тази кражба бе работа на живота. Дори там, посред сиромашките Малашевски гробища, животът се бе промъкнал тихомълком, надничаше като някой дивак иззад гробовете и ни показваше сипаничавото си, пъпчиво и грубо лице.

Скръбно, нали!

Ах, това черно куче!... Ех, това черно куче!

Бяхме с приятели на лов. Тъкмо се разполагахме в сянката на стара кичеста круша, за да пладнуваме, когато вниманието ни привлече едно куче, появило се внезапно от гората. Бе сивкаво, едро животно. Движеше се някак странно, с препъване. Козината му висеше на сплъстени кичури по хълбоците.

С приближаването му към нас забелязахме, че на шията си има завързано дърво. Това странно приспособление стигаше до коленете му. То бе завързано от двете страни по такъв начин, че стоеше постоянно хоризонтално. При всяка крачка дървото отскачаше напред и удряше кучето през нозете. Оттам именно идваше странныят му вървеж. Животното се препъваше и повдигаше опашката си при всеки удар, но не се спря ни веднъж да почине, а продължи да върви право към нас, сякаш бързаше да ни донесе някаква много важна вест. Колкото повече ни приближаваше, толкова повече подробности различавахме по него. Бе мършаво, с проскубана козина, много старо и уморено. От ударите на дървото коленете му бяха разранени до кръв. Освен тежкото дърво отпреде си то носеше на шията и един железен нашийник с дълги метални шипове. Този железен нашийник трябваше да го предпазва от вълци и зли кучета.

Над главата му се въртеха рояци мухи, но старото животно не им обръщаше никакво внимание, а вървеше с препъване право към нашата кичеста круша. От широко отворената му уста капеше обилно пяна.

В началото сметнахме, че е изгубило овцете си и че е тръгнало в жегата да ги търси къде пладнуват. Макар и да се виж-

даше, че под дървото при нас не пладнуват никакви овце, кучето не се смути ни за миг, а продължи да върви към живописно разположената ни група, полюлявайки дървената тежест на шията си. Подобни тежести могат да се видят завързани за шиите на голи грешници в някои от стенописите на нашите стари църквици. Грешниците тичат непрекъснато с тях, гонени по петите от настръхнали дяволи, въоръжени с трироги вили, и голяма мъка се чете по лицата им... Като ни наближи, кучето се спря и започна да ни оглежда един по един. Очите му сълзяха, клепачите бяха подути и зачервени, то ги притваряше с мъка. Въпреки това обаче в погледа му имаше нещо изпитателно. Едри мухи се вреха из козината му и бръмчеха във всички посоки. Животното бе съвършено безразлично към тях.

Като постоя достатъчно дълго, за да може да огледа цялата ни живописна група под крушата, кучето направи бавно няколко кръга около себе си, сякаш отъпкваше тревата под себе си, и легна на сянка, без да престава да ни гледа изпитателно със сълзливите си очи. Питаше ли ни нещо, или искаше нещо важно да ни съобщи, аз не мога да кажа.

Едва когато легна в сянката, ние забелязахме, че мирише ужасно. Тежък дъх на мърша идеше откъм него.

Това старо проскубано животно, изглежда, се бе търкаляло в нечий леш и поради тази именно причина бе събрало рояците мухи по себе си. Помислих си, че ако знаеше колко силно мирише, то едва ли щеше да легне толкова близко до нас. Дори мухите се задушаваша от тежката миризма, бръмчеха тежко и сънено, повдигаха се тежко във въздуха, но не се задържаха дълго време във въздуха, а падаха отново върху сивкавото животно, оплитайки се в сплъстените кичури кучешка козина.

По-гнусливите от приятелите завикаха: „Чиба! Чиба!“.

Кучето се надигна неохотно, подви опашката си и отстъпи няколко крачки назад. Очите му продължаваха да сълзят, от устата му капеше пяна, макар и не тъй обилна, както в началото. То застана на слънце, гледайки ни все тъй изпитателно и — осмелявам се да го кажа — с почти човешки очи.

Какво можеше да иска това окаяно същество от нас?... Никой тук не го познаваше, но странно е, че то се държеше с нас, сякаш сме му познати. Хрумна ми една нелепа мисъл, че това старо и уморено животно сигурно ни смята за себеподобни и е дошло при нас, за да ни съобщи къде има захвърлен леш. Чувал бях, че когато куче намери животински леш, след като се нахрани, то се търкаля в него, завира се вътре в самата му коруба (ако лешът е на кон или на някое друго голямо животно) и след това отива при другите кучета, за да им съобщи. Те го помирисват, разбират, че е намерило храна, тръгват бързо по обратната диря и откриват много лесно мършата. Въпреки жегата и необичайната за сезона мъгла, както и завързаното за шията тежко дърво, този стар окаяник ни бе търсил и бе стигнал до нас на могилката, за да ни съобщи къде именно има мърша.

Започна се спор.

Някои от приятелите казаха, че е възможно кучето да е яло мърша, но че е глупост да се мисли, че ни смята за себеподобни и че е дошло да ни съобщи къде е мършата, та да се вдигнем ние от могилата с раниците, с пушките и с ботушите да я търсим в горещината. Възможно е и да е глупост, не настоявам!... Аз също не вярвах то да ни смята за кучета и да е дошло да ни каже къде можем да намерим храна.

Имаше нещо ужасно във всичко това, дори в самото предположение, създавах го, но въпреки всичко трябва да признаем, че появата на кучето по особен начин ме развълнува. А нима не е възможно, попитах, то да е човек, преобразен в

куче! Грешник някой, изведен за кратко време от ада и пуснат в това високо поле, за да си спомни. Може би ловец някой, на когото дяволите са привързали за шията тежкото дърво, за да го удря постоянно през колената, докато върви из старите ловища. Всеки ловец има поне по един записан грях из тия ловища. Спомням си например как преди години писателят Емилиян Станев разказваше, че били веднъж на лов за пъдпъдъци в Самоковското поле заедно с Гоца Тенчев и след като направили по няколко тежки връзки с пъдпъдъци, тъй че едва ги мъкнели през нивите, те спрели на сянка край едно кладенче да пладнуват. И ето че по някое време по пътеката към кладенчето се задава едно съвсем малко пъдпъдъче да пие вода. Птичето не забелязва ловците, полегнали на сянка. „В краката ни лежаха тежки връзки от тези нежни птички — разказваше Емилиян Станев, — ние имахме толкова много пъдпъдъци, че не знаехме какво да правим с тях, но въпреки това Гоца Тенчев, щом видя пъдпъдъчето, дошло на кладенчето да пие вода, вдигна пушката и го уби. Скочих мигновено и попитах яростно защо го уби, а той ми каза спокойно: «Защото го убих», и отиде да прибере птичката... Ужасно нещо!“ възкликваше разказвачът и се впускаше да анализира постъпката на ловеца.

Но мигар една такава постъпка може да бъде анализирана!

И мигар е възможно някой ловец да изплаща по такъв начин своите грехове, записани в тези богати някога ловища!... Не е възможно, естествено, но нали нас все ни гнети мисълта, че един ден ще трябва да се тегли черта отдолу и да се види кое е пито и кое платено!

Най-младият от групата скочи чевръсто, напълни бързо своята ловна пушка и изгърмя по посока на кучето. Животното се стресна, не бе очаквало, изглежда, да стрелят по него.

То трепна, отскочи встрани, постоя, постоя, обърна се да види не го ли грози опасност от някое друго място, отново се загледа в нас и мисля, че в този момент то с цялото си същество питаше: „Защо ме пъдиш, човеко?“

После се завъртя и започна да бяга към пълзящата мъгла и към гората. Отначало бягаше бавно, но колкото повече се отдалечаваше от нас, толкова повече ускоряваше своя бяг. Завързаното за шията му дърво се люлееше отпреде му, от силния бяг то го удряше не само през разранените до кръв нозе, но го удряше и през муцуната. Нещастното същество се препъваше, като че всеки момент щеше да падне и да забие муцуната си в земята.

Тичайки, то нагази в мъглата. Известно време се виждаше как се гмурка в нея, сякаш че плува. Пълзяща и топла, мъглата го погълна много бързо, опипа с меките си лапи подножието на нашата могила, но не се изкачи по могилата, а продължи да пълзи в ниското. Гората стоеше потънала до пояс в тази бяла пара, от могилката изглеждаше като че виси във въздуха.

Към тази висяща във въздуха гора изчезна и кучето, появило се по такъв странен за нас начин.

Гледах в тази подвижна и топла пустота и ми се струваше, че из въздуха още се носи тежкото бръмчене на рояците мухи, съпровождащи това окаяно същество. Мъглата продължаваше да пълзи и да се раздипля. Тя ту скриваше някоя част от високото поле, ту неочаквано оголваше някое островче и там, в оголеното място, до най-малки подробности се виждаха червени или жълти джанки. Мургави жени и момиченца, облечени в широки цикламени фусти, бързаха към джанките, но ето че преди още да са стигнали до тях, мъглата с един замах скри момиченцата, жените и джанките, за да открие на съвсем друго място замислен кон, сам-самичък в самотията

си, ленена нива с полегнали в нея снопи или сребрееща на слънцето вода. Мъглата се напластяваше бавно, изместваше се едва забележимо, изтъняваше, пропълзяваше бързо напред, водена като че ли от някакво любопитство, или заставаше неподвижно, сетила се внезапно за нещо. Въздушните течения си играеха с нея, повдигаха я нагоре, сваляха я ниско, караха я да пълзи, диплеха я, разкъсваха я и по този начин тя ту скриваше, ту оголваше отделни части от високото поле. Тези картини нямаха никаква връзка помежду си. Аз ги гледах как се показват и изгубват из мъглата и ми беше приятно да гадая какво ли по-нататък може да се появи.

И ето че докато се забавлявах по този начин, съзнанието ми постепенно започна да изтръгва от нищото отколешни картини, стари спомени взеха да блуждаят из него, сив вълк видях как прибягва с дебнещи стъпки през тях, обезумяло стадо елени премина в бесен галоп, вдигайки снежен облак след себе си, каменни водопади се мернаха в снежния облак, чернота... Всичко туй се стопи бързо и ровейки се назад из спомените, мисълта изрови (както кучето изравя от земята скрит кокал) един неподвижен лапландец.

Лапландецът ме гледаше, без да мига, лицето му обрасна бързо с черна кучешка четина. Той се обърна и пропадна в чернотата...

Малко по малко аз си припомних две легенди от лапландския епос, които бях слушал преди много години в Скандинавия. Реших да ги разкажа на своите приятели, докато пладнувахме на сянка под крушата, излегнати в най-живописни пози. „Искам — казах на приятелите — да прехвърля една съвсем тънка нишка между тези лапландски легенди и кучето, посетило ни по такъв загадъчен начин!“

Един от ловците ми каза небрежно: „А бе щом си намислил, тегли нишката! Ако се скъса — нищо!“ „Да — казах, — ако се скъса нишката, не е беда, ще ни останат поне легендите!“

В една област близо до скандинавските планини, населена главно с лапландци еленовъди, се появява вълча глутница. Вълците идват в областта почти едновременно с елените и на много места по пътя еленовъдите намират следи от вълкоядина. Това е в началото на зимата. През този сезон самоедите се прехвърлят постепенно със стадата си от Норвегия в Швеция, за да търсят храна и завет. В тази част на планините има една каменна врата, наричат я еленова или лапландска врата, защото главно през нея минават почти всичките стада. Вратата всъщност е един от малкото проходи в този каменен и враждебен за човека свят. На север и на запад от нея се трупат един върху друг гигантски каменни гранити, за да създадат заоблените силуети на най-студените планини, каквито съм виждал. Те изглеждат почти черни на фона на сивото северно небе, в скутите им лежат снежни преспи и почти винаги по тях се стелят и димят бели мъгли. Шеметни пропасти прорязват гранитните планини, каменни водопади са застинали из техните улеи, цели реки висят замръзнали във въздуха и ще висят чак до началото на пролетта. Още по-нататък са фиордите, иззад тях наднича, забулен в мъгли, Северният Атлантик... Но това вече е друга земя, друг свят, създаден само от камък и от вода.

Зимата и тъмнината изтласкват на юг почти цялата жива твар от тези каменни колоси, в това число гонят на юг към горите и стадата с елени, и самоедите. Там, след преминаването на еленовата врата, започват борови и брезови гори, в тях има завет и се червенееят дървените къщи на лапландците. Къщите са разпръснати, почти всяка една е строена близо до гората, когато човек ги види за първи път, остава с

впечатлението, че тези къщи са излезли боязливо от гората, колкото да надникнат и разузнаят, и че в следващия миг ще изчезнат между дърветата, тъй както изчезва диво животно, изплашено от появата на човек. В областта може да се срещне и малка дървена църквица — ако минаващият оттам влезе в нея, ще види, че разпънатият на кръста Исус е с лице на лапландец и че от двете му страни се трупат лапландци и лапландки и дори един северен елен наднича над главите на хората, за да види какво става в този северен Ерусалим. На дървения подиум стои пясъчен часовник, пясъкът в него отдавна е изтекъл, но няма кой да го обърне, та да потече отново времето в него. Само по празници пасторът го обръща, но го прави единствено за да отмери дължината на своята проповед.

В тази именно област се появява вълчата глутница, като напада елените, но не отминава и другите домашни животни, и често започна да се чува сред самоедите, че вълците са убили елен, кон или крава. Реките и езерата замръзват, дни наред бушува виелица, пастирите седят в къщите си и се ослушват няма ли да доловят през виелицата и вой на вълци. Когато виелицата стихва, те залагат капани по предполагаемите вървища на хищниците, но капаните остават празни. Правят хайки, но ни веднъж не успяват да убият вълк. Глутницата се изплъзва невредима, тя заобикаля предпазливо хайките и капаните и отдалече подминава местата, където самоеди стоят скрити на своите пусии. В устата на добродушните пастири тази вълча глутница постепенно се превръща едва ли не в някакъв дух, в нещо мистично и тайнствено, родено от тъмните и зли сили на северните гори. Те прибягват до най-различни хитрини при преследването и гонитбата на глутницата, но хищниците се измъкват винаги и изчезват безследно в непристъпните каменопади и пропасти, за да се

появят отново само подир няколко дни на най-неочаквано място. Веднъж те дори се появяват пред самата лапландска църквица по време на богослужение. Събраните на богослужение самоеди виждат слисани как вълците клечат спокойно в дълбокия сняг, загледани в прозорците на църквицата. Муцуните на всички са кървави. Прекъсвайки богослужението, мъжете изтичват бързо навън, но за съжаление, всеки един от тях е въоръжен само със своя къс лапландски нож. Няколко мига хора и вълци стоят неподвижно, втренчили погледи едни в други.

Много силно впечатление на самоедите прави голям сив вълк, който клечи посред глутницата. Той стърчи с цяла глава над останалите хищници. Това е невероятно едър и силен звяр, в чиито очи богомолците забелязват да играят жълти пламъци. На виковете на хората водачът на глутницата озъбва застрашително кървавата си муцуна, надига се неохотно и без ни най-малко да бърза, повежда вълците през дълбокия сняг към гората. Те се изтеглят в тънка нишка подире му, като всеки един вълк внимава да стъпва в дирите на водача.

В края на гората глутницата се спира, водачът навежда глава и надава такъв вой, че косите на самоедите настръхват. Грозна закана има в този вълчи вой и заедно с това някаква болка клокочи в гърлото на хищника, нещо мрачно се кърти от гърдите му и едно в друго се преплитат закана и молба. Глутницата приглася на своя водач и когато накрая вълците млъкват, наострили ушите си към планините, то откъм каменните, потънали в снегове планини се дочуват далечни вълчи позивни. Ехото препраща вълчия вой през каменните стръмнини, търкаля го из каменните пропасти, пълзи през дълбоките пресли и се блъска в ниското посивяло небе, прих-

лупило плътно тази част на света, за да замре бавно и постепенно в гърлото на скования от студ Север. Като че ли целите планини са се напълнили с вълчи глутници, чак до края, до чернотата на фиордите и до забуленото в мъгли лице на Северния Атлантик. Самото лице на Северния Атлантик не се вижда, но застаналите в снега самоеди чувстват как той диша насреща им.

Малко по-късно, излизайки от вцепенението и побутвайки се един друг, тези добродушни пастири тръгват по пъртината, оставена от вълчата глутница. Когато стигнат до гората, те виждат в самата ѝ крайнина оглозганите останки на лос. Снегът е изпотъпкан и кървав.

Ето от какво са били кървави муцуните на хищниците!...

Самоедите се загръщат в кожата си, невидимият Северен Атлантик продължава да диша насреща им и те се чувстват като надвесени над вълче гърло.

Тогава най-старите започват да говорят, че глутницата сигурно се предвожда от човек. Големият сив хищник, чиито очи пламтяха с жълти пламъци и стърчеше с цяла глава над останалите, е навярно някой човек, преобразен във вълк. Старите самоеди знаят, че понякога, макар и рядко, някой човек може да се преобрази във вълк, да стане водач на глутница и тъй като познава всичките дворове, всички стопански постройки, всичките техни входове и изходи, както и хитрините на пастирите, то този преобразен вълк се превръща в страшилище. Глутницата го следва покорно по петите, ни един вълк няма никаква рана по себе си, нанесена от човек, всичките зверове са добре охранени, винаги сити и в набезите си стават все по-нагли и по-нагли.

Утъпквайки снега в крайнината на гората, самоедите си спомнят за една отдалечена дървена къща край брега на реката. Години наред в тази отдалечена дървена къща живее

непознат за тях човек, пришълец някакъв, саможив, необщителен, но ето че от няколко месеца нито коминът на къщата му дими, нито пък вечер прозорците светят. Няколко помлади пастири решават да идат при самотната къща и да проверят какво има в нея. Те я намират отворена, изоставена и студена. Вятърът е навял дълбок сняг пред прага. В този дълбок сняг самоедите виждат да се откроява вълча дия. Вълкът е излязъл от къщата, тръгнал е към реката, там на брега се забелязват много вълчи дияри, само че по-дребни. Хищникът, излязъл от запустялата къща, повежда чакащите го вълци през замръзналата река, известно време те вървят все по леда, подир което се покатерват по един стръмен скат, водещ към лабиринт от пещери.

Младите пастири се връщат назад и разказват какво са видели край запустялата къща. Тогава всички разбират, че вълчата глутница наистина се води от човек, преобразил се във вълк.

Те се разотиват унило по домовете си, подпират и овързват здраво вратите, поставят капани на най-невероятни места и будувайки през дългите северни ноци, се ослушват няма ли да доловят прокрадващи се стъпки покрай стените или далечен вой, идващ от каменните планини. С разсъмването самоедите откриват, че подпорите са махнати, възлите на вратите са развързани, поставените и замаскирани хитро капани са затворени, всичко наоколо е бродирано от вълчи стъпки и тук или там снегът алее и се вижда да стърчи кърваво еленово копито...

И тъй ден подир ден, ноц подир ноц, будувайки на оскъдната светлина в очакване на вълчата глутница, самоедите доразвиват своя лапландски епос, изпълвайки го с ужаси. Преобразеният във вълк човек продължава да води глутницата и не се минава нито седмица, без на едно или на друго място

в селището да не бъде зърната неговата окървавена муцуна. Бавно и мъчително се върти снежният чекрък на зимата. Хората седят настръхнали по домовете си, очаквайки някаква развръзка. Но развръзката все не иде и не иде. Събирайки своя кървав данък, вълчата глутница се прехвърля и в съседни селища, тя е безмилостна и по своя път оставя само смърт и ужаси. Понякога е така настървена, изпаднала сякаш в умопомрачение, че само избива добитъка, без да се докосне до него.

Легендата разказва по-нататък, че със затоплянето на времето вълците започват да се оттеглят все повече и повече към непристъпните каменопади и каменни пещери, търсейки из тях нови бърлоги. Ледовете в реките се пропукват, топи се ледът и в големите езера, сега вълчата глутница вече не може да преминава направо, а трябва да заобикаля и да търси плитчини и бродове през реките. Начело ѝ е все същият голям сив вълк с пламтящи очи. Той се плъзга по омекналия сняг като сив дух, следван безропотно по петите от останалите хищници. Само една вълча глутница може да следва по този безропотен начин своя водач.

Зверовете вървят дълго, докато накрая намират удобно място за преминаване на реката. Водачът на глутницата се спира, около него се спират и останалите. От брега на реката те вижда сребреещата на слънцето вода, по която се стрелкат прозрачни риби. Тези почти прозрачни риби са пъстърви. От едната страна на реката има широк водопад, там водата бучи, премята се и се пени, за да тръгне подир малко успокоена и разлята между широките брегове. Към тези бучащи води се стрелка почти прозрачната пъстърва.

Големият сив вълк пристъпва досами реката, той иска да се наведе и да пие вода. Заедно с водача пристъпва и глутницата и също тъй се навежда над реката, за да пие вода.

И навеждайки се, големият сив вълк открива с изненада, че във водата се отразява не вълчата му муцуна, а неговото някогашно човешко лице. Само че сега то е обрасло със сива козина, изподраскано е, уродливо и зло. Големият сив вълк се дръпва мигновено назад.

Глутницата, наведена заедно с него да пие вода, също тъй е видяла отражението на уродливото човешко лице. Хищниците настръхват и като по даден от някого знак се нахвърлят едновременно и от всички страни върху големия сив вълк.

Грозно ръмжене и тракане на челюсти огласят снежната пустош. Само за няколко мига спокойно стоящата на снежния бряг на реката вълча глутница се превръща в настръхнала космата топка, виеща, ръмжаща и хъркаща.

Хищниците разкъсват своя водач и отстъпват бавно назад, облизвайки кървавите си муцуни.

Върху снега аленеят червени петна, кървави кичури косми са разпръснати на всички страни, оголена бедрена кост лъщи на слънцето и една вълча лапа се вижда сред тази вълкоядина, тъй неестествено и абсурдно полегнала сред вълкоядината, сякаш току-що е паднала от небето.

След кървавия пир вълците пристъпват крайно предпазливо към реката. Всеки един от тях се докосва много внимателно до водата, следейки отраженията на събратята си.

Реката продължава да се разлива нашироко и щедро пред наведените над нея вълци. Потръпвайки едва-едва, тя отнася отразената глутница между бреговете си из скандинавската земя.

И всеки един лапландец, застанал по това време на брега на реката, открива с изумление, че по водата се носи отразена вълчата глутница. И дважд по-изумен остава той, когато види, че реката поема леко и плавно и неговото собствено отраже-

ние, завърта го бавно в своите водовъртежи и го понася заедно с глутницата към морето и към забуления в мъгли Северен Атлантик.

Подир известно време, поединично или на двойки, вълците се разпръскват на различни страни, а една част от тях се уединяват, за да дадат потомство. Легендата разказва, че няколко седмици по-късно пред входовете на пещерите в непристъпните за човека каменопади и пропасти се появили млади вълчета. Те били още много добродушни, тромави, несръчни и почти като деца си играели пред тъмните входове на вълчите леговища. Самоедите еленовъди повели отново своите стада на север през каменната еленова, или лапландска врата, прониквайки все по-надълбоко и по-надълбоко в планините.

Започвало краткото, но пищно северно лято. Посред това пищно лято легендата поставя един лапландец косач, потънал до кръста в зелена трева. Този косач е излязъл да окоси ливадата си. В работата му помага и неговата жена. Тя преобръща с желязна вила дебелиите откоси, за да може тревата да съхне. Част от нея лапландката пренася и разстила върху брезови върлини. Върху върлините тревата не задържа роса и съхне по-бързо. На север голяма част от сеното се суши по този начин. Жената върши всичко това, като че простира върху върлините мокро пране. Тя работи бавно, много внимателно и предпазливо. Тази лапландка е бременна. Зелената ѝ рокля се спуска на широки дипли и обгръща леко силното ѝ тяло. В очите ѝ се отразява зелената ливада, а вътре в тях като черна точица шава косачът. Тя се навежда трудно, по скулуфите ѝ е избила пот, ситни капчици пот са избили по мекия мъх на лицето ѝ. От бременността лицето е станало луничаво, от него лъха доброта, погледът е замислен и тих. Жената работи съсредоточено, но личи, че мисълта ѝ не е нито в

желязната вила, нито в дъхавата трева. Мисълта ѝ е под сърцето, където потръпва живот и чувства тя тоновете на детското сърчице.

А косачът продължава да коси, размахвайки широко косата. Летният ден се изсипва щедро върху земята, из въздуха жужат насекоми, от близката гора се чува птича песен. Отвсякъде струи благодат и картината изглежда тъй пасторална, сякаш всеки миг посред нея ще се появят небесни ангели и ще започнат да хвъркат заедно с жужащите из въздуха насекоми. Небесни ангели обаче не се появяват отникъде, само по лицето на жената се появява лека усмивка, тя пробягва между златистия мъх и се изгубва като гущерче, пропълзяло с малките си крачета между каменния мъх на някоя самотна скала. Самотни скали тук има много. Те се виждат да стърчат посред ливадата, както и в крайнината на гората. Това са стари гранити, караулещи в северната земя, самотници, побити тук от времето. Хората са свикнали до такава степен с тях, че не им обръщат никакво внимание. Рядко само може да се види птица, кацнала върху някой от самотниците. Тя е кацнала там само колкото да подсили самотата на тези гранити. И гущерче някое ще се покатери, ще постои на слънце и подплашено от нещо, известно само на него, ще побърза да се скрие в пукнатините.

Към обяд косачът и неговата помощница тръгват през дебелия откоси към сянката на едно дърво. Мъжът с косата на рамо, жената на рамо с желязната вила. Те се разполагат в сянката на дървото да обядват. Лапландката е все тъй замислена, спокойна, но будна. Тя разказва на мъжа си как чувства тоновете на детското сърчице и му позволява да сложи и той ръката си, за да долови далечните, идващи като че от друга планета, пулсации на зреещия в жената плод. Косачът върши

това много внимателно, боейки се да не смути нежните пулсации. Подир обяда той казва на жената да почива, взема една брадва и тръгва към гората, за да насече брезови върлини. Жената остава да седи на сянка под дървото, проследявайки с поглед мъжа си. Той все повече и повече се смалява, докато накрая изчезва с брадвата в гората.

Околовръст продължава да струи благодат.

Повалената в откосите трева дъхти силно, тя леко омайва. Вдишвайки дълбоко, човек може така да заспи и да се понесе върху крилата на лятото. Жената се унася в дрямка, но ето че изведнъж се сепва. Тя вижда от гората да излиза черно куче. Отдалече прилича на голямото нюфаундлендско куче на едно семейство самоеди от селището, техни съседи. Кучето тича в тръс помежду дебелите откоси и колкото повече приближава жената, толкова повече едрее. Тя застава на колене под дървото, знае, че това голямо самоедско куче е добродушно и незлобливо, всеки миг очаква да зърне на шията му пъстра каишка и един златен медал, привързан за каишката. С тази пъстра каишка и с този медал големият и добродушен нюфаундленд обикновено излиза да се разхожда пред къщата на самоедите.

Но с приближаването жената открива, че я няма пъстрата каишка на шията, нито златният медал бляска на слънцето. Вместо това тя вижда как жълти пламъци излизат от очите на кучето. То все повече и повече едрее, големоглаво и грозно, по големина надминава нюфаундленда на самоедите. С приближаването ускорява своя бяг, без да сваля пламтящите си очи от жената. Тя вижда как грозният ужасен звяр разтваря голямата си челюст, димящото му топло гърло започва да клокочи и глухо ръмжене се понася през окосената трева. Жената улавя бързо желязната вила и замахвайки с

нея като с копие, се мъчи да я забие в димящото и топло кучешко гърло. Кучето отскача встрани. Жълтите пламъци в очите му постепенно стават синкави. Синкавият цвят в очите на всяко едно куче е белег, че омразата му е стигнала своя предел. То забива ноктите си във влажната земя, опъва мускулите до краен предел и отскача внезапно към отбраняващата се с желязната вила жена. Металните рокове на вилата удрят полегатото чело, кучето изскимтява, прави една дъга и застава отново, готвейки се за скок.

Нещастницата чувства как пот започва да избива по цялото ѝ тяло. Тя вика за помощ към далечната гора, без да изпуска от погледа си нападащото я куче. Чувства, че озверелото куче се стреми към плода ѝ, че иска да го разкъса. Обзема я ужас. Отбранявайки се с желязната вила, започва да мисли, че това куче не е от селището, а е родено от тъмните и зли сили на гората и е пратено от тези тъмни и зли сили, за да разкъса зреещия плод в утробата ѝ. При едно от нападенията кучето успява да ухапе със зъби зелената ѝ рокля. Жената се дръпва силно назад, замахвайки едновременно с вилата. Кучето отстъпва с ръмжене, между зъбите му се зеленее откъснатото парче плат от роклята.

Жената диша тежко, заслушана в тихите тонове на зреещия под сърцето ѝ плод. Тоновите са станали тревожни. Тя се олюлява, но тръгва заканително към кучето, впило пламтящите си очи в нея. Настъпва с такава решителност към него, че то не издържа, ами замахва с лапа във въздуха, сякаш иска да го разреде, озъбва се и отскача назад. Като се обръща няколко пъти по ред, кучето заобикаля един от самотните гранити, подир което с лек тръс тръгва към гората. То скоро се изгубва в гората, но на жената още дълго време ѝ се привижда неговият черен силует. Той ту се появява иззад самот-

ните граници, ту се губи внезапно, за да се появи посред простряното върху брезовите върлини сено, или най-неочаквано се показва чак горе в каменните планини, където пред непристъпните пещери си играят тромаво млади вълчета. Всичко това са миражи... Но ето че напрежението постепенно отминава, големоглавото черно куче пропада като вдън земя, лапландката залита по окосената ливада и се свлича върху един от откосите. Стои така дълго, заслушана в себе си.

По някое време съглежда мъжа си. Той върви през окосената ливада, натоварен с брезови върлини. При неговото появяване тя усеща слабост и започва да плаче. Озадачен, мъжът хвърля брезовите върлини от рамото си и я пита защо плаче. Хълцайки, тя му разказва как в негово отсъствие я е нападнало едно грозно и големоглаво черно куче, как искало да разкъса плода в утробата ѝ, как тя се отбранявала от него с желязната вила и как накрая кучето побягнало към гората, отнасяйки между зъбите си парче плат от нейната рокля. За да я успокои, мъжът ѝ казва, че това са глупости, и започва да се смее.

Тогавя жената открива с ужас между зъбите на мъжа си парче плат от своята раздърпана зелена рокля.

Лапландската легенда разказва по-нататък, че у някои хора живее едно грозно, странно и ужасно зло куче. За съжаление, те не подозират, че отглеждат в себе си това отвратително животно, и не знаят кога именно ще приемат неговия образ, за да се нахвърлят върху най-близките на сърцето си хора и да искат да ги разкъсат със зъби и нокти!...

И ето че като разказах всичко това на живописно разположените върху могилата ловци, то те се засмяха доста пренебрежително и скептично на разказа ми. Тогавя аз ги погледнах изпитателно и с тих ужас открих, че между зъбите на всеки един от тях има парче плат от моята груба ловна риза.

Помъчих се подобно на тях да се засмея и аз пренебрежително и скептично, но опитът ми излезе несполучлив. Изведнъж почувствах устата си схваната, сякаш се бе парализирала. Обхвана ме ужас пред мисълта, че в този миг аз също така стискам между зъбите си несъзнателно откъснато парче плат от нечия груба ловна риза.

Без повече да мисля, затворих очи и преглътнах.

Това ми струваше огромни усилия. Конвулсия премина по цялото ми тяло, усетих чак с костите си как нещо бавно, тежко и лепкаво се завъртя вътре в мен и падна бавно и тежко на самото дъно на съзнанието ми. Не бих казал, че бе парче плат от груба ловна риза, но мисля, че бе някакво подобие на парче плат от груба ловна риза.

Изпитах погнуса от него, обаче нямаше как да го изхвърля оттам. То се загнезди в съзнанието ми и по този начин остана завинаги в трюма на моя беден ковчег.

Несретникът с дървото на шията и с рояците мухи не се появи повече, за да ни съобщи къде има мърша. Полето постепенно се очисти от мъглата и заблестя с цялата си красота. Отдавна минаваше пладне. Напуснахме неохотно могилата и тръгнахме доста лениво към реката, за да се наплискаме в нея с вода и да се разхладим. Приятелите ме попитаха, ако помежду нас има някой сив вълк и се наведем над реката да се измием, дали според самоедите във водата ще се отрази човешко лице или сива вълча муцуна. За съжаление, аз не знаех нищо повече от това, което бях разказал за сивия вълк, и мисля, че и самоедите не знаеха.

Що се отнася до кучето с дървото на шията, то мисля, че този нещастник ни смяташе за себеподобни. Другояче не бих могъл да си обясня защо с тази тежест на шията това старо и

уморено животно е трябвало да извърви целия път от мършата до кичестата круша, в чиято сянка се бяхме разположили ние, хората.

Понеже в бележките си отделих твърде много място на хлебарката от трюма, то тука искам да разкажа с няколко думи и за самия трюм. Трюмът на ковчега ми е много тъмен. Като в рог е тъмно вътре и аз постоянно се препъвам из него. Обикновено вземам със себе си ветроупорния фенер от палубата. Всяка вечер паля фенера и го окачвам на палубата не за да бъда забелязван, а за да не връхлети някой отгоре ми и да превърне малката ми лодка на трески... Но и с фенера не мога да осветя навсякъде. Непрекъснато на пътя ми се изпречват високи прагове, пропадала или груби издатини, тъй че ако човек не внимава, то той може да строши главата си! Всякакви ниши има, коридори, внезапни входи към слепи помещения, пропадащи надолу стълби, водещи към по-ниски нива или пък катерещи се нагоре към някоя теснина.

Светлината на петролния фенер изважда от мрака различни сандъци. Някъде те са подредени, другаде са струпани или са разхвърляни безразборно. Подир сандъците следват дървени клетки, предназначени за различни твари. По пътя непрекъснато се изпречват и слепи стени. До една от тях може да се види вълча клюса (капан). Тя е зинала до краен предел — как ли не си е разчекнала челюстите, дявол я знае! На върха на железния ѝ език има забодена стръв. Всъщност това не е език, а ужасно жило!... Остава само някой хищник да пристъпи в тъмата и да посегне към стръвта.

Не зная обаче дали хищникът би намерил пътя към клюсата, или аз сам ще трябва да се погрижа да го побутна леко към нея и да му посоча стръвта върху жилото?... Ще го убодете то, ще го убодете! Чак в самото сърце ще го убодете!...

По-добре е да чакам, стръвта сама ще примами хищника!

Като се мине покрай тези слепи стени и покрай раззинатата клюса, се стига пак до нова ниша, коридор или стълба, изчезващи в гъстия мрак.

Тъй плътен е този мрак в коридорите и слепите помещения, че може дори да се пипне с пръст като нещо материално. Отначало при допира с този мрак изтръпвах, но с времето привикнах с него... Тежък дъх иде от трюма. Той се заражда от мрака, полепнал по тавана и по стените. Самата дума мрак ми се струва лепкава и като се спирам сега за миг над нея, забелязвам как тя започва дори да шава леко. Като някой паяк шава помежду другите думи, застанали неподвижно по местата си!

Понякога долавям слабо въздушно течение. Навярно съм забравил някъде отворена врата или прозорец. В началото не разбирам и не се сещам къде може да съм оставил отворена врата или прозорец и като се полутам из тъмното с петролният фенер, оставям накрая фенера в краката си и започвам сам на себе си да се смея.

Ами че моят трюм няма ни врати, ни прозорци, за да може да духа отнякъде или да става течение! Той има само тежкия дървен капак към палубата, това е единственото място, през което може да се влезе или да се излезе от него!

Ето и сега капакът е вдигнат, квадратният отвор към палубата леко светлее. Навън е нощ. Част от дървената стълба се вижда, а далече-далече в нощта блещука звезда. Тази звезда се мъчи да надникне в трюма, но освен част от дървеното стълбище, от ветроупорния петролен фенер и моя милост, то тя нищо друго не може да види.

И макар да е много далече, на милиони светлинни години далече от мене, чувствам я как стопля душата ми, защото право в нея уцелва. Изглежда, че тъкмо в душата ми е искала да надникне далечната звезда, повдигайки се на пръсти чак

оттам, от дъното на Вселената, а не в тъмните и слепи лабиринти на трюма... Но питам се тогава, този тъмен трюм не е ли всъщност само една малка, една нищожна част от собствената ми душа, не повтаря ли той и не имитира ли нейните внезапни прагове и слепи помещения, дълбоките ѝ ниши и теснини, най-неочакваните ѝ ъгли и пропадала, водещи към по-ниски нива и към изоставени помещения; към пусти хамбари, потънали в глухота; към грубо ковани сандъци и клетки; към грозни карцери? Ако повдигна фенера над главата си и се вгледам по-внимателно, то бих могъл да зърна някоя своя страст как се свива в ъгъла на карцера. Като някое куче се свива в тъмния ъгъл и потръпва, сякаш трескаво от грозна треска. Ужасно нещо! Противно! Отвратително!

Разбирам го, че е противно, но не мога ни да го убия, ни да го изхвърля навън!

Нерядко из лабиринтите дочувам шум на пера. Така птичка прошумява с перата си или пък прилеп (прилепи тук има много). Но аз зная, че това не е нито птичка, нито прилеп, ами е някой порив на собствената ми душа, той ще прошуми с крила, ще се поблъска в слепите стени и ще падне по гръб, за да издъхне бавно и самотно в тъмнината. Всяка тръпка на това издъхване ще премине през сърцето, защото нищо в трюма на моя ковчег не може да се случи, без то да бъде отбелязано от сърцето... Хубаво е, че вътре в трюма тупти сърцето!

Веднъж имах случай да наблюдавам как една трудолюбива мравка тичаше нагоре-надолу, търсейки нещо изгубено. Докато тя щъкаше и душеше с нос по пътя си, ето че на едно място се препъна и спря.

Сърцето, изглежда, почувства, че мравката се препъна по пътя си, защото за един миг трепна и спря. То очакваше мрав-

ката да продължи пътя си. Малката буболечица постоя, постоя, помириса мравешката пътека пред себе си и тръгна чевръсто по нея.

Сърцето — и то тръгна!

Друг път забелязах как една птичка, прелитайки над ковчега, изтърва от човката си слънчогледова семка. Семката тупна съвсем леко върху палубата. И съвсем тихо. Мисля, че тя дори не произведе звук. Но ето че сърцето мигновено трепна и се сви, а птичката през това време се върна, намери изтърваната слънчогледова семка, вдигна я от палубата и отлетя по пътя си. Сърцето веднага започна да се свива и да се разпуска много енергично. Ако някой го погледне отстрани, ще си помисли, че се е зарадвало за туй, че птичката намери изтърваната върху палубата слънчогледова семка.

В трюма си имам една глупава сойка. Тя непрекъснато пренася дъбови желъди от едно място на друго и неведнъж се е случвало, както лети и размахва тромаво крилата си, да изтърве някой желъд от човката. Това глупаво същество, освен че пренася желъда в човката си, се занимава още и със сто други странични работи, а акълът му мисля, че е навсякъде другаде, но не и в желъда. Желъдът, като падне, започва да подскача по пода и такъв трясък произвежда, че се чува из целия трюм. Забелязал съм, че тогава сърцето дори не трепва. Трясъкът от желъда на глупавата сойка ни най-малко не смущава неговата равномерна пулсация... Наистина, странно същество е сърцето!

Понякога при съвсем незначителен повод то реагира извънредно силно, ускорява своята пулсация или почти замира. Помня, че една нощ някакъв съвсем слаб шум се чу откъм трюма. По-скоро напомняше някаква въздишка, отколкото шум. Такива шумове се носят постоянно не само в трюма на моя ковчег, а мисля, че се носят непрекъснато и из Вселената.

Сърцето притихна, неговата пулсация едва-едва се забелязваше. Помислих си, че се ослушва, за да долови откъде може да идва този съвсем слаб, тих и странен шум. Дълго стоя така, сетне започна да засилва своята пулсация, но правеше това много бавно и предпазливо. Работеше и едновременно се ослушваше дали слабият и загадъчен шум няма да се повтори. Тръгнах с петролния фенер из трюма. Сърцето следеше всяка моя стъпка.

На едно място се спрях, видях пред себе си търкулната сажда. Вдигнах я, за да я видя по-отблизо на светлината на фенера.

Бе съвсем лека, черна сажда.

Не зная откъде се бе отронила, дали от някой комин, или бе овъглената душа на някого? Тъкмо тя бе произвела този слаб, малко загадъчен, приличен на въздишка шум, като стресна сърцето и го накара да притихне.

Добре е, помислих си с радост, че имам такъв чувствителен приятел! Иначе как ще забележа, че някоя сажда се е отронила от въздуха и се е търкулнала в тъмния трюм на ковчега ми!

Но говорех аз за лекото въздушно течение, идващо като че от разтворена врата или прозорец.

Въпреки че навън цари пълно безветрие и никъде няма отворени ни врата, ни прозорец, аз продължавам да чувствам как едно леко, едва доловимо течение движи застоялия и тежък въздух в трюма... Тъй и в неуютния живот и при най-пълно безветрие, ако човек напрегне сетивата си, ще долови едно съвсем леко движение на въздуха, зародило се от някоя тайно откряната врата или тайно открянат прозорец. Като че самото време открява тайно врати и прозорци, за да не се задуши животът в собствената си непроветреност. Аз не ис-

кам тук да говоря за ураганните ветрове, които движат историята, въртят вятърните мелници на човечеството и мелят мливото му, за да хранят неговия дух. Думата ми е за слабите, едва доловими и съвсем тихи въздушни течения. Те са заченати в самата утроба на неподвижното.

Тези леки въздушни течения разместват, макар и много бавно, тежките въздушни пластове в трюма. Те раздвижват също така тежките пластове и на самия живот, за да не се залежи нищо на едно място и животът да не заприлича на неизлечимо болен човек, потънал сред възглавниците и завивките на своя смъртен одър. Възможно е и поради тези именно съвсем леки и едва доловими въздушни течения животът никога да не бъде повален на смъртен одър и да не се залежава тежко.

Препъвайки се из тъмното, понякога си мисля, че наред с всичко този трюм е една малка, макар и нищожна част от душата на света. Не повтаря ли той всъщност и не имитира ли дълбоките ниши и теснини на световната душа?... Нейните лабиринти и слепи помещения?... Тъмните ѝ кладенци и бездните ѝ?... И най-после не повтаря ли онези пълни с шеметни височини и бездни вътрешни Хималаи, които човечеството катери още от зората на своето появяване и не ще успее никога да изкатери?

Надявам се четецът да си спомня как дяволът откара каещите се жени да ги вари и пече в катрана и в огньовете на своята адовница (преизподнята) за туй, че посегнаха да убият с камък собствения си сътворител Господа-Бога и в похотта си отвлякоха в реката мъжа, преоблечен в дрехите на каракачанка. Откривайки изпод повдигнатия сукман на каракачанката бялото тяло на богато надарен мъж, те не се разбяха с писъци от него, а подобно на видри, намерили богата плячка, го отмъкнаха на дъното на омекналата в маранята река и там, обливайки го с похотта си, го удавиха, без да наситят своята похот, ами напротив, още повече я разпалиха!

Като остави тия нещастници на катрана и на огъня, дяволът се върна на реката, където се преправи в образа на папуняк (циганско петле). Той се върна навреме, за да види как свинете се бият шумно над нещо във водата и го теглят със зъби, как сетне там пристигна с големи скокове свинарят, наречен Ико, как разпръсна той свинската сган и навеждайки се над водата, видя удавника. Несретникът се заоглежда с надеждата да зърне някого и да го повика на помощ. Но в този час на деня нищо не може да спре погледа му освен няколко щъркела, които се виеха в кръг високо в небето, все на едно и също място, и един унил папуняк.

Папунякът стоеше върху нажежен от слънцето камък и понеже камъкът пареше под нозете му, то той постоянно пристъпваше от крак на крак, но не се сещаше да слезе от камъка и да се премести на друго място.

Планините се бяха оттеглили далече-далече на запад, забулени в лятната мараня подобно на някоя була (кадъна), и в маранята изглеждаха като нещо от друг, много далечен свят.

Това нещо стоеше откъм западната страна на българските земи, за да види... Какво обаче да види, аз не мога да кажа!

Щом разбра, че няма кого да повика на помощ, несретникът отри с опакото на каскета потното си лице и се понесе лек и подобен на скакалец подир своето истеричаво стадо, все по посока на бродовете и пладнищата на това пусто речно корито. Дрехите на умрелите се усукваха около него и пазеха ревниво мършавото му тяло. Носът се изостряше, очите му продължаваха да хлътват все по-дълбоко в очните кухини и ако някой в този момент можеше да го погледне в очите, щеше да пропадне завинаги в техните сиви бездни.

Дяволът, който по това време бе там, преправен на папуняк, погледна свинаря, но не пропадна в очите му, а побърза да се измъкне. Веднъж той се бе опитал да надникне вътре в пастира и се ужаси, като видя каква пропаст е там. В тази пропаст цялата душа на човека бе овързана със синджири. Всеки един синджир бе заключен с по няколко катинара, халките на синджирите се гърчеха, захвърлени на дъното на пропастта, дрънчаха и стържеха тежко и глухо. Металът тъй стенеше, като че не бе мъртво желязо, ами бе метал, изковаван от живи, човешки сухожилия. Втори път дяволът не пожела да надникне вътре. Той само поглеждаше отдалеко пастира в очите и отвърщаше бързо погледа си от него.

Този път той постъпи по същия начин, бързо отвърна погледа си от несретника и видя край реката един щъркел. Птицата пристъпваше бавно, заничаше из камъните, клъвваше светкавично някоя буболечка, после, без да бърза, нагазваше в реката, избирайки само плитчините. Папунякът подхвъркна, за да иде по-близо до щъркела, но тъкмо кацна върху един камък, и ето че по това време върху двете птици връхлетяха свинете. Те все така препускаха в тръс, въртейки на свредели опашките си. Щъркел и папуняк се пръснаха на

две различни страни, щото в противен случай щяха да бъдат прегазени. Щъркелът подскачаше доста несръчно, помагаше си и с крилата, но на няколко пъти се спъна и веднъж дори клекна, удряйки с крила речните камъни. Все пак успя да се изправи и щом застана на едно място, взе да оправя с клюна перата си.

Папунякът видя как стадото отмина и се изгуби в прахта и в трептящия въздух, все едно че лятна вихрушка премина през речното корито. От всичко в живота си дяволът най-много мразеше свинята и жабата, той дори изпитваше ужас от тях, затуй с голямо облекчение въздъхна: „Хъ! Хъ!“, когато истеричавото стадо свине се изгуби, а и самият пастир се изгуби.

Щъркелът продължаваше да оправя с човка маховите пера на едното си крило. Колкото обаче и да се стараеше, той все не успяваше да оправя всичките пера на крилото, някои от тях бяха смачкани и натрошени. По-късно обърна крилото си към дявола и той видя, че това крило птицата държи отпуснато. Понякога го протягаше по дължината на крака си, сетне го отмяташе настрана и се опитваше да го сгъне подобно на сгъваем метър, но не успяваше да го сгъне до края, както другото крило например, и да го прилепи плътно до тялото.

Бе стара птица. С изключение на няколкото смачкани и натрошени махови пера останалите пера по нея бяха снежнобели, в края на крилата и на опашката те лъщяха синкаво-черни, нозете и клюнът аленееха ярко. Птицата стъпваше на пето. Тя продължи да крачи из реката, като ту се препъваше из камъните, ту нагазваше в някой бързей не толкова да ловува, колкото да разхлади тънките си като тръстики нозе.

Сетне излизаше на пясъка и се спираше на някое от многобройните овчи пладница, застанала съвършено неподвижно, втречена в една-единствена точка пред себе си.

Тази птица не бързаше за никъде.

Тя просто крачеше нагоре-надолу из реката или стоеше на едно място и чакаше. На кръжащите в небето щъркели не обръщаше внимание. Те се бяха издигнали тъй високо, че сребърните им кръгове почти се губеха на фона на избелялото небе.

Жегата бе непоносима. Предметите трептяха като живи, целият хоризонт се гърчеше в спазми. Макар че отникъде нищо не се появяваше, щъркелът не даваше никакви признаци на нетърпеливост или безпокойство. По някое време той сви единия си крак, повдигна го нагоре и скривайки го под тялото, остана да стърчи сред маранята само на един крак. Горещият въздух продължаваше да излива своите водопади върху притихналото в жегата речно корито.

Дяволът, преправен на папуняк, почна да губи интерес не само към щъркела, ами и към всичко наоколо. Постепенно го налегна съклет.

Той реши да иде до реката да пие вода, дори се гмурна леко във водата, за да се разхлади, но от това съклетът му не премина. Не му се случваше за първи път, при бездействие често го налягаше съклет... Съклетът е една чисто балканска смесица от меланхолия и угнетеност. В медицината няма точна дума за това състояние, а и няма лекарство за него. В Турция са се опитвали не да лекуват това състояние, а да го разсейват. През седемдесетте години имах възможност да наблюдавам в Цариград няколко танцовачки с голи пъпове и прозрачни шалвари. Тези танцовачки с голите пъпове и с прозрачните шалвари бяха доволно закръглени според вкуса на източния човек и в едно увеселително заведение между

другите кючеци танцуваха и кючек за съклет. В това увеселително заведение помня, че се показваха на чужденците до седем вида кючек. Макар и да се употребява думата танцувачки, мисля, че все пак това е игра и може би по-правилно е да се казва за кючека не че се танцува, а че се играе. Кючеците направиха много силно впечатление не само на мен, а на всички чужденци направиха впечатление, нищо че танцувачките бяха подбрани според вкуса на източния човек — в смисъл че бяха закръглени и надарени във всяка една област на тялото. Тоя кючек иде от старите времена. Той е бил създаден в харемите и е имал за цел да разсейва съклета на султаните и пашите, на бейовете и ефендитата в някогашната Турска империя. Писателят Емилиян Станев твърдеше, че един от турските султани — струва ми се Азиз, на чието име е наречен и турският фес азизие — мразел до крайност раята и когато го хващал съклет, не искал никакви танцувачки против съклета, а заповядвал на прислугата да застеле калдъръма пред двореца му с черешови костилки и той, като обувал папуците си, почвал да тъпче с тях ситно-ситно черешовите костилки. От трошенето на костилките изпадал постепенно в блажено състояние, обяснявайки на своята дворцова свита, че ето по такъв именно начин той ще стъпче цялата рая в империята — това се твърдеше от Емилиян Станев. И казваше също така, че турският султан до такава степен се бил пристрастил към тази своя игра, че заповядал всяка сутрин прислугата да застила калдъръма пред двореца му с черешови костилки, за да ги тъпче, а когато остарял и станало трудно не само да тъпче костилките, ами и да се движи, то тогава той наредил цялата работа да се поеме от прислугата и разположен помежду атлазени възглавници, наргилета, танцувачки и чибукчии, наблюдавал блажено как прислугата подскача и тъпче черешовите костилки. Гледката падала

като мехлем на сърцето му. В Цариград освен ключеците имах възможност да видя също тъй покрития пазар, много джамии, както и двореца на султана и неговия харем. В килиите на харема още стоеха тъпаните на евнусите с опъната върху тях овнешка кожа. С тези тъпани евнусите са извеждали на разходка белите робини на султана. Един каменен коридор свързва харема със самия дворец. Когато султанът е тръгвал от двореца към харема, за да иде при някоя от своите наложници, то той хвърлял на прислугата по пътя жълтици. Постепенно започнали да наричат този коридор златния коридор. В една от залите на двореца, където падишахът е водил тайните си разговори със своите най-доверени хора, има чешма с няколко чучура. Чешмата излива шумно водата от своите чучури в каменно корито. Тя тече и се плиска и с шума си е заглушавала всичките тайни разговори на султана. По този начин чешмата е пазела тайните на двореца от подслушване. Изглежда, че в ония тъмни султански времена е имало много подслушвачи и подслушването е било силно разпространено, щом и самият султан е трябвало да се пази от подслушвачите по този начин. Казано ни бе от нашите гидове, че в султанските времена не само подслушването, ами и доносничеството е било силно разпространено, което говори за голямата подозрителност от страна на султанството към служителите в двореца и в харемите... Горещият цариградски въздух жу-жеше едва доловимо. Издалеко и откъслечно се чуваха провлачените молитви на ходжи, като някакво скимтене се чуваха, сякаш нещо невидимо бе увиснало в жегата над града и скимтеше. Тънките минарета на джамиите трептяха леко в нажежения въздух като в някой мираж и отвсякъде се просмукваха неясни източни миризми. Не враждебни или противни, но непознати и заради туй чужди!

Дяволът, преправен на папуняк, не бе ходил като мен в Цариград и не знаеше, че е измислен кючек против съклета, защото се скиташе само из християнските земи! Нито пък знаеше, че съклет може да бъде разсейван и по споменатия по-горе начин с газенето и с тъпченето на черешови костилки. Той не познаваше мюсюлманските земи и странеше от тях, а когато се случеше да мине покрай рая или покрай ада на мюсюлманите, винаги се изненадваше, защото и от рая, и от ада се разнасяха все едни и същи маанета и възкликателни. И от двете места на талази, на талази идеше една и съща миризма на пушек, на пилаф и на овнешко. То и християнството не е цвете за мирисане, си казваше дяволът в подобни случаи, ама и мюсюлманството е таквоз нещо, че по никой начин не може да се разбере кое е раят му и кое — адът!

А относно кючека, мисля, че дори и да знаеше, то той едва ли би заставил познатите ни вече голи грешници от адовницата да играят този кючек отпреде му, защото те не само нямаше да разсеят съклета му, ами още повече щяха да го съклетисат.

И като нямаше какво повече да прави, дяволът, преправен на папуняк, остана да стърчи върху един камък посред реката съвършено омърлушен.

Ето така и щъркелът, и папунякът останаха много дълго време неподвижни в трептящата мараня.

Върбите обърнаха наопаки листата си и по този начин започнаха да изпаряват по-малко вода.

Късно подир пладне от различни места взеха да се появяват щъркели. Те прелитаха ниско над реката, въртяха глави на всички страни, търсейки къде да накачат. Някои птици кацаха в реката, другите продължаваха да летят, снижаваха се над усуканите в жегата царевици и кацаха зад тях. Откъм

тази страна на царевиците се простираха зелени мочурливи ливади. Въздухът се изпълни с шум на пера и със свистене.

Щъркелът с болното крило се оживи.

Той на няколко пъти размаха крила, приветствайки по този начин прелитащите или кацащите в реката птици. Тия в реката не оставаха дълго време. След като прегазваха някой плитък брод, те се затичваха един по един, подскачаха по няколко пъти и отблъсквайки се с нозе от земята, прелитаха ниско над царевиците, за да кацнат отново в ливадите зад тях.

Дяволът, преправен на папуняк, видя, че по едно време и щъркелът с болното крило почна да тича през пладницето покрай реката. Той размахваше широко крилата си, имитирайки другите птици, подскачаше с дългите си червени крака, но въпреки всичките си усилия не успя да се отблъсне от земята и да полети като събратята си. Едното му крило се закачи в камъните. Сума време отдели, за да размахва и да опъва крилото, докато най-сетне го прибра бавно към тялото си, без да успее да го прилепи плътно, както плътно бе прилепено другото крило. То стоеше отпуснато и разваляше спретнатия му вид.

Известно време щъркелът остана неподвижен, после тръгна по реката през камъните и пясъчните наноси. Намери изоставен коларски път, закрачи спокойно по него.

Пътят го изведе върху високия бряг на реката.

Птицата се изкачи бавно и много достойно, дори с известна небрежност стъпи горе на брега.

И щом стъпи на брега, спря се. Дяволът, пъшкайки: „Хъ! Хъ!“, се смъкна неохотно от нажежения камък. Макар и все още омърлушен от жегата, той се помъчи да настигне щъркела. Видя, че птицата размаха крила и взе да се върти, изразявайки по този начин радостта си от нещо, или пък просто

танцуваше. Дяволът се озадачи от поведението на щъркела, затова побърза да се изкачи горе на високия речен бряг и да види какво има.

Когато се изкачи горе, видя, че зелените ливади са пълни с щъркели.

Птиците се бяха пръснали на различни страни. Някои сто-еха неподвижно, скупчени една до друга, други се лутаха в търсене на храна, трети оправяха перата си или се пощеха, четвърти се разхождаха бавно. Тук-там можеше да се види как посивял щъркел дреме, а някои се засилваха групово и се повдигаха във въздуха, но летяха ниско и бързаха да кацнат отново сред ливадите. Имаше и такива, които се повдигаха във въздуха от място, постоянно и бързо размахваха крилата си, но не политаха напред, а висяха на едно и също място, сякаш завързани за невидим конец. Краката им и те висеха надолу. Много птици тракаха с клюновете си, а по-опърничавите непрекъснато съскаха и търсеха с кого да се сбият. Виждаха се отделни птици как се повдигат само на пръсти и дълго време размахват крилата си, като че ги проветряват. Няколко двойки се вдигнаха във въздуха и най-неочаквано се сбиха помежду си, но боят им бе кратък.

Не се разбра кой е победителят, защото много скоро накацаха в ливадата и тръгнаха да търсят скакалци или малки жабчета, крачейки почти едни до други.

Всички тия птици се събираха тук, за да се подготвят за отлитане. Бяха стотици. От различни страни продължаваха да идват нови щъркели и да кацат в ливадите.

Трябва да е Макавей, рече си дяволът на ума. Бе чувал, че щъркелите отлитат на Макавей. Той искаше още нещо да каже на ума си, но в този момент съгледа една жаба отпреде си.

Жабата дишаше тежко в жегата. Бе втреничила щръкналите си очи в папуняка и от време на време отваряше заканително широката си беззъба уста срещу него, сякаш се заканваше да го нагълта. Преправеният на папуняк дявол не посмя да прекрачи по-нататък, боеше се от жаби. Той изостави щъркела и се вмъкна мигновено в царевиците.

Царевиците прошумяха подир него и го скриха.

Той влезе в царевиците преправен на папуняк и излезе оттам преправен на човек. За по-голяма убедителност бе откъснал и една жълта тиква. Бе забелязал, че почти всеки човек, щом влезеше в царевиците, излизаше от тях с някоя тиква в ръка, и сметна, че появявайки се с тиквата в ръка, то той по най-убедителен и съвършен начин ще имитира човек именно поради тиквата. И наистина, който и да го видеше в този му вид, щеше да помисли, че това е човек, излязъл по работа на полето. Щом обаче се появи той по такъв маскировъчен начин и направи първите си крачки към събраните в ливадите щъркели, ето че зад гърба му се разнесе глас, наподобяващ йерихонска тръба.

„Стой, не мърдай!“ — изрева гласът, предупреждавайки го да не мърда от мястото.

Дяволът се обърна по посока на гласа и видя от царевиците да излетява човек с пушка.

Човекът тичаше право към него. Той зареждаше пътьом пушката и имаше много заканителен вид.

Дяволът веднага хукна, не, ами се понесе светкавично покрай царевиците. И то с такава скорост тичаше, че въздухът покрай големите му уши засвистя. В залисията си той не се сещаше да хвърли тиквата, ами тичаше заедно с нея, размахвайки я с пълна сила покрай тялото подобно на махало. От това махало беглецът изглежда, че получи допълнителна енергия и скорост, защото започна да прави много големи

скокове. Преследвачът, щом видя, че похитителят на тиквата се отдалечава с такива големи скокове през полето и почти се врязва в накачалите щъркели, спря се и изгърмя във въздуха.

Куршумът бръмна сърдито, търсейки да ухапе някого по пътя си.

„Лошо е да си човек“ — рече си дяволът, заслушан в сърдитото отбръмчаване на куршума.

Щъркелите, стреснати от изстрела и от тичащия насреща им човек, един по един започнаха също така да подтичват и да се вдигат без особена охота във въздуха. Отвсякъде се понесе шум на пера и на крила.

Дяволът продължаваше да тича запъхтяно, без да изпуска тиквата от ръката си... По едно време той съвсем се смеси с щъркелите, повдигна се леко от земята, видя се как босите му нозе увиснаха във въздуха, взеха да изтъняват, почервеняха и се сляха постепенно с десетките и стотици червени крака на летящите над ливадите птици.

Така дяволът се преобрази.

След като дяволът се изгуби по този начин сред щъркелите, във въздуха остана да се носи само тиквата. Тя прелетя известно разстояние, блестейки на слънцето като златна, и се търкулна в ливадите.

Вдигналите се във въздуха щъркели покръжиха, потракаха с клюнове, поиграха си, после започнаха да се снижават небрежно и да кацат отново в ливадите. Те никак не подозираха, че заедно с тях кацна и самият дявол, преправил се на щъркел по принуда.

Човекът с пушката се слиса и изпадна в пълно недоумение от видяното. Той бе полски пазач, прост човек и нерядко му се случваше да изпада в недоумение или да се слисва. По това време в България, въпреки техническия напредък и масовото разпространение на напредничави идеи, все още

имаше области, където можеше да се срещне и по някой прост човек.

Щъркелът със счупеното крило стана свидетел на цялата гонитба, а така също видя и как похитителят на тиквата се преобрази в щъркел и се смеси с ятото. Той продължи да размахва крилата си и да се върти, изразявайки по този начин радостта си от срещата с толкова много щъркели. Когато и последните птици накацах в ливадите, щъркелът най-последно спря да се върти. Помъчи се отново да оправи счупеното си крило, но не успя; то си остана все тъй отпуснато.

Без повече да се мае, птицата тръгна с широки крачки към ятото.

Ако отдалече чуваше само свистенето на крилата при излитането или кацането, то с приближаването към колонията започна да долавя тихо съскане, писукане, шум на пера, както и равномерното дишане на птиците. Повечето от птиците се движеха като че ли безцелно, но когато пришълецът влезе в ятото, той изведнъж откри, че ни една птица не крачи безцелно, а че върви, като се вглежда втречено в птиците срещу себе си. Застаналите на едно място помахваха от време на време с крила и също тъй се вглеждаха втречено в преминаващите покрай тях, а по-заядливите налитаха да се бият. Някои само изсъскваха заплашително, протягайки напред шията си. Ако в ливадата се откриеше натежал зелен скакалец, то тутакси на това място се струпваха най-малко дузина, почваха да се блъскат с крила, да се кълват настървено и щом зеленият скакалец изчезваше в нечие гърло, птиците една по една се разпръскваха всяка в своята посока.

Без да бърза, смесилият се с ятото щъркел обикаляше бавно, на няколко пъти подскочи във въздуха, за да изрази по

този начин радостта си, че вижда толкова много птици край себе си.

Но не успяваше да се задържи той във въздуха, колкото и силно да размахваше крилата си, защото ако здравето крило гребеше въздуха и теглеше тялото нагоре, то счупеното крило гребеше въздуха и теглеше тялото надолу към земята. Затова подскочилият във въздуха щъркел изглеждаше смешен и още по-смешно се приземяваше, като залиташе на една страна, сякаш бе спънат. Почти винаги, залитайки при кацането, той се блъскаше в някоя птица. Блъснатата веднага изсъскваше насреща му и го перваше с крило тъй силно, че го отхвърляше далеч от себе си. Това обаче не го отчайваше. Той продължаваше да крачи все така въодушевено из ятото. Някъде се спираше, за да гледа как млади птици отведнъж се повдигат от мястото си, само с едно подскачане, и като започват да размахват силно крилата си във въздуха, увисват буквално на един метър от земята. Маховите пера по крилата пукат от напрежение, но птиците не политат нито нагоре, нито напред, а продължават да висят на едно и също място. По този начин те проверяват както здравината на мускулите си, тъй и здравината на всяко едно перо поотделно.

Играеха си тези млади птици!

Тези игри му бяха познати. Много лета се бяха минали от времето на игрите, но щом видеше млади щъркели да увисват във въздуха, все си спомняше как се учеше да хвърчи. В първите дни просто стоеше в гнездото и заедно с другите щъркелчета само размахваше крилата си. По-късно намираще кураж да застане на самия ръб на гнездото си и оттам да размахва крила. Краката и човките на всичките щъркелчета бяха черни. Но с всеки изминат ден те почваха да розовеят, крилата укрепваха, гнездото започна да става тясно. Един ден щъркелчето, тъй както размахваше крила, усети, че

под краката си няма нищо. То се наведе, за да види къде е изчезнало гнездото. Гнездото си бе на мястото, младата птица се бе повдигнала само на една педя от него. Тя се стресна и побърза да стъпи в гнездото, на сигурно място, но щом стъпи, и нещо започна да я дърпа отново нагоре. Пак започна да размахва крилата си и да подскача. Успя отново да се повдигне от гнездото, но този път не се изплаши, а почувства много приятен гъдел да минава през тялото ѝ.

Една привечер всички излязоха от гнездото и се наредиха по билото на покрива. Гнездото остана да пустее върху комина на къщата, нито един млад щъркел не се върна повече в него да търси закрилата му. Гладните кокошки в гнездото почнаха да измират една по една, очаквайки напрасно птиците да се завърнат.

Седмица подир седмица се изнизваха, крилата на младите птици укрепнаха, перата им станаха лъскави, почервеняха ярко клюновете и нозете им. Те вече по цял ден се скитаха из реката и окосените ливади в търсене на храна. Полето бе пълно със скакалци, опулени жабчета, голи охлюви и пъргави гущерчета. Все по-често и по-често младите птици започнаха да излитат над полето, описвайки елипсовидни кръгове. Горе високо те срещаша стари птици. Старите птици се катереха спокойно по невидими спирали към небето, без да размахват крилата си, а като планираха и използваша възходящите въздушни течения.

Чертаейки своите спокойни и плавни кръгове, щъркелите търсеха входовете към въздушните коридори, по които трябваше в края на лятото да се изтеглят на юг. Колкото повече приближаваше края на лятото, толкова повече щъркели излитаха в небето и се усукваха горе по своите невидими спирали. А през това време долу из ливадите и по реката продъл-

жаваха да се събират нови и нови птици от всички посоки. Никой не можеше да каже дали птиците, издигнали се високо в небето, бяха водачите или само разузнавачи. Щом те се спускаха над земята и кацаха долу, други на тяхно място излитаха и започваха да се вият и да чертаят невидими елипси... Това продължи без каквато и да е припряност до деня на отлитането.

Един ден птиците се вдигнаха от земята с прашене и съскане, направиха широк кръг над познатото поле, над реката и над селото, сбoguваха се с опустелите гнезда и се понесоха величествено на юг в най-пълна хармония, сякаш бяха единаединствена гигантска птица, излетяла като че ли от пукналото се космическо яйце, а не стотици и хиляди щъркели, събрани от различни места, различни по възраст и опит. Всички щъркели до един бяха обхванати от особено опиянение, свистенето и съскането на крилата бе страшно, пукаха пера и виеха тихо опънати сухожилия. Въздухът се огъваше под мощния напор и размах на крилата, вихрови потоци се блъскаха, разбиваха се и се въртяха зад ятото. И заедно с това тези вихрови потоци въртяха и преобръщаха дълго време в себе си по някое отскубнато перо. Сакатият щъркел си спомняше как тогава целият свят постепенно изчезваше и оставаше да съществува единствено гигантското ято, понесено из синевата, властно притегляно от своята невидима звезда на юг, към древните халифати и към Индиите.

Оттогава два пъти в годината (пролет и есен) птицата щеше да преминава през тези въздушни коридори. Бяха много стари, проправени от щъркелите още в правремето. Странно и тихо жужене се носеше из тях, те целите потръпваха и трептяха. Из тези въздушни коридори на различни височини летяха различни птици, всяка една водена от своята далечна звезда. Имаше дъждосvirци, бързи и шумни, летяха

дългочовки бекасини, отбръмчавайки като вретена, орли-змияри с тежък размах на крилата се преместваха с не особена охота на юг, малки пъстри птички се стрелкаха или описваха пъстри дъги, бързокрили лястовици се гмуркаха покрай тях; те бяха винаги забързани, сякаш се боеха, че ще закъснеят за нещо си! Нежни и срамежливи гургулички с поривист и отсечен размах на крилата преминаваха ниско под тях, запътени и те към своите Индии. Тези чернооки мили и изящни птици бързаха за нечие погребение там. Понякога далече-далече долу под гигантското ято на щъркелите с викове „Мър-мъру!“, с гръм и с трясъци прелитаха хиляди пъдпъдъци. Те просто ломяха въздуха с късите си и силни крила и летяха в най-ниската част, в самите въздушни сутерени.

Каква величествена гледка представляваха всичките тия летци! Целият свят изчезваше за тях, оставаха да съществуват само огромните въздушни коридори, видими единствено за птиците. Далечните звезди, украсили таваните на коридорите, едва-едва блещукаха. И цялата Вселена като че се стаяваше, заслушана в свистенето на птичите крила.

Аз не смея да твърдя със сигурност, но мисля, че е възможно по времето на тези дълги полети птиците да изпаднат в особена птича еуфория. Почти вярвам, че при цялото това напрежение на мускулите и на нервната система, както и при ускоряването на кръвообращението, организъмът на всяка една птица започва да произвежда особен вид наркотик, който подобно на допинга при спортистите поддържа тяхната добра форма. В наше време нещо подобно се получава при бегачите, които бягат за здраве. Те всъщност не бягат за здраве! Без да знаят, те тичат, докато тялото им започва да произвежда един особен вид наркотик. Щом организъмът започне производството на това химическо вещество, то тогава

тичащият преминава критичната граница и твърди, че на тялото му изведнъж е станало леко и му е крайно приятно от тичането. И колкото по` тича, толкова по-приятно му става... Аз съм се вглеждал в лицата на мнозина тичащи за здраве и по израженията на лицата, и по очите им съм откривал как те са изпаднали в особено наслаждение; то в никой случай не е наслаждение от физическото усилие и от тичането. Израженията на лицата, както и отнесените погледи на голяма част от бягащите за здраве твърде много наподобяват и напомнят лицата и погледите на онанисти. И то извънредно натрапчиво го напомнят или наподобяват... Ето каква е според мен ползата от тичането, ако въобще от тичането има полза.

Щъркелът тъй много се бе унесъл, че едното му крило съвсем се отпусна... Внезапно усети силен удар на човка в тила, залитна напред, приклепна и удари с гърдите си земята. Нараненото му крило се подви под тялото, няколко пера от него се смачкаха и натрошиха.

Птицата остана да лежи простряна на земята, изпънала настрана само здравото си крило. Тя се обърна да види кой я бе нападнал тъй подло и неочаквано в гръб и направи това навреме, защото в същия миг нападателят връхлиташе със закана̀телно съскане към нея, търсейки да я клъвне на същото място. Падналият щъркел замахна със здравото си крило, всичките сили на тялото той бе съсредоточил сякаш в това здраво крило. Той перна нападателя през човката, нападателят залитна на една страна, изсумтявайки шумно с нос си. Нападнатият в гръб се изправи бавно, оправи, без да бърза (и доколкото бе възможно), смачканите пера върху раненото крило и когато привърши, се огледа спокойно около себе си.

Тогава той забеляза много втренчени в него погледи. Някои очи бяха сиви, други бяха черни — според възрастта на птиците, — но независимо от цвета им от тях не лъхаше нищо приветливо. Зад тях птици започнаха да прииждат и да се трупат още птици. Някои дори взеха да се блъскат с гърди, за да излязат по-напред. Чу се тихо, заканително съскане. Притиснатият щъркел запристъпва неспокойно на място. Той взе да се обръща бавно по посока на съскането, като разтягаше и свиваше здравето си крило. Мускулите му се обтегнаха.

Заканите идеха откъм няколко млади птици. Те бяха седем на брой, всичките до една обърнати към самотния щъркел. Човките им аленееха ярко, шиите им бяха красиво опънати. Няколко от тях стоеха съвършено спокойни, но две или три птици постоянно се местеха от крак на крак. Те всичките имаха много елегантен вид и стоеха леко и небрежно върху високите си нозе. Бяха съвсем като нови тия младоци... Те нито бяха насмитани от летни бури, нито бяха опушвани от дима на комините, нито пък бяха летели достатъчно дълго; по-скоро само си бяха играли и се бяха гмуркали в топлия въздух, приятен и нежен като милувка, пълнен с омайните миризми на лятото. Изглежда, че скучаеха в тази голяма птича навалица.

По-старите щъркели стоеха спокойно, съсредоточени в себе си или загледани към небето. Те чакаха небето да отвори невидимите шлюзи на въздушните коридори. Оттам щеше да се изсипе над полето онова загадъчно и тихо жужене, онази едва доловима вибрация, пред които всяко птиче сърце започва да потръпва и изпада в крайна възбуда... Младите чакаха, но скучаеха, защото не знаеха какво точно трябва да се случи в тези мочурливи ливади, пълни с птици.

Пресягайки се отдалече, една от младите птици клъвна притеснения щъркел. Той се обърна бързо към нападателя,

готвейки се да го удари с крилото си. Искаше да върне удара и по този начин да отговори на предизвикателството. Но не успя да си върне. Птиците изведнъж го нападнаха, събориха го веднага на земята, просто го пометоха с крилата си. Като се бутаха една друга, те се мъчеха да го клъвнат или да го ударят с крилата си, но понеже прекалено много се бутаха, си пречеха една на друга.

Събореният на земята се бранеше отчаяно.

Той се мятеше на всички страни, блъскаше и риташе своите нападатели и мъчителни. Благодарение на широкия и силен замах на здравото крило успяваше да запазва един съвсем малък участък свободна територия. При възможност се опитваше да възпре атаките с някой мълниеносен удар на човката. Тези мълниеносни удари бе усвоил през всичките ония лета, когато влизаше в единоборство с големите влечуги из полето. Не едно влечуго се бе гърчило в страшни спазми след неговите светкавични удари. И не едно влечуго щъркелът улавяше в човката си и издигаше високо в небето още докато то се гърчеше и съскаше страшно, сякаш го печеха на жива жарава. Младите нападатели нямаха неговия опит, но бяха наперени. Не обръщаха кой знае какво внимание на ударите му и най-важното — бяха много.

Те продължаваха да налитат методично отгоре му и за съвсем кратко време го изблъскаха в края на ятото. Към тях се присъединиха още птици. Новите връхлетяха направо отгоре, както се спускаха от небето. Всички те искаха да го пропъдят далече от себе си и от ятото.

Като видя, че всяка съпротива е безсмислена, щъркелът издебна един миг, за да даде гръб на побойниците.

Без да държи сметка за каквото и да било честолубие, той побегна. По пътя си блъскаше някоя умислена птица или стряскаше някой задрямал, застанал само на единия си крак

щъркел. Много птици го клъвваха, тъй както бягаше. Те не знаеха защо бяга, но щом забележеха, че бяга, притичваха и бързаха да го клъвнат. Сред птиците и животните това е много разпространено. Пази боже да разберат, че някой е слаб или че е обърнат в бягство. То тогава кой откъде завърне гледа да удари по бягачия. Ако това става сред хищници — хищникът гледа, ако може, да ухапе бягачия, нищо че му е събрат. И сред хората е така! То иначе и не би могло да бъде, нали човекът е също тъй част от природата и колкото и да привардва себе си, то той сам чувства чак в костния си мозък как тихо ръмжи хищникът. Обича човекът да гони бягачия! И ако не го подгони, то ще замахне и ще го замери с някой камък. И всичко това все в името на някоя добродетел или на някоя голяма идея.

Беглецът се спря едва когато се озова на същия коларски път, по който преди малко бе излязъл от реката.

Целият бе раздърпан и имаше крайно омърлушен вид.

Побойниците не хукнаха да го преследват. Бе им достатъчно, че го избутаха, а още по-точно, че го изритаха навън от ятото. Те оправиха спокойно перата си и без да бързат, тръгнаха да се разхождат. Вървяха вкупом, все тъй красиви и изискани. Черно-бялото им оперение ги правеше много елегантни. В движенията им се долавяше лека небрежност и предизвикателство. Сила напираше в тези млади птици и като не знаеха какво да правят със силата си, търсеха с кого да се сбият. Да ме прости бог, но имаха те вид на ония млади хора, които свикнахме да виждаме все по-често и по-често около себе си. Малко отегчени, малко високомерни, предизвикателни и пълни с презрение към целия свят. Те постоянно дъвчат своята блудкава дъвка, дъвчат я механически и колкото повече дъвчат, толкова повече очите им изпъкват и почервеняват. Те вървят на тумби, на тумби и не точно вървят, а се

движат. Приличат на пясъците, движени от реките. Тях ги движат събитията. Това са част от горчивите плодове на нашето време. Те са зачевани без особена любов и трепет, зачевани са едва ли не помежду другото, съвсем делнично, в нощи ни горещи, ни студени, без да може да си спомни някой или да каже луна ли имаше в тия нощи, звезди ли бяха, светли ли или непроницаеми, вятър ли се скиташе навън да огъва дърветата и да преобръща и да чете по улиците стари вестници, или тих дъжд се стичаше по стъклата на прозорците и почукваше меланхолично в тенекиените улуци... Тия горчиви плодове като че са се пръкнали единствено за да строшат стъклата на прозорците ни, та по този начин да подчертаят своето презрение към света!

Но за това не остава време, времето не достига. Слава богу, стъклата на прозорците остават здрави, защото младите, преди да са изпълнили закана си към света, бързат да се оженят и ето че цялото им презрение и високомерие се изпаряват. Те много бързо свалят от себе си и захвърлят край пътя тези дрипави дрехи — тъй змията съблича бързо от себе си своето змийско съблекло. А като се появи и тяхното гардже, наречено от народа врекалец (вероятно защото вретци), то ще се види как младите съвсем объркват конците и стават съвършено безпомощни. Не съм сигурен, че бракът очовечава!... Той по-скоро сачисва хората, обърква ги, без всякакво съпротивление отнема свободата им и като ги спешава, полека-лека ги вкарва в дълбоките като пропасти коловози, проправени от други преди нас. За съжаление, тези дълбоки като пропасти коловози са проправяни в невежи времена! Но какво да се прави, като само невежеството е почти безкрайно!... Ние всички вървим толкова отдавна по тези коловози, че никой не помни вече откога вървим. Те са

тъй дълбоки и тесни, че ни можеш да изпревариш в тях някого, нито пък можеш да изостанеш... Наникъде!... Клопка за човека е всичко това, за да може той да се размножи, да отгледа децата си и да ги подготви за коловозите. Те на свой ред ще изминат своята отсечка по пътя, ще се размножат, ще отледат децата си и ще ги подготвят за коловозите. От време на време се вижда как някои се изпрягат от ярема, изоставяйки скъпоценния товар насред пътя. Но скъпоценният товар не остава насред пътя, той се поема от други, за да не изостане от общия ритъм на коловозите. Еднообразен е този път, но какво да се прави, трябва да се извърви! Няма кой друг вместо тебе да мине по този път, тъй както и никой не може вместо тебе да се изкъпе!

И младите побойници ще остарееят, нищо че вървят сега наперено!

Прогоненият щъркел поглеждаше печално към щърковата колония. Във всички посоки щъкаха птици, поединично или на групи. На отделни места се бяха обособили сговорчиви двойки, птиците се пощеха една друга. Имаше отделни групи, по седем-осем и повече щъркели. Те се водеха от старейшини с посивели пера. Почти навсякъде се виждаха да стърчат неподвижно самотници или философи в очакване на нещо. Те нито оправяха перата си, нито помръдваха, а стоеха съвършено неподвижни, всеки един загледан пред себе си. Тези птици бяха готови за полет и само чакаха кога небето ще даде знак, за да се вдигнат във въздуха заедно с ятото.

На фона на подвижната, постоянно щъкаща колония, на излитащите и кацащи птици, на фона на цялата тази птича шарения прогоненият, или още по-точно, изританият най-безцеремонно и грубо щъркел имаше съвсем унил вид... То и как ли иначе би могло да бъде!... Потръпваше леко, напрегнатите допреди малко мускули се отпуснаха.

Най-сетне и самата птица се отпусна, като застана на колене.

Щъркелите свиват обратно коленете си, тъй че нозете им отиват напред. Така човекът свива ръцете си в лактите... Той изпружи напред нозете си, положи ги внимателно върху окосената трева и събра, без да бърза, потъмнелите си пръсти. Тях също тъй положи много внимателно и предпазливо върху тревата. После наведе глава и без да докосва с човка земята, се загледа в някаква видима само за него точка или знак. Позата му напомняше позата на богомолец. Никаква тръпка вече не преминаваше по тялото му. Дали щъркелът в тази си поза почиваше, или бе застанал на колене, за да не го нападат повече, аз не мога да кажа, а и едва ли някой би могъл да каже. В позата на богомолец щъркелът бе обърнат изцяло към себе си, постепенно потъваше в самия себе си. Сам на себе си и олтар, и богомолец.

Времето се пречупваше бавно, жегата затихваше. Въздухът все по-слабо и по-слабо трептеше. Далече откъм реката се чуваха подвиквания: „Оу!... Оу!“, но човек не се виждаше. Усуканите от жегата кукурузи го скриваха. Това бяха подвикванията на оня несретник, пастира. Той гонеше сега истеричавите свине назад към селото.

А от всички страни продължаваха да идват все нови и нови щъркели и да кацат в окосените ливади. На залез-слънце се изсипа цяло ято, бяха повече от сто щъркела. Те накацах в средата, право върху колонията. Ония отдолу се раздвижиха, заразмахваха крилата си. Някои излетяха във въздуха, завърза се дори бой. Но всичко това бе за съвсем кратко време. Птиците се успокоиха много бързо, прибраха крилата си, излетелите във въздуха накацах отново. Новопристигналите започнаха да оправят перата си.

По здрач все още продължаваха да прииждат щъркели. Дори и по-късно, когато съвсем се стъмни, изританият извън ятото щъркел чуваше край себе си въздухът да свисти от прелитащи птици.

На небето заблещукаха звезди и то постепенно придоби дълбочина.

Прелетът свърши.

Окосените ливади полека-лека притихнаха, смълчаните посред тях щъркели заприличаха на белезникав облак, паднал безшумно посред полето. Притихнал бе и прогоненият от колонията щъркел. Той мълчеше и се ослушваше в очакване небето да започне да разтваря шлюзите на своите въздушни коридори.

Унесен в дрямка, щъркелът дочуваше как спящите птици сумтят през носовете си, как нечие крило прошумява, протягайки се, и търси пипнешком другите птици до себе си. Или припляскват изплашено крила, стреснати насън. После всичко се успокоява и притихва, люляно приспивно от тихото сумтене.

Късно след полунощ той дочу странен шепот. Отначало този шепот бе толкова тих, че едва го долавяше помежду другите шумове. Отнякъде го викаха, но съвсем тихо, внимаваха да не разбудят спящите. Размърда се, за да излезе от дрямката. Посред ливадите видя светлеещия облак на колонията. Птиците продължаваха да спят, шавайки тук и там леко.

Звездна нощ се разстилаше от край до край. Звездите светеха ярко и правеха мрака прозрачен. Небето и то бе прозрачно и цялата Вселена изглеждаше прозрачна и много дълбока. Там, в самия безкрай, тя леко светлеше.

Небето най-после бе започнало да разтваря шлюзите на въздушните коридори. Оттам именно идеше този тайнствен шепот. Той се изливаше върху тъмните гърбици на хълмовете, върху невидимата в тъмното река, върху сумтящата посред ливадите колония, върху цялата, забулена в прозрачен мрак земя. В него имаше нещо много поверително. Все едно че самото мироздание бе долепило уста до ухото на щъркела и му доверяваше своята тайна.

Птицата съвсем се разсъни.

Изправи се. Перушината върху гърдите ѝ настръхна. Тя разкърши здравето си крило, протягайки го до края. Опитва се да раздвижи и болното, но едва-едва го размърда. Беше се схванало. Прокара няколко пъти клюн през настръхналата върху гърдите перушина. Перата едно по едно се отпуснаха и прилегнаха плътно.

Доби почти спретнат вид.

Без да спира да се ослушва, направи няколко крачки през ливадата. Когато доближи колонията на опасно разстояние, се спря. Обърна главата си на една страна, за да чува по-добре. От североизток подухваше леко, затуй щъркелът обърна едната си страна към вятреца. Така той щеше да чува по-добре какво се шепне. Видя как една подир друга от небето се отрониха няколко звезди, издраскаха набързо небето, разпръснаха искри около себе си и изгаснаха. Ни една звезда не успя да стигне до земята, а се изгубваше високо над тъмните гърбици на хълмовете.

Шепотът започна да става по-интензивен. Тиха музика се вмести в него; или по-точно се впи в него. Щъркелът се разшава и взе да прави такива движения, сякаш искаше да отхвърли нещо от себе си. Все едно че кърлеж се бе впил внезапно в темето му. Но лека-полека се успокои и сума време

остана неподвижен, извил главата си на една страна, подлагайки я на лекия ветрец.

То всъщност не бе и ветрец, а по-скоро нощта дишаше насреща му. До полунощ тя бе вдишвала дълбоко, с цялата си мощ всичките миризми на земята, а след полунощ издишваше всичките тия упоителни миризми, сгъстявайки ги до премаляване.

И ето, упойван и едва ли не хипнотизиран от тия плътни миризми, от небесния шепот и музика, щъркелът почувства как нещо вътре в самия него започва да звучи тихо. То нарастваше постепенно, изпълваше бавно цялото му същество. Дочу от много, много далече тихи позивни. Тези тихи позивни идеха чак от дъното на правремето.

Птицата се разтрепера.

Повдигна се и известно време стоя изправена на пръсти. Сърцето ѝ започна да бие бързо, откликвайки на далечните позивни. Зовяха я и тя отговаряше на позивните... Прошумя гигантско крило, някаква могъща, но невидима в тъмното птица прелетя бавно над земята. Въздухът започна да стене и да вибрира. И дълго още след като отшумя гигантското крило, той продължаваше да стене.

Постепенно всичко затихна. Изчезна и се стопи в тайнствения шепот. Остана да звучи единствено далечната музика. Духач някой духаше в тръба с променлива сила.

Застанал все още на пръсти, щъркелът се взираше в пустите небесни коридори. Дори прилеп не зърна в тях да прелита. Той съгледа дълбоко в небесната бездна малка блестяща звезда. Милиарди звезди трептяха в нощта, между тях имаше и звезди от първа величина, но той тъкмо тази малка звезда съгледа. Тя го мамеше и милваше едновременно.

Бе неговата звезда!

Звездата надникна чак вътре в душата на птицата и заля с мека светлина всичките ѝ кътчета. Не остана там никаква тайна! По този начин само много близко същество може да те погледне и да надникне в душата ти. Когато се поглеждат близки, то те надникват направо в душите си, осветлявайки всичките им тъмни и интимни кътчета. И нищо, ама съвсем нищо не можеш да скриеш от погледа на скъпия на сърцето ти човек, впит в тебе!

Щъркелът отмаля. Нозете му бяха изтръпнали, затова тръгна напред и назад, искаше да ги раздвижи.

Тихите позивни продължаваха да пулсират равномерно, невидимият духач подухваше в небесната тръба, изтръгвайки страшни звуци от нея. Пулсираше равномерно и далечната блещукаща звезда, като че бе нечие самотно, изтръгнато в тъмнината сърце. Със същия пулс биеше и сърцето на щъркела, откънтявайки в гърдите му. Тъй капката вода откънтява, когато пада на дъното на дълбок кладенец. Натам, към малката блещукаща звезда, водеше неговият път. Там, в края, бяха древните халифати и Индии, прародината бе там, зимовището на всички. Оттам идеха тихите, но хипнотични позивни.

Колонията се размърда, една по една птиците взеха да шават.

Те се лутаха напред и назад, протягайки лениво крилата си. Спираха се, замислени над нещо или заслушани в нещо, после, без да бързат, пак тръгваха из ливадите. Бяха като някои сомнамбули.

Нощта светлееше, на изток небето доби виолетов оттенък. Подир виолетовото на хоризонта се появи боязливо розова ивица. Земята под небето изглеждаше черна, тежка, невероятно голяма и много по-материална, отколкото е през деня. Звездите бяха почнали да бледнеят.

Избледня постепенно и цялото небе.

Съмваше се.

Колонията съвсем се раздвижи. Прогоненият щъркел гледаше завистливо към нея. Видя няколко птици да подрипват нависоко. Те правеха по два-три силни размаха с крила и отново кацаха в ливадите. Други извиваха назад шии и дълго време триеха глави в гърбовете си. Трети оправяха с човки перата си и като ги подръпваха, проверяваха дали са достатъчно здрави.

В единия край на ятото някакъв щъркел започна да трака продължително с човката си. Беше като някоя механическа играчка този щъркел. В тракането му имаше много въодушевление и възторг. Така въодушевено и с възторг щъркелите тракат обикновено през пролетта, при токуване. Но какво токуване сега, в края на лятото, когато над главите на всички птици се носеха властните позивни за отлитане и въздушните коридори бучеха страшно! Щъркелът обаче не обръщаше никакво внимание на небесното бучене, ами се въртеше на едно място и огласяше полето със своето весело тракане.

Птиците от колонията започнаха да се трупат около него, раздразнени от непрекъснатото му тракане. Няколко от тях го клъвнаха предупредително, но токуващият, вместо да млъкне, започна да трака още по-силно. Бе изпаднал в крайна възбуда. Бранеше се от своите нападатели, промъкваше се навътре в колонията и продължаваше да токува. Към първите нападатели се присъединиха още. Тогава, за да се отскубне от тях, токуващият щъркел излетя във въздуха. Пришълецът видя как той силно размаха крилата си и полетя нагоре почти от място, защото отвсякъде бе обграден от нападащи и биещи го птици и нямаше как да се засили за излитане. За щъркел това е много трудно. При излитането всяка

една от тези птици се нуждае от дълга писта, за да може, като се затича по земята и като маха силно с крилата си, да набере нужната скорост. Но ето че почти едновременно с токуващия във въздуха се вдигнаха няколко млади птици. Те го притиснаха и започнаха да го бият.

Като видя, че няма къде да избяга и че не може да се отскубне от своите преследвачи, беглецът изведнъж се спусна надолу и се сгромоляса посред колонията. Птицата се надяваше по някакъв начин да се скрие в самата колония. Тя бе престанала да токува.

Преследвачите се втурнаха подир беглеца, но понеже под тях нямаше никакво празно място, то те връхлетяха върху застаналите в ливадите щъркели.

Истинска буря се разрази в колонията. В центъра ѝ се започна ожесточен бой. Някой щъркел се опитваше да се отскубне, като излети във въздуха, но мигновено към него се втурваха по няколко изведнъж и го събаряха долу, преди да е успял да изпъне назад нозете си. При кацането биещите се помежду си помитаха застаналите в ливадите щъркели. Те от своя страна се нахвърляха тутакси, за да си върнат ударите. Ето защо никой не можеше да разбере кой с кого се бие в тази бъркотия и за какво всъщност е целият бой.

Токуващият щъркел отдавна бе млъкнал. Нещо повече, той като че бе пропаднал вдън земя, а предизвиканата от него бъркотия продължаваше. На няколко пъти цели групи се вдигаха във въздуха и водеха въздушен бой помежду си. Сетне птиците се разпръсваха и кацаха бавно една по една в ливадите, а през това време нова група вече се издигаше нагоре и всяка една птица, освен че се стремеше да се задържи във въздуха, мъчеше се, ако може, да събори най-близката до себе си птица.

Постепенно биещите се се разпръснаха и когато колонията притихна и се успокои, щъркелите видяха как от ятото един папуняк се измъква с пъшкане: „Хъ! Хъ!“.

Папунякът вървеше на зигзаг и се провираше много сръчно между нозете на птиците. Отдалечавайки се от дългокраката колония, той стигна до една могилка (чучка), покритата с рядка тревица, и се покачи на нея. Тази могилка всъщност бе къртичина. В ливадите живееше двойка къртици, тя непрекъснато разширяваше своето подземно жилище като лабиринти и избутоваше изкопаната земя навън. Така се образуваша малките къртичини. Върху тях поникваше рядка тревица, много дива. Добитъкът не я пасеше и тя стърчеше като косми върху брадавица. Мястото бе извънредно удобно за папуняк, по-удобно от това не можеше и да се желае!

Изританият извън колонията щъркел погледна бегло папуняка. В него той позна омърлушения папуняк от реката. Не му обърна повече никакво внимание, ами започна да се движи неспокойно напред и назад покрай колонията.

Птиците в колонията също станаха неспокойни. Някой или нещо ги викаше... Човек никога не е повикван така от никого, освен може би в смъртта си... Бученето в небето бе притихнало, само едва доловимо свистене се дочуваше оттам, сякаш горе из коридорите имаше силно въздушно течение. Тръпка премина през колонията. Няколко от най-крайните птици се засилиха през ливадите и излетяха. Подир тях с подскоци се засилиха следващите. После други взеха да тичат и да размахват силно крила, докато накрая цялата колония се затича. Най-бързо тичаха най-първите птици, най-бавни бяха последните. Щом първите се вдигаха във въздуха и изпълваха шиите си, то зад тях другите се отлепяха тичешком от земята, за да направят място на подтичващите подир тях. Шумът от

птичите крила все повече и повече се усилваше, той нарастваше като някоя лавина. Във въздуха се образуваша вихри.

В един миг цялата колония се повдигна от земята, плъзна се леко напред и набирайки бавно височина, полетя над ливадите.

Въздухът започна да вие и се изпълни с грохот от силния размах на крилата. Тънко свистяха и съскаха маховите пера, склонови ветрове и вихрови потоци се смесиха едно в друго.

Нещастникът със счупеното крило започна да тича с всички сили през ливадата. Препъваше се в къртичините, на няколко пъти дори падна, но не се спря, а щом се изправеше, започваше отново да тича, размахвайки силно здравето си крило. Другото крило се тътреше по земята и се удряше в къртичините, но той не му обръщаше никакво внимание, а продължаваше да тича и да подскача смешно. Надяваше се при всяко следващо подскачане да успее да се залови здраво за въздуха и като се покатери по него, най-сетне да стигне отвореното гърло на въздушния коридор и да се напъха вътре в него.

Но не би!

Колонията продължи да се издига. Когато стигна определена височина, ятото направи няколко големи кръга в небето. Птиците не бързаха да отлитат, а се въртяха бавно над земята. През това време те подреждаха ятото. Тяло до тяло, крило до крило, стотици чифта крила. Като че ли не се подреждаха птици, ами се подреждаха атомите на ятото, за да се получи нещо единно и цяло.

При полет в птичите ята се създава особено единство, определящо се от теглото и от скоростта. В ятото всички имат еднакво тегло и летят с еднаква скорост. Това особено добре може да се види при бързо летящите птици, например при

дъждосвирците, при дивите патици или при скорците. Скорците понякога хвърчат с хиляди в една колония, спускат се най-внезапно към земята, едва ли не буквално падат към земята, но преди да я достигнат, съвсем неочаквано се издигат нагоре, сякаш преодоляват невидима преграда. Или се огъват и усукват в движение, наподобявайки гигантски водовъртеж, и ни веднъж ни една птица не се сблъсква с останалите в ятото. Все едно че не летят стотици и хиляди, а се носи едно-единствено гигантско същество, което ту се рее небрежно в небето, ту си играе, гмуркайки се във въздуха, или се понася със свистене като някое торпедо. Ако ястреб погне полски врабци и човек се случи наблизко, то той ще види как врабците прелитат като някой метеор над главата му и се забиват подобно на метеор в най-близката трънка. При летенето се създава особен, единен поток, би могло да се говори за единно енергийно поле. Тук всеки един поотделно лети в своето лично, интимно поле, вътре в своята аура, докосвайки едва-едва личното поле или аурата на най-близката до себе си птица. Освен при птиците това може да се наблюдава и при рибите. Рибните пасажи се реят съвсем спокойно във водата, сънени и флегматични, но при най-малката опасност те се втурват стремително напред и ако някой хищник се е втурнал по петите им, ще се види как отделни риби подскочат във водата, гмуркат се мигновено и отново търсят пасажите. И ни една риба не се сблъсква с другите риби въпреки смъртната опасност, ами се носят по такъв начин тези пасажи, като че не са съставени от хиляди малки риби, ами са гигантски скандинавски видри, които ту се гмуркат в тъмните бездни, ту се издигат, играейки си, към повърхността на водата. Очевидци свидетелстват, че дължината на гигантската видра е между осемнайсет и трийсет метра, но може да бъде и по-голяма...

По същия начин, ако ние хвърлим шепа пясък нагоре във въздуха, то песъчинките ще полетят, без да се сблъскат, и когато стигнат определена височина и загубят инерция, ще започнат да падат надолу също тъй, без да се удрят една в друга. Би могло да се каже, че по същия начин се носят и небесните тела във Вселената, без да се сблъскват едно с друго въпреки голямата скорост. Тяхната скорост е шеметна. Целият материален космос се носи с тази шеметна скорост, като всяка една звезда, планета или галактика се върти и вътре в своето интимно и самотно поле, в своята тъжна, лична аура.

Само човекът, моят брат, като върви, се блъска в околните, също тъй негови братя!...

Но ето че щъркелите подредиха най-сетне ятото. Размахвайки бавно крила, те се понесоха величествено на юг. Казвам величествено, защото именно тази дума най-много подхождаше на груповия летеж на птиците.

Останалият в ливадите щъркел спря да се шура и препъва в обраслите с рядка тревица къртичини. Той изви тъй главата си, че да може да наблюдава отдалечаващото се ято, без слънцето да му блести в очите и да му пречи. Колонията се отдалечаваше на юг, като заедно с това проникваше и навътре в небето.

Не само щъркелът гледеше отлитащата колония.

Аз също гледах отлитащата колония и чувах властното бучене над главата си. Небесната дълбочина ме мамеше. Духът ми внезапно се откъсна от тялото, повдигна се нагоре и полетя след птиците. Стигна много бързо разтворените въздушни коридори. Те зееха като бездни. Фучене и съсък се носеше из огромните им гърла. Само за миг духът надникна в

тях и продължи да се рее все по-нагоре и по-навътре в пространството, прониквайки много бързо в неговата пустота. Пустотата го притегляше с голяма сила.

Спря се чак когато видя пукнатини в небето.

Изад пукнатините надничаха други небеса. Това бяха съвсем нови, непознати етажи на Вселената... Звезден дим се виеше в небесните пукнатини и се усукваше бавно и спираловидно. Сякаш гигантски смок се навиваше лениво, проблясвайки с люспите си. Или агонизираше някакво космическо, абсолютно непознато и неподозирано същество, като затваряше бавно своята спирала?... Трудно можеше да се каже!... Сред звездния дим се носеха тържествено и с лекота трупове на богове. Боговете бяха застанали в своя вечен покой. Лицата им изглеждаха каменни, както и телата. Ни един косъм не се виждаше върху ничие лице или тяло. Бяха съвършено гладки. Труповете на тези богове напомняха донякъде трупа на космическия удавник с тази разлика, че ни един от тях не поглеждаше през тесните цепнатини на клепачите си. И ни един от тях нямаше пресни, кървави рани върху своите плещи. Те се въртяха бавно, всеки един се преобръщаше около своята ос. Изглежда, че това въртеливо движение ги поддържаше увиснали в пространството и ги тласкаше напред.

Гледката беше хипнотизираща.

Сред звездния дим се виждаха също така да плуват и гигантски ембриони. Дали бяха те ембриони на бъдещи богове, разхвърляни из различните етажи на Вселената, или само мъртви зачатъци, не можеше да се разбере... Стана непоносимо студено.

Духът усети студа и побърза да се върне назад.

Голямо облекчение почувствах, когато духът докосна тялото ми.

Погледнах щъркела. Нещастникът продължаваше да стои посред къртичините, сгушил глава между раменете си. Сакалото крило, отпуснато към земята, му придаваше крайно унил вид. Недалече от него, върху обрасналата с рядка тревица къртичина, дремеше папунякът. Неговият вид също тъй беше унил.

Няколкото ранни кърпикожуха в ливадата със своите виолетови цветове допълваха и подчертаваха унинието и меланхолията на пейзажа. Из въздуха се носеха сребристи паяжини. Трудолюбиви паяци се мъчеха да опаковат земята. Сигурен съм, че ако успееш да я опаковат, то те непременно щяха да я отмъкнат в някой тъмен ъгъл на Вселената и там да изсмучат всичките ѝ сокове!

По някое време откъм реката се появи човек с мотика на рамо. Той накуцваше и пушеше. Щъркелът се размърда. Повдигна глава, за да види по-добре човека, но остана на мястото си.

Човекът с мотиката имаше замислено, тъжно лице. Той не погледна ни щъркела, ни папуняка. Като излезе на ливадата, спря се. Свали мотиката от рамото си, подпря се с ръце на нейната дръжка и започна да опипва с очи къртичините. Някъде те бяха разхвърляни безразборно, другаде се подреждаха в почти права редица, на места криволичеха зигзагообразно. Някои къртичини стоеха съвсем самотно, групирани по три или по четири на едно място. Цялата ливада, къде по-малко, къде повече, бе осеяна с къртичини. Обраслите с тревица могилки бележеха подземните пътища на слепи същества. Някои бяха стари, още от зимата и пролетта или отминалата и по-миналата година. Други бяха правени през лятото, а имаше и съвсем пресни, от завчера и от вчера. Те се чернееха върху ливадите като купчини въглища. Това бе богат и тлъст

чернозем, в който слепите къртици постоянно дълбаеха, избутвайки навън изкопаната пръст... Човекът, подпрян на мотиката, оглеждаше къртичините и допушваше спокойно цигарата си. Тъжният израз на лицето му не се променяше, очите му бяха дълбоко замислени. Млад човек беше, а имаше вид на човек, изгубил най-малко половината от гемиите си. За какво тъгуваше този човек, не можеше да се разбере. Аз мисля, че той не тъгуваше, ами сухото му лице беше тъй моделирано, че от него да вее постоянно тъга и замисленост. Просто има хора, чиито изражения на лицата са постоянно тъжни, макар че те вътрешно може и да се радват и дори да изпитват щастие. Твърде често външността лъже. Ако вие погледнете, а още повече ако пипнете една копринена буба, ще се погнусите от този нищожен червей и ще отдръпнете гнусливо ръката си, забравяйки, че вътре в това нищожество се извършва чудо и че самият този студен червей, дъвчейки горчива черничева шума, превръща горчилката в най-нежна коприна. Тъй и човекът, дъвчейки горчивата шума на живота, се мъчи да превърне горчилката в свое благо. Но колкото повече бръсти, толкова по-горчива му се струва бръстината. И ето, тази именно горчилка пропълзява върху лицето на човека, за да остави върху него своя дълбок и неизтриваем отпечатък! (Ще ми се да възкликна на това място: Еее, човече! Шумоядецо! Сума бръстина обръстихме с тебе по баирите на живота, сума нещо сдъвкахме, а не можахме да превърнем тази горчива бръстина в благо, за да се услади душата ни!)

Изглежда, че човек никога не ще успее да довърши храма на душата си и е обречен да стои постоянно сред неговите развалини! Лично аз се моля тоя храм да не бъде дострояван. Когато съм сред развалини, чувствам как душата ми се възбужда, въображението се размърдва и протягайки се, излиза от своето леговище. Не мога да си обясня защо това е така, но

пред развалините изпитвам дълбоко вълнение. Чувствам докосването до нещо, което, умирайки, се съревновава с времето, не, ами се вгражда в самото време и друг кръговрат върти неговото разпадане. Всяка една завършена работа, както и всяка една завършена постройка ми изглеждат глупави и надменни. Предпочитам развалините. В завършеното дело обитава самодоволството. В развалините обитава трагедията. Тя пропълзява из тях или се препича върху тях като някой гущер. Този именно гущер е самата душа на развалините. Вие може и да не го видите, но вас той вижда. Бих казал, че той вижда повече дори от Бога. Та и какво ли всъщност би могъл да види Бог със своите безцветни очи! Разказвах ми за един много тъжен негър, който стоел миналата година посред Рим с плакат с надпис: „Бог няма цвят!“ ... Гущерът има! И окото му не е безцветно, ами е черно като мънисто, пробожда те до самото сърце, когато се вгледа в тебе! Той, гущерът, може да бъде нещо много повече от самото Господ-Бога! Не може Господ-Бог да пропълзи подобно на гущера, нито има тънки нокти на лапите като гущера, нито може да бъде подвижен и пъргав като гущера, за да пропълзи по припечите, по гладките камъни и по отвесните стени на развалините! Не може Господ като гущера!

Човекът пушеше, подпрян на мотиката. Той се размърда, та по този начин извади и мен от лутането из развалините. Като се спря на няколко пресни къртичини, плю на ръцете си и започна да ги разкопава с мотиката. Работеше бавно. Копаше и разпръскваше равномерно пръстта наоколо си. Изглежда, че бе решил да изстреби всички къртичини, като ги заличи от лицето на земята. Изстребваше ги методично, както методично се изстребват въшки. Не се разсейваше и не спираше да почива, затуй работата му спореше.

Ливадата около него много бързо почерня от разхвърляната пръст.

Щъркелът забеляза това. Той се размърда и се запъти към човека с мотиката.

Защо птицата се запъти към копача? Почти винаги, когато някой човек излезеше в полето и започваше да копае земята или да я оре, то щъркелите се насочваха към този човек, защото в разкопаната или разорана земя се изваждаха на бял свят изплашени дъждовни червеи, най-различни шаващи буболечици, паяци, ларви, бръмбари, както и добре охранени черни щурци. Ето затова и щъркелът тръгна към разкопаните къртичини.

Копачият спря да копае. Той огледа сакатата птица, отстъпи назад, накуцвайки. Лицето му бе все така тъжно.

Рече: „Ела! Ела, побратиме!“

Щъркелът се стресна от човешкия глас, но не побегна, а остана на мястото си. Копачът запали цигара, лицето му се обви в дим. Разкашли се, покашли и започна отново да копае, не, ами да изтръгва къртичините една по една, както се изтръгва кокоши трън. Несретникът постоя, загледан в святкащата мотика, престаши се и пристъпи напред.

Още в началото на разхвърляната по ливадата пръст той намери дъждовен червей. Червеят с всички сили се протягаше и бързаше да се вмъкне отново под земята, на тъмно, но птицата го изпревари. Тя направи само едно мълниеносно движение с глава, във въздуха се мерна усукващият се на възли дъждовен червей. В следващия миг той изчезна в червената човка. Чу се тихо потракване, птицата изсумтя доволно. И веднага след това забеляза пъплец безкрил скакалец. Скакалецът, изваден на дневна светлина от копача, бе изпаднал в паника. Той бягаше напред, спираше се, сетне се

връщаше, пак се спираше, отново побягваше, отново се спираше, за да побегне пак наникъде. Търсеше изход или спасение. Беше като смахнат.

Птицата го спаси от затруднението с един удар на човката. Направи го, сякаш че му се притичаше на помощ!

Зърна дъждовен червей да се протяга върху прясно изкопаната пръст. Това бе съвсем близко до копача. Не посмя да прекрачи към него и с голямо съжаление наблюдаваше как пълзящата твар се провря в малка пукнатина и се изгуби в нея, придръпвайки на тласъци опашката си.

По едно време копачът извика:

„Скачок!... Скачок!“

Той спря да копае, сочейки с ръка един зелен скакалец.

Скакалецът бе голям и тежък, но това не му пречеше да прави виртуозни скокове във въздуха. Той падаше на земята и без никак да се бави, се завърташе и отново прелетяваше във въздуха на доста голямо разстояние. Скоковете му бяха и зигзагообразни, и неочаквани. Човек трудно можеше да отгатне в коя посока ще отбръмчи. Щъркелът веднага се спусна към него. Видя го къде кацна, но когато наближи, скакалецът се повдигна внезапно във въздуха, прелетя покрай него, избръмчавайки сърдито и тежко с крилата си. Птицата се обърна назад, за да види къде каца, но се забави, защото смъкнатото крило ѝ пречеше. Скакалецът не се виждаше никакъв.

Бе намерил някакво прикритие и стоеше неподвижно в прикритието. В природата всичко, което се движи, е забележимо и става лесна плячка. Неподвижното има по-големи шансове за оцеляване. Затова при опасност всичко замира.

Зеленият скакалец, наречен от копача скачок, знаеше простия буквар на оцеляването още преди да се появи на Божия свят. Той продължаваше да стои неподвижно в своето

прикритие. Щъркелът го търсеше, крачейки наляво и надясно из разкопаните къртичини. Знаеше, че подскачащата плячка е тук наоколо. Скакалецът мируваше и се таеше.

Не можа обаче да издържи дълго.

Когато преследвачът се намери на опасна близост до него, щръкнал върху високите си червени нозе, едва ли не чак до небето, той излетя почти изпод нозете му, бръмна и отлетя надалече. При кацането се завъртя, тъй че да може да наблюдава по-добре преследвача си.

Щъркелът го видя къде кацна. Без да се бави, се запъти, подтичвайки, към него. Подтичваше доста недодялано, щъркелите са лоши бегачи. И ето че далече още преди да е приближил мястото на кацането, скакалецът се повдигна нагоре, описа много красива зелена дъга и се премести надясно. Бе светлозелен, дъгата, която описа, бе също тъй светлозелена, но понеже при летенето много ярко го огряваше слънцето, то светлозелената дъга сребрееше леко, а и самият скакалец, огрян от слънцето, също тъй леко сребрееше.

Красив бе този зелен скакалец, истина е!

И как тогава да мре!

Преследвачът продължаваше да подтичва подир беглеца.

Така птица и скакалец се гонеха в една или в друга посока, като ту отиваха надалеко в ливадата, ту отново се връщаха назад към копача. Понякога скакалецът просто прелетяваше досами главата на птицата, но на такова разстояние, че по който начин не можеше да бъде хванат. Щъркелът не бе много енергичен и повратлив в маневрите си. Той обаче не се отказваше от преследването. В тази игра, наречена живот, преследвачите обикновено имат по-големи шансове от преследваните. По всяка вероятност птицата, макар и много по-тромава от скакалеца, знаеше това.

Скоковете на беглеца постепенно започнаха да стават по-къси. От своя страна и птицата взе да поспира, поемайки си дъх, докато летящият скакалец се въртеше върху някоя бучка пръст или се таеше, готвейки се за следващия скок.

Копачът, подпрян на мотиката, наблюдаваше с голямо любопитство гонитбата. Понякога беглец и преследвач тъй много се отдалечаваха от него, че той не виждаше никакъв скакалец, макар и да напругаше очите си и да го търсеше, а виждаше само тичащия напред и назад щъркел. Отдалече това тичане приличаше по-скоро на някакъв смахнат танец, отколкото да прилича на преследването на скакалец. Посоката и ритъмът на този танец се определяха от скоковете на скакалеца. Птицата правеше по четири-пет енергични крачки надясно, спираше се, колкото да се каже едно, две, сетне правеше по четири или пет крачки наляво, пак се спираше, завърташе се, опирайки се на болното крило, и отново правеше своите големи четири-пет или шест крачки, за да се спре пак, да направи пълен кръг и като си помага с двете крила, да се втурне напред с едри скокове.

Един, два, три, четири, пет...

Ще отбележа, че не само копачът наблюдаваше гонитбата, ами и папунякът прояви любопитство към нея. Той подхвъркна, издавайки тихи звуци: „Фю! Фю!“ и се премести поблизо, кацайки отново върху обраснала с рядка тревица къртичина, искаше да наблюдава по-добре гонитбата. В един момент щъркелът, както тичаше, се закова на място. Единият му крак увисна във въздуха, той изтрака с човка, загуби равновесие и приклепна, подпирайки се на крилата и на опашката си. Когато се изправи, видя, че човекът бе почнал да размахва отново мотиката и да разкопава и подравнява къртичините. Не тръгна веднага към него, а постоя, за да си почине. На няколко пъти опипа и приглади с клюн гушата си.

Вътре в гушата, свит и омаломощен, мреше зеленият скакалец.

Докато щъркелът блаженстваше и си отпочиваше, забеляза, че копачът спря да размахва мотиката. Той я държеше в ръце, готов всеки момент да замахне, но не замахваше, ами пристъпваше много внимателно и на пръсти, заобикаляйки няколко къртичини. На едно място се спря, сякаш че дебнеше или че се ослушваше за нещо. После изведнъж замахна и издърпа енергично мотиката към себе си. Върху нозете му се посипа пръст, той подскочи нагоре. Отърси пръстта от нозете си и като стисна още по-здраво мотиката, готов да замахне всеки момент, заобиколи внимателно изтръгнатата от корен къртичина. Бе извънредно предпазлив.

Той дебнеше работещата под земята къртица. Бе видял как къртицата избутва изкопаната пръст в къртичината, самата къртичина се размърда като жива и порасна пред очите му. Затова копачът замахна с мотиката, надяваше се, като я забие дълбоко в земята, да откопае заедно с пръстта и къртицата. Но не успя. Сляпото същество се оказа по-бързо от мотиката.

Човекът застана неподвижно, но очите му шареха и оглеждаха съседните къртичини, дали в някоя от тях няма нещо да шавне. Видя как една от тях се размърда. Той направи няколко бързи, но дебнещи крачки към нея, старайки се да не вдига шум, и още в движение замахна с мотиката... Успя да откопае само малко пръст и един камък. Острието на мотиката близна камъка и изтръгна искри от него.

„Хе!“, възкликна копачът, а папунякът рече: „Хъ! Хъ!“

Къртицата като че пропадна вдън земя. Тя се таеше долу в своя лабиринт и се ослушваше да долови дали онова нещо

е още горе върху покрива на жилището й. Копачът се премести внимателно, все на пръсти. Той не искаше да изплаши слепия копач под земята. Бе готов да употреби мотиката всеки момент. Навел се бе леко напред, лицето му се изопна, но продължаваше да бъде тъжно. Погледът му се оживи. В него се бе събудил ловецът. Той наблюдаваше едновременно няколко къртичини, всичките до една пресни, и чакаше кога отдолу подземният копач ще започне да избутва с муцуната си рохкавата земя, за да забие мотиката с все сила и да откопае заедно с къртичината и самата къртица.

В този момент на ливадата имаше двама копачи. Единият стоеше със своята желязна мотика на върха на биологичната стълбица, другият копач стоеше в най-ниската част на биологичната стълбица. Той копаеше отдолу ливадата и от време на време избутваше изкопаната земя навън, за да образува нова могила в самите нозе на стоящия горе човек. Това — в буквалния смисъл. Този подземен копач не беше сам. Никой не можеше да определи колко копача всъщност имаше под земята отдолу. Един, десет, сто?... Казахме, че в ливадата живееше двойка къртици. Това е истина. Двойката къртици роди къртичета, те пораснаха и на свой ред родиха къртичета, които, като пораснаха, също родиха къртичета. Новите къртичета не останаха по-назад от предшествениците си. Новородените подир тях продължиха и ето че по този начин биологичната верига ни веднъж не се скъса, а напротив, заякна. Плод на това заякване бяха стотиците къртичини в ливадата. Човекът всяка година се бореше с тях, заличаваше ги от лицето на земята, но трудолюбивите и неуморни подземни копачи все работеха и работеха, и правеха нови къртичини. В някои години ливадата буквално бе обречена на изоставяне по причина на тия къртичини, защото трудно косач можеше

да нагази в нея с косата си. Та той повече се бореше с къртичините, отколкото да коси трева, и трябваше често-често да клепва косата, защото тя бързо се изхабяваше.

Ако човекът гледаше да направи удобна ливадата си за косене, то от своя страна и къртиците гледаха да разширят и да направят по-удобно своето подземно жилище. Те непрекъснато (човек ще помисли, че го правят едва ли не денонощно) дълбаеха земята, избутваха навън изкопаното и по този начин разширяваха и уголемяваха жилището си. Особено активни бяха в дъждовни години. Ако жилището им се наводнеше, то те го изоставяха и започваха да копаят на съвсем ново място, търсейки по-суха почва. Това бяха безкрайни слепи лабиринти. Те нямаха ни вход, ни изход, в тях само слепи същества можеха да се лутат и да изживяват своя несретен живот. На този свят майката природа на всекиго бе отделила място за живеене, на рибата — водата, на птицата — въздуха, на къртицата — подземието. Всъщност и самият живот се вреше навсякъде, простирайки пипалата си както високо горе в небето, тъй и дълбоко долу във водата или под земята.

Макар и слепи, животинчетата улавяха със своите къртичи сетива, че горе по покрива им някой ходи тежко и закапително. Все едно че разбойник някакъв се бе покачил на покрива на дома им и вдигаше такъв голям шум, че покривът тътнеше и стенеше под нозете му независимо от това, че оня горе стъпваше на пръсти и внимаваше да не се издаде. Той само си въобразяваше, че стъпва на пръсти... Той не си даваше никак сметка, че всяка негова стъпка се чуваше силно и отчетливо из цялото подземно царство и че всички подземни жители на царството стоеха и се ослушваха, за да разберат накъде върви разбойникът. А ако човекът се спреше на едно място, то те чуваха над главите си сърцебиенето му. Човекът

не знаеше, че сърцето го издава по такъв издайнически начин.

Истина е, че къртицата стоеше ниско в биологическата стълбица. Но сравнена с човека, тя бе по-старият жител на земята. Когато един ден човекът се появи в ливадата във вид на дивак и с чело, не по-високо от два пръста, то къртицата вече бе издълбала своите подземни палати, бе ослепяла и бе потънала за вечни времена в мрака на земята. И за да не остане незабелязана или забравена, тя остави белег от себе си, а именно — тези мили къртичини, които с времето обрастваха с трева и правеха земята пъпчива. Човекът като по-късен пришълец, а и дивак при това, нямаше никакви праванито над къртицата, нито над къртичините ѝ. Той седна върху една прясна къртичина, поседя на нея и ето че по едно време усети, че къртичината под него почва да шава, сякаш е жива. Дивакът подскочи като маймуна право нагоре, завъртя се във въздуха и когато стъпи отново на земята, се втренчи в къртичината. Сума време остана неподвижен, втренчил поглед в малката бабунка пред себе си. По някое време забеляза, че къртичината се размърда, пошава, пошава, понадигна се, дивакът и той на свой ред се надигна, готов да нападне. Но онуй нещо не го нападаше, просто шаваше и растеше пред очите му. Самата земя шаваше и се надигаше. Накрая тя спря да се движи. Вместо нея друга къртичина започна да шава и да се надига. Дивакът тогава не издържа да стои втренчен в къртичините, подплаши се и хукна да бяга. Спря се подир няколко скока, обърна се назад да види дали къртичините са на мястото си. Отново хукна да бяга, отново се спря и така, подтичвайки и поспирайки се по пътя си, той потъна в дълбоките и тъмни гори... От този ден насетне дивакът започна да съобразява... Веднъж той се появи при къртичините с голям камък в ръката си, избра една къртичина и сума време би с

камъка отгоре ѝ, но не получи никакъв резултат. Изглежда, бе сметнал, че къртичината е нещо подобно на костенурката, та като го удари по гърба с камъка, то ще може да счупи черупката му и да го изяде.

Много по-късно подир дивака се появи и дяволът в образа на папуняк. Кацна той на една къртичина, обраснала с рядка тревица, повъртя се върху нея и одобри направеното от къртицата с възкликанието: „Хъ! Хъ!“ ... Дивакът постепенно се опитоми, челото му от два пръста порасна на три пръста, стана той питомен дивак, започна да обработва земята и да коси ливадата, тури ръка на цялата природа и взе да се дразни винаги щом видеше, че някой или нещо посяга на владенията му. Присъствието на къртицата го дразнеше, защото дупчеше постоянно ливадата му и издигаше все нови и нови къртичини, та по този начин пречеше на коситбата. Подир опитомяването си дивакът се пребори с много биологични видове, някои прогони от владенията си, други изстреби и се надяваше един ден и със самата къртица да се пребори и да заличи къртичините ѝ от лицето на земята.

Ако допреди малко копачът и папунякът наблюдаваха как щъркелът танцува странно, преследвайки подскачащия и бръмчащ скакалец, то ето че сега щъркелът и папунякът трябваше да наблюдават не по-малко странното поведение на копача. Той пристъпваше предпазливо по ливадата, спираше се, стоеше известно време като вцепенен в най-неудобна поза, сетне изведнъж замахваше с мотиката, забиваше я чак до ушите в къртичината пред себе си и я дръпваше силно. Откопаваше цялата къртичина. Разбутваше с крак откопаното, плюеше през рамо и запалваше цигара. След като обвиеше хубаво лицето си с дим, копачът пак тръгваше предпазливо помежду къртичините, избираше някоя от тях и заставаеше вцепенен над нея, готов всеки момент да я изтръгне

само с един удар на мотиката заедно с ровещата на дъното ѝ къртица.

Това се повтори много пъти, но ни веднъж копачът не успя да изпревари дълбаещата отдолу къртица. Тя изглежда, че пропадеше мигновено всеки път, щом той замахваше с мотиката към къртичината. Накрая копачът се умори или отегчи. Той остави работата си в ливадата недовършена, вдигна мотиката на рамо и накуцвайки леко, се запъти към реката. Щом стигна реката, накопи чимове от брега ѝ, направи малък бент, сетне с мотиката изкопа тънка вада, водата зад бента се повдигна и тръгна по тънката вада. Човекът я поведе с мотиката подир себе си. На някои места се спираше, прекопаваше с мотиката надълбоко, водата се втурваше бързо в дълбокото, сетне пак тръгваше лека-полека по тънката ивица, издълбавана от мотиката на копача.

Така копачът въведе водата в ливадата.

И като влезе водата в ливадата, човекът се оттегли на сянка край кукурузите. Седеше, пушеше и наблюдаваше как водата попива в ливадата и пълзи все по-навътре и по-навътре помежду къртичините и те една по една се наводняваха. Едри мехури излизаха по повърхността на водата, надуваха се и се пукаха.

„Хе!“ — възкликна човекът.

Щъркелът закри из наводнената ливада, събирайки обилна плячка. Голяма бъркотия бе настъпила заедно с прииждащата вода. Тя пълнеше всички тайни подземни входи и скривалища и изгонваше навън техните обитатели. Докато те, изненадани в леговищата си, изскачаха навън, на ослепителната дневна светлина, то там ги очакваше щъркелът със своя неумолим клюн и с ненаситната си гуша... Дяволът гле-

даше от своята чучка как щъркелът яде лакомо подскачащите и пълзящи из водата твари и пъшкаше гнусливо: „Хъ! Хъ!“.

А човекът пушеше и се радваше вътрешно за това, че се бе подсетил да наводни ливадата, та по този начин да издави всичките къртици. Но макар че вътрешно се радваше и дори сияеше, като гледаше как въздухът излиза от къртичните подземия и бълбука, то лицето му продължаваше да бъде тъжно.

Привечер той нарами мотиката и замина по пътя си към селото. Папунякът подхвъркна подир него, но щом подминаха царевиците, той се изгуби. В ливадата остана само щъркелът и шепнештата в нозете му вода. Далече зад царевиците се чу квичене на свине и виковете на човек. Това бе свинарят, наречен Ико. Той връщаше своето истеричаво стадо обратно към селото. Планините на запад бяха разкрили лицата си, не стоеха вече като були (кадъни), забулени в мараня, приближаваха се, за да видят какво става в отсамните земи, тоест в нашите земи.

Нищо особено не видяха.

Щъркелът се бе преситил. Макар че наоколо му подскачаше, шаваше, пъплеше и се давеше богатата плячка, той повече ни веднъж не се наведе, за да клъвне нещо. Остана неподвижен посред ливадата. Наоколо му тихо пълзеше вода и си шепнеше нещо. Но с кого си шепнеше и какво шепнеше, не можеше да се разбере. Птицата остана на място, докато съвсем се стъмни и планините се изгубиха. В тъмнината царевиците се приближиха към ливадата.

Тогава щъркелът закрачи бавно, намери малко издигнато място, ненаводнено от водата, намести се в него и остана да ношува там, заобиколен отвсякъде с вода. Знаеше, че ако през

ливадата мине нощен хищник, то той няма да гази през наводненото и няма да мокри лапите си, ами ще потърси сухите места.

Птицата лежеше и слушаше как над главата ѝ бучат и вият тихо пустите въздушни коридори.

По някое време тъмна сянка прелетя ниско, без да раздвижва въздуха. На няколко пъти тази тъмна сянка се появяваше над щъркела и се изгубваше. Тя летеше, като че се лута из тъмното. Беше ушата нощна сова. Хищникът бе излязъл от гората, за да мишкува в ливадата. Водата, доведена в ливадата от копача, заедно с всичко останало бе наводнила и жилищата, и хамбарите на полската мишка. Навсякъде щъкаха и цвъртяха дребни мишки. Ушатата нощна сова се спускаше безшумно, сграбчваше в ноктите си мишката или мишлето, гризачът продължаваше да бродира във въздуха с късите си крачета последната бродерия на своя животец... Совата гълташе цели гризачите... Подир совата не закъсна да се яви в ливадата и лисицата, подмамена от цвъртенето на мишките. Щъркелът я видя как подтичва, плъзга се или подскача. Тя на свой ред тръгна да мишкува и сума време си игра в ливадата, преобръщайки по гръб бягащите в паника мишки. Преобръщаше ги само с един удар на лапата си. Ударът бе бърз, всяко малко животинче се преобръщаше мигновено с пречупен гръбнак. Лисицата се навеждаше над гризача и го гледаше с такова любопитство, сякаш за първи път в живота си виждаше гризач.

Това бяха малки лисичи игри в топлия мрак! Летни лисичи игри, леки игри!

Отгоре звездите блещукаха и правеха мрака прозрачен.

Лисицата дълго време продължи да се плъзга ту наляво, ту надясно из ливадата. Правеше го безшумно. Криеше нок-

тите си, стъпваше само върху меките възглавнички на лапите. Като цвъртяха силно, мишките или младите мишлета съвсем не искаха да спасят себе си, а напротив, предупреждаваха невидимите в мрака мишки и млади мишлета, че сред тях се е появил хищник... Лисицата изяждаше жертвите си, като ги разкъсваше със зъби и от това още повече се настървяваше. Беше много гъвкава, каквито са повечето от хищниците. И пъргава!... Но на едно място ушатата сова излезе попъргава от нея. Подплашено мишле се напъха под малка щипка сено, почти под носа на лисицата. Тя напъха муцуната си в сеното, разбърка го с лапа, преобърна го, разпръсна го. Търсеше мишлето. По това време то се бе върнало назад, спасявайки се с бягство. И може би щеше да успее да се въвре под земята, ако отгоре му не се бе спуснала безшумно ушатата нощна сова. Лисицата се обърна в момента, когато совата повдигаше от земята мишлето в ноктите си и то още продължаваше да цвърчи. Совата летеше тромаво. Лисицата подкочи към нея, замахна с лапата си, но не достигна нощната птица, а само раздра въздуха. Тогава тя се изправи нагоре, подпирайки се на опашката си, завъртя се като вретено върху опашката, но совата мигновено се повдигна по-нависоко. Потрепка с криле, плъзна се встрани, пак се повдигна, пак се плъзна. Тя почти докосваше земята и преди още да я е докоснала, се повдигаше нагоре. Правеше го като че за да дразни лисицата.

Накрая кацна на безопасно разстояние и започна да гълта мишката цяла.

В разредения мрак щъркелът ту ги виждаше, ту ги изгубваше от погледа си, особено совата.

Лежеше, но беше нащрек.

За първи път виждаше лисица. Не знаеше, че мишкува, смяташе, че хищникът си играе. Че просто танцува, като се

плъзга, подскача, замахва с лапа, завърта се и пак почва да пристъпва напред, докато неочаквано застине на място с повдигната във въздуха лапа. Приличаше донякъде на копача с мотиката, когато през деня дебнеше над къртичините и ги изтръгваше от земята с един удар на мотиката. Само че лисицата не носеше мотика, ами вместо мотика използваше лапата си... Ушатата сова и тя на свой ред имитираше и повтаряше копача, но правеше това горе из въздуха, като ту чезнеше, ту пак се появяваше, все едно че падаше от самото небе, от бучащите и виещи тихо въздушни коридори. От самото им гърло се изсипваше, за да затанцува над ливадата и да започне да дебне. Какво да дебне, щъркелът не знаеше. Той не знаеше, защото винаги е прекарвал нощите в селото, в щърковото гнездо, върху комина на къщата. А когато щърклетата порастваха, заедно с тях спеше върху билото на къщата. Нощем отгоре чуваше лая на кучетата, кукуригането на петлите, всякакви шумове чуваше и виждаше как понякога небето започва да рони звезди от себе си. Но как ушатата нощна сова мишкува нощем, не бе виждал, нито пък бе виждал лисица как мишкува. Совата се тъмнееше недалече от него, кацнала в ливадата. Лисицата и тя се тъмнееше недалече от щъркела. Той виждаше смътно само подвижния ѝ силует. Някой и нещо му подсказваше, че този подвижен силует е неговият враг. Никога по-преди не бе виждал лисица. Лежеше буден и чакаше да види дали хищникът няма да нагази през наводнената ливада и да тръгне към него. Чакаше и потръпваше.

Вместо лисицата да тръгне към щъркела, нещо неочаквано връхлетя в кукурузите и почна да ги ломи и тъпче като валяк. Повалените царевични стъбла пукаха и свистяха със страшна сила. Фучене и тежко дишане идеше откъм тях. Закана някаква идеше оттам, груба сила се разпореждаше и

колкото повече ломеше нивата, толкова повече се разяряваше. После внезапно всичко утихна. Стана толкова тихо, че щъркелът долови далечното бълбукане на реката зад царевичната нива. Но онуй нещо отново насмете кукурузите. То се движеше сляпо в топлия мрак, шумът нарастваше. Не се мина много време и ето че от пукащата и раздвижена в нощта нива се появи тъмният силует на голямо животно.

Животното се спря, като мляскаше шумно.

Беше глиган.

Ушатата нощна сова се повдигна от ливадата, прилична на призрак, размаха несръчно крилата си и се изгуби в тъмнината. Разтвори се в нея, стопи се. Лисицата на свой ред се сниши, залъкатуши, веейки си с опашка, и много бързо достигна удобната за нея зона, където видимото граничеше с невидимото. Нощният хищник познаваше много добре тази зона, там имаше една тясна, ничия ивица. В тази именно ивица лисицата се чувстваше най-добре, като всеки един миг можеше да бъде във видимото или в невидимото, според обстановката... Тя потъна в невидимото.

В ливадата остана да се белее само щъркелът. Отдалече той приличаше на смачкан стар вестник. Това светло петно, изглежда, бе забелязано от мляскащия шумно глиган, защото той тръгна към него. Дъвчеше царевичен кочан. Водата изпод краката му се разплискаше на всички страни. На едно място той се спря, разрови край себе си околоръст, легна в разровеното на едната страна, сетне с шум и пръхтене се обърна и на другата страна. Бе си направил набързо нощно калище. Като полежа в калището, дишайки дълбоко и шумно, сякаш не бели дробове имаше в гърдите си, а два ковашки меха, нощният скитник се изправи на крака, намери царевичния кочан и тръгна, без никак повече да се помайва, право

към щъркела. Това светло петно в ливадата бе събудило любопитството му.

Нещастният щъркел наблюдаваше глигана през цялото време. Сега той с ужас забеляза, че с приближаването непознатото нощно животно едрееше все повече и повече. То нарастваше застрашително. Четината върху гърба му започна да се изправя, от двете страни по плещите и по хълбоците също щръкна четина. Нозете му затъваха дълбоко в наводнената и омекнала от водата ливада. Когато ги измъкваше, се чуваха такива звуци, сякаш някой измъкваше с тирбушон тапа от гърлото на бутилка. Той идеше към сакатата птица като второ пришествие. Щъркелът долавяше много отдалече и откъслечно как горе над главата му вият и пищят тънко невидимите въздушни коридори и го мамят към себе си. Гърлата им бяха празни и пусти. Само далечният космически вятър се отъркваше в голите им стени, затова те така тънко виеха и пищяха... Но далече беше всичко това, недостижимо беше за него... А не можеше и като ушатата нощна сова да се разтвори в тъмнината, нито като лисицата — да направи няколко крачки и да се озове в зоната, където видимото граничи с невидимото и самото то става невидимо.

Глиганът едрееше. Той мляскаше шумно, въртеше в устата си царевичния кочан, изтърваваше го, спираше, за да го захапне отново. Пак го дъвчеше и премяташе, сумтеше и издаваше дълбоки гърлени звуци, а четината му върху гърба и по хълбоците все повече щръкваше.

Когато наближи на опасно разстояние, щъркелът, който през цялото време го наблюдаваше и слушаше грозния шум, вдигнат от животното, разтвори крилата си, подпря се на тях и се изправи бавно. Крилата му прошумяха сухо и остро, а маховите пера тихо звъннаха. Всичко в птицата бе опънато до краен предел. В тъмнината тя изглеждаше едва ли не два

пъти по-щръклеста и тъй като тънките й нозе не се виждаха, а се сливаха с тъмнината, то тя имаше вид на призрак, увиснал във въздуха.

Глиганът, уподобявайки се едва ли не с второто пришествие, щом видя, че бялото петно в ливадата се размърда и прошумя, че порасна и увисна във въздуха, без за нищо да се държи или да се подпира, спря се. Механизмите в тъмната му мозъчна кутия се раздвижиха. Той отвори уста и престана да мляска. Глигите му се лъснаха, остри и извити като ятагани за посичане.

Царевичният кочан тупна в краката му, но животното не се наведе, за да го вземе, да започне отново да го премята между зъбите си и да го дъвче. Дълбоките гърлени звуци, които до този момент клокочиха под напора на вътрешни сили, притихнаха.

Щъркелът запристъпва от крак на крак, за да застане удобно и да се приготви за нападението. Глиганът забеляза това. Той видя как увисналият над ливадата призрак се заклати доста странно, едва ли не заканително. Това го стресна. Макар че притежаваше огромна сила, този нощен дивак беше плашлив.

Той на свой ред изфуча заканително, продухвайки гърлото си, но призракът не се изплаши — нито побегна, нито пък се отмести от пътя му, а само се заклатушка, все тъй увиснал във въздуха.

„Ух!“ — изгрухтя глиганът и подрипна нагоре с предните си нозе, като че ей сега щеше да стъпче всичко това пред себе си.

Малко глупаво излезе, защото не му отиваше нито на ръста, нито на силата да подрипва така нагоре. А и не беше много подвижен или пъргав за такова подрипване. На него повече му отиваше да върви тежко по земята, без да се отлепя

от нея, тъй както тежко върви парният локомотив, отвсякъде изхвърля пара и дим, бълва искри, цвърти и съска топла пот, стичаща се по нажежените му железни хълбоци... „Ух!“ — повтори глиганът.

Този път той не подрипна, а само прибра ушите си плътно до тялото. Щръкналата върху гърба му четина попукуваше.

На свой ред и щъркелът изтрака в тъмното с човката си и изсъска предупредително.

Сякаш невидим камшик изсвистя и посече въздуха. Птицата се завъртя леко, подлагайки здравето си крило на нощния нападател. В този момент клонът и крилото бяха единствените оръжия на несретника. Навсякъде около него се дилеше и разстилеше топъл въздух, обгръщаше го приятелски в обятията си, готов да го поеме всеки миг и да го повдигне от земята, щом той размаха крилата и отскубне от земята тръстикоподобните си нозе. Само няколко маха бяха необходими от страна на птицата и въздухът веднага щеше да ѝ подложи гърба си, да я повдигне и да я запокити във великия въздушен океан... Но не би!... В този момент несретникът приличаше на еднорък рицар, свален от коня, спешен върху негостоприемната земя. Не, не горе под самите звезди, не в просторите на въздушния океан, а тука трябва да се мре, помежду къртиничините и бълбукащата в невидимите дупки вода! Тука, едноръки и спешени рицарю! Тука! Тука!

О, боже, какво говоря! Мигар се моля за смърт!...

Птицата затанцува леко. Поклащаше се, без да отлепя нозете си от земята, а само се олюляваше наляво и надясно. От време на време просъскваше срещу четинестата грамада, като че ли викаше предизвикателно: „Хайде, животно! Хайде, убиецо!... Ела! Ела!“

„А-ух!“ — изрева гръмко глиганът.

Въздухът потрепера. Ако през това време наоколо имаше прозорци, то сигурен съм, че стъклата на прозорците също щяха да потреперят и да зазвънят от този див рев.

Щъркелът престана да се люлее.

Небето затаи дъх.

В този миг глиганът се обърна рязко назад. Той се спусна да бяга с всичките си сили. Земята застана глухо под копитата му. Гърлото му клокочеше, подобно гърлото на вулкан, задавено от пепел, лава и камъни. Подплашеното животно бързо премина през ливадата и връхлетя в тъмната кукурузена нива. Човек можеше да помисли, че смерч е връхлетял въз нивата — такива трясъци и фучене се понесоха из нея. Сетне щъркелът чу как нощното животно се сурна по стръмния речен бряг. Подире му с гръм се свлякоха откъртени речни камъни. Плясък на вода се чу, но толкова силен, сякаш някой повдигна спящата река от коритото ѝ и я изхвърли на брега. Тя заподскача там и започна да пляска подобно на риба, изхвърлена на сушата. И дълго още се плиска и премята, докато най-после се търкулна, оттече се отново в коритото си и пак започна да се унася в дрямка, като ромолеше, бълбукаше и мърмореше недоволено.

Глиганът я бе прегазил и изплискал от коритото ѝ. Той се носеше право напред, в нощта, без да се отбива от пътя си. Газеше и поломяваше всичко, изпречило се на пътя му. Беше страшен!

Щъркелът постоя заслушан в отдалечаващия се тътен и когато и последният звук заглъхна и се изгуби в тъмнината, той подгъна колене и се отпусна върху земята. В тъмното несретникът отново заприлича на смачкан, отдавна прочетен вестник, захвърлен по пътя като нещо непотребно, невъзможно за повторно използване и препрочитане.

А през това време глиганът продължи да се носи напред в нощта, обхванат от див ужас. Край него в различни посоки бягаха и подскачаха тъмни сенки. Трудно можеше да се разбере дали са сенки на нещо действително, или са нощни призраци, подобни на призрака от ливадата. На дневна светлина това можеха да бъдат най-обикновени тръни и храсти, но в тъмнината те се раздвижиха и побегнаха заедно с бягащия глиган. Това подсилваше ужаса му. При примитивните същества и ужасът е примитивен. Всичко в огромното тяло бе мобилизирано до краен предел и насочено само в една цел — да се бяга! Ако в този момент животното имаше крила, па маркар и нищожни, то то щеше да се отлепи от земята и да полети тържествено над нея! Като черна грамада щеше да се понесе над земята, като някакъв праисторически бръмбар щеше да се понесе — тъй стремителен бе неговият бяг!... От триенето с въздуха четината му се наелектризириваше. Ако в началото тя само попукуваше, то по-късно по нея започнаха да пробягват студени искри. Красив, почти епичен бе този бяг в тъмнината.

Самата нощ трепна от него, събуди се. Тя отвори очи, погледна, притвори бавно очи и се стаи. Но остана будна, разсъни се.

Обезумялото животно все бягаше и бягаше. Тежко пъшкане пълнеше нощта, като че гигант някой преместваше канара, тласкаше я пред себе си, пъшкаше и заплашваше да издуха всичко от пътя си... По пътя освен подскачащите и бягащи сенки се изпречваха царевици, слънчогледови ниви, бостани, стърнища, както и малки зеленчукови градини, толкова малки, че ако едно магаре легне в такваз градина, то онази му работа ще бъде извън градината. Всяка една от тия градини бе като дядова ръкавичка — всичко имаше в нея. За-

ради поминъка и препитанието си хората отглеждаха всевъзможни видове зеленчуци като обикновен пипер, домати, патладжан, праз, кромид, зеле, карфиол, тиквички, зелен боб вършинар, наричан така, защото расте нависоко и се увива около тънки вършини, побити в земята. От своя страна пък побитите вършини се наричат бобовици! Така вършините дават име на боба, за да се казва той вършинар, а бобът дава име на вършините, за да се казват те бобовици! По-нататък се редуват люти арнаутски чушки, наречени чорбаджийски, камби за царска туршия, моркови, целина, турско цвекче, босилек, чубрица и какво ли още нямаше, боже, в градините!...

Те бяха оградени с крехки огради, с по няколко преплетени пръти. Край оградите стърчеха плашила против врабци и диви свине. По плашилата се вееха стари ризи, палта, елечи, ивици платно и шушляк, висяха парчета бяла тенекия, за да бляскат и да плашат дивите твари, а при силен вятър и да подрънкват. Освен плашилата и бобовиците на различни места стопаните бяха набучили и един особен вид трън. С този трън те прогонваха поповите прасета. Този трън се използва, когато човек умре, за да вземат с него мярка за големината на ковчега му, а да не се взема тази мярка със сгъваем дърводелски метър. Иначе никой не се докосва до него — ни човек, ни животно. То е табу. Може да се каже, че единствено на смъртта е позволено да се докосва до него, ако въобще на смъртта може нещо да се позволява! Тя има достъп до всичко! Но ето че през последните години се изнамери, че ако този трън се побие в земята, където върлува поповото прасе и яде корените на зеленчуците, то поповото прасе се премества в градината на съседа. Този загадъчен трън, изглежда, има много силно, едва ли не суеверно въздействие върху поповото прасе!

Поповите прасета бяха конкуренти на истинското диво прасе, защото ровят не по-лошо от него. Цяла съсия са, когато навлязат в нечия градина! Те обаче ровят само под земята, като изяждат корените на благородните растения, а което не могат да изядат, просто подсичат. В това отношение те приличат на вълците. Когато глутница вълци нападне овцете в някоя кошара, то тя не се задоволява да издуши толкова овце, колкото е необходимо за нахранването ѝ, а беснее в кошарата и понякога издушава цялото стадо. Народът нарича тези прасета попови прасета, за да ги отличава от истинските диви прасета или от домашните прасета (свине).

Глиганът отнесе по пътя си крехките огради на градините и плашилата, макар че те махаха отчаяно с празните си ръкави, усукваха дрипите си и подрънкваха предупредително с тенекиите.

Препускащото животно не можеше нито да спре пред тях, нито да се отклони. Нищо не бе в състояние да го отбие от пътя му. Така освен тъмните, бягащи с него сенки през полето защъкаха и белезникавите призраци на плашилата. Зад градините глиганът нагази в блатливи места, обрасли с високи и гъсти тръстици. През тези тръстици единствен вятърът преминаваше, като се провираше из тях със съскане, но ето че сега и глиганът се връза в тях. Той затъваше до гърди в блатливата земя, буквално я ореше, но не сви встрани, не се върна назад, а премина право през тръстиките, вдигайки във въздуха цели облаци блатни птици — блатни сови, големи и малки водни бикове, блатен бекас, бекасини и вайкаци се калугерици.

Дълго се виха, пищяха, вайкаха и шумяха тези птици. Междувременно черният метеор стъпи на здрава почва, полето леко се нагъна и повдигна, земята взе да става хълмиста. Животното трополеше тежко по хълмистата земя. Хълмовете

следваха един подир друг, като все повече и повече се повдигаха. Те се стремяха към Балкана. Глиганът, без сам да знае това, също летеше към Балкана, само че не в права посока, а се носеше диагонално по хълмовете, тъй както бягат винаги всички диви животни, та по този начин изразходват по-малко енергия и могат да пестят силите си за продължително бягане.

Хълмовете го преведоха през голяма каменоломна. Огромен каменопад се срина зад него. Каменопадът буча и гърмя дълго и още по-дълго скимтя, скърцайки с каменните си зъби. В края на каменоломната се показва огнено зарево. Големи пламъци играеха, танцуваха и се мятаха в тъмнината. Страшни огньовете горяха там! Пред огньовете се мяркаха силуетите на хора с дълги двуроги върлини. Те бутаха тръни и вършини с двурогите върлини, някои мъкнеха на рамо дървета и отдалече още ги мятаха в бушуващите огньовете, като пазеха с ръце лицата си от пламъците. Силуетите на хората бяха бакърени — тъй ярко ги обливаше огънят! За да се измъкне от ревящата подире му каменоломна, глиганът трябваше да премине през огньовете и през хората. Той продължи да се носи страхотно напред. В един миг стана огненочервен, все едно че се нажежи черно желязо! Мерна се пред очите му папуняк, подхвъркна папунякът нависоко, „фю! Фю!“ изфюкаха крилата му и станаха и те огнени. Самият папуняк се превърна в огнена птица! Той подхвъркаше на зигзаг из пламъците, летенето му по-скоро наподобяваше летенето на прилеп, отколкото да наподобява летенето на папуняк.

Ето къде се бе запилял унилият папуняк от ливадата! Ето къде се бе забил, дяволът му с дявол!... Обича той огъня, няма що! Бог обича водата, защото е набожна, богобоязлива и тиха! Дяволът обича огъня, защото огънят е безбожник. Водата е

кротка и меланхолична. В нея има тъга и когато тече спокойно, и когато се върти бавно в някой въртоп или стои и уж спи, а е будна! Огънят е варварин и дивак. Никой човек не смее да го докосне дори с пръста си! Ако го пипне, пръстът му веднага ще бъде отхапан! Водата, напротив — обгръща човека нежно, като постоянно го милва. Тя е добра и ласкава с него. Затова и Бог чрез водата направи потопа. С нея той кротко умиваше лицето на земята, запълваше бръчките ѝ, изтребваше всичко живо до крак, но го изтребваше, милвайки го, като го прегръщаше и целуваше с мократа си уста. Нежна и богобоязлива е водата дори когато обгръща човека от всички страни, за да го повлече към дъното, към пясъка и към тинята. Докато огънят направо го изгаря. Той погубва човека, изпепелява го без остатък. Освен че изгаря всичко в него, огънят е в състояние да подпали дори душата му. И ако самата душа се подпали, то тя гори, без да се изпепели!... Величествено и страшно гори душата! Когато пламъци пропълзят в нея и я обхванат от всички страни, то тази гледка няма равна на себе си!

Но какви бяха огньовете в края на каменоломната?... Това бяха огньовете на няколко варници. От горенето им във варниците се получаваше огромна тяга, затова те фучаха и виеха и на десетки метри високо над земята се усукваха пламъци и се мятаха като подивели в нощта. Огънят непрекъснато се взривяваше. Пламъците се откъсваха, плющяха, летяха из въздуха, раздирайки тъмнината, умираха в страшни конвулсии, но ето че в самия миг на гибелта им нажежените до бяло гърла на варниците бълваха нови пламъци. Те се издигаха нависоко, понасяха се в мрак, прилични ту на огнени знамена, ту на огнени птици, на огнени змийски езици приличаха и всички те умираха, гърчейки се, без да паднат върху земята. Под тях отдолу с гръм и съсък се появяваха нови, раждаха се

мигновено посред стълбовете от искри и се понасяха из нощта в своя чудовищен танц... Не се наемам да опиша огъня на тия старовремски варници, които нея нощ горяха в устието на каменоломната и бълваха пламъци от гърлата си. Тези горящи варници могат да бъдат оприличени само с гърлата на седмоглава ламя, изпълзяла из каменоломната, мятеща огън във всички посоки.

Папунякът хвъркаше помежду тези огънове, въодушевен до краен предел. Когато глиганът се появи от гърмящата каменоломна, папунякът изчезна заедно с него в тъмнината, но не се бави много. Появи се отново сред пламъците, издигаше се ту нависоко, ту се стрелкаше ниско, до самите гърла на варниците, полетяваше встрани, изгубваше се в тъмнината, за да се покаже подир малко пак, издигнал се високо-високо, едва забележим, приличен на малка бакърена точица. И като прибираше крилата до тялото си, папунякът започваше да пада надолу все по-бързо и по-бързо. По пътя му го облизваха пламъци, заливаха го стълбове искри, но малката птичка не разтваряше крилата си, не побягваше настрани от огъня, а летеше право надолу, докато накрая се нажежаваше до бяло и пропадеше в нажеженото гърло на някоя от варниците. „Хъ! Хъ!“ изпъшкваше варницата и блъвваше искри. Другите около нея също изпъшкваша и с нова сила забучаваха, виеха, съскаха, свистяха и мятаха огън. Тези варници разкъсваха огнените си утробы и хвърляха огнените късове в нощта. Нощта зееше отвсякъде, гладна и ненаситна... По някое време папунякът отново се появяваше, целият разжарен и пръскащ искри. Той хвъркаше посред пламъците, докосваше ги, гмуркаше се из тях или ги избягваше, играейки си, както прилепът си играе, като хвърка на зигзаг между предметите, без да ги докосва с крилата си... Захласнал се бе папунякът по огъня!... И аз също тъй се бях захласнал по него. При вида на

подвижните пламъци, на пукащата и съскаща жарава душата ми се повдига на пръсти. Боя се, че някой ден тя ще скочи право в жаравата и ще започне да бяга по нея, тъй както пламъците бягат, едва-едва докосвайки въглените!

Надалече от варниците стоеше човек, целият зялат със светлина. Той бе захапал незапалена цигара и се мъчеше да подпали малко прахан с едно огниво и кремък. Този човек сам бе участвал в подпалването на варниците, но при силния им огън вече нямаше как да се приближи до тях и да запали цигарата си. Той зърна късно глигана, защото бе зает с огнивото и с кремъка. Стори му се, че е излязъл от самите горящи варници, и не можа да разбере това нощно животно ли бе наистина, или бе някакво тайнствено същество, зазидано вътре във варниците, докато работниците са зидали и подреждали варовика. И ето че чак сега, след като огънят се разгоря с пълна сила, това тайнствено същество се е размърдало и е хукнало навън, за да изчезне отново в тъмната нощ.

Човекът не можа да си отговори, защото междуременно праханта се подпали и цялото му внимание се прехвърли върху горящата прахан. Той я размаха, за да се разгори по-силно, запали цигарата си и като смукна дълбоко дим, наведе се да вземе от земята дълга двурога върлина. Сетне той подбра с върлината куп вършини и започна да ги бута към една от горящите варници. Докато отиваше към варницата и усещаше как лицето и ръцете му все повече и повече се нажежават, в един миг видя, че от гърлото на варницата излетява папуняк с огнен гребен и че започва да подхвърка и да се гмурка из пламъците съвсем като истинска птичка.

„Птичка! Птичка!“ започна да вика човекът, като спря да тика вършините пред себе си.

Другите и те спряха да работят с върлините и погледнаха в посоката, в която им сочеше човекът, но не видяха никаква

птичка, а само играещите пламъци видяха, които добиваха най-различни образи и можеха да бъдат оприличени на всякакви същества — на птици, на хвърковати коне, на гущери и на змейове, на бесове и на какво ли не, стига човек да има достатъчно въображение... Най-близкият от хората рече:

„Той огънят на всичко може да се преправи!“

Другият настояваше на своето:

„Папуняк беше, истина ви казвам!“

По това време глиганът вече се катереше по една каменна гърбица. Тя кълтеше глухо под нозете му, както кълти празна бъчва. Отдолу под гърбицата имаше пещера. Животното бягаше по гърба на пещерата, сводовете ѝ потреперваха и кълтяха. Вътре по таваните и по стените висеха прилепи, всичките до един надолу с главите, вкопчени с нокти в камъните... Когато отгоре с тежък бяг премина глиганът, то прилепите се изтърваха от таваните и както си висеха с главите надолу, изпопадаха върху главите си. Вътре в пещерата зрееше прочуто вино, то трепна и прекъсна зреенето. Най-различни езически рисунки имаше в пещерата, на хора и на диви животни, те също тъй трепнаха, а дълбоките пукнатини въздъгнаха и запрепращаха от пукнатина на пукнатина въздишката, докато накрая ехото я превърна в едва доловим шепот. По този начин всичките каменни утробы на едно голямо пространство, стигащо чак до западната ни граница, се изпълни с шепот.

Оттам нататък глиганът продължи да бяга, като ту се катереше по пуцинаци и орници, ту се спускаше, за да се закатери отново. Някъде той разлайваше кучета, на други места петли го изпращаха с кукуригането си, човешки викове се чуваха също, но всичко това бързо се изгубваше в нощта, за да се появи отново ту от едната, ту от другата му страна. По ня-

кое време и кучетата изчезнаха, и петли повече не се обаждана. Животното се запровира през тесни карстови процепи, тук и там събаряше по някой голям камък, той се откъсваше с трясък и при падането си повличаше други камъни. Те на свой ред се удряха един в друг, блъскаха се и гърмяха. От бърлогите си изскокнаха стреснати вълчици и тихо завиха. Млади вълчета също излязоха навън от бърлогите и заподскачаха игриво. Рогач елен се обади и се чу малко подир това как кове тежко земята с копитата си. Всичко живо се разбъгваше от глигана. Освен че разтърсваше земята под себе си, то той стряскаше и унесените в дрямка кучета, излезлите на паша диви животни, закъснели пътници, дебнешите плячка дребни хищници, скритите в бърлогите си вълчици.

Накрая силите на беглеца намаляха, той постепенно забави своя бяг. Най-после животното се добра до един гъстак, запромъкна се навътре в него, макар че гъстакът пукаше и се съпротивляваше. Този гъстак бе почти непроходим, в него можеше да се влезе само със сила.

Той бе израсъл върху изоставените гробища и на моето родно село Калиманица. Селото бе в чертите на старата Берковска околия, в самата покрайнина на околията. Бедното мое родно село!... Заличиха го с държавен указ от списъка на населените места през хиляда деветстотин седемдесет и четвърта година заради строежа на язовир. Оттогава насетне там започна да расте само дива трева и коприва, а гробищата тъй много буренясаха, че човешки крак не можеше вътре да стъпи. Покриха се те с къпина, синя трънка, глог, дива шипка — нежна и дъхава. Всякакви храсти избуяха там, повет се повдигна от земята и се заусуква около старите дървета, оплете той яко дивите круши, брястовете, горуните, ябълките дивячки, овърза ги, увисна надолу от клоните, а откъм земята

нов повет се показва и запълзя нагоре, за да се срещне със стария повет. Джанки отнякъде поникнаха и побързаха и те да се изтеглят нагоре. Като че цялата дивотия от милия на сърцето ми роден край се наговори и се събра в изоставените гробища, за да ги скрие от поглед. Всичко това цъфтеше, зрееше и падаше по земята, без от никого да се оползотворява. Пак цъфтеше, зрееше и падаше по земята, за да разцъфне отново. Бялата трънка и жанките се посипваха с цвят като с пуканки, срамежливо разцъфтяваше дивата шипка, нежно разтваряше цветовете си бодливият глог. Странен аромат обгръщаше тази пустош, странна дъхавост идеше от нея, на човешка мъзга и на човешка пот дъхаше.

Когато близки на покойните идваха — а то се случваше рядко, — то те обикаляха околоръст подивелите гробища, хвърляха отдалече цветя и викаха: „Бог да прости!“ ... Не пускаха подивелите гробища човек да пристъпи в тях. Тоест — мъртвите не искаха живите и не ги допускаха близко до себе си, защото ги бяха изоставили.

Човек не пускаха, а ето че глигана пуснаха!

Той разрови със зурла земята, направи, доколкото бе възможно, плитък полог, промъкна се в полога и се отпусна в него, обгърнат нежно от трънливите прегръдки на дивата шипка, на къпината и на глога. От всичките му страни стоеха на стража и караулеха стари надгробни камъни, обраснали с лишеи. Отдолу под него лежаха белите кости на мъртвите, обгърнати и те нежно от корените на дива шипка, на къпина и глог. Там, в глухотата на тази мрачна пустош и дивотия, от лятото на хиляда деветстотин четиридесет и втора година лежеше и баща ми. Няколко години по-късно се помина и дядо ми. Той също бе погребан в тези гробища, положен бе до първата си жена. Дядо се е женил два пъти, баща ми е от първата му жена Цвета. От втората си жена Станика дядо имаше

природен син, синът отиде да живее в София. Той взе със себе си своята майка, втората жена на дядо, а когато тя се помина, не я върна на село, а я погребва в София. Тогава природеният син реши и изкопа костите на дядо от сиромашките селски гробища. Много потресен остана, когато видя, че дядо целият се е стопил в земята и от него са останали само костите и коженият ремък, с който препазваше панталона си... Като вдигна костите на дядо и ремъка, природеният син ги пренесе в София и ги погребва при втората му жена. Мигар знаеше той (а и откъде ли можеше да знае) при коя от своите две жени дядо е искал да легне за вечни времена и дали не е искал той да легне помежду двете.

Горкият дядо! Ако си бе седял в подивелите гробища на селото, щеше да види глигана, който се промъква през непроходимия гъстак и да слуша как суеверните свраки се обаждат една на друга в тъмнината и си казват тихо своите езически сврачи молитви.

Два дни по-късно останалият в ливадата щъркел видя селянинът с копачката да се появява отново. Този път вместо копачка той носеше на рамото си тояга и караше пред себе си няколко овце и една безрога коза. Овцете вървяха навели ниско глави. Те ситнеха, бутайки се една в друга. Козата бе цялата черна. За разлика от овцете тя вървеше с изправена глава. Главата ѝ бе голяма, грозна, с жълти, много изпъкнали очи. Те придаваха на лицето ѝ глуповат израз. Наивно е да се помисли, че една коза може да има умно изражение на лицето, но тази големоглава и черна коза имаше действително глуповат израз. Овцете нямаха никакъв израз върху лицата си. Лицата им бяха неподвижни, безстрастни и равнодушни. Едва ли от домашните животни има друго такова животно, чието лице да изразява непрекъснато безразличие. Овцата,

дори когато легне под ножа и почувства острието му върху гърлото си, продължава да бъде безразлична — толкова е тъпо това същество и тъй овчедушно е, че повече и не би могло да се желае от него.

Стадото се завършваше от едно младо овне, препасано с черна престилка. От време на време то се засилваше и зарипваше най-близката овца пред себе си, за да я покрие, обаче вързаната през корема престилка заставаше помежду него и овцата, тъй че овнето обливаше със семе престилката, вместо да оплоди овцата. Стопанинът бе прибягнал до тази предпазна мярка, защото овнето щеше много рано да заплоди стадото и овците щяха да започнат да се агнят съвсем рано, още в началото на зимата, когато времето е студено. Тогава агнетата не могат да се отглеждат в кошарата, а трябва да се отглеждат в дома на човека, край печката.

Като стигна наводнената част на ливадата, човекът се спря. Спря се заедно с него и стадото. Козата излезе напред, помириса водата, но не пи от нея, а само поклати главата си. Изглежда, че не я хареса. Щъркелът стоеше умислен посред ливадата. Щом видя човека с овците и с големоглавата черна коза, се размърда, оживи се. Той тръгна към стадото, без да бърза. „А, ти тука ли си?“ — рече стопанинът на овците и се опита да се усмихне. Той огледа ливадата и забеляза, че всичките къртичини са наводнени. Но когато очите му зашариха по-надалече, човекът трепна. От другата страна на наводненото ливадата се изгърбваше леко, там земята бе по-висока и оцедна, водата не можеше да стигне до нея. На това именно височко място човекът видя десетки нови къртичини. Те бяха съвсем пресни, от завчера и от вчера. Някои се виеха като самодивско хоро, други лъкатушеха на зигзаг, а имаше и съвсем самотни, пръснати на различни места, чак до царевичната нива.

Бягащите от водата подземни копачи се бяха изтеглили към по-високите и сухи части на ливадата и бяха побързали да издълбаят там своите нови подземни жилища.

„Видя ли, щърко-мърко, как дойде работата!“ — рече човекът, като посочи с тоягата новите къртичини.

Щъркелът го погледна с едното око, сетне с другото, пристъпи от крак на крак и застана на място. Не разбираше горкият какво му казва човекът!

Видя го да прецапва през наводненото. Овцете поблеяха, поблеяха и тръгнаха и те подир стопанина си, зарипвани от овнето. Като стигна къртичините, човекът се спря. Заразглежда ги внимателно и с доста учудено изражение на лицето, като че ли за първи път виждаше къртичини. Стори му се, че всичките къртичини шават. Започна да удря с тоягата по тях. Надяваше се, че по този начин ще сплаши подземните копачи. По някое време спря да удря с тоягата. „Ама че съм шашав! — рече на себе си той. — Мигар може човек да се пребори с подредбата, която е подредена от памтивека! Мигар мога с господа да се преборя!“

Месец или два по-късно щъркелът го видя пак да води малкото си стадо. „Всичките ливади накъртичиха!“ — клатеше глава човекът, като гледаше как земята става все по-пъпчива от къртичините.

Дните ставаха къси и посивяваха. Времето се одъжди. Полето се напълни с черни врани. И небето се напълни с врани. Те извираха непрекъснато от него, сякаш се мътеха от мъглите, от оловната му сивота и от дъжда. Тези врани идеха от север, оставаха да зимуват в земите откъм южната страна на Дунава. Заедно с тях по древните въздушни коридори летяха и ятата на водоплаващи и блатни птици... Застудяваше. Вятърът бе постоянен, духаше все от север и помагаше на птиците

по пътя им на юг. Щъркелът се премести от ливадата. Той намери завет при една дига, оградила неголямо блато. Под дигата растеше непроходим камъш. Нощем птицата стоеше там и слушаше как в блатото цопват диви патици, а водните бикове тъй жално мучат, като че викат някого на помощ.

Един ден ловци и кучета оградиха блатото с камъша. Ръмеше слабо, камъшът и дигата бяха потънали до гърди в мъгла. Мина се сума време в тишина. Изведнъж кучетата се разляха, викове се чуха и гръмна пушка. Камъшът забуча и се разтресе, сякаш локомотив някакъв се вряза в него. Тежко обаче изпъшка локомотивът, изведнъж изпусна всичката си пара и спря, затъна в тинята. Камъшът притихна. Глухи човешки гласове се чуха и възклицателни и ето че подир малко из мъглата се показаха ловци. Те бяха вързали с въже убит глиган. Бе глиганът, познат на щъркела от лятото. Ловците го влачеха подир себе си, наловени всичките за въжетото. Наоколо им подтичваха кучетата. Най-отзад, нарамил пушката си и димящ с цигара, вървеше човекът с тъжното лице. Макар и да накуцваше, някаква важност имаше в походката му. В мъглата всички бяха като призраци. Когато човекът с тъжното лице забеляза щъркела на дигата, усмихна се и рече: „Е, щърко-мърко, развалихме рахатлъка на глигана! Ще окачим кожата му да съхне!“ Щъркелът стоеше унило върху дигата, попил в себе си цялото униние на есента, и гледаше унило как ловците теглят убитото животно по разкаляната подгизнала земя. То лежеше на едната си страна и тромаво се полюляваше. Мъглата бързо скри всички. Ниско над дигата прелетяха няколко калугерици. Повъртяха се над камъша, повайкаха се и отлетяха, подвиквайки си жалостиво из мъглата. Те изглежда, че дойдоха да вземат душата на убития глиган и да я отнесат със себе си.

Нищо повече в полето не се случи. Валеше само дъжд, студен и монотонен. Една вечер дъждът премина в сняг. На сутринта щъркелът видя земята побеляла. За една нощ тя цялата се бе покрила със снежнобяла щъркова перушина. При вечер по дигата мина човекът с тъжното лице. Той караше пред себе си своето малко стадо. Стадото бе намъшено от студа. „Е, побратиме! — рече човекът на щъркела. — Лоша работа, зима дойде! Не можем да останем тука на дигата!“ С тези думи той подбра и щъркела със стадото, като го побутваше и направляваше с тоягата. Преди още да се стъмни, щъркелът се озова на топло и на сушина в една голяма плевня. Плевнята му бе позната. Бе я гледал отвисоко, докато стоеше в гнездото си или прелиташе над нея. Нищо интересно не бе забелязал в нея. Плевня като плевня! Обаче докато зимата властно и задълго се настаняваше отвън, то вътре в плевнята нещастникът бе на сушина и на топло!

Спеше малко. Често се събуждаше и будуваше, заслушан в нощните звуци. Най-близо до себе си чуваше овцете и овнето. Те дишаха равномерно, подсмърчаха и примляскваха блажено зад плетената ограда. Пиринченото звънче на козата се обаждаше на редки интервали, съвсем тихичко и приспивно. Опънатата на стената глиганова кожа стоеше като тъмна врата към нещо далечно, като врата към някакъв спомен. От различни места в тъмнината съзаклятнически цвъртяха мишлета. Понякога щъркелът ги чуваше над главата си, сякаш се бяха загнездили в самия покрив на плевнята.

Това бяха полски мишлета. Със застудяването на времето и с появата на първите снежинки цели колонии от тези гризачи се преместиха към селото. Малките и подвижни полевки се заселиха в топлите плевни, в кошарите с добитък, в копите

сено и слама, в струпания из градините и дворовете царевичак, под плетените кошове за кукуруз. Те си направиха удобни укрития, построиха си топли миши гнезда, прекараха във всички посоки тайни пътеки и за съвсем кратко време създадоха истинска миша империя. Едва дочакваха свечеряването и започваха веднага да щъкат из своята империя. Тя се кръстосваше от сложни плетеници и лабиринти. Милите ми животинчета! Те вървяха поединично или на тумби, на тумби из своите плетеници и лабиринти, поспирваха се, подтичваха, пак се спираха и пак подтичваха, като постоянно бърбореха помежду си или си подвикваха тихичко.

Тези малки и нежни създания бяха сътворени от Господа-Бога в момент на слабост и милост, за да има кой да подтичва чевръсто и радостно под трапезата му и да събира всяка паднала от нея троха. Но не предвиди творецът, че преди да дойде мишката под трапезата, то там вече се бе настанила котката. Тя дремеше престорено, мъркаше и през съвсем тесните цепнатини на клепките дебнеше като през две шпионки (две юди) кога ще се появи мишката, за да я връхлети изневиделица. Котката гонеше с настървение всяка една мишка чак до дупката в буквалния смисъл на думата. Дяволът на няколко пъти стана свидетел на това гонение. Възмутен от Божията несправедливост, той настърга сажди от комина на своята адовница (преизподнята), замеси саждите с дяволската си слюнка и от сместа направи едно черно шестокрако и плоско нищожество, а именно — хлебарката. Нищожеството, още довършено-недовършено, пропълзя светкавично из ръцете му, хукна и се настани право под трапезата, до самите Божи нозе.

То започна да се охранва от отпадъците на господнята трапеза. Проявяваше голяма лакомия и не се гнусеше никак от нищо.

Бог съгледа един ден хлебарката под трапезата си. Стори му се миризлива и отвратителна. Той се погнуси от нея и плю.

И като плю, рече:

„Това не е мое творение! То не е създадено от ръцете ми! Това изчадие може да бъде само адово!... Мрак за него и тъмнина!“

На свой ред и човекът, щом забеляза, че Бог се гнуса и плюе, не пожела да остане по-назад от Господа си. За да му угоди, той също се погнуси от хлебарката и плю.

Дяволът, като видя всичко относно хлебарката под трапезата, възмути се от Господа и от човека, плю с погнуса и се отдалечи от тях.

Щъркелът, който стоеше на колене в тъмнината и гледаше как мишлетата се взират в него с лъскавите си черни очички, не знаеше нищо за Божията трапеза. Макар и гонени изпод трапезата, мишлетата бяха радостни и постоянно възбудени, като че вземаха някакво възбудително. Те се радваха истински на своя миши животец и постоянно го изпълваха с веселите си възкликателни. Ако намереха зърно, ахваха и се струпваха шумно всички при зърното. Ако го изгубеха, пак възкликваха, струпваха се всички на мястото на изгубването и започваха оживено да ровят и да търсят изгубеното.

Тези пъргави, подвижни и мили гризачи внасяха особено оживление в плевнята и бяха занимавка за самотната птица. Те я измъкваха от дрямката ѝ и от нейната унесеност. Птицата често изпадаше в някаква особена унесеност, погледът ѝ ставаше втренчен, гледаше, без да мига. Но макар че гледаше с отворени очи, не виждаше нищо пред себе си. Времето сякаш спираше да тече и дори самото ѝ сърце замираше! То все по-бавно и по-бавно отброяваше своите удари. Така птицата се обръщаше бавно към себе си, затваряше се постепенно в себе си, потъваше в своята собствена самотия... Но

ето че се появяваха мишлетата! Те веднага раздвижваха невидимите механизми на времето и измъкваха птицата от нейната унесеност.

Бяха жизнени и постоянно в движение. Непрекъснато се изгубваха и гинеха. Някое мишле, както тичаше, се преобръщаше по гръб. То умираше в движение. На негово място веднага се появяваха съвсем млади мишлета. Приличаха на нови дрешки, още необличани. Те надникваха из мишите си дупки и само подир миг вече тичаха вкупом със старите мишлета. Кога поединично, кога на малки групи, гризачите щъкаха постоянно и неуморно из своята малка миша вселена, добре подредена, здрачна, уютна и топла.

За щъркела бе забавно да ги гледа как се появяват от дупките, изпод земята. Те притичваха бързо през откритите пространства, като едва-едва докосваха с крачета земята. Поспирваха се за миг-два, оглеждаха с черните си очички околоръст и мигновено изчезваха. Преди обаче да се напъха в мишата дупка, всяко мишле се спираше на прага ѝ, макар и само за миг, за да види не го ли грози опасност. Ако ли пък покажеше мишата си муцунка от дупката, то пак оглеждаше околоръст и чак тогава се измъкваше и преминаваше на бегом разстоянието до следващата миша дупка.

Неуморни бяха тези сиви гризачи. Те все тичаха, търсеха, събираха, мъкнеха и трупаха в тайните си, по всяка вероятност бездънни миши складове. Ядяха ли, не ядяха ли я тази храна, щъркелът не знаеше и не можеше нищо да каже. Той не познаваше запасяването. Каквото намереше, поглъщаше го! И когато напълнеше гушата си, повече към нищо не посягаше. При малките гризачи беше обратно. Ако имаха възможност, то те сигурно щяха да домъкнат и да струпат в плевнята всичките храни на света. Те имаха невероятна страст към запасяването. Но с тия сиромашки трохи, които събираха, кой

знае какви запаси не можеха да направят. Понякога щъкаха и се лутаха из своята миша империя, без нищо да носят за хранилицата си. Ако не носеха храна, отгъпкваха поне пътеките, за да не тревясат и да не запустеят.

Но като щъкаха неуморно, а понякога едва ли не и безмислено из всичките ъгли на плевнята, малките труженици по този начин се Вписваха в гигантската машина на самия живот. Мисля, че не само щъркелът, ами ако и моят любезен четец в момента се спре и се ослуша, възможно е той да дочуе как вътре, в машината на живота, нещо шушне. Като че мишле някое шушне! Шушне, подтичва ситно с малките си крачета, потупва с лапички и върти радостно и с въодушевление един нищожен механизъм в машината. Механизмът по малко поскърцва, но нищо!... Вярвам, че и самата Вселена от време на време задържа дъха си и се ослушва да чуе дали онова нещо вътре в нея продължава да шушне и да поскърцва. Тоест тича ли, тича ли малкият нежен гризач!

И овцете, като преживяха меланхолично зад оградата, също движеха някакъв механизъм в машината. И семето на овнето, което зрееше в тях, също задвижваше някакъв механизъм... Виметата на овцете едрееха бавно.

Една нощ щъркелът чу някой да тропа и да съска на прага на плевнята. Размърда се, очаквайки вратата да се отвори.

Тропането секна, но вратата не се отвори. Нещо прошумя и в плевнята се вмъкна голям плъх.

Беше едър и важен.

Погледна спокойно птицата, ослуша се към подсмърчащите овце, сетне се завъртя и се заклати тромаво към една пролука под вратата. Напъха се вътре в пролуката, дълго време въртя дебелия си задник, притропа няколко пъти и се

вмъкна отново заднешком в плевнята, като този път мък-неше със зъби и един царевичен мамул. Изглежда, че го бе задигнал от коша за кукуруз.

Неканеният гостенин тръгна през плевнята към дъното, без да се смущава от никого. От време на време изтърваваше мамула, спираше се, за да се послуша, и отново тръгваше. От всички ъгли и тайни миши убежища надничаха много чифта черни очички. Малките гризачи наблюдаваха внимателно и с известно любопитство големия сив гризач как върви през плевнята със задигнатия царевичен мамул като някой много важен господин.

Нощният посетител остави мамула до плетената ограда, отделяща територията на овцете и на козата, покатери се по нея, пропълзя по тесния ѝ ръб и оттам се прехвърли в сеното. Сума време се тутка и шумя в сеното, претършува го от единия до другия му край. Мишлетата слушаха от своите миши дупки и не шаваха. Малко по-късно щъркелът видя големия сив единак да пълзи по една напречна греда под покрива. Без да бърза, той се залови да проучва плевнята. Губеше се, пропадаше, пак се появяваше върху някоя греда, докато накрая заряза проучването и слезе при изоставения на земята мамул. Помъчи се да го вдигне и да се покатери заедно с него, но мамулът тежеше и го изтърва. Върна се при него, помъкна го, пак го изтърва, пак се върна и повтори това няколко пъти. Като видя, че няма да успее, притисна мамула с лапи и започна да го огризва.

Гризеше шумно и ни най-малко не се смущаваше, че цялата плевня го наблюдава.

Мишлетата гледаха и слушаха от укрытията си. Появяването на големия сив гризач в тяхната заветна и тихичка, добре подредена империйка ги разтревожи. Те стоеха едва ли не като хипнотизирани, докато сивият единак обработваше

шумно мамула. Най-сетне той се нахрани, прехвърли се през оградата и се вмъкна в сеното. Дълба и рови дълго, промъквайки се все по-навътре и по-навътре в сеното.

Накрая притихна, изглежда, че легна да спи.

Тогава малките сиви гризачи изскокнаха навън от своите дупки, озоваха се на бегот при оставения мамул и като се бутаха и си пречеа непрекъснато, го доогризаха за нула време. Каквото се разтърви наоколо, събраха на бърза ръка и отмъкнаха в хранилищата си. На земята остана да се белее само огризаният кочан (какалашката). Щъркелът раздвижи здравото си крило, прибра го към тялото си, приклепна и се приготви да спи.

На следващата вечер птицата видя как из сеното се измуши големият сив гризач. Беше се изгърбил. Той погледна птицата със злите си очи, спусна се на земята и се заклатибавно през плевнята, тътрейки подире си своята гола опашка. Вървеше право към пролуката под вратата. Надникна през нея и щом се увери, че навън всичко е спокойно, промъкна се и се изгуби в тъмнината. Късно през нощта се чу тропане и през пролуката отново се провря сивият плъх. Този път той не бе проявил лакомия, ами мъкнеше със себе си съвсем дребна баберка. Премина спокойно с нея през плевнята, покатери се до плетената ограда, пропълзя и се изгуби в сеното. Мишлетата почакаха да видят дали сивият единак няма да се върне и да иде за нов мамул, едно по едно започнаха да излизат из убежищата си и да щъкат из плевнята.

Две или три вечери по-късно големият сив господин се измъкна отново из сеното, прекоси важно плевнята и се промъкна през пролуката навън. Върна се много късно, залиташе и скимтеше. Промъкна се с големи усилия в леговището си и сума време шумя и скимтя в него.

Ден подир ден щъркелът започна да свиква с присъствието на големия сив единак. Той излизаше по едно и също време от леговището си. Понякога се спираше и оглеждаше, двоумеше се дали да се измъкне навън, или да остане в плевнята. Ако навън валеше сняг и имаше виелица, оставаше в плевнята на завет. Не беше много добър катерач, но успяваше да се качи върху някоя от напречните греди под покрива, разхождаше се напред-назад по гредата или надничаше отгоре. Гледаше как щъркелът си оправя перата. За да не остане и той по-назад от птицата, започваше да се чеше с лапа и да трие муцуната си.

Животът в плевнята течеше бавно и монотонно. Когато се извиеше виелица, навяваше ситен сняг покрай стените. Зимният вятър свиреше тънко през пролуките и шумеше в сламените стрехи на покрива. В тези стрехи, в добре подредената и притъпкана слама, полските врабци си бяха издълбали дълбоки проходи и подобия на гнезда. Всяко едно врабче си имаше свое гнездо. Преди да започне да се здрачава, врабчетата се промъкваха в гнездата си, обръщаха се с лице навън и се сгушваха тъй, че се превръщаха в малки топчици. Щъркелът ги чуваше през нощите как пиукат навън. Сутрин се събуждаха рано. Изхвърчаваха шумно и с трясък из сламените си спални и с възгласи „Жив! Жив!“ полетяваха вкупом да търсят храна.

Но где храна!

Трудно се прехранваха врабчетата през зимата. Те отслабваха, ставаха леки като пеперуди, но продължаваха да летят шумно и да си подвикват енергично и живо: „Жив! Жив!“ Понякога куцията човек оставяше вратата на плевнята отворена. Той изкарваше овцете и козата да бръстят листовници на

двора. Щъркелът също излизаше навън. Прекрачваше тържествено прага, премигвайки с очи, но не нагазваше в снега, а оставаше на сухо под навеса. Тогава врабчетата надникваха в плевнята и се пристрашаваха да влязат в нея. Разравяха туктам да търсят храна, но не отиваха много навътре. Свободолюбиви бяха тези неугледни птичета, не обичаха затворените помещения. Не обичаха да имат пред себе си слепи стени, ни тавани над себе си, макар че не хвърчаха кой знае колко нависоко. Те всъщност само прехвърчаха от едно място на друго, като че ли притичваха от едно място на друго. Нямаха сили да се задържат дълго във въздуха, затова по-голямата част от времето си прекарваха спешени по земята или в клоните на някоя джанка, без да спират да си подвикват: „Жив! Жив!“ Куцият човек наричаше врабчетата дживгарки. Веднъж едно от врабчетата остана затворено в плевнята. Щъркелът го гледаше как се блъска в стените, викайки непрестанно за помощ. Врабчетата отвън веднага се притекоха на помощ. Те се изсипаха върху покрива на плевнята и отгоре взеха да викат вкупом: „Жив! Жив!“ По този начин те даваха кураж на врабчето... Горкото врабче! Като се поблъска из плевнята, то най-сетне застана в яслата на овцете и от яслата продължи да подвиква своето: „Жив! Жив!“ Овцете не се помръднаха, а продължиха да преживят тъпо и безразлично. Само козата се обади веднъж, но нито каза „Да!“ нито каза „Не!“ на викащото за помощ врабче.

Врабците от покрива се вдигнаха във въздуха, завъртяха се над двора и се изсипаха пред вратата на плевнята. Те започнаха да разравят чевръсто разпиляната пред вратата плява. Търсеха някое изгубено зърно и същевременно се обаждаха на своя малък събрат, за да му дават кураж. Щом преобърнаха плявата и не намериха никакво зърно в нея, те полетяха към къщата на куцащия човек, вкопчиха се в едно

дърво под прозореца му и оттам взеха да викат с всички сили. Разбра ли куцащият човек какво викат врабчетата, или не, не знам, но по някое време той излезе от къщата си и се запъти към плевнята. Хвърковатата колония полетя подир него, задмина го и се изсипа върху сламения покрив, изпод който малкият затворник продължаваше да вика отчаяно, че е жив. Куцащият човек отвори вратата, врабчето никак не се мая, а полетя навън, крещейки: „Жив! Жив!“

Щъркелът гледаше през отворената врата съвършено спокойно, чужд на врабешката врява и суетня. Той стоеше изправен посред плевнята, неподвижен и втрещен, като че ли стои на брега на своя собствен живот. От брега не се забелязваше никакво движение, всичко тънеше в дълбока глухота. Но въпреки глухотата и мъртвилото птицата не проявяваше никакви признаци на униние или на скука.

Тя просто стоеше посред плевнята и чакаше.

Докато чакаше спокойно, една привечер дочу над себе си съвсем лек шум на пера. Заедно с шума усети, че нещо едва-едва раздвижи въздуха.

Долетя ли някой в плевнята, или само премина през нея? Птичи призрак ли бе това, или бе същинска птица?

Денят навън сивееше. Беше студено и неуютно.

Здрачаваше се.

През всичките пролуки на разнебитената плевня се просмукваше здрач. Той се утаяваше в ъглите, пълзеше бавно и ставаше все по-плътен и по-плътен. На пристъпи отвън връхлиташе вятър. Натискаше сяло върху плевнята, изръмжаваше в сламените ѝ стрехи и отшумяваше през градината. Този вятър носеше със себе си особени миризми, щъркелът ги срещаше за първи път в живота си. Бяха му непознати и странни.

Това бяха изветрелите миризми на мечи бърлози, на бели карпатски вълци, на кучешки бяс и на влашки кукурузища. Натрапчив дъх идеше от тях. Дъхтеха на студени комини, на блата и на блатна тръстика, на водни жаби, на гъша мас. Това бяха миризмите на непознатата влашка земя, събрани по пътя от вятъра. Каквото срещнеше или настигнеше по пътя си, студеният северен вятър насмиташе и помъкваше заедно със себе си. Освен изветрелите миризми на влашката земя северният вятър носеше върху раменете си и много карпатски орли. Беше сезонът, когато орлите, използвайки подезната сила на вятъра, се издигаха и се понасяха величествено на юг. Те размахваха бавно крилата си и летеха все в една и съща посока — към Дунава. Прелитаха Дунава на мястото, където реката Огоста се влива в него. Там Огоста е заветна. Зиме от нея се вдига пара като от някой топлик и се пълни с диви пащици, диви гъски и лебеди. Особено в тежките зими, каквато например бе зимата на 1985 година. Тук равнината се повдига и образува открити и широки плата. Със застудяването на времето тези плата опустяваха.

Като минеха Дунава, карпатските орли се снишаваха и кацаха из платата. Всяка една птица, щом кацнеше, се загръщаше с крилата си тъй, сякаш намяташе гуцулски ямурлук върху себе си. И досущ като карпатски пастири гуцули стоеха орлите дни и седмици наред. Тези неподвижни и мълчаливи пастири пасеха стадата на ветровете, скитащи се из голите плата. Те бяха единствените и истински пастири на студенияте ветрове и на снежните зимни виелици... Самотни и горди!

Докато стоеха сред виелиците и ветровете, тези пастири всъщност проветряваха себе си. Всяка една птица бе разтворила широко всичките врати и прозорци на душата си, за да могат ветровете да минат оттам и да продухат всички ъгли!...

Где да можеше и човекът тъй да проветрява душата си!... Но как да я проветри, като е затворил плътно вратите и прозорците на душата си, спуснал е резетата и капациите и само една малка шпионка е оставил на вратата си, за да надниква през нея с едно око и да види като какво става навън! А ни едно око отвън не може да надникне през шпионката му и да види като какво става вътре! Па и сам той рядко надниква в душата си, ами седи през по-голямата част от живота си с гръб към нея.

С нарастването на тъмнината стените на плевнята се отдалечиха. Глигановата кожа се смали — още малко и щеше да се превърне в мишле, пропълзяло любопитно по стената. Много предмети придобиха неясни очертания, някои започнаха да се движат. В тъмното винаги нещо се поклаща, шава, движи се. Само малкото стадо овце стоеше неподвижно зад оградата и светлееше.

Щъркелът стоеше нащрек и се ослушваше. Чакаше тайнственият посетител да се обади отново.

Гризачите, които допреди малко щъкаха из своите миши владения и цвъртяха живо, се умълчаха. Те също бяха доловили нечие невидимо присъствие в плевнята, затова се изпокриха.

Откъм сеното прошумя и се измуши големият сив плъх. Той се заклати важно по пътя си, но само подир няколко крачки се спря. Подуши въздуха, нещо не му хареса, помириса отново и най-неочаквано се връцна назад. Цялата му важност се изпари. Не беше добър бегач, бягаше трудно и трмаво, но пропълзя криво-ляво до леговището и се спря на входа му. Застана на входа тъй, че при нужда да може веднага да се вмъкне вътре в бърлогата.

Разтревожените обитатели на плевнята не чакаха дълго. Над главите им нещо задрасчи с нокти по гредите. Чу се шум,

припляскаха крила. Някой се блъсна в стената, помъчи се да се задържи за нея, но не успя. Пропукаха пера, като че се трошеха, и настъпи тишина. Щъркелът видя внезапно над себе си увисналата сянка на птица. Тя се заклати, премина от единия до другия край на плевнята като някой дух, бавно, безшумно, безтелесно. Кацна върху една греда, придвижи се по нея, без да бърза, чак до стената, опря гръб на стената и притихна. Щъркелът наблюдаваше неочакваната гостенка, без да откъсва очи от нея. Тя също го наблюдаваше. Отгоре му, на равни интервали, светвайки и гаснейки, се втречваха две кръгли, жълти очи. Те мигаха подобно на два фара. Грозен вик се чу по някое време откъм гредата. Големият сив плъх изчезна мигновено във входа на своето леговище. От всички ъгли на плевнята, от всички тайни лабиринти и укрития зацвъртяха мишлетата. Неканената гостенка отвърна на мишето цвъртене, като повтори грозния си вик.

Тази неканена гостенка беше ушатата нощна сова.

Щъркелът я познаваше още от лятото. Бе я наблюдавал как се появява вечерно време в ливадата, спуска се безшумно върху някоя къртича могила или танцува безшумно в здрача, прилична на призрак. Нерядко в ливадата се появяваше и лисицата и двете започваха да мишкуват, като ту лисицата изпреварваше ушатата нощна сова, ту ушатата нощна сова изпреварваше лисицата.

Ето кой се бе промъкнал неканен в топлатата плевня...

Щъркелът се раздвижи неохотно, колкото да даде знак, че е буден. Постепенно притихна, омърлуши се. Чакаше нощната хищница да атакува някое непредпазливо мишле, но тя не се помръдна от мястото си и прекара неподвижно цялата нощ върху гредата. Само очите ѝ от време на време се отваряха, втречваха се в тъмното и изгасваха.

Милите ми гризачи!

През цялата нощ шумяха в укритията, понякога щъркелът ги чуваше да шушнат под самите му нозе, може би проправяха нови лабиринти. Но да се покажат на повърхността, те не посмяха. Големият сив единак също не се показва от бърлогата си. Той остана в нея чак до следващата вечер.

През деня ушатата нощна сова остана върху гредата все тъй неподвижна, подпряна с гръб на стената. Мястото беше потайно и скришно. От това потайно и скришно място тя продължи да наблюдава плевнята и през следващата нощ, само че през следващата нощ много по-нарядко отваряше очите си, за да огледа втренчено плевнята. Големият сив плъх се показва от своето леговище, измъкна се навън, постоя пред прага и се върна назад, без да бърза. Мишлетата се разщъркаха живо из всичките посоки на своята малка подземна империя, но ни едно не посмя да излезе на повърхността, а само си показваха муцуните през дупките, поглеждаха с черните си очички и без нищо да са видели, изчезваха обратно в дупките.

На четвъртия или на петия ден големият сив единак излезе привечер от леговището си, поразтърпка се пред входа и се заклати тежко през плевнята. Стигна до вратата, помириса и се провря през дупката. Щъркелът се разходи напред-назад, погледна с едно око към мястото на совата. Совата го гледаше с кръглите си очи, но те вече не бяха така втренчени както през първата и втората нощ. Те по-скоро едва-едва мъждукаха.

Щъркелът се премести към стената, където висеше глигановата кожа. Той взе да отгъква сламата под краката си, за да приготви полог за лягане, когато чу някой отвън да дращи с нокти по стената. Дращеше много енергично, поспираше за миг-два и отново започваше да дращи. Стената тук бе тънка, плетена с лескови пръти и измазана с глина. Онзи, който ра-

ботеше с нокти отвън, се мъчеше да прокопава стената, защото по някое време лесковите пръти пропукаха, появи се малка пукнатина, нечия муцуна се показа в пукнатината, помириша шумно, изсумтя и отново започна да дълбае. Щъркелът отстъпи назад към преградата на овцете. Овцете преживяха спокойно. Звънна звънче, но без всякаква тревога, просто отзвъня в плевнята. Козата тупна нервно с копито. Голямо парче от мазилката се откърти шумно и падна. Отвори се дупка, през нея се видя снегът навън. Той целият искреше. Навън бе светло, имаше луна.

Върху искрящия сняг се появи лисица.

Тя се плъзгаше със ситни стъпки, следвана от своята тъмна сянка. Бе много гъвкава, подвижна, като някой пламък се плъзгаше върху снега, едва-едва докосвайки го. Разкошната ѝ опашка метеше небрежно снега и където успяваше, замиташе следите на хищницата, но мисля, че вършеше това небрежно.

Лисицата провря глава в отворената в стената дупка. Подуши въздуха в плевнята, огледа се назад и се вмъкна като някоя крадла, като влашка циганка се вмъкна в нея!

И щом се вмъкна вътре, спря се.

Право насреща ѝ стоеше щъркелът.

Хищникът и птицата за първи път застанаха тъй близко един срещу друг, че да могат да се погледнат в очите и всеки да усети миризмата на другия. Лисицата бе млада, с извънредно живи очи. Очите ѝ издаваха приветливост, дружелюбност, любопитство, но и лукавство. Тя цялата сияеше в зимния си кожух.

„Добър вечер, побратиме!“ — каза с живите си очи лисицата.

Тя приклепна в очакване да види как ще я посрещне щъркелът.

Унилата птица дълго рови в паметта си. Накрая намери това, което търсеше. Размърда се, оживи се и надникна в очите на гостенката. На поздравата отвърна с поздрав: „Добър вечер, посестримо!“

Какво си спомни несретникът, докато ровеше из своята птича памет, та така много се оживи? Спомни си времето, когато и двамата с лисицата живееха дружелюбно и дори взаимно си ходеха на гости. И не само че си ходеха на гости, ами се и надпреварваха кой от кого да бъде по-любезен с другия. Това бе далеч назад в правремето, когато домът на живота още се изграждаше и там в преддверието му стоеха правостоящи и пристъпваха стеснително добродушието, наивността и благочестието. Грубостта, омразата и алчността не бяха се появили все още там. Те щяха да прекрачат прага много покъсно, но щом го прекрачеха, щяха веднага и безпardonно да се разположат из дома, оставяйки в преддверието му пристъпващите стеснително правостоящи.

И тъй, веднъж лисицата покани щъркела на гости у дома. Покани го тя по начин най-любезен и учтив да я посети и да го нагости с гъбена каша. Щъркелът прие поканата с радост и отиде на гости на посестримата. Той трудно се намести на трапезата. Лисичата трапеза бе тъй ниска, че нямаше къде да дене нозете си. Ако ги свиеше в коленете, то те щръкваша много нависоко. Изпружеше ли ги напред, препречваха цялата лисича къща. Лисицата притичваше чевръсто ту до кухнята, ту обратно, заета с приготвяването на гъбената каша. Тя правеше това тъй енергично, че щъркелът понякога можеше да зърне дори лицето ѝ, както би казал Гогол.

Щъкаше чевръсто и все повтаряше: „Ей сега, побратиме, ей сега ще стане тази моя гъбена каша! Окъснях аз, господ да ме убие! Залисах се и окъснях, остава сега и кашата да за-гори!“.

Щъркелът слушаше внимателно и се наместваше на трапезата. Накрая успя да подпъхне дългите си нозе под трапезата, пооправи някое и друго перо по гърдите си и по твърде любезен начин се обърна към пъргавата и приказлива стопанка.

„Ами че ние — рече щъркелът — не сме чак толкова гладни, че да мислим само за гъбена каша! Ние, посестримо и кумице, сме дошли по-скоро тук, за да засвидетелстваме нашето уважение, отколкото да ядем гъбена каша, макар че и от гъбената каша не бихме се отказали, ами напротив! С удоволствие ще опитаме и гъбена каша, то се знае не, ами се и подразбира от само себе си!“

От своя страна и лисицата отвръщаше на любезността с любезност, нито на стъпка не изостана по-назад от побратима си. Тя говореше и все подбираше думите откъм удобната им страна. И щом стана готова кашата, появи се тя пред своя гостенин, крепейки голяма тепсия пред себе си. Тепсията бе плитка, но в замяна на това пък бе пълна догоре с гъбена каша. Остави стопанката тепсията на трапезата. Тънка пара се заизви от нея и изпълни лисичето жилище с апетитна миризма.

„Господ да ме убие — възкликна лисицата, — не успях да я загоря! Заповядай, побратиме!“ — покани тя най-любезно разположилия се край трапезата гостенин.

Гостенинът, чиито дълги нозе лека-полека изтръпваха и се схващаха под трапезата от туй, че ги бе подпъхнал под нея

по един крайно неудобен начин, рече: „Благодаря, посестримо!“ и се наведе, та помириса не, ами дълбоко пое от миризмите на гъбената каша.

После той порови с клюн из кашата, почука по дъното на плитката тепсия, но нищичко не успя да клъвне с клюна си. Поради вродена и естествена неловкост, характерна за ония времена, той все пак си даваше вид, че си взема от гъбената каша. И не само че си взема, ами че и извънредно много му се харесва!

През това време лисицата, опряла лапи на ръба на тепсията, гребеше с грапавия си език като с шепа и гълташе лакомо гъбена каша. „Ама ти, побратиме, хич не си вземаш от гъбената каша! — викаше тя на щъркела. — Не харесва ли ти, що ли!“

А щъркелът, чиито опружени нозе се схващаха под трапезата, все тъй почукваше с клюн по дъното на плитката тепсия и отговаряше: „Ааа, вземам си, как да не си вземам, посестримо!“...

Тъй гостенин и стопанка прекараха край трапезата, разменяйки си любезности, докато всичката гъбена каша бе изядена от лисицата. Лисицата не само че изяде цялата гъбена каша, но накрая облиза и тепсията. „Радвам се, побратиме — рече тя, — че успя да опиташ гъбената каша, а то иначе, както ние живеем, днес се каним, утре се каним да си идем един друг на гости, а не остава никак време да си идем на гости и да опитаме гъбените си каши!“

Гладният и изтерзан щъркел, чиито нозе вече съвсем се бяха схванали под трапезата, рече: „Истина е, посестримо, истина е, че постоянно се заканваме да си ходим на гости и да поддържаме истинска дружелюбност, а като погледнеш ни на гости си ходим, ни дружелюбност поддържаме, ами живеем като гниди!“

Лисицата възкликна: „Ах, истина е, побратиме!... Не само че лошо живеем ние, ами в най-пълния смисъл на думата живеем като гниди! Ей тъй, всеки един сам за себе си, вкопчил се със зъби и нокти в своята гъбена каша! Противно нещо, побратиме!“

„Противно не, ами съвършено противно!“ — рече щъркелът.

Той благодари с най-отбрани думи за оказаното му гостоприемство и на свой ред покани своята посестрима на гости. Поканата бе приета със задоволство, както се изразяват журналистите. Когато един държавник покани друг държавник на гости, тоест на гъбена каша, и поканеният приема поканата по начин учтив и дипломатичен, то журналистите бързат да отбележат, че поканата се приема с най-пълно и истинско задоволство!

Задоволството е сестрин син на недоволството. Но каква голяма разлика има само помежду тях, каква голяма пропаст ги дели!... Недоволството може да се види как клечи на някой хребет, загледано продължително и неподвижно в ниското под себе си. Може да се види как подтичва във вълчи тръс по хребета или пропада в невидими за нас усойни долове. За дълго време се изгубва, скита се из глухите каменоломни, промъква се в изоставени от памтивека вълчи обиталища. Не оставя ни една бърлога, без да надникне в нея, за да се появи най-неочаквано, изневиделица на пътя ни и да впие в нас очи. То непрекъснато изпитва глад, затова очите му блестят с опасен блясък. Макар и да е мършаво и изпосталяло, то в никой случай не е омърлушено и не залита от умора. Напротив, пълно е с енергия и е неизтощимо! Всяка отделна част от тялото му, всяка една негова извивка, всяко ребро и сухожилие, всяко кокалче, муцуната му, хрущялната му кост, челото и черепната му кутия, както и всеки кичур на сплъстената козина

са доведени до най-пълната им изразителност. У него всичко е подвижно и всичко е нащрек! Когато е работила, природата е била крайно пестелива с материала. Но колкото и малко материал да е вложила, тя е правила всичко с голямо и няма да е преувеличено, ако кажем — с опасно вдъхновение!... По-нататък времето е продължило да работи върху него все със същото опасно вдъхновение! Как точно е работено, не зная, но е работено! В праосновата на всички ни лежи природата, останалото достроява времето... При задоволството всичко е обратно. Тук ни темперамент ще откриете, ни страст, ни страдание! Ни муцуната можете да разберете от коя страна е, ни задницата да откриете къде е, ни крайник някакъв стърчи, а всичко е закръглено от всичките страни. При по-голямо взирание могат да се забележат две издути бузи. Те се издуват от двете му страни като две подутини. Тези именно издути бузи представляват и цялата му самоличност!

Да-да!...

Като си казаха довиждане, лисицата и щъркелът се разделиха. Лисицата бе доволна, че е посрещнала и нагостила с гъбена каша побратима си. А и щъркелът на свой ред бе доволен, че най-после ще може да раздвижи нещастните си нозе, схванати окончателно от дългото им стоене под трапезата.

Не се мина много време, и ето че лисицата реши да иде на гости на щъркела. Почука тя на вратата му съвсем тихичко, както подобава на лисичата ѝ деликатност и изтънченост. Щъркелът тозчас отвори вратата и се засуети около гостенката. „Заповядай, посестримо, заповядай! — повтаряше той. — Ето отсам мини, ако ще ти е удобно!... Или предпочиташ от другата страна?... Може би от другата страна ще е по-удобно, отколкото откъм отсамната страна!... Да си призная, посестримо, най-чистосърдечно, и аз не съм съвсем сигурен коя

страна е по-удобната, отсамната ли страна или оттатъшната!... Заповядай! Изгледах си очите да те чакам! Викам си, кумицата сигурно забрави, че обеща да ми дойде някой ден на гости, та да опитаме и моята гъбена каша!“

Гостенката се кипреше и викаше: „Как тъй, побратиме, ще забравя обещанието! Невъзможно е!... А относно коя страна да предпочета на масата, отсамната ли или оттатъшната, се затруднявам!“

Щъркелът я успокои, казвайки: „Когато човек е откъм отсамната страна, се му се струва, че оттатъшната е по-добрата! Забелязал съм, че като вървя по единия бряг на реката, то лека-лека оттатъшният бряг започва да ми се струва по-хубав. И колкото по-дълго време крача по отсамния бряг, толкова по-хубав започва да ми изглежда оттатъшният бряг. И по-хубав, и по-богат!... Прегазя ли реката и тръгна ли по оттатъшния бряг, той тутакси се превръща в отсамен бряг и чувствам как оттатъшният започва да ме мами... Ужасно нещо!“

Тук щъркелът въздъхна, а гостенката рече: „Живот!... Както и да го гледаме, побратиме, все не ни задоволява!“

Щъркелът додаде: „Не знам дали изцяло, но отсамното не ни задоволява!... Все пак заповядайте на моята трапеза!“

Лисицата стъпваше ситно и предпазливо. Тя едва-едва докосваше земята с лапи. Домакинът крачеше край нея с едри недодялани крачки. Той колкото и да се стараеше и да внимаваше да не отива твърде много напред, все я изпреварваше.

Най-после настани посестримата на трапезата.

Трапезата бе неимоверно висока и неудобна за същество като лисицата. Гостенката трябваше постоянно да се повдига на пръсти, ако искаше да бъде наравно с щъркела. Поради своята вродена и природна престореност тя непрекъснато си

даваше вид, че ѝ е крайно удобно на щърковата трапеза. Придържаше се с предни лапи на трапезата и разказваше на домакиня колко приятно била изненадана от околната природа. Щъркелът се опитваше да възрази, казвайки: „Къде у нас природа, посестримо!... Блата и жаби!... По-примитивно не може и да бъде!“

Лисицата не отстъпваше: „Хубава е природата тука — казваше тя, — харесва ми. Блата, мочурища, тръстика, истина е, но всичко тук е живописно! У нас ни блато, ни тръстика, ни мочурище! У нас това, побратиме, го няма! У нас, както сам видя, са само ровини, гъстак и дупки!“

Щъркелът рече примирено: „Родно място, посестримо, какво да се прави!... Човек не може никога да си избере родното място! Ето, ние тук се мътим, а зимуваме на юг, в Египет и из халифатите. На топло. Там е топло и хубаво, но все насам ни тегли пустото, към блатото и мочурищата!“

Замисли се гостенката, поклати глава:

„Носталгия!“ — рече тя.

Щъркелът на свой ред се обади:

„На нас, щото поминъкът ни е тука, посестримо, затова го и обичаме родното място, а не че е чак толкова живописно!“

„Поминъкът и препитанието са важно нещо — рече лисицата. — Мигар може без поминък и без препитание!... Но само поминък и препитание, побратиме, не стигат! На живота му трябва и нещо живописно!“

„Нито без поминък може, ни без препитание — съгласи се щъркелът. — А относно живописното, ще бъде, както дойде! Ту сивкаво, ту живописно!“

Двамата се разговориха доста нашироко за поминъка и за препитанието, а така също и за живописното. По едно време щъркелът плесна с крила и рече:

„Ама ние, посестримо, така се улисахме в приказки за поминъка и за препитанието, та съвсем забравихме гъбената каша! Нали на гъбена каша те поканих, а не на приказки за поминъка и за препитанието!... Извинявай, аз ей сегичка ще донеса гъбената каша!“

С тия думи щъркелът излезе и без никак да се бави, се показа на вратата. Той крепеше пред себе си голямо гърне. Гърнето имаше дългнеста форма и бе доволно опушено. То димеше като някой вулкан. Разнесе се приятната миризма на гъбена каша.

Щъркелът го остави внимателно на трапезата и го завъртя тъй, че по-малко опушената страна да бъде към лисицата. Рече на гостенката:

„Гърнето ми е от старовремските. Малко дългнесто и е доволно опушено, но чудесно задушава гъбената каша по причина на тясното си гърло. Днешните гърнета не ги правят вече толкова дългнести, а и гърлата им не са тъй тесни.“

Лисицата рече:

„Правят ги по-тумбести и с по-широко гърло... Модата се мени!“

„Заповядай, посестримо!“ — покани щъркелът гостенката си.

Лисицата приглади с лапа своя нагръдник, повдигна се на пръсти и пхна муцуната си в гърлото на гърнето. Гърлото обаче бе тъй тясно, че тя успя да въвре в него само връхчето на муцуната си. Измъкна леко муцуната навън, облиза се, опита отново да напъха главата си в гърнето, но отново не успя... Лоша работа!... А през това време щъркелът не спираше да говори, смятайки, че по този начин забавлява гостенката. „Много е добре, посестримо, че кашата не загоря! — казваше той. — Гърнето е инструмент доволно странен за приготвяване на каши. Отпреде ври и кипи с всичката си сила,

а отзад, като го пипнеш, студене!... Трудно мож разбра за-
гаря ли, или не загаря гъбената каша вътре в него! У нас гър-
нето е на голяма почит. Както виждаш, опушено и поочукано
е, но е абсолютно старо. Пращъркелите са се хранели в него.
Откакто помня, гъбената каша все в туй гърне се задушават!“

Лисицата потупа леко с лапа по гърнето.

„Интересно, интересно!“ — рече тя.

Щъркелът се въодушеви. „Светът, посестримо — рече
той, — в началото е представлявал едно опушено гърне. Но
ето че някой по невнимание, по недоглеждане, от невежество
или от злоба счупва гърнето, като го пръска на хиляди пар-
чета! Представяте ли си каква несправедливост!“

Лисицата погали с лапа гърнето.

„Горкото гърне — въздъхна престорено тя. — Милото
гърне!“

Щъркелът продължи въодушевено:

„Оттогава, посестримо, всички ние се трудим, като непре-
къснато събираме и слепваме парчетата на това гърне!“

„Светът изглежда, че е тъй подреден, побратиме — рече
лисицата замислено. — Едните го трошат, а другите събират
натрошеното и го лепят... Тук с господата не можем се пре-
бори!“

„Това не може да е така вовеки — рече щъркелът. — Аз
вярвам, че и търпението на света ще се изчерпи! Ще прати
всички тези парчетии по дяволите и ще седне на грънчарс-
кото си колело, за да извае ново глинено гърне!“

„Ще поживеем, ще видим!“ — рече лисицата.

„Непременно! — продължаваше все тъй въодушевено
щъркелът. — И това гърне, посестримо, ще бъде всъщност
гърнето на живота! Същинското гърне, посестримо!“

Лисицата поглади гърнето пред себе си и рече тихо:

„Дано не бъде само с такова тясно гърло!“

Тя се облиза и поклати замислено глава.

„Ама ти съвсем не си вземаш от гъбената каша! — рече щъркелът. — Не харесва ли ти, що ли?“

Той премести гърнето по-близо до нея.

„Как да не си вземам! — почна да се брани гостенката. — Не само че си вземам, ами и извънредно много ми харесва! Между другото аз за първи път, побратиме, ям каша направо от гърнето. Съд странен наистина, а както и току-що разбрах, е бил един от най-старите модели на света!“

С тия думи тя се наведе отново над тясното гърло на гърнето, давайки си вид, че се храни.

Щъркелът чакаше благовъзпитано гостенката да отместе муцуната си от гърнето, да се оближе и чак тогава пъхаше глава в гърлото. За него гърнето бе удобно. Той ядеше лакомо, като гълташе гъбите цели.

Докато седяха на трапезата край гърнето, стопанинът и гостенката продължиха да си разменят любезности. Щъркелът не само че изяде цялата гъбена каша, ами накрая наклони гърнето към лисицата тъй, че да може тя да види дъното му. На дъното нищичко от кашата не бе останало. „Радвам се, посестримо — рече щъркелът, — че опита гъбената ми каша! А то иначе, както ние живеем помежду си, не остава никак време да си идеме един другиму на гости!“

Гладната лисица запази самообладание и рече: „Истина е, побратиме! Истина е, че постоянно се заканваме да си идеме на гости и да бъдем дружелюбни помежду си, а като погледнеш, нито си ходиме на гости, нито сме си дружелюбни, ами живеем като гниди!“

Щъркелът почука с човка по гърнето, замисли се. „Истина е, посестримо! — рече той. — Не само лошо живеем ние, ами в пълния смисъл на думата живеем като гниди!... Противно нещо!“

„Противно не, ами съвършено противно! — рече лисицата. — Аз много се радвам, че дойдох при побратима си! Мясното е живописно, гостоприемство топло срещнах, гъбената каша беше вкусна, а и за гърнето такива чудатости научих! Благодаря, благодаря, побратиме!“

Тя сведе леко глава, въздъхвайки.

Щъркелът рече:

„Това за гърнето, посестримо, е само една легенда и небивалица! При нас тук блатата и тръстиките са пълни с какви ли не легенди и небивалици! Коя от коя по-романтични.“

Той се засмя, тракайки шумно с човката си. „Обожавам романтичните небивалици — рече лисицата. — Разкажи ми някоя от тях, побратиме! При мен там, в пустошта и глухотата, ни легенда, ни небивалици има, а камо ли пък нещо романтично! Моля ти се, разкажи ми!“

Щъркелът се позамисли. „Какво ли бих могъл да ти разкажа?... Бих могъл например за багдадския халиф да ти разкажа.“

„Разкажи, разкажи, побратиме!“ — подкани го нетърпеливо гостенката.

„В старите, все още романтични времена — започна щъркелът — един благороден багдадски халиф бил омагьосан и превърнат в щъркел... Като малък аз лично помня, че омагьосаният халиф летеше с нас от халифатите чак тук, до Балканите. Живееше като всички щъркели из блатата и по мочурищата и по нищо не можеше да се различи, че е халиф. Сума време живя така!... Толкова дълго време, че започнахме даже да забравяме, че е халиф!... Един ден дори съвсем забравихме!“

Домакинът се замисли.

Лисицата попита нетърпеливо:

„Какво стана по-нататък с него?!“

„Какво стана по-нататък с него, не мога със сигурност да кажа — рече щъркелът. — Ни се чу нещо за халифа по-нататък, нито някой го видя! Свикнахме с това, че е халиф, и забравихме, че е халиф!... Обаче приказката за благородния халиф остана!... Подир халифа един ден в блатото се появи странна жаба. Тя твърдеше на висок глас и постоянно, че била омагьосана царска дъщеря. Живееше заедно с останалите жаби в блатото и им разказваше, че е принцеса, колко красива била като принцеса, как я омагьосали и я превърнали в най-проста жаба!“

Гостенката плесна с лапи и възкликна:

„Пустата му жаба!“

Щъркелът продължи:

„Същинска блатна жаба, посестримо!... Пъпчива и дебела при това!... Най-нахално и непрекъснато твърдеше, че ако някой юнак и хубавец мине покрай блатото и я целуне по мократа уста, без да се гнуси от нея, то тя тутакси щяла да се превърне в царска дъщеря!... Представете ли си какво нахалство?“

„Представям си — рече лисицата и попита: — Какво стана по-нататък с нея? Целуна ли я някой?“

„Едва ли някой би могъл да каже какво стана по-нататък с омагьосаната жаба — рече щъркелът. — Целунаха ли я, превърна ли се в царска дъщеря, не знам!... Изчезна и повече ни се чу, нито се видя!“

„Възможно е — рече лисицата — някой юнак и хубавец да е минал покрай блатото, да е повярвал на жабата и без да се гнуси от нея, да я е целунал по мократа уста! Не смятате ли?“

„Възможно е — рече щъркелът. — Не знам!... Оттогава мина доста време. Не беше много, но не бе и никак малко! Всички околоръст забравихме за жабата, тъй както и багдадския халиф забравихме!“

Лисицата отново плесна с лапи.

„Боже, колко живописно е било при вас, побратиме! — рече тя. — При нас там, в пустошта, въобще не може за това да се мечтае! Къде ще дойде там при нас халиф или омагьосана царска дъщеря! Па макар и да е в образа на жаба!... Изключено е това в нашата пустош да се случи!... Бедната ми пустош!“

„Почакай, посестримо — спря я щъркелът, — не бързай! Не съм завършил още своя разказ!... Казах, че всичко наоколо забрави за омагьосаната жаба. Но ето че веднъж най-неочаквано в блатото отново пак жаба някаква се появи. Започна тя да вика с пълно гърло и да разказва на всеослушание, че била принцеса и царска дъщеря, но зъл магьосник завидял на красотата ѝ, омагьосал я, превръщайки я в най-проста жаба... Обаче ако се намери някой юнак и хубавец, който да не се гнуси от нея и я целуне по пъпчивата уста, то тя тутакси ще се превърне в принцеса и царска дъщеря, ще се омъжи за хубавеца и ще го ощастливи!... Такива ми ти глупости!“

„Пустата му жаба! — засмя се лисицата. — Бравос!“

„Бравос не, ами бравос! — рече щъркелът. — Оттогава една по една и една през друга всички блатни жаби се научиха да дебнат по брега на блатото. Клечат и чакат само някой да се зададе по пътя. Щом го видят, започват още отдалеко да се удрят по гърдите и да се оплакват, че били омагьосани принцеси и царски дъщери. Човек да не смее да мине покрай блатото, посестримо!... Някои жаби почнаха да идват чак пред вратата ми. Клечат отвън и все подвикват, че били принцеси, царски дъщери били, и... да не повтарям отначало пак всичките им глупости! Не ги ли чувате?“

Домакинът стана, отиде до вратата и я разтвори широко. Отвън нахлу монотонен жабешки хор. Една през друга

жабите се надпреварваха да разказват на всички и на никого своята зла участ. Лисицата се натъжи.

„Мигар може, побратиме — рече тя, — някой със сигурност да каже какво по-рано сме били? Възможно е и принцеси, и царски дъщери да сме били? Знаем ли... Всеки има нужда от мечта, побратиме! Нали всички ние се надяваме, че ако не днес и утре, то някой друг, по-далечен ден от нещо пренебрегнато и най-нищожно ще се превърнем във величествено нещо! Целият свят има нужда от това, побратиме! Той за това живее и се надява!“

„Той всъщност на това и се крепи!“ — рече замислено щъркелът.

Гостенката внезапно се разбърза.

„Господи — рече тя, — как се разбърбах!... Окъснях съвсем. Забравих, че дълъг път ме чака!“

Тя благодари с най-отбрани думи за гостоприемството. Загърна се небрежно с кожуха си и като каза „Довиждане!“ на щъркела, плъзна се напред със ситни стъпки, прошумя в тръстиките и изчезна.

Може да се каже, че изчезна мигновено. Щъркелът искаше да ѝ каже още нещо, на два пъти дори подвижна подире ѝ: „Посестримо, ей, посестримо!“ но лисицата не се обади.

Откъм тръстиките се носеше монотонното жабешко оплакване относно омагьосването на царската дъщеря и като как именно трябва да се развали магията. Щъркелът постоя на прага, загледан към блатата и тресавищата. Те димеха, загръщаха се в бяла мъглица и ставаха невидими. Издалеко се дочу мученето на воден бик — блатната птица търсеше някого или викаше някого от себеподобните на помощ. Никой от себеподобните не отвърна на мученето. Чезнещите в бе-

лия дим тръстики шъткаха едва доловимо. Посред шъткането им трудно можеше да се разбере откъде се обажда водният бик. Като че ли самите блата и тресавища мучаха глухо.

Щъркелът се обърна назад. Той видя пред себе си празното опушено гърне и изведнъж се почувства сам и изоставен.

Стана му тъжно.

Ето това си спомни несретникът, докато надничаше в очите на вмъкналата се в плевнята нощна посетителка. Тя продължаваше да го гледа любопитно (но и лукаво) с живите си очи, сякаш му казваше:

„Ето значи какъв си бил ти, мили ми побратиме!“

Щъркелът поклати глава, той също сякаш каза на лисицата:

„Да, посестримо!“

Нощната посетителка се сниши. Очите ѝ се свиха, но лукавото в тях остана. „Побратим си бил ти на баба ми, драги!“ — рече тя.

Щъркелът не се съгласи с нея.

„Не аз — рече той — съм бил на баба ти побратим, ами баба ти е била посестрима на дядо ми!“

„Така ли ще дойде работата?“ — попита престорено лисицата.

Тя помаха известно време с опашката си, дори за миг се обърна назад, за да види хубаво ли ѝ стои опашката. Видя и одобри.

„Така ще дойде работата!“ — рече ѝ щъркелът.

„Виж ти!“ — възкликна лисицата, след като помисли и порови с лапи пред себе си.

Тя не спираше да разглежда любопитно птицата. Бе съвсем млада хищница. За първи път в живота си виждаше щъркел от толкова близко разстояние. Високите крака, опънатата шия и дългият клон на птицата ѝ правеха много силно впечатление. Аз не знаех дали в бърлогата ѝ бяха разказвали приказката за гъбената каша и дали тази приказка изобщо вече се разказва от старите лисици из бърлогите. Но думата побратим бе позната на лукавата нощна посетителка. Тя дори да не е и споменавана в бърлогата от старите лисици, то младите лисици изглежда, че чувстват някакво побратимство с останалите същества.

Като продължаваше да гледа превзето побратима си, лисицата замахна внезапно с лапа към него. Лапата ѝ остана протегната във въздуха. Щъркелът навярно бе очаквал това, защото на свой ред замахна с крило и перна протегнатата напред лапа на посестримата. Ударът бе бърз и силен. Лисицата се връцна назад, приклепна и взе да облизва с език ударената лапа. Езикът ѝ бе червен и грапав. Докато облизваше лапата си, откъм покрива се посипа кискане. Ушатата нощна сова се раздвижи върху гредата. Лисицата спря да облизва лапата си и се втренчи в ушатата нощна сова. Върхът на опашката ѝ потрепваше нервно.

Ушатата нощна сова премина ребром по гредата, продължавайки да се киска. Тя се взираше под себе си, но едва ли виждаше нещо. Големите ѝ кръгли очи едва мъждукаха в здрача. Те пъплеха из здрача като две големи заблудени буболечки.

Без да спират да преживят, овцете гледаха глупаво иззад плетената ограда. Гледаше глупаво и козата и понякога потропваше нервно с копито. Мишлетата минаха на пръсти по дългите лабиринти на своята империя. Щъркелът ги чувств-

ваше под себе си как се промъкват тихичко. Милите животинки надникнаха съвсем предпазливо от дупките, за да видят и те какво става в плевнята. Щом видяха лисицата и ушатата нощна сова върху гредата, вцепениха се. Трябваше да се мине сума време, докато излязат от вцепенението, докато се разцвъртят и раздвижат. Откъм сеното прошумя големият сив плъх. Бе още сънен, имаше глупав вид. Лисицата не му направи кой знае какво впечатление, а кискането на нощната сова бе чувал и друг път. Поколеба се дали да не се върне обратно назад в леговището си, но размисли и остана да гледа. За всеки случай застана тъй, че да може и при най-малката опасност да се скрие мигновено.

Щъркелът продължаваше да стои нащрек.

Лисицата престана да се занимава със своята лапа. Тя тръгна да обиколи и разузнае плевнята. На няколко пъти се спираше, помирисваше въздуха. На едно място разрови отпуканата по пода слама с лапа, пъкна муцуната си в разровеното, духна шумно с нос и продължи да обикаля. Даваше си вид, че щъркелът въобще не я интересува.

Въпреки това обаче птицата я следеше, пристъпваше от крак на крак, завърташе се бавно и внимаваше да бъде винаги с лице към нощната посетителка.

Плевнята не бе кой знае колко интересна за разглеждане. Нощната посетителка я обиколи и се отказа да я разглежда повече. Тя опита няколко лъжливи нападения, втурвайки се неочаквано към щъркела. Искаше да го сплаши и да разбере как ще реагира. Щъркелът реагира спокойно на лъжливите атаки. Той имаше опит. Важното бе да не изпуска от погледа си лукавата гостенка.

Ушатата нощна сова спря да се киска върху гредата. По едно време тя тъй много се наклони напред, че се изтърва от

гредата. Почна да маха с крила, но много несръчно и безпомощно. Не можа да се задържи във въздуха и тупна силно върху земята под самия нос на лисицата. Изненаданата лисица отскочи встрани от нея. Без да иска, тя се блъсна в щъркела. Щъркелът мигновено я удари с клюн в хълбока. Лисицата не бе очаквала удара, изскимтя, сви се и се претърколи. Когато се изправи отново на нозе, видя ушатата нощна сова, че лежи по гръб. Тя бавно отваряше и затваряше очите си. Ушите ѝ бяха тъй много щръкнали, като че дважди се бяха удължили.

Дишаше тежко и шумно.

С един удар на лапата лисицата я запрати към дъното на плевнята. Ушатата нощна сова се запремята из въздуха ту с главата напред, ту с краката напред. Блъсна се в стената на плевнята, свлече се по нея и започна да съска заканително към лисицата. Подир съскането се опита и да се разкиска, но не успя. Съдбата не прояви блакосклонност към нея, не ѝ даде възможност да изпълни плевнята със зловещия си кикот. Нещо сякаш я стисна за гърлото, нещо напъхаха там в него и удавиха кикота ѝ.

Изсумтя нещастницата и притихна.

Очите ѝ обаче продължаваха да мъждукат в здрача на плевнята и да приличат на две големи заблудени буболечки, само че вече не пъплека из здрача, а стоеха неподвижно, като заковани върху него.

Лисицата се обърна рязко и нападна щъркела. Тя се хвърли с настървение срещу него, с цялата сила и гъвкавост на тялото си. Птицата не устоя на удара. Препътна се и падна, затискайки сакатото си крило. Не побърза да се изправи веднага, а и не можеше. За да се предпази от ново нападение, тя с все сила размаха здравето си крило. Цял облак от плява и

ситна слама се вдигна във въздуха. Крилото изглеждаше неестествено голямо и неестествено самотно. То страшно свистеше, заплашвайки едва ли не да повдигне цялата плевня във въздуха и да я понесе заедно с всичките ѝ обитатели. Размаханото крило впечатляваше лисицата, но тя не отстъпи назад, а напротив. Направи няколко ситни крачки, сниши се и притихна. Следеше широкия и силен мах на крилото и чакаше удобен момент, за да се нахвърли отново върху жертвата. Щъркелът се опря на крилото си, надигна се и застана на колене. Лисицата се плъзна бързо напред. Птицата замахна към нея и я закачи съвсем леко. Всъщност закачиха я само маховите пера.

Нощната посетителка се озъби, без да отстъпи, впивайки погледа си в птицата.

Сега вече щъркелът можеше да види от съвсем близко разстояние (опасно близко) лукавите ѝ очи. В тях подтичваха и играеха подвижни пламъчета. Те се гонеха, застигаха се, разпръскваха се, чезнеха, появяваха се отново, притичваха едно към друго, скупчваха се и пак се пръскаха. По този начин подтичващите и танцуващи пламъчета придаваха особена живост на погледа ѝ. И особено лукавство.

Ето какви били значи очите на посестримата!

Щъркелът познаваше щръкналите почти прозрачни очи на скакалците, ококорените очи на жабите, мишите очи. Очите на папуняка познаваше, недружелюбните очи на стадото свине, с което лете се разминаваха по реката, очите на стопанина на плевнята познаваше, очите на децата, струпани около него, както и очите на овце и кучета. Птицата познаваше и немигащите, стъклени и хипнотизиращи очи на големите влечуги. Познаваше също така и забулените в тънка мъглица очи на блатата. С тези блатни очи земята се вираше

печално към света... И небесното око познаваше. Без да примигва, едноокото небе се бе надвесило постоянно над света. Но то се бе надвесило не толкова за да гледа света, колкото за да го осветява!... Много и всякакви очи бе виждал щъркелът през живота си, но очите на лисица виждаше за първи път.

Вглеждаше се втренчено в тях, но се и повдигаше, защото не му бе удобно да посрещне нападателката си на колене.

От своя страна и нападателката го гледаше втренчено с лукавите си очи.

И ето че щъркелът едва се бе изправил, когато лисицата скочи срещу него. Скокът ѝ бе красив, разкошната ѝ опашка се развя надменно. Грациозна беше проклетницата! Меко лисиче сияние обля плевнята, като че малка небесна комета се появи в нея. Червеният кожух пропука, по него пробягаха искри, обляха развятата лисича опашка и се изгубиха. Щъркелът чакаше спокойно и гордо. Всъщност неговата стойка е била винаги горда, макар и малко печална. То другояче не е и възможно, защото гордостта излъчва непрекъснато от себе си и някаква печал.

Когато лисицата облъхна щъркела с горещия си и тежък дъх на хищник, птицата неочаквано и с все сила заби клюна си в окоето ѝ.

Ударът бе мълниеносен.

Удари и се отдръпна. (По този начин щъркелът се биеше с големите влечуги.)

Лисицата излая зло.

Тя падна, претърколи се през глава и подскочи високо във въздуха, сякаш бе подхвърлена от пружина. Изправи се на върха на опашката си и се завъртя. Въртеше се като вретено или като някой дервиш, без да спира да лае зло и заканателно. Върху муцуната ѝ плисна кръв, започна да се стича и по светлите ѝ гърди. Замаяна от въртенето, ослепена от

кръвта, тя падна и се помъчи да махне с лапи онова ужасно нещо, което се бе впило в окото ѝ и я изгаряше. С това още повече разкървави лицето си. Лаят ѝ преминаваше ту във вой, ту в скимтене.

Като не успя да се освободи от болката, тя хукна да тича из плевнята, дано намери спасение в бягството. Понеже едната ѝ страна бе ослепена, тя не виждаше откъм нея, затуй се заблъска в стените на плевнята. На няколко пъти се удари и в плетената ограда, подплашвайки овцете. Добитъкът се разблея, а козата изврещя и подскочи напред, та удари с глава плетената ограда. Ослепената лисица продължи да тича и да се блъска в стените на плевнята. Тя вече не търсеше щъркела. Търсеше само пролука в плевнята, за да може да избяга през нея.

Мишлетата, видели всичко това, се изпокриха. Сивият плъх се завъртя тромаво пред входа на своето леговище. Казвайки си на ума „Не е за мене тая работа!“, той се вмъкна в жилището си. Утихналата нощна сова се закиска неочаквано. Уж щеше да умира, уж предаваше богу дух, а ето че като видя какво се случи в плевнята, почувства неочакван прилив на сили. Тя искаше да си отмъсти за удара, нанесен ѝ от лисицата, като се изсмее в лицето ѝ. Истина е, че кикотът ѝ бе възглух, но за сметка на това пък бе злокобен.

Нещастницата тъкмо това и искаше.

Кикотенето ѝ постепенно премина в шепот, но трябва да отбележа, че и шепотът на ушатата нощна сова бе не помалко зловец от нейното кискане. Прокоба някаква вещаеше този шепот.

Обезумялата лисица спря да лае. Тя се снижи и се послуша. Но не в зловещия шепот на совата се послуша, а в някакъв неочаквано появил се шум отвън.

Отвън, зад тънката стена на плевнята, някой вървеше през снега.

Щъркелът също бе чул стъпките в снега отвън. Бе ги чул малко преди лисицата да се е спряла. Някой вървеше отвън съвсем близко до стената. Снегът поскърцваше издайнически под неговите стъпки. Сетне нещо се отърка в стената и настъпи тишина.

Лоша тишина!

Опипвайки с едното си око плевнята, лисицата зърна малка пролука в стената. Тя светлееше примамливо в тънещата в здрач плевня. Без повече да се бави, нощната посетителка се сниши и се плъзна бързо към спасителната пролука. Държеше главата си неестествено извита на една страна, а разкошната ѝ опашка я следваше и се вееше надменно.

Миг само бе нужен на нощния хищник, за да се провере през пролуката и да изчезне.

В следващия миг зад стената се чу остро металическо щракане. Издрънча синджир, нещо тежко падна в снега. Някой бързо притича и щъркелът чу отвън зад стената ясният глас на стопанина на плевнята да казва: „Хвана ли се най-после, проклетнице!“

Подир малко човекът отвън тръгна през снега, като влачеше нещо тежко подире си.

От време на време подрънкваше синджир. Когато шумовете зад стената се отдалечиха и изгубиха, щъркелът се наведе и започна да отрива клюна си в разпиляната по пода слама. По клюна му бяха останали лепкави останки от лисичето око.

А заснежената земя продължаваше своя равномерен бяг по предназначения си път. Бях вдигнал капака на палубата на ковчега и гледах нощта навън. Ето, мислех си, и майката земя

подтичва като някое мишле из тази гигантска __плевня__, наречена Вселена. Но за какво подтичва и какъв загадъчен или тайнствен механизъм там върти, не зная! А и никога не бих узнал, затуй и нищичко не мога да кажа на четеца си. Но дори и нищо да не движи майката земя и нищо да не върти, там, вътре в тази __плевня__, то като тича из нея, равномерно отъпква поне собствената си пътека. По този начин тя се грижи пътеката да не тревяса и да не запустее.

Звездното небе се завърташе бавно около оста си и изстиваше. То се изцъкли и стана трошливо от студа. Ветровете се умориха и притихнаха. Притихнаха и се умълчаха и врабчетата в сламените спални на плевнята... По снежните плата откъм южната страна на Дунава карпатските орли продължаваха да стоят неподвижно, загърнати в гуцулските си ямурлуци и в самотията си. Студът сковаваше всичко. Нерядко някое малко ято диви патици се появяваше като изневиделица в нощта. То прелиташе шумно и както неочаквано се появяваше, тъй и неочаквано изчезваше, свистейки с крилата си.

Тези малки ята диви патици идеха от север. Студът там ги насмиташе и гонеше на юг. Бяха дребни патици, не по-големи от юмрук. Летяха стремително и търсеха да зърнат някъде сред снежната земя топлик. Част от тях се разселваха из топлиците на Дунавската равнина, други продължаваха да летят все тъй стремително, придържайки се към въздушния коридор на прадедите. Те се провираха през Искърското дефиле, кацаха в Софийското поле, за да починат, но не се задържаха в полето. То бе кръстосано от неудобни за тях канали, мръсни, крайно бедни на храна. Индустриалните кремиковски утайници димяха мощно и ги мамеха с големите си водни огледала. Водата в тях бе отровна и пагубна за патиците, затова те бързаха да се вдигнат отново във въздуха. Вдигаха се и се разделяха. Едни отиваха към Струма и към язовирите в

западната част на България, други отлитаха по течението на река Марица. Последните постепенно се разпадаха на малки ята, търсейки убежища в тихите разливи на Марица, в топлиците и из оризищата на Тракийската низина. Когато времето омекваше, те се спешаваха и по цели нощи газеха из калните оризови ниви в търсене на храна. На разсъмване едва излитаха от нивите, защото от ходенето из тях по плавниците им полепваха тежки топки кал. Като летяха, нозете им висяха смешно нанадолу, все едно че за тях бяха привързани гюлета!

Това с оризищата и с лепкавата кал обаче ще бъде покъсно, когато времето омекне... Сега всичко бе сковано от студа. Вкочанената земя продължаваше равномерния си бяг.

Щъркелът най-после успя да почисти клюна си от онова лепкаво и досадно нещо, останало по него от окоето на лисичата. Изправи се и се послуша дали няма пак да чуе зад стената шум някакъв, стъпки в снега или дрънчене на синджир. Нищо подобно нямаше! Нито някой ходеше в снега, нито синджир подрънкваше... Отдалеко само птицата долови слаб ек на наковалня.

Тя пристъпи напред и се заслуша в този далечен ек.

Наковалнята се обаждаше възглухо. Кънтенето ѝ преминаваше през тънките стени на плевнята, все едно че не съществуваха. Тя пронизваше всичките прегради, срещнати по пътя. Носеше се този ек с бързината на звуковата скорост. Разпростираше се по всички посоки на нощта, дори достигна студеното изцъклено небе. Удари се като в стъкло в небето, пропълзя, потърси пролука, но не намери. Подхлъзна се и падайки, издъхна без следа. Земята едва-едва потръпваше и продължаваше своя равномерен бяг по предназначения си път.

В ума си глупаво оприличих пространството на _плевня_. Обаче като казвам _плевня_, то аз по никой начин не се отнасям непочтително към звездното небе и към Вселената. Човекът постоянно търси близост със звездното небе, въпреки че то е равнодушно към земния живот. За своя радост човекът забеляза там горе неща от своя собствен сиромашки бит. Видя той прости земеделски сечива, разхвърляни между звездите. Зарадва се на тия сечива, че не са само в неговия двор и в нивицата му. Ралото, с което ореше и чоплеше земицата и орниците, видя как оре и чопли горе по небето. Колар видя, кола и процеп на колата. Кое то не достигаше, досъчини, тоест от себе си додаде. По този начин придърпваше звездното небе към себе си, правеше го по-разбираемо за ума и по-достъпно за сърцето. Видя на него квачка и пилета как щъкат около квачката. Змия видя, и риба, и лебед. А така също откри и една звезда керванджийка. Тя показваше пътя на керванджиите преди разсъмване. За голяма своя изненада, а и за радост откри дори и дворно куче горе. Клечеше кучето и пазеше звездното небе било от конекрадци, било от влашки циганки. Влашките циганки имаха обичая, докато обикалят по къщите да врачуват и да лъжат населението с красиво бъдеще, да задигат пътьом и по някой калъп домашен сапун, риза някоя, простряна да съхне, бакърен съд и т.н. През една нощ по небето премина кумът на човека. Тъмно бе и никой не го забеляза. Той носеше кошле крадена слама. Като подтичваше, кошлето върху гърба му се тресеше и подскачаше, та кумът разстърви сума слама по небето. Едва ли не всичката слама се разстърви, обаче в тъмното кумът не забеляза нищо. Когато съмна, всички видяха разстървената по небето слама и се разбра какво и как е станало... Сламата и до днес така стои, разпиляна по небето от единия до другия му край. И понеже бе крадена и разпиляна от кума, наречена бе

кумова слама. Нищо и никаква слама, по-просто нещо от нея едва ли има, но като я разпилееш по небето — завинаги остава! Изглежда, че щом за едно нещо се намери човешката и земна мярка, то остава. Човекът дори и пътя на слънцето мери с копралята си — една копраля примерно, две копрали и т.н. В горещините през лятото съм чувал от жетвари и от косачи да сравняват небето с напален връшник. Този връшник похлупва през лятото цялата земя, за да изпече каквото в нея е положено. Все едно че питка се пече!

Ето как човекът се трудеше да одомашни небето и с всякоя от звездите му да се сближи! По този начин той разширяваше опита си, придобит от природата. Той и природата така към себе си придърпваше. Опитоми и одомашни част от дивите й растения и животни, от врагове ги превърна в съюзници и в свои приятели и на всяко едно даде име. И на явленията — земни и небесни — се поклони и даде име. И на загадъчното, и на тайнственото даде име, защото вярваше, че с името си всяко нещо става обяснимо.

Така човекът сбра всички нишки от видимия и невидимия свят. Завърза той нишките на възел, а възела скри не къде да е, а под езика си!

Назовавайки всяка планина и хълм, всяка река и приток на реката, кладенчетата, блатливите места, моретата и низините, пустините, пещерните дупки, частите на великия световен океан, небесните тела, човекът всъщност търсеше интимен допир, докосване интимно търсеше със сушата, с водата и с небесните тела. Той стъпи и на Луната, но не я чувства тъй близка, както близка я чувстваше преди, макар и отдалеко. Той придоби голяма сила. Тази сила му позволяваше да запраща все по-дълбоко в космическата бездна свои сонди. Сондите се носеха с невероятна скорост, но оглеждаха Вселе-

ната със змийски немигащи очи. Първите космонавти, излезли в Космоса, като се завърнаха, целунаха Земята и казаха, че няма нищо по-враждебно за човека от Космоса... Умът ми е безпомощен и слаб да обясни защо, като прониква във Вселената, човекът престава да я чувства близка.

В старите времена, в желанието си да прониква все повече в тайните на мирозданието, човекът изпрати в океана свой пратеник на име Йона, за да изучи какво представлява от себе си оная гигантска риба, наречена млекопитаещ кит. Йона попадна в самия стомах на кита, прекара в него цели три дни в най-пълнен мрак. Когато излезе невредим оттам, разказа колко тъмно е било и колко непроницаем е бил мракът вътре. А относно млекопитаещия кит горкият Йона нищо определено не можа да каже.

Та кой ли на неговото място би могъл да каже!... Тъй и много наши книги, ако бъдат прелистени от някой Йона, могат да бъдат оприличени на млекопитаещия кит, тоест пълни с тъмнота.

Като има риби, и Йони има! Ако съвременните философи, не дай си боже, забележат днес някоя идея да се носи в океана на човешкото познание като гигантска риба и да изтласква мощно към брега по-дребните и по-маломерните идеи, които бих нарекъл плевелни идеи, подобни на плевелните риби във водоемите, то част от тях (философите) изпадат в твърде голямо изумление, а останалата част се изумява задоволително. Обаче да се втурнат към гигантската идея като оня нещастник Йона към млекопитаещия кит — това не! Философите днес предпочитат да газят в крайбрежните води, най-много да нагазят до колене. В тези крайбрежни плитчини те се занимават предимно с дребните и с плевелните риби, а наскоро се съобща, че са се появили из плитчините и медузи.

Днешният екологичен срив, изглежда, повлия и на идеите. Все по-рядко и по-рядко на хоризонта се появява кит. Понякога излизам на палубата и внимателно оглеждам, но чак до хоризонта погледът на нищо не се спира. Само тук-таме се образува по малко пяна върху гребена на някоя вълна. Преметне се и тутакси изчезне.

Но... да се върнем назад към наковалнята, която продължава да отеква равномерно!

Кой бе този луд ковач навън в студа?

Кой смахнат работеше в нощта с таквоз усърдие?

Каква бе тази наковалня със смразяващия звън?

Чия бе тя?

Навън в студа работеше смъртта.

Тя седеше на хълма зад каменоломната. Бе чучнала направо в снега, без предварително да го е стъпквала. Под нея се спускаха стръмните скатове на каменоломната. Зиме тук не стъпваше човешки крак, никой зиме не вадеше варовик за варниците. Само лисици се провираха през процепите и каменните дупки. Привечер, по здрач, излизаха на открито да ловуват. Познаваха отлично лабиринтите и кухините. Преследвани от кучета или от ловци, намираха спасение в тези естествени укрития. Пак там отглеждаха и малките си. Още при първите дъждове на есента се промъкваха към каменоломната да търсят подслон и сушина. Дойдеше ли зимата, мястото се превръщаше в истинско лисиче сборище. През периода на сватбуването по цели нощи се чуваха подвиквания, скимтене, лисичи лай. В лисичия лай има нещо непривично за човешкото ухо, бих казал, нещо монголоидно. Това монголоидно го привлича, но едновременно прави човека суеверен и го държи нащрек. (Старите китайци вярвали, че след хиляда години лисицата се превръща в прелъстяваща жена!)

През зимата лисиците щъкаха навсякъде из каменоломната и неуморно бродираха снега. Снегът затрупваше камарите от камъни, засипваше процеци и входиове, загуляше каквото можеше — макар че и незагулен, камъкът не се боеше от студа, — но не успяваше да опакова всичко. В тази работа вятърът помагаше по доста вятърничав начин. Ако, от една страна, навяваше и трупаше снега, то, от друга страна, отвяваше озъбените камъни, тъй че каменоломната приличаше на рана, оголена до кост! За съжаление, това не бе единствената рана на земята, но не е тука мястото да говорим за раните!... Говорим за смъртта!

Смъртта седеше върху хълма над каменоломната и там клепваше своята коса. Зад гърба ѝ стърчеше почерняла от времето бандера (триангулачен знак), доста разнебитена. Поради своята разнебитеност тя бе твърде подходящ декор за случая. От време на време смъртта прекъсваше работата си и облягайки се на бандерата, се вираше в нощта.

В какво можеше да се вира?

Очните ѝ кухини бяха пусти и зееха като бездни. Мигар бе възможно тя да вижда нещо с тия кухини?... Това не бяха кухини за гледане, а по-скоро бяха вратите, които нашата благодетелка — смъртта, държеше гостоприемно отворени за всички ни!... През тия врати ще се премине, няма как! Цялата човешка върволица към тях върви, никой не може да се отклони от тях.

И така благодетелката ни, прекъсвайки от време на време своята работа, се вираше в нощта пред себе си. От другата страна на каменоломната, в ниското, лъкатушеше реката, позната ни още от началото на разказа. Макар и изтъняла от студа, тя се съпротивляваше, облизваше с език леда, подмиваше го, рушеше го и все вървеше. Къде с ромолене, къде с шепот, реката вървеше боса през снега. Покрай бреговете ѝ

изпод снега се надигаха варниците за горене на вар. Какви страховити змейове бяха те през лятото, какви огньовете само бълваха, с какво фучене, а как мъртви изглеждаха сега!... Натам се вираше смъртта, към бездиханните варници.

Не се измина много време, иззад варниците върху снега се появиха черни точки. Движеха се, без да бързат. Изглежда, че смъртта тях чакаше.

Бяха вълци.

Подредени в индийска нишка, те се спираха само когато водачът им се спреше. Щом стигнаха варниците, приклегнаха в снега, подушиха въздуха, послушаха се. Въздухът миришеше на изветрели сажди, на нещо отдавна изоставено и запустяло. Тишина владееше околността. Глутницата постоя, сетне се раздвижи, заклинка леко и макар че не подуши нищо подозрително, за всеки случай заобиколи запустелите варници. Когато ги отмина, възви, описа широка дъга и се изгуби в ниското зад хълма.

Смъртта продължи да седи облепната на разнебитената от времето бандера и да чака.

Не се наложи да чака дълго.

Затъвайки в снега, право към нея се носеше вълчата глутница. Когато я наближи, глутницата се спря и се разположи ветрилообразно. Един по един вълците налякаха в снега. Бяха гладни и измършавели, очите им светеха с опасен блясък. Често се обръщаха назад, гледаха в нощта зад себе си, като че чакаха оттам нещо да се появи. Но оттам нищо не се появяваше.

Някаква особена треска тресеше глутницата. Ако някой вълк се озъбеше на вълка до себе си, то съседът не му оставаше длъжен, а му отвърщаше веднага, като изтракваше силно с челюсти — все едно че вълча клюса щракваше. Накрая цялата глутница се раздвижи, настръхна, но никой вълк

върху никого не се нахвърли... Водачът на глутницата направи няколко крачки напред, приближавайки се към смъртта. Сега само един скок го отделяше от нея. Като видя колко зловещо е озъбена насреща му, озъби се и той.

Привличаше го този скелет, но го и възпираше!

Глутницата, която не изпускаше нищо от очи, се размърда. Тя следеше трескаво не само водача, но и скелета. Костите примамваха гладната глутница. Вълчите челюсти бяха мощни, те трошеха като каменотрошачки всяка кост!

Без да бърза, смъртта разрови снега до себе си. Тя измъкна оттам голяма кост. Бе собствената ѝ бедрена кост. Показа я на вълците и замахна леко с нея, уж че я подхвърля на гладната глутница. Но бедрената кост се запремята с такава сила и с такъв ужасяващо свистене, че настръхналата глутница мигновено подви опашките си и се сниши.

Костта улучи водача право в полегатото чело, отскочи от него и се заби в снега. Вълкът падна, но бързо се съвзе и тутакси започна да разравя снега, търсейки костта. Работеше като къртица, за известно време дори се изгуби под снега.

На помощ му се притекоха и останалите вълци.

Всъщност те не се притекоха, а по-скоро запълзяха боязливо през снега, без да изпускат от очи смъртта. Започнаха и те да ровят и да душат с муцуните снега.

Намериха костта.

Намериха я, но не я докоснаха, ами наклеяха, загледани благоговейно в нея — доколкото един вълк може да гледа благоговейно кост пред себе си!

Като куцаше и си помагаше с косилото, смъртта дойде при вълците. Тя вдигна бедрената кост, почука леко с нея вълка до себе си, едва ли не дружелюбно го почука по челото. От почукването челюстите на вълка затракаха зиморничаво, козината по челото му започна да окапва... Той оплешивя.

Смъртта върна бедрената кост на мястото ѝ. Без да бърза, тя се запъти обратно към бандерата. Когато стигна там, поби косилото в снега и се залови отново с клепването на косата. Понеже стоманата бе изстинала, вместо да кънти при всеки удар, скимтеше като куче.

Заслушани в скимтенето на студения метал, респектирани от присъствието на смъртта, един по един вълците надигнаха муцуните си към небето и завиха.

Човеко, неведнъж съм те чувал да говориш, че ти иде да завиеш като вълк! Но истината ме задължава да призная, че ни веднъж не те чух да виеш като вълк! Гордостта (тази пуста гордост!) те възпира да завиеш като вълк! Затуй, когато чуеш вълците да вият, не питай за кого вият те и за какво? Те вият вместо нас, човеко!...

Докато смъртта клепваше косата, воят на глутницата се луташе в нощта, пълзеше през преспите, увисваше над пропасти, заглъхваше или пропадеше внезапно. Но ако единият вълк замлъкваше, то другият до него започваше да вие и дълго-дълго се блъскаше и луташе воят му из пустото пространство. Един и същи мотив се повтаряше постоянно като запев: „О, мащехо моя!“ ... Освен този запев нищо друго не можах да различа от вълчия вой. А и не зная дали е нужно нещо повече! Този запев ми бе достатъчен: „О, мащехо моя!“

О, мащехо моя!

О, мила моя мащехо!... На другата сутрин вратата на плевнята се разтвори широко и щъркелът видя приведения гръб на стопанина. Той вървеше заднешком, теглейки нещо завързано с електрически кабел. Теглеше и подканяше ласкаво: „Хайде, миличка!... Хайде на топличко!“ ... Завързаното с кабела, изглежда, се опъваше. Човекът изведнъж дръпна силно и енергично повода и щъркелът видя пред прага на плевнята да застава нощната посетителка, лисицата.

Именно тя бе завързана за шията с електрически кабел.

Успоредно на кабела човекът бе привързал тънка тояжка, чийто край стигаше до самата шия на лисицата. По този начин човекът можеше да води лисицата подир себе си, но тя самата не можеше да се хвърли отгоре му и да го нападне. С такава дървено приспособление обикновено си служат мечкарите, които разиграват мечки по селата.

Лисицата се загледа в щъркела с едното си око. По-точно тя впи в него окото си. На мястото на изваденото око зееше грозна рана. Не кървеше, но бе мокра и лепкава.

В окото на лисицата вече нямаше ни следа от лукавство, притворство, любопитство и прочее. В това самотно око пламтеше единствено омразата. Тази омраза се разпалваше сега от нейния нов мъчител и душевадец, човека.

Срещайки повторно щъркела, лисицата изведнъж изпадна и в ярост, и в ужас. Тя започна да се мята, да скимти и да подпиква, но човекът не обърна никакво внимание на яростта ѝ, ами издърпа грубо кабела, привлече я подире си и я завърза в един празен ъгъл в дъното на плевнята. Огледа работата си, постоя, помисли. Лицето му бе все така тъжно. „Еее, щърко-мърко, ето ти компания!“ — рече той на щъркела. Порови се из джобовете, извади цигара и запуши. От дима очите му се присвиха, но лицето си остана все така тъжно.

След като смукна от цигарата, без повече да се помайва и тутка, човекът излезе от плевнята. Той затвори добре вратата и дори тури резето отвън.

Подир затварянето на вратата щъркелът чу как стъпките на човека поскърцват в снега навън. Птицата се разтърпка напред-назад и застана с лице към завързаната в дъното на плевнята лисица.

„Добро утро, посестримо! — рече щъркелът. — Добре дошла отново в плевнята! Радвам се, че този път влизаш през вратата! То между побратими всъщност така и се полага!“

Лисицата мълчеше.

Окото ѝ, впито в птицата, пламтеше като въглен. Овцете погледнаха безразлично иззад преградата и продължиха да преживят безразлично. Овнето излезе напред, та ако се наложи, да брани стадото. Козата подвижна нещо — не одобряваше, изглежда, новата съквартирантка, — но лисицата дори не я удостои с поглед. Тя следеше единствено и само щъркела. Може би очакваше, че птицата ще я нападне.

С разсъмването мишлетата от мишата империя се размърдаха и хукнаха радостно из лабиринтите. Тук и там из плевнята се показваше по някоя миша муцунка, лъснаха черни очички, но се скриваха тутакси, защото изведнъж откриваха лисицата. Любопитството на тези божи животинки обаче бе по-силно от страха им, защото подир известно помайване те пак се появяваха и надничаха от дупките. Любопитството понякога е по-силно от страха!

Врабците излетяха шумно из сламените стрехи на плевнята и се изгубиха.

Към обяд вратата се разтвори нашироко. Освен стопанина щъркелът видя навън още неколцина мъже. Те пристъпваха в снега, отупваха нозете си, пушеха, кашлеха гръмко, подсмърчаха. От устата на всички излизаше топла пара. Говореха шумно, ръкомахаха и едновременно с това надничаха един иззад друг към вътрешността на плевнята... Тези хора бяха познати на щъркела. Най-напред той ги бе наблюдавал отвисоко, от своето щърково гнездо, по-късно, вече спешен, ги бе срещал из полето, по коситба, по жътва, при прибира-

нето на царевицата, по време на оран. А когато се уби глиганът в тресавището, част от тези хора бяха там и влачеха с въже убитото животно.

Те бяха дошли да видят уловената лисица. Хващането на жива лисица бе рядкост и никой не искаше да пропусне случая да дойде да види лично лисицата и да чуе със собствените си уши като как точно е станало залавянето ѝ, след като се знае колко е тя хитра, коварна и т.н.

Стопанинът на плевнята, без да променя тъжния израз на лицето, сякаш изпитваше известно съжаление, че е хванал лисицата жива, разказваше как я бил надхитрил и как успял да я хване в предварително заложената клюса, защото забелязал, че от известно време и на няколко пъти лисицата била идвала нощем, обикаляла плевнята и търсела пролука, за да се вмъкне в нея вътре и да я претършува. Това личало много добре по дирите ѝ, оставени в снега. Той обаче не знаеше защо едното око на хванатата в клюсата лисица е извадено и от кого.

„Те вече ще започнат сватбуването — обади се един от ловците, — та е възможно да се е драла с някоя лисица!“

„Мъжка ли е, или женска между впрочем?“ — поинтересува се един сухичък и висок човек с тясно лице, отдавна небръснат, но с рядка косица по лицето, почти къосе. Той имаше съвършено бистри очи.

„Женска е!“ — съобщи стопанинът на плевнята.

„Те между впрочем и женските се дерат помежду си!“ — додаде човекът с бистрите очи.

Един пълничък започна да разказва колко опърничаво нещо е лисицата. За илюстрация той припомни на останалите как веднъж отишъл да опуши дупката на язовец и още докато разпалвал огъня и опушвал дупката, вижда изведнъж и най-

неочаквано, че сред лютивия дим от дупката се показва някаква муцуна. Човекът бързо затиска с ногата си дупката, за да не се измъкне язовецът навън. Посяга да свали пушката от рамото си, но преди още да е свалил пушката от рамото, усеща, че нещо го улавя за стъпалото. Кожата на тънкия му цървул пропуква и миг по-късно ловецът разбира, че язовецът го е захапал за стъпалото отдолу, за табана.

„Като че за сърцето чак ме бе захапал, така заболя!“ — уточни ловецът.

Един от групата се обади: „То на трън човек убоде петата си, па боли, а какво остава да те захапе язовец за стъпалото отдолу!“

Човекът продължи да разказва как започнал да дърпа крака си, за да го освободи от зъбите на язовеца, но колкото по` дърпа и тегли, толкова по` боли, че чак искри излитат от очите му. Въпреки болките обаче все пак накрая той стиска зъби и дръпва силно изведнъж, с всичката си сила. По този начин той успява да измъкне язовеца от дупката. („Както се измъква тапа от бутилка!“) И понеже се бил засилил много, политва назад заедно с обрамчената пушка и така и тримата падат на земята, тоест пушката, язовецът и ловецът... А дупката дими лютивия си дим като локомотив, ще го задуши!

„Обневидях!“ — рече човекът и продължи да разказва въодушевено как като се свестява от болката и от дима, вижда, че не язовец е измъкнал от дупката, а лисица.

Мъжете, застанали пред отворената врата на плевнята и слушали неведнъж за тази тъй невероятна история, взеха да възкликват, все едно че за първи път чуваха всичко това. Щъркелът пристъпи по-близо към тях, за да ги вижда по-добре, а и да чува по-добре.

„Лисицата не обича много да копае дупки — рече стопанинът на плевнята. — Тя гледа, ако може, да завземе дупката

на някой язовец. И не че я завзема с бой, а с хитрина. Тя препикава входа на леговището и язовецът, който е много чиста животинка, като се върне, помирише, разбира, че са омърсили леговището му, и отива на друго място, за да си изкопае нова дупка!“

„Така е — рече пострадавшият ловец, — ама тогава где имах време по такъв именно начин да разсъждавам, както сега примерно се разсъждава! А на това отгоре и дупката продължава да дими и димът все по-лют и по-отровен става!“

И започва човекът една борба с лисицата, за да се освободи от нея, но води борба и с пушека... Да стреля по лисицата е невъзможно и опасно, току-виж, че вместо лисицата ногата си простреля! Тегли ли крака, не тегли ли — пак боли! Ни така иде, ни така! Лисицата яко е захапала стъпалото, по шията и по гърдите ѝ се стича кръв и макар че ловецът я рита непрекъснато по главата с другия си крак, не трепва и ни най-малък знак не дава, че ще освободи захапаното от мъртвата захапка стъпало.

Човекът се бори дълго и отчаяно, но успех никакъв не постига! А пуста дупка все дими лютивия си пушек, не, ами го бълва срещу него и го дави. По някое време, вече съвсем объркан и изтощен, ловецът чува, че някъде говорят хора. Той започва да вика за помощ. Действително по това време по пътя, който бил наблизко, минавали хора, те отивали на събор в съседното село. Щом чули виковете, минаващите хора се притекли на помощ. Виждайки гледката пред себе си, а именно — как един човек подскача, лази на четири крака и се блъска да се освободи от захапалата го за крака лисица, докато една тъмна дупка от земята до него дими и стели гъст убийствен пушек право в лицето му, — та като виждат тази тъй неочаквана гледка, един от съборяните, най-старият и най-опитният, извиква със заповеден тон на ловеца да

бръкне с пръст под опашката на лисицата, ако иска тя да пусне ухапаното, иначе за нищо на света няма да отвори устата си и да го пусне! Защото лисицата била като гущера, захапе ли, стиска, докато магарето се върне от водопой!

Подчинявайки се на заповедния тон на съборянина, ловецът, почти безпаметен от болката и от дима, посяга, та бръква с пръст под опашката на лисицата.

Лисицата тутакси разтваря челюстта си, не, ами буквално я разчеква и като излайва грозно, вейва се през дима като хипнотизирана и с един само скок изчезва в близката гора! (Аз лично не разбирам защо като хипнотизирана се вейва въпросната лисица, но мисля, че и самият разказвач не разбираше защо по такъв именно хипнотизиран начин се вейва тя в близката гора, а не по някакъв друг обикновен или обичаен начин, и мисля, че разказвачът прибегва до това, защото според неговото усмотрение то най прилягаше за този тъй красноречив и рядък случай.)

По-нататък ловецът каза, че повече от месец носел ногата си превързана, като я мажел постоянно със заешка мас, щото рана, нанесена от лисица, не само че е лютивата и много трудно заздравява и зараства, но и непрекъснато се подлютява, независимо че заешката мас уж успокоява всяка рана. От само себе си някак си като че се подлютява!

Стопанинът на плевнята рече: „Аз тъй патя с един кокоши трън. С каквото и да го мажа, се подлютява! Поради този пуст кокоши трън все накуцвам!“

„Ами че тебе може ей тази същата лисица да те е ухапала!“ — обади се оня с бистрите очи.

„Не, не е тя! — възрази ловецът. — Оная не беше едноока!“

Подир този твърде подробен разказ мъжете започнаха да пресмятат като по колко кокошки и пилета може да изяде годишно една лисица. След дълги пресмятания решиха, че не

само е трудно да се пресметне колко и какво изяде една лисица, ами е и невъзможно! Но че е вредна, всички бяха единодушни! И е вредна не само защото яде кокошки и нанася пакости, ами и заради това, че разпространява бяс по кучетата и по домашните животни. В този смисъл тя е вредна и за самия човек, а и във всяко едно отношение е вредна! Дори и за природата е вредна!... Поради тази именно причина лисицата неслучайно е обявена за вреден дивеч. Тя навсякъде се третира като вреден дивеч и по силата на закона се преследва навсякъде и с всички средства.

Тоест може да се каже, че на съвсем законно основание тя е обявена извън закона!

Обаче е красива!

„Е — обади се човекът с бистрите очи. — То се подразбира от само себе си, че хищникът е по-красив от тревопасника!“

Ловецът, хапан от лисица, обърна внимание на стопанина на плевнята, че ще трябва да приучва сега и лисицата, и щъркела да ядат от една копаня. Стопанинът на плевнята му каза, че като поседят гладни в плевнята, ще проядат! Хапаният от лисица смяташе същото.

Щъркелът стоеше при отворената врата и слушаше. Той видя как мъжете стъпкаха угарките в снега и като хвърлиха по още един бегъл поглед към еднооката лисица, свита в дъното на плевнята, си тръгнаха. Стопанинът отиде до вратата, отмести щъркела с ръка встрани, но не влезе, а остана да стои навън. Снегът блестеше и осветляваше плевнята със студена светлина. Лисицата гледаше с омраза мъчителя си — окото ѝ светеше със синя светлина. Човекът постоя, погледа, сетне затвори вратата тихичко и тръгна да настигне групата. От групата някакъв човек бе почнал да разказва друга някаква история с лисица, но каква именно бе историята, щъркелът

тъй и не научи, защото до плевнята долитаха само отделни думи.

Той се разтърпка, доближи вратата и се ослуша, но пак чу само няколко отделни думи.

Не след дълго и тези отделни думи се изгубиха.

Привечер стопанинът на плевнята доведе познатите на щъркела деца. Те не обърнаха този път внимание на щъркела. Вниманието им изцяло бе погълнато от живата и съвсем истинска лисица. Щом човекът изведе стоката на водопой и започна да цигука с витела и да вади вода от кладенеца, децата се струпаха на вратата. Те не само разглеждаха лисицата, ами взеха да я замерят и със снежни топки. Лисицата се притискаше до стената, свиваше се, за да се брани от малките мъчители, но колкото и да се свиваше, запратените към нея снежни топки я улучваха. Освен това децата дюдюкаха, ругаеха, плезеха се и правеха насреща ѝ какви ли не подигравателни и заканителни гримаси. Стопанинът, макар и да вадеше навън вода за стоката, забеляза това и забрани на децата да хвърлят снежни топки по лисицата. Децата си тръгнаха разочаровани. Те смятаха, че са поканени не за да се любуват на лисицата, а за да я мъчат.

Когато децата си отидоха, в двора се появи стопанката. Тя мина леко по пъртината. Носеше стара и очукана алуминиева тепсия. В тепсията имаше останки от храна и хляб. Жената влезе в плевнята и щом влезе, наведе се, та остави алуминиевия съд на земята. Топъл дъх идеше от плевнята, топъл здрач сивееше по ъглите. Стопанката въздъхна и направи бързо малък кръстен знак. Толкова малък бе този кръстен знак, че пръстите ѝ не можаха да стигнат нито до челото, ни до пъпа, нито пък докоснаха върховете на пълните ѝ гърди. Тя се бе прекръстила едва ли не тайно от самата себе си, като че пра-

веше някакво заклинание или тайна знакова магия, отколкото да положи върху себе си широкия християнски знак, голям едва ли не колкото Христовото разпятие. Подир това взе очуканата алуминиева тепсия и я поднесе към застаналия близо до вратата щъркел.

Птицата без никакво колебание се пресегна и клъвна от яденето.

По-нататък щъркелът видя как жената пристъпи внимателно към дъното на плевнята, където бе лисицата, държейки тепсията с храна пред себе си. Тя не посмя да се доближи много до завързаната с кабела лисица. Като стигна до едно разстояние, което смяташе за безопасно, спря се, взе кокалче от тепсията и го подхвърли към лисицата. Кокалчето тупна съвсем близо до пленницата, но тя дори не го погледна. Окото ѝ следеше единствено стопанката. Жената взе коричка хляб и я подхвърли леко към лисицата. Лисицата се сви и се озъби. Навярно сметна, че са дошли отново да я замърят и да я мъчат. Щъркелът пристъпи към стопанката и клъвна фустана ѝ. Жената се стресна, изписка тихо и изтърва тепсията на земята.

„Ти ли си, да те убие господ!“ — рече тя ласкаво на птицата, когато разбра, че щъркелът е подръпнал с човка фустана ѝ. Изплаши се. Той обичаше понякога да се закача, като клъвваше с човката си най-неочаквано ту фустана, ту престилката на стопанката.

Тя плю в пазвата си, за да ѝ мине уплахата, сетне побутна с крак тепсията към лисицата.

„Ще има да патиш, мила!“ — рече жената на лисицата.

Подир което се обърна, погали щъркела и се запъти към широко отворената врата. Щъркелът тръгна подир жената, изпрати я до вратата, но прага не прекрачи. Оттатък прага белееше снегът и бе студено. Враждебност вееше отвън. Видя

къщите оттатък плевнята. Те се гушеха и свиваха зиморничаво под снега. Върху комина на една от къщите се тъмнееше щърково гнездо. На фона на посивялото небе то изглеждаше неестествено отдалечено, недостижимо. Белееше се нещо вътре в него, сякаш там вътре се притискаха и топлеха безпомощни щърклетата в очакване на своите родители.

Бе малка пряспа сняг това.

Всичките щъркови гнезда върху комините на къщите и по самотните дървета бяха засипани със сняг. Зимата се бе загнездила задълго в тях и мътеше там своите студени мътила...

Постоя на прага, загледан в недостижимото гнездо. Перушината му се намъши. Стопанинът напои стоката и я подкара обратно към плевнята. Щом овцете се зададоха, бутайки се една в друга и мляскайки с уста, щъркелът отстъпи назад в плевнята. Боеше се да не го настъпят. Тия четириноги непрекъснато местеха нозете си и стъпваха, без да гледат къде стъпват. Стопанинът забра овцете и козата зад плетената преграда, тури им сено, за да има какво да дъвчат през дългата нощ. Когато домашните животни се хранят, то те се топят за разлика от човека. Когато човекът се храни, той изтива, затуй, ако има възможност, пали огън и тогава сяда край огъня, за да се храни... Подир грижата за стоката стопанинът на плевнята се погрижи и за лисицата. Той избута с крак тепсията към нея, че да може да стига до храната.

„Е, щърко-мърко — обърна се човекът към щъркела, — сега с кумицата ще ядете от една тепсия!“

След това човекът затвори вратата на плевнята, тури резето отвън и повече не се появи.

Стъмни се.

Откъм сеното се чу шум и щъркелът видя оттам да се показва трътлестият плъх. Той зърна пламтящото око насреща

си и се спря. Окото бе впито в него, следеше го изпитателно. Големият сив единак подуши въздуха, върна се назад, спря се, пак помириша и накрая, сметнал, че никаква опасност не го грози, премина важно от единия до другия край на плевнята. Провря се през пролуката под вратата и изчезна в нощта. Врабците, напъхвани на топло в сламените спални, пошумяха, пошумяха и замлъкнаха, потъвайки в своя птичи сън.

Щом се стъмни и стана тихо, щъркелът видя как лисицата се преобрази. Тя застъпи с лапи електрическия кабел, с който бе вързана за шията, и започна да го гризе. Гризеше, без ни за миг да спира! Гризеше яростно, гризеше настървено, като не откъсваше погледа си от омразния побратим. С въодушевление гризеше!

Надяваше се, мила моя мащехо, че преди да съмне още, ще успее да прегризе телта, ще се разплати с омразния побратим и ще изчезне завинаги в нощта.

Дааа, мила моя мащехо!

Преди да съмне още, мила моя мащехо!

Но ето че се съмна, а лисицата, мила моя мащехо, не успя да прегризе телта. Щъркелът я видя как се сви на колело в своя ъгъл, пъхна муцуната си под опашката и се смали. Почувствал глад, той пристъпи към тепсията с храна и затрака с клюн по дъното ѝ. Нахрани се и се зае с тоалета си. Всъщност цялата работа около тоалета, мила моя мащехо, се състоеше в това, че протегна здравото крило и го размаха. Няма да крия, че махът му бе силен. Прах, плява и ситна слама се вдигнаха във въздуха като при някоя вихрушка. Ако си спомняте летните вихрушки, мила моя мащехо, ще си представите като какви вихри се завъртяха и понесоха из плевнята. После щъркелът потича на зигзаг, държейки разперено крилото, сякаш преследваше невидим за останалите скакалец. И като хвана невидимия скакалец, спря се. А през това време вратата се

разтвори и на вратата се показа сам стопанинът. Лицето му, мила моя мащехо, трети ден не беше бръснато и имаше печален израз. Очите му гледаха замислено. Щом видя човека на вратата, лисицата скочи и почна да се блъска яростно в своя ъгъл. Човекът влезе в плевнята, накуцвайки едва-едва. Правеше го, изглежда, не поради вродена или придобита куцота, а по навик, за да не дразни този пуст кокоши трън. Той пусна овцете и козата иззад преградата. Подир известно помайване стоката се изниза през вратата. Навън няколко кокошки се разгъпкваха зиморничаво из снега, а петелът крачеше около тях и се надуваше. Като видя, че вратата на плевнята е отворена, дойде и той да види какво има вътре и щом зърна лисицата, се разкряка с всички сили. Кокошките, мила моя мащехо, веднага се струпаха около предводителя си. И щом видяха своя най-смъртен враг, разкрякаха се и те и хукнаха да се спасяват с бягство заедно с предводителя. При бягството си помагаха и с крака, и с крила, та подире им се вдигна облак сняг. Човекът се усмихна леко, но усмивката не промени печалния израз на лицето му. Очите му си останаха замислени. Той пристъпи към лисицата. Приклекна и зараглежда огризаната тел. Щъркелът и той пристъпи подир човека и се наведе да погледне. Лисицата не издържа тяхната опасна близост. В един миг тя скочи към тях с фучене. Примката на шията ѝ, мила моя мащехо, я дръпна назад и я повали върху отъпканата слама. Но тя не се предаде. Изскимтя и пак скочи. Телената примка пак я повали, но тя пак не се предаде... И колкото по-силно лисицата се мятеше и теглеше, толкова по-силно, мила моя мащехо, телената примка се впиваше в шията ѝ и я душеше... Човекът огледа това, което го интересуваше, и се изправи. Лисицата спря да скимти и да се мята в своя ъгъл, макар че остана да стои нащрек. Щъркелът отстъпи към вратата. Човекът се обърна и излезе. Привечер в

плевнята дойде стопанката. Носеше паница с храна. Походката ѝ бе женствена и плавна. Стъпваше внимателно, сякаш самата тя бе съд, пълен догоре с безценна течност, та се боеше да не се разплиска нещо от съда! Изсипа храната от паницата в тепсията. Това бяха останки от човешката трапеза. Щъркелът веднага пристъпи към храната, почна да почуква с клюн по дъното на съда и да се храни. Лисицата се бе свила на топка. Окоето ѝ следеше ту жената, ту щъркела. То продължаваше да пламти от злоба. „Ще има да патиш, мила!“, рече жената на ослепената лисица и излезе от плевнята... И пак се стъмни, мила моя мащехо, и стана тихо. Щъркелът видя отново как свитата в ъгъла лисица се преобрази. Тя застъпи с лапи електрическия кабел, с който бе вързана за шията, и започна отчаяно да го гризе. Гризеше без прекъсване. Понякога се спираше, колкото да се послуша дали навън покрай стената не дебне и не се прокрадва някой. И пак се залавяше с телта. Гризеше яростно и с настървение, без да изпуска от погледа си омразния побратим. Гризеше с въодушевление! Надяваше се, мила моя мащехо, че преди да съмне още, ще успее да прегризе телта, ще прегризе гърлото на омразния побратим и ще изчезне завинаги в нощта... Да, да!... Но се съмна, мила моя мащехо, а лисицата не успя да прегризе телта! И пак стана тъмно, и пак се съмна, а лисицата не успя да прегризе телта! И отново мръкна, мила моя мащехо, и отново съмна, а лисицата пак не успя да прегризе телта! И много пъти още нощта смени деня и денят смени нощта, а лисицата не успяваше да прегризе телта!... Огънят в окоето ѝ полека-лека взе да стихва. Не изгасна съвсем, мила мащехо, но едва-едва започна да блещука. Всяка вечер щъркелът пристъпваше до съда с храна и почукваше с клюн по дъното му, а лисицата все повече и повече притихваше, свиваше се и отстъпваше назад... Една вечер щъркелът видя как ослепената посестрима пристъпи

гузно към очуканата алуминиева тепсия. Сниши се и опита от изсипаните в тепсията огризки. Щъркелът приближи внимателно съда и почна и той да кълве. Спазваше гостоприемството обаче! Гледаше повече посестримата да яде, а сам той опитваше съвсем пестеливо от храната. Лисицата ядеше, но трябва да ви кажа, мила моя мащехо, че всеки залък засядаше на гърлото ѝ като кост, защото нейният побратим през всичкото време размахваше ужасния си клюн над главата ѝ като дамъклев меч. А що се отнася до храната от тепсията, то и дума не можеше да става да се сравнят огризките с гъбената пракаша на дедите. А и не гъбената пракаша е целта на разказа ни! Целта на разказа ни, както вече се досещате и вие, мила моя мащехо, е блюдото. Блюдото, блюдото, мила мащехо!... И се съмна пак, и пак се мръкна! Побратим и посестрима пристъпиха към очуканата алуминиева тепсия. И отново съмна и се стъмни! И отново тепсията с огризки, останали от човешката трапеза, събра несретниците! И много пъти още всичко това се повтори, докато накрая се затвори в кръг, а кръгът се завъртя като колело на безконечник. Завъртя се, повдигна се и увисна изведнъж в пространството. Но не се придвижи! Наникъде не се придвижи, нито се отдалечи, мила моя мащехо, нито пък се приближи! Просто се завъртя около оста си, тъй както всяко едно небесно тяло се върти около оста си и виси в пространството с неизмерима сила! Дааа, мила моя мащехо!

Една привечер стопанинът застава на вратата на кошарата, зауглен със старовремски башлък. Той носеше на рамото си ловна пушка. Бе облякъл широка, не по негова мярка шуба, която стигаше до глезените му. През кръста си бе препасал кожен патронташ, напълнен целия с патрони. Широк ловджийски нож висеше покрай бедрото му. Обут бе в разнебитени туристически обувци. Може да се каже, че всяко нещо

от облеклото и снаряжението му бе забележително. Башлъкът бе останал от дедите, целият на дупки, постоянно подкърпван и постоянно яден от молците. Сам той твърдеше, че е персийски и че е от чисто камилска вълна. Ловната му пушка бе също тъй стара, при всеки изстрел се скършваше на две, тъй че ловецът мигновено можеше да извади изстреляната гилза и да зареди отново. Шубата, макар и порядъчно износена, все още топлеше. Тя, както и обувката, му бе спомен от времето, когато бе пазач на дъскорезница. Широкият ловджийски нож бе работа на селския ковач, изработен от ресор на камион. Според твърденията на ковача ножът можел спокойно да сече мотики, но в интерес на истината трябва да кажа, че нито ковачът, нито собственикът на ножа се опитаха да съсекат някоя мотика. Обаче тънко дръвце, тиква или хляб сечеше и режеше добре. Той имаше бели кокалени чирени. Дръжката завършваше с металната глава на вълк. Откъде и как ковачът се снабдяваше с отливките на тези глави, не мога да кажа. Мисля, че моделът, който се ползваше за тези отливки, бе довоенен модел. Това хладно оръжие стоеше укрито в дървена кания, облечена с бяла ламарина. Човекът рядко изваждаше ножа от ножницата. Но дори и когато ножът стоеше скрит в ножницата, то вълчата глава от върха на дръжката гледаше изпитателно. Човекът, макар и несъзнателно, от време на време погалваше с ръката си вълчата глава. Може да се каже, че ножът лежеше като вълк единак в бърлогата си, показвайки предупредително навън само своята глава.

Човекът пушеше и кашляше на пресекулки от пушека. Той влезе в плевнята, отвърза лисицата от тъгла и я поведе подир себе си. Нещастницата се опъваше, но той не й обръщаше внимание. Изведе я с тътрене навън и затвори зад себе си вратата. Дори не се обърна да погледне назад в плевнята,

както правеше това друг път. Преди да затвори, стопанинът винаги попоглеждаше да види дали не е забравил нещо вътре в плевнята и дали всичко в нея е наред. Тъй човек и когато излиза от дома си, се обръща назад, за да види дали случайно не е забравил нещо и дали всичко у дома му е наред. С годините и със застаряването човекът все по-често и по-често се вглежда назад и в живота си, за да види дали случайно не е забравил нещо важно и съществено там в него. Той до последния миг на живота си не може да се освободи от натрапчивата мисъл, че е забравил нещо важно и от изключително значение. Затуй, когато застане пред прага на небитието, човекът все по-трескаво се рови, за да си припомни кое бе онова важно нещо от живота, което забрави, пренебрегна или недооцени... Мигар зная аз, а и откъде ли бих могъл да зная, кое е онова нещо от живота, което всички ние забравяме, пренебрегваме или недооценяваме! И мигар някой знае! Затуй когато си отива, човекът изпада в паника. Той току-що е прекрочил прага на дома си, а ето че вратата с трясък се затръшва зад гърба му. Човекът разбира изведнъж и с ужас, че ключът от вратата е останал вътре. Той се чувства не само като изгонен от рая, но се чувства и излъган, както излъгани са се почувствали Адам и Ева. Адам и Ева живяха в рая, но нямаха те ключ от рая! Тъй и ние, макар и да живеем в градината на живота, нямаме ключ от нея. Затова добре е отнапред да знаем и да помним, че изгонят ли ни от градината веднъж, изгонват ни завинаги от нея!

Щъркелът чу как човек и лисица тръгнаха през снега, отдалечавайки се от плевнята. Мина се известно време. Щъркелът се премести към вратата и се послуша, но нищо не се чуваше отвън. Човекът и лисицата ги нямаше никакви. Дори кашлицата на човека не се чуваше.

Стъмни се.

Щъркелът продължи да стои до вратата и да слуша. Очакваше вратата да се отвори и на прага ѝ да застанат стопанинът със старовремския башлък и вързаната за шията лисица. Отвън не се чуваше никакъв шум. Ни кашлица, ни човешки глас!

Мина още време. Мишлетата от мишата империя притихнаха. Умълчаха се и врабчетата в сламените спални. Големият сив единак излезе от своето леговище и прекосявайки диагонално плевнята, изчезна в нощта. Щъркелът започна да става неспокоен. Тревожеше се за посестримата. Взе да се разтърква напред и назад край вратата, поспираше се, ослушваше се, пак се разтъркваше или навеждаше ниско главата си, сякаш ниско долу се чуваше по-добре... Но отникъде нищо не се издаваше. Ни човек, нито пък лисица! И тъкмо се канеше да подгъне нозе и да си легне, чу, че някой кашли отдалеко. Позна го — бе стопанинът на плевнята.

Когато стопанинът отвори вратата, щъркелът надникна и видя, че зад него стои лисицата, завързана с бакърената тел за шията. Лисицата също видя побратима си и го загледа втренчено с едното си око. От устата на стопанина излизаше гъста пара. Лицето му бе изпито от студа и се бе смалило. То нямаше вече този тъжен израз, а по-скоро изглеждаше замислено. Виждайки щъркела пред себе си, човекът рече: „Е, щърко-мърко, ще прощаваш, че ти взех посестримата! Ходихме да ѝ търсим годеник!“

И като рече това, човекът свали от гърба си убит лисигер, та го показа на щъркела. Сетне той положи лисигера на земята и като приклепна до него, прекара ръката си по гърба и по опашката му. Бе великолепно младо животно с красива кожа. Погалено от човешката ръка, то сякаш оживя. Космите по гърба и по опашката му затрептяха и за миг озариха вътрешността на плевнята с лисиче сияние.

Вързаната за шията лисица проскимтя.

Човекът отиде в дъното на плевнята и завърза лисицата в нейния ъгъл. Върна се при лисигера, огледа го, поклати одобрително глава и излезе. Стъпките му заглъхнаха в нощта. Щъркелът постоя, гледайки ту убития лисигер, ту посестримата си. Той чакаше посестримата да пристъпи към тепсията с храна, но тя дори не погледна към очукания съд. Окото ѝ бе съсредоточено в лисигера. От време на време леко потреперваше и изскимтяваше. В скимтенето ѝ имаше нещо умолително и призивно. Тя сякаш подвикваше на някого или го примамваше. Щъркелът стоеше в единия край на плевнята и се ослушваше заедно с посестримата си да види дали някой отнякъде няма да ѝ се обади. Никой обаче не се обаждаше на нейните подвиквания.

След връщането на лисицата и внасянето на убития лисигер в плевнята се появи някаква особена, непозната от по-рано миризма. В нея имаше нещо много настойчиво. Тя се разпростря из тъмнината и запълни всичките ъгли на плевнята. Вдишвайки тази настойчива и непозната миризма, щъркелът изпита безпокойство. Безпокойството бе все още неясно, но птицата почувства, че се впила в нея като кокошкинка.

Подир полунощ, когато пропяха първите петли, зад стената на плевнята се разнесе неочаквано истеричав лай. Щъркелът се изправи и погледна към лисицата. Видя я как се опита да се покатери нагоре по стената, драскайки по нея с лапи, но примката на шията я дръпна и повали. Лаят отвън се повтори. Призивно, но и заканително, и зло. Лисицата от ъгъла отвърна също с лай: „Кау-кау!“. В лая ѝ имаше нещо истеричаво, но и примамливо. Отвън отново прозвуча дрезгавият лай. Този път в него прозвучаха нотки на угодничество.

Лисицата излая пак и се притисна до стената. Отвън ѝ отговори отново и щъркелът чу как нещо там започна да дращи по стената. Разнесе се скимтене и някой съвсем тихо и доверително излая: „Кау-кау!“. Като продължаваше да се притиска до стената, лисицата на свой ред излая тихо: „Кау-кау!“

Лаят и подвикванията отвън бяха на лисигер. Мъжкарят бе попаднал по дирите на младата лисица, оставени в снега от нея, докато стопанинът я бе водил със себе си. Лисиците навлизаха в своя любовен период. Настъпило бе времето на съешването и сватбуването. В любовния период женската лисица отделя от себе си една особена, натрапчива миризма. Тя бележи с нея всяка своя стъпка, като по този начин примамва мъжкарите и ги направлява да вървят подире ѝ... Подвикващият истеричаво отвън лисигер подращи още малко по стената и като не намери пролука към лисицата, се отдалечи. Щъркелът дълго чуваше неговия дрезгав, лутащ се из тъмнината лай.

До съмване никой повече не дойде да безпокои обитателите на кошарата, ако не се смята големият сив единак. Той се прибра все тъй важен и като вървеше важно към своето леговище, по пътя си се натъкна на убития лисигер. Връцна се веднага назад, изправи се на задните си лапи и като подуши въздуха, побърза да се прибере на безопасно място в убежището си.

На сутринта стопанинът на плевнята дойде, изнесе навън убития лисигер, одра кожата му и я окачи под навеса да съхне. Привечер той се появи отново на вратата, зауглен със старовремския башлък. Облякъл бе дългата чак до глезените шуба, препасал бе патронташа и бе оброчил ловната пушка на рамото си. Той отвърза лисицата от тъгъла и въпреки опъването ѝ я поведе след себе си навън. Лисицата се теглеше назад, поглеждаше умолително към щъркела, но той не можеше

да направи нищо за посестримата си. Само я изпрати до вратата. На прага човекът се обърна и му рече: „Ще прощаваш, че пак излизаме с кумицата... Какво да правим, трябва да ѝ търсим годеник!“. Той затвори вратата и щъркелът го чу как се отдалечава по снега заедно с лисицата.

Върнаха се късно вечерта. Този път човекът носеше два лисигера. Хвърли ги пред щъркела и рече: „Ето че този път не един, а два годеника на кумицата намерихме!“

Плевнята продължи да се насища с настойчива, истеришава, предизвикваща безпокойство миризма. На няколко пъти през нощта щъркелът чуваше лисицата да пролайва от тъгъла своето мамещо „Кау-кау!... Кау-кау!“ но никой не се отзова на повикванията ѝ.

На сутринта стопанинът на плевнята одра кожата на двата лисигера и ги окачи при кожата от предния ден да съхнат. Привечер той пак дойде, загуглен със старовремския башлък, облечен в дългата до петите шуба и с пушката. Отвърза лисицата и я поведе със себе си навън.

Върнаха се късно. Този път човекът не носеше убит лисигер. „Няма!“ рече той на щъркела. Когато стопанинът на плевнята излезе, лисицата погледна побратима си, пристъпи към очуканата алуминиева тепсия и почна да се храни. Две или три вечери поред тя не бе докосвала храната. Щъркелът също отиде до тепсията, наведе се и започна и той да почуква с клюн по дъното ѝ.

На другия ден човекът изведе отново лисицата от плевнята и се върна с нея късно вечерта. На следващия ден я изведе пак и се прибраха вечерта с убит лисигер. На сутринта одра лисигера и окачи кожата му под сайванта при другите да съхне. Привечер дойде отново, но този път не бе с башлъка и с дългата до глезените шуба. Заедно с него вървеше и стопанката. Носеше паница с храна. Тя мина пред стопанина си,

изсипа храната в тепсията и вглеждайки се в светещото око на лисицата, я попита: „Е, напати ли се, миличка!“ Обърна се после към мъжа си, надникна в очите му и рече: „Грях е това, мъжо, което правиш с лисицата“. Стопанинът пушеше, бе примижал от дима. На упрека на жената отвърна пренебрежително: „А, грях!“ Жената го попита: „Защо не мъчиш щъркела тогаз, а мъчиш само еднооката нещастница!“ „Как ще мъча щъркела — учуди се човекът и погледна птицата! — Где да знам той кой е!... Може да е щъркел, но може и да е халиф!“ Жената помълча, после рече доверително на мъжа си: „Той може нещо да ни донесе!“. Мъжът не я разбра, затуй попита: „Какво да донесе?“ „Ами не знаеш ли какво носят щъркелите през пролетта и какво пускат през комините?“ Мъжът помълча и отвърна: „Бабини деветини са това!... Женски приказки!“ Жената се усмихна, погледна снизходително мъжа си и му рече: „Глупчо!“ Тя мина досами него с празната паница, отърка се нарочно в него и тръгна към вратата. Походката ѝ бе женствена и плавна. Стъпваше внимателно, като че крепеше съд, пълен с безценна течност, та внимаваше да не разплиска случайно нещо от течността. Посегна към щъркела, погали го и излезе от плевнята навън.

Навън валеше сняг.

Жената тръгна плавно през снега, почти заплува.

Тъжното лице на мъжа се промени. То постепенно доби слисан вид. Най-напред човекът погледна вързаната в ъгъла лисица. После очите му зашариха и се спряха на овцете и на козата зад преградата. Те гледаха глупаво към него и преживяха. Подир това човекът се обърна и видя до себе си щъркела. Птицата изглеждаше умислена, бе се омърлушила. В погледа на човека продължаваше да се чете изненада. Опита се да се усмихне, усмивката му бе стеснителна. Той сякаш се

засрами от самия себе си. „Глей ти! — рече си човекът. — Гледай ти!“

Надникна през вратата. Жената не се виждаше навън. Навън валеше сняг и духаше.

„Виж ти!“ — възкликна пак човекът.

Този път стопанинът на плевнята не взе лисицата със себе си.

На другия ден снегът продължи да вали. На третия ден времето се отгърна, но стопанинът пак не изведе лисицата. Той я взе със себе си чак на по-следващия ден. Щъркелът ги изпрати до вратата и остана до нея да ги чака търпеливо. Върнаха се късно. „Няма — рече стопанинът на щъркела, — ни годеник има, ни дири от годеник!“ На следващия ден човекът и лисицата излязоха отново. Върнаха се късно в плевнята. „Намерихме го годеника тоя път!“ рече човекът на щъркела и хвърли на пода убит лисигер.

На сутринта одра лисигера и окачи кожата му при останалите кожи, за да съхне, а надвечер отвърза лисицата от тъгля и я поведе. Както обикновено щъркелът изпрати човека и посестримата до вратата и се върна в своя тъгъл, за да чака.

Къде се губеше човекът със своята едноока пленница в тия зимни вечери?... И защо жената го упрекуваше, че върши грях, като взема лисицата със себе си?

Той ходеше с нещастницата в каменоломната. Зиме никой не вадеше камък за варниците, хора не минаваха, само лисици се провираха през процепите, през каменните дупки и разломите и много рядко се случваше да мине оттам дива свиня или вълк. Лисиците познаваха всички кухни и лабиринти, самата душа на каменоломната познаваха. Голяма част от живота си те прекарваха в този неплоден, богат единствено на камъни район. Тук отглеждаха малките си, тук

боледуваха или сватбуваха, тук вътре мряха и в пълния смисъл на думата каменоломната бе тяхна крепост. Стопанинът на плевнята водеше лисицата най-напред покрай реката. На няколко места в реката имаше топлици, понякога в тях кацаха диви патици. Нощем лисиците обикаляха помежду топлиците да дебнат патиците. Оттам човекът минаваше помежду студените варници, обхождаше хълма с бандерата, където смъртта бе клепвала косата си, и от бандерата се спускаше по някой от скатовете вътре в самата каменоломна. Връзваше лисицата на равно, видно място, а сам се отдръпваше назад и се скриваше зад камъните. Каменни укрития имаше много. Известно време лисицата стоеше неподвижно, гледаше все в посоката, в която човекът бе изчезнал. Навярно чакаше той отново да се появи сред камъните. Сетне започваше да утърква снега, да скимти и да оглежда с едното си око студената каменоломна. Високо над нея почернялата от времето бандера стърчеше като някой идол. Нищо друго нямаше наоколо.

С настъпването на здрача от различните страни на идола, по платото и из каменните лабиринти започваха да се чуват поривист лисичи лай, виене и нервни писъци. Това бяха любовните подвиквания на лисиците. Вързаната в каменоломната нещастница ставаше неспокойна. Тя също започваше да пролайва и да вика скитащите се наоколо мъжкарари. Ако някой от тях попаднеше на дирите ѝ, то той тръгваше по тях, воден от мамещата миризма, оставена по пътя от лисицата. Тя много внимателно бродираше и бележеше с тайни знакове своята невестина пътека по снега, за да може женихът, който попадне на нея, да не я изгуби. Стараеше се много.

Не беше единствена обаче! Във всички посоки на заснежната земя подтичваха лисици. Те стъпваха чевръсто, бродираха снега и най-старателно бележеха своите пътеки, за да примамят и да насочват мъжкарите след себе си.

Когато първият лисигер се спусна откъм бандерата към еднооката невеста, тя цялата се разтрепера. Заскимтя издайнически и се изправи на пръстите си. Грозно и диво излая лисигерът. Неговият лай прозвуча едва ли не зловещо в пустата каменоломна.

Той се понесе на едри скокове, развявайки разкошната си опашка, без да спира да надава диви викове.

В следващия миг още по-диво и грозно излая пушката на човека, скрит зад камъните. Дулният пламък блесна като развята лисича опашка във въздуха, трепна и се стопи.

Тичащият лисигер се праметна презглава. Падна на едната си страна и се плъзна по нанадолнището към стъписаната лисица. Спря се само на няколко крачки от нея.

От устата му бликна кръв. Лисигерът се опита да я оближе с език, но неочаквано прехапа езика си и се вцепени. Кръвта обagri снега около муцуната му.

Подир малко при него дойде човекът, вдигна го и го отнесе в каменното си укритие. Лисицата продължи да отъпква снега и да чака следващия лисигер.

Друг лисигер не се появи. По някое време човекът дойде при нея, отвърза я и я поведе след себе си. Сега той вървеше по другия бряг на реката. Лисицата продължи да бродира снега и да оставя примамки и тайни знакове по него. Изглежда, че по тази пътека по-късно бе тръгнал лисигерът, който идва при плевнята да вика лисицата и който щъркелът чу как дращи настойчиво с нокти по стената... Ето къде човекът водеше еднооката си пленница, за да я използва за примамка!

Една привечер те пак бяха в каменоломната. Духаше североизточен вятър. Времето бе облачно и меко, валеше слаб сняг. Здравчаваше се бързо, отвсякъде нахлуваше сивота. Небето бе слязло ниско, то почти прихлупваше каменоломната. Докато се наместваше в каменното си укритие и вадеше цигара, за да я запали, човекът откри с изненада, че при пленницата му е дошъл лисигер. Той се бе промъкнал мълчаливо и много бързо. Стоеше съвсем близо до еднооката, бе повдигнал единия си крак и поклащаше някак странно опашката си. Тя и самата опашка изглеждаше чудновата, много тънка и дълга. През падащия сняг и здрача човекът не можа да разбере защо така странна и чудновата му изглежда опашката на лисигера. Той повдигна пушката, прицели се и натисна спусъка. В същия миг лисицата пристъпи към лисигера. Когато димът се разсея, човекът се надигна и видя иззад своето прикритие, че вързаната с телта лисица скимти и се мята върху снега, а лисигерът се извива с пречупен гръбнак. Той изля и изведнъж замря.

Човекът скочи иззад прикритието си. Спъвайки се в дългите поли на шубата, той се затича към агонизиращите в снега лисици. Всъщност той тичаше към своята лисица. Нещастницата го видя и притихна. Може би сметна, че душевадецът ѝ се притича на помощ!... Не знам!...

Душевадецът се наведе над нея и видя, че по шията ѝ е избила кръв.

Той смъкна башлъка от главата си. Лошо се бе прицелил този път.

„Язък!“ рече човекът.

Погледна мъртвия лисигер и разбра защо тъй странна изглеждаше опашката му. Лисигерът бе крастав. От крастата козината на опашката му бе окапала и тя цялата се бе оголила и почерняла като опашка на плъх. По цялото му тяло имаше

плешивини. Човекът се погнуси от вида на краставия лисигер и плю. Сетне отново се наведе над лисицата, за да разбере къде точно е ранена. По шията ѝ продължаваше да избива и да се стича кръв. Лисицата лежеше премаляла и гледаше втренчено душевадеца си. Той подгъна полите на шубата и седна върху един камък. Лисицата продължаваше да го гледа втренчено с едното си око. Той също се загледа втренчено в нея.

Тъжното му лице изгуби всякаква подвижност и стана каменно.

През цялото това време аз стоях на палубата на моя сандък и отдалеко наблюдавах всичко, което ставаше в каменоломната. Лисицата, изглежда, почувства, че я наблюдавам, защото изви главата си на една страна и ме погледна с гаснещото си око.

„Защо ме погуби?“ попита ме тя.

„Не аз — отвърнах ѝ, — погуби те стопанинът на плевнята!“

Лисицата ми рече: „Погаврихте се вие с мене!... Проклети да сте!“

И като прочете молитвата си, тя се отпусна върху снега и притихна. Окото ѝ остана отворено, загледано в сивото небе. Падащите върху него снежинки постепенно престанаха да се топят.

Тогава горе при бандерата се появи смъртта. Тя надникна в каменоломната, видя двата трупа върху снега и седналия до тях човек. Сивото небе се раздвижи бързо, заогъва се и се сниши. Смъртта погледна през рамо и като че повика някого. По платото и из каменоломната тутакси се появиха подвижни сенки. Бяха все сенки на лисици. Помежду им имаше и съвсем малки лисичета. Те ту се спираха, ту подтичваха и по този начин създаваха особена живост и подвижност не само

на платото, а и на цялата каменоломна. Смъртта тръгна между сенките. Тя посивя, превръщайки се в подвижна сянка, и се изгуби. Тъмнината просто я попи. Снегът се усили. За съвсем кратко време и внимателно той пови в бяло еднооката лисица и лисигера с почернялата като на плъх опашка.

Човекът върху камъка се размърда, изправи се и тръгна с препъване през каменоломната. Снегът бързо го скри от погледа ми.

Запалих ветроупорния фенер на палубата. Палех го всяка вечер и го оставях да свети през нощта, да не би някой по невнимание да налети върху ковчега ми. Сетне вдигнах капака на трюма и заслизах по стълбите. Долу в трюма тичаха и си играеха като деца еднооката лисица и лисигерът. Той не гледаше на нея, че е едноока, нито пък тя от своя страна гледаше плешивините и опашката му. Мъртвият китаец се бе възползвал от идването им, за да излезе на открито, да им покаже портрета си и да предизвика тяхното съчувствие. Бе все тъй смален и тъжен. Приличаше на дете, чиито детски атрибути са изпотрошени. Държеше с едната си ръка отпечатъка на своя собствен портрет. Портретът, както и преди, бе мачкан и тъпкан. Макар и избелял, по него личеха следите от гумени обуца и боси ходила... Оризовата хартия шумеше сухо и попукваше... Еднооката лисица и лисигерът с почернялата като на плъх опашка продължиха да си играят, без да обръщат каквото и да било внимание на човека и на портрета му.

Изведнъж почувствах да появява хлад. Обърнах се назад и видях горе в отвора на палубата да стои смъртта. Попитах доста глупаво благодетелката дали мога да ѝ помогна с нещо и да ѝ услужа. Това я изненада. Долната ѝ челюст едва не се откачи от изненада. „На мен ли да услужиш и да помогнеш с нещо?“ — попита тя. „Зная, че с нищо не мога да помогна, благодетелко — отговорих ѝ. — Попитах просто механически!“

Тя рече: „Защо мъкнеш непрекъснато и тъпчеш всичко в този трюм? Ти нито имаш власт над него, нито можеш нещо да обезсмъртиш! Тук можеш само себе си да погребеш!“ Казах на благодетелката: „Аз, благодетелко, зная, че нямам власт! Просто редя и преподреждам сухоежбината в трюма с надеждата, че по този начин ще успее душата си да подреда! Като всеки човек и аз съм пътник, затова гледам кое-що за път да подреда!“ Смъртта ми рече: „Последния ред турям аз! В ръцете ми са всички ваши нишки!“ Казах й: „Ние знаем, благодетелко, че дори безсмъртието през теб минава!“ Тя рече: „Добре е да се знае!“

Благодетелката оправи изместената при изненадата й челюст и затръшна капака на трюма. Затръшна го с такъв трясък, сякаш не капака на трюма ми затваряше, а затваряше ковчега на някой умрял. После тръгна по палубата. Костите на стъпалата й отекваха над главата ми като ударите на тесли, ковящи гвоздеите на капака. Заби последния гвоздей и пропадна проклетницата, та никаква не се видя! Смърт, какво да се прави! Мигар може нещо дружелюбно да очакваме от нея, снизходителност някаква или сговорчивост! Не съм го и помислял даже!

Потърсих еднооката лисица и лисигера с почернялата като на плъх опашка. Те бяха изчезнали. В другия край на трюма дочух да прошумява слабо и да попуква оризова хартия. Моят обитател дори в тъмното не се разделяше с портрета си. Той обикновено окачваше портрета на стената. Съзерцаваше го, радваше му се, понякога ще посегне и да го помилва, подир което лягаше върху голите дъски до него и тъй загледан в портрета си, се унасяше в дрямка. Портретът имаше някакво магическо въздействие върху мъртвия. Подозирам, че мъртвият го боготвореше, поставяше го по-горе от себе си. Поддавайки се на хипнотичното въздействие на

изображението, той бавно, стъпка по стъпка, издигаше в култ и обожествяваше портрета си. В трюма на бедния ми ковчег това нямаше никакво значение, но в живия живот то крие големи опасности с тежки последици както за отделния индивид, тъй и за прогреса и напредъка на цялото общество. В живия живот глупостта обикновено се превръща в благо, от което се ползваме всички! В България тази опасност бе своевременно забелязана и оценена. Вследствие на това през лятото на 1987 година се обнародва специално постановление, свързано с атрибутите на властта. В него се обръщаше особено внимание на портретите, към които властта проявяваше слабост и ги бе взела на въоръжение при себе си като неотменим свой атрибут. Властта непрекъснато променяше канона по отношение на портретите. Ту ги въвеждаше, ту ги извеждаше от канона, ту ги канонизираше, ту ги деканонизираше, като някои от тях канонизираше отново. Властта много обича, като седи, да вижда насреща си своите тиражирани портрети и да им се любува и запаметява. Тя даваше възможност и на самия народ да ги тиражира, да им се любува и запаметява. Постановлението тури край на това. С постановлението се преустановяваше практиката на обществени места и в учрежденията да се окачват портрети на живите, както и да се поставят техните бюстове. Още през същото лято портретите от обществените места се свалиха, а бюстовете премахнаха. В речника на чуждите думи в българския език се дава обяснението, че атрибут значи „прибавено“, постоянно свойство на предмет или явление, без което те не могат да съществуват или да се мислят... Постановлението отне прибавеното, като по този начин отупа любезно пърхота, паднал по раменете на властта!

Щъркелът не видя повече еднооката си посестрима. Животът потече, както и преди, монотонно и еднообразно. В плевнята се появиха първите агнета, козата се окози. Това бе повод зад преградата постоянно да се блее и врещи. Щъркелът остана чужд на шума зад преградата. Дните едрееха бавно, времето омекваше. Една нощ задуха южен вятър, стрехите закапаха и до сутринта снегът от покрива на плевнята се стопи. Брабците се оживиха. Те непрекъснато вдигаха врява. Ту кацаха върху сламения покрив на плевнята, ту литваха и се изсипваха на двора. Отново се връщаха на покрива, повтаряйки все едно и също нещо: „Жив-жив!... Жив-жив!“ Изглежда, че държеха много да кажат на всички и да се похвалят, че са живи. Заслужава си го!... И мишлетата станаха неспокойни. Те не само че подтичваха чевръсто и цвъртяха из всичките ъгли на плевнята, но занадничаха и навън, зад стените, да проверят наистина ли зимата е почнала да обира парцалите си. Само големият сив единак продължи да преминава важно по своя път от леговището до вратата. Той се прибираше задигнал някоя царевична баберка от коша за кукуруз, тромав и трътлест като литературен критик. Промяната на времето не го интересуваше, не чувстваше никакво безпокойство или тревога. Интересуваше се единствено от коша за кукуруз и щеше да прояви безпокойство само когато кошът съвсем се опразни.

Вечер щъркелът будуваше до късно. Ослушваше се. Никой обаче отвън не го повика и не дойде да се отърква покрай стената, както бяха повикали еднооката му посестрима. Въпреки това щъркелът клечеше в своя ъгъл, слушваше се и се надяваше. Постепенно се унасяше в дрямка и заспиваше. Една нощ се стресна и се събуди. Дочул бе в просъница нещо, което го изтръгна от съня. Заслуша се и чу, че отвън някой драска с нокът. Но не по стената, а драска с нокът по небето...

Аха!... Изправи се и закрачи с едри крачки от единия до другия край на плевнята. Подремна малко и отново продължи да крачи неспокойно напред-назад из плевнята.

На сутринта стопанинът отвори вратата и изкара стоката навън. Снегът на двора се бе стопил. Само в сенчестите места имаше мръсни купчини, снегът там бе посивял като мъртвец. Щъркелът прекрачи прага на плевнята и излезе и той навън. Спря се под сайванта. Видя на едната страна под сайванта много лисичи кожи. Те бяха окачени на сушина, за да съхнат. Дали му напомняха те нещо за посестримата, не зная. Зад плевнята се виждаха покривите на къщите. Снегът по тях бе разяден. Щъркеловите гнезда върху комините бяха празни. Зимата бе измътила белите преспи сняг в гнездата, преспите бяха отлетели с появата на първия южняк. Духаше вятър. Той гонеше облаците по небето, късаше ги, зад тях надничаше бистра синева. Слънцето и то понякога надничаше.

Но докато вятърът метеше облаците по небето, то изневиделица нахлу мъгла. Времето се смръщи. Сините прозорци на небето посивяха, слънцето се скри. Едър сняг започна да се премята и да пада тежко върху земята. Бе мокър сняг и парцалив. Щъркелът гледеше изпод сайванта как бързо покри всичко, буквално полепна по червените керемиди на къщите, по дърветата и по оградите. В този сняг имаше някаква веселост, нещо по детски игриво и радостно. Някой си играеше, като късаше дрехите на зимата на парцали и ги захвърляше небрежно върху земята.

Щъркелът излезе изпод сайванта и закрачи из премятащите се парцали сняг. Снегът се топеше бързо и мокреше перата му, но той не обръщаше внимание на мокротата. На няколко пъти се спря и потрака с клюн, за да опита дали този инструмент все още може да трака. Малко по-късно видя сто-

панката. Жената носеше храна, за да я сипе в очуканата алуминиева тепсия. Щъркелът сметна, че тя също е излязла, за да походи из снега и да му се порадва. Той се спря и затрака продължително с клюн. Поздравяваше стопанката с токуване. Стопанката му се усмихна и отиде да остави храната в плевнята. Когато се връщаше през двора, щъркелът отново я посрещна и изпрати с продължително токуване. Този път помаха и с крило и тръгна пак да крачи радостно в снега.

Това бе неговият сняг. Народът нарича този мокър краткотраен сняг щърков сняг. Той го свързва със завръщането на щъркелите по българските земи.

Поваля, поваля и се стопи.

Щъркелът отърси перата си и тръгна към своето зимовище. Бе мокър като кокошка, но в походката му се забелязваше живост. Срещата с първия щърков сняг го оживи. И други пролети го бе връхлитал щърков сняг. Понякога го бе валял в мокрото гнездо, където заедно с женската подреждаха изпотрошените и гнили клечки. Друг път го бе застигал в полет или спешен сред непознати мочурища заедно с някоя малка щъркова колония. Ако се случеше на път, то птиците не спираха, а се повдигаха и продължаваха да летят на север към местата, където са гнездата им. Към родните места ги теглеше привързаността, която зоолозите обозначават с красивата дума „филопатрия“.

Нощем чуваше прелитащите обратно диви патици. Зимни бърнета, зеленоглавки и звънарки, звънящи благозвучно в тъмнината, за да не се изгубят една от друга. Фишове, които все подсвиркват, и чекръкчийки. Чекръкчийките не спираха да въртят чекръците. На отлитане те пак тъй ги въртяха, като размотаваха дългите нишки от родните места до мястото на зимуване. Сега въртяха обратно чекръците, намотаваха на тях нишките и летеха уверено към родните места. Червени

ибиси и диви гъски се носеха в тъмното на север. Птицата слушаше и потръпваше. Всеобща песен се носеше отвсякъде в нощта с един постоянно повтарящ се запев: „О, мой роден край!“

Късно една вечер, когато стопанинът на плевнята си лягаше и се буташе в стопанката си, тя му рече: „Виж какво донесе щъркелът на къщата ни!“ Взе ръката му и я положи върху корема си. Мъжът притихна като някой дивак, когото посвещават в тайнство. „Какво е туй!“ попита шепнешком. „Ще имаме бебе!“ рече му стопанката и го погали. В тъмното човекът се изчерви и се разплака. От умиление и жалост се разплака. С жена си дълго се бяха надявали и бяха чакали дете и ето че съдбата най-после се смили и ги пожали... Подсмъркна в тъмното и рече: „Ще взема утре щъркела да поскита с овцете из полето!“

На сутринта стопанката стоеше при разтворения вратник с ръце, пъхнати под престилката. Тя гледаше как мъжът ѝ извежда малкото стадо овце и козата на улицата. Прехвърчаше слаб сняг. Щъркелът бе излязъл от плевнята и оправяше перата си. Мъжът запали цигара, смукна дълбоко от нея и когато две повесма син дим се развяха от двете страни на лицето му, обърна се към щъркела и рече: „Хайде, побратиме!“ Щъркелът, без никак да се замисля и колебае, тръгна през двора и излезе на разкаляната улица. Сакатото му крило се влачеше из калта, но птицата не му обръщаше внимание, а крачеше с големи крачки по улицата. Стопанката гледаше с умиление щъркела. Направи няколко крачки след него и се разплака. „Боже — рече тя гласно, — помилвай ги!“

И се прекръсти жената, и продължи да плаче, без да изтрива сълзите си. Лицето ѝ се озари с мека светлина и стана като лицето на Богородица.

Водени от стопанина на плевнята и подредени живописно, овце, коза и щъркел вървяха из калта през селото. Хората се спираха да ги гледат, децата ги приветстваха с викове. Човекът вървеше, димеше с цигарата, турил овчарската си тояга на рамо. Той не се обръщаше назад, а гледаше в краката си. Подбираше къде да стъпи в калта, за да не затъва много в нея. Щъркелът крачеше направо. Не подбираше, но и той не се обърна ни веднъж назад. Птиците не са като човека да се обръщат постоянно назад и да поглеждат зад себе си. Назад няма нищо. Ако има нещо, то е напред... Подухваше леко. Щъркелът вървеше подир малкото стадо и вдишваше дълбоко предпролетните миризми, които вятърът носеше откъм полето. По северните страни на покривите още имаше сняг и по хълмовете зад селото бе останал сняг, но южните припечни места бяха безснежни и приветливи. Пъпките по дърветата набъбваха, дървесната кора бе станала по-светла.

От всички страни звъняха весело капчуци.

Човекът изведе живописната група от селото. Той тръгна с нея край шосето, надявайки се да намери там паша за овцете. Тревата обаче бе ланска, жилава и безвкусна. Овцете я пощипваха неохотно, не я одобри и козата. Щъркелът продължаваше да върви с тях. Носещите се в двете посоки автомобили го плашеха. Те ръмжеха и съскаха заканително по асфалта, от тях се носеха враждебни миризми. Човекът поведе стоката и щъркела към полето далеко от пътя. Ръмженето и съскането затихнаха, сляха се едно с друго, превърнаха се в монотонно бучене. Времето леко помръкна, из въздуха се понесоха снежинки. Небето изгуби цвят, ни синьо имаше по него, ни облак бял. То просто посивя. Залутани снежинки танцуваха из въздуха. Като ги гледаше как се носят леко, приличащи на отскубнати отнейде перушинки, щъркелът извед-

нъж зърна в сивото небе три щъркела. Те размахваха равномерно крилата си, летяха в права посока. Малко зад тях се показва четвърти щъркел. Той също размахваше равномерно крила и следваше трите птици пред себе си.

Щъркелът долу се сачиса. Почна да подтичва напред-назад и да маха със здравото крило, за да привлече вниманието на летящите високо братя. Птиците отгоре обаче не го забелязаха. Тогава щъркелът спря да тича, изви главата си нагоре и затрака с клон. Птиците погледнаха към земята, но не отвърнаха на тракането. Те продължиха да размахват все тъй равномерно крила и скоро се изгубиха в сивото небе. „Идат, идат, щърко-мърко!“ — рече човекът. Той се бе подпрял на тоягата си, пушеше и гледаше сакатия несретник как се мъчи да примами летящите в небето свои братя.

Снегът ту се засилваше, ту затихваше. Сред леките залутани снежинки се появяваха цели парцали. Те нито се люлееха, нито танцуваха из въздуха, ами падаха от небето като безкрили. Като камъни падаха. И щом паднеха, се стопяваха.

Не се мина много време и в сивото небе изплуваха нови щъркели. Този път ятото бе голямо. Летеше разпокъсано, птиците си играеха горе, спускаха се или се повдигаха, токуваха в движение, но ни една птица не се отдели. Щъркелът ги изпрати, махайки им с крилото си... Небето задълго остана пусто, само гдето по някоя снежинка се отронваше от него и дълго-дълго се поклащаше из въздуха. Същинска щъркова перушинка!

Стопанинът на плевнята изведе малкото си стадо на ливадата с къртичините. „Ах, сатани такива!“ — възкликна той, когато откри съвсем пресни къртичини в ливадата. В този момент щъркелът видя над ливадата да прелита познатият му от лятото папуняк. Той кацна на първата обрасла с трева чучка. Видът му бе все тъй унил, както и през лятото. „Хъ! Хъ!“

— рече папунякът, поздравявайки по този начин щъркела. Щъркелът не успя да отвърне на поздрава му, защото съгледа в края на ливадата ято щъркели. Те стоеха неподвижно, почиваха от дългия си път. Стопанинът на плевнята също ги видя и поведе към тях малкото си стадо.

Щъркелът обаче изпревари човека. Той закричи с едри крачки към ятото, като си помагаше и със здравото крило. Краят на другото крило се влачеше по тревата, маховите му пера бяха кални и мокри, но това не пречеше на птицата да крачи бодро към своите братя. Някъде дори подтичваше. Тук-там светлееше вода и като газеше през нея, я разплискваше. Унилият папуняк подхвъркна подир щъркела и кацна на нова чучка. Човекът вървеше най-отзад, следван от малкото си стадо. Понякога замахваше с тоягата, за да помете върха на някоя прясна къртичина.

Щъркелът наближи почиващото ято, спря се и затрака с клюн. Така той приветстваше пристигналите свои братя. Птиците го видяха и се размърдаха. Несретникът спря да трака, продължи да крачи радостно към тях. Дори заподскача и се разтанцува. Когато се вряза в ятото, птиците изведнъж се нахвърлиха отгоре му, заудряха го с мощните си клюнове и го повалиха на земята.

Човекът, който видя всичко, се спусна към щъркелите с викове: „Иш!... Иш!“ Заедно с това той въртеше заканително и тоягата над главата си, та дано подплаши птиците. Малкото стадо, щом видя, че стопанинът му тича, спусна се и то да тича, като блееше и врещеше истеричаво. По пътя си разплискваше водата от малките водни огледала. На свой ред и папунякът полетя заедно с човека и кацна на една къртичина, обградена отвсякъде с вода. Без да спира, човекът запрати тоягата към побойниците, за да ги пропъди и да помогне някак си на поваления в нозете им щъркел. Тоягата се

запремята със страшна сила. Свистейки във въздуха, тя помете по погрешка папуняка, чучнал унило на къртичината. Папунякът я забеляза късно, нямаше никак време да подхвъркне. Тоягата го подхвърли нависоко и като се преметна, той цопна като топка във водата, обградила къртичината. Лицето му тутакси стана мораво като лицето на сатаната.

Щъркелите забелязаха тичащия законително към тях човек. Затичаха се и те, заподскачаха по ливадата и като разпериха крилата си, полетяха ниско над пъпчивата от къртичини земя.

Когато стопанинът на плевнята пристигна, видя птицата да лежи посред вода и кал. Бе неузнаваема. Перата ѝ бяха изпомачкани и натрошени. Тя цялата някак бе смачкана и легеше безжизнено върху земята. Като захвърлена дрипа бе, като парцал. Посивелият ѝ клюн бе забит в студената подгизнала земя, търсейки опора в нея, а нозете ѝ стърчеха неудобно.

Няколко калугерици прелетяха тромаво и с вайкане над ливадата. Те сякаш минаха, за да вземат душата на убития и да я отнесат със себе си.

Човекът се наведе и взе тоягата. Потърси с поглед щъркелите — те бяха изчезнали. Долетяха, убиха и отлетяха... Небето над къртичната ливада бе сиво и пусто. То продължаваше да хвърля разсеяно отгоре по някоя и друга шепа щърков сняг. Балканът на запад тънеше в мъгли. Той стоеше все тъй с лице към българските земи, но лицето му бе изгубило всякаква подвижност, като че бе каменно. Човекът се завъртя в пустотията си, обърна се отново към несретника и се загледа в него с празен поглед.

Аз също гледах към ливадата и се питах какво убиха всъщност щъркелите тука? Само един недъгав, изпаднал от

ятото щъркел ли убиха, или убиха и съсипаха някоя благородна душа на халиф?

Седях на палубата и гледах как деца си играят в снега. Мислено бях с тях и им се радвах.

Групата бе много пъстра. И момченцата, и момиченцата бяха облечени с червени и сини якета. Почти половината имаха шушлякови грейки и бяха обути в червени или жълти апрески. Носеха многоцветни плетени шапки, а повечето от момиченцата имаха на шапките си големи помпони. Някои бяха загуглени с гугли, но бързо развързаха гуглите, защото се стоплиха от играта. По-предпазливите и послушни деца носеха ръкавици, макар че ръкавиците им отдавна се бяха намокрили. На много момченца ръцете се бяха зачервили силно от снега и от тях се вдигаше пара. Те често духаха в шепите си, за да ги стоплят.

Навсякъде се мяркаха червени бузи.

Посред чистия сняг, облечени в своите шарени дрешки, първолачетата бяха като пъстри пъргави буболечици, появили се изневиделица на поляната. В началото те се бутаха, препъваха се едно друго, замеряха се със снежни топки или се търкаляха по снега. Някои лягаха по гръб, за да отпечатат себе си, други рисуваха с пръстчета, трети пишеха големи букви. Много от тях, като не знаеха какво да правят, тъпчеха снега, ритяха го, загребваха го с ръце и посипваха с него главите си.

По същия начин децата си играят с морето. Те се втурват към морето буквално като отвързани. Веднага започват да го тъпчат и ритат, гребат вода от него и я разхвърлят наоколо с шепите си, нагазват до колене и започват да маршируват. Вдигайки високо голите си пети, те бият силно с тях по водата. Мъчат се да раздразнят или да събудят морето. После

излизат на брега, отстъпват назад, засилват се и скачат вкупом право отгоре му. Искат да го разплискат!

Сетне се потапят чак до дъното, изчезват от поглед, за да започнат едно по едно да показват главиците си над водата... Те се опитват с всички средства да предизвикат морето, да го събудят и да го накарат да се заиграе с тях. Но морето си остава равнодушно към закачките им.

Тъй и снегът остана равнодушен...

Като се налудуваха и умориха, децата започнаха да търкалят малки снежни валяци. Те ги трупаха един върху друг. Посръчните се заловиха да правят от тези валяци снежни човеци. За кратко време на поляната се появиха няколко снежни човека, обърнати в различни посоки. Те бяха различни и по големина. Някои стоеха леко наклонени на една страна, сякаш се ослушваха.

Правенето на снежни човеци внесе известен ред на поляната. Играта на пъстрите пъргави буболечици доби човешки смисъл. Малчуганите все тъй продължаваха да щъкат живо по поляната, но вече имаха определена цел.

Аз мислено бях с тях и им помагах.

Подир снежните човеци дойде ред на един голям снежен валяк. Този снежен валяк се търкаляше от три момченца. Когато той наедря и почти се изравни по височина с децата, то те не бяха в състояние да го бутат по-нататък. На помощ им дойдоха още няколко момченца.

Те напънаха с рамо и валякът пред тях се затъркаля.

Търкаляше се, но и набъбваше. Растеше не само на дебелина, ами се и издължаваше. Децата продължаваха да го бутат, впрягайки всичките си сили.

По едно време валякът се запъна, сякаш бе срещнал преграда по пътя си. Опитаха се да го разклатят — не помръдна. Повикаха още деца на помощ. Помощта не закъсна. В центъра

се образува нещо като ударно ядро. Първите го подпряха с рамена и с ръце, някои подложиха гръбчетата си, запънаха се и като натиснаха, валякът поддаде, размърда се и внезапно се разполови на две.

Част от децата започнаха да се катерят и пързаят по разполовения на две валяк, докато го стъпкаха и изравниха със земята. Една малка група се залови да прави нов валяк. Някои останаха да духат на ръцете си или ги бяха пъхнали под мишниците, за да ги стоплят.

Новият валяк се преобръщаше, лъкатушеше и едреше. Децата не го оставиха ни за миг да спре, ами все бутеха и бутеха. Той се поклащаше и отстъпваше назад, сякаш бягаше от първолачетата. Но като отстъпваше под натиска им, снежният валяк все повече и повече се уголемяваше, набираше енергия, пълнеше се с мъртва сила. От различни страни към него започнаха да прииждат още деца. Всяко едно от тях си намираще малко местенце помежду другите и щом се наместваше, започваше енергично да бута.

Валякът отстъпваше, но след всяка измината стъпка ставаше по-бавен. Децата продължаваха да бутат.

Аз мислено им помагах.

Изпод тромавата снежна топка се показва земя. По пътя си освен сняг валякът започна да насмита суха трева, замръзнали бучки пръст, ланска шума. С наедряването той постепенно и погрозняваше, загубваше своята симетричност, ставаше по-груб. Децата обаче не обръщаха внимание на задебеляването му. Те чувстваха как преодоляват съпротивата му и това ги опияняваше.

Приличаха ми на малки сизифовци.

Но ето че на едно място снежният валяк спря. Малчуганите се опитаха да го размърдат. Усилията им останаха нап-

разни. Те се разпръснаха и го обградиха от всички страни. Отново ми напомниха пъстри пъргави буболечици, изненадани и разтревожени от това, че голямата им снежна играчка не иска повече да върви. Как тъй досега вървеше, а ето че отведнъж не иска да върви!

Някои заудряха с юмручетата си, взеха да ритат и блъскаха с лакти, обаче студената грамада не се помръдваше, ами продължаваше да стои пред тях като нещо непреодолимо. Неугледен и груб, снежният валяк бе облепен със суха трева, с градински боклуци и ланска шума. Помежду тревата, градинските боклуци и ланската шума се виждаха корубите на измрели буболечки, черупки от охлюви, бучки пръст, песъчинки. Върху чистия сняг на поляната, преоран от децата, той изглеждаше мръсен.

Малчуганите се помаяха около него, разпръснаха се лека-полека и започнаха отново да се замерят със снежни топки, да се бутат и спъват.

По пъртината откъм гората се зададоха жени. Те говореха високо и щом излязоха на поляната, веднага привикаха децата при себе си. Децата се затичаха към жените, затъвайки до колене в снега. Поляната бързо опустя.

Всъщност не опустя съвсем!

На нея останаха да стърчат няколко снежни човека, обърнати в различни посоки, както и големият снежен валяк.

Загледан в студената му грамада, в един миг си помислих, че не деца са си играли допреди малко в снега, а че самото човечество си е играло, като е бутало пред себе си някаква своя много важна, може би съдбоносна идея. Накрая то се е изтощило или разочаровало. Изоставило е идеята по средата на пътя и се е преместило на друго място, за да започне отново да бута пред себе си следващата своя много важна, може би съдбоносна идея.

Мислено бях с него и му помагах.

Една нощ се събудих от странен шум. Имах чувството, че цялото човечество се е събуло босо и е тръгнало да обхожда босо малката ми лодка. Нищо подобно обаче нямаше! Това бе просто шумът от стотиците, а може би хиляди крака на хлебарки. Шестокраките пъплеха по пода на трюма, катереха се по стените, пълзеха по стълбите към палубата или просто щъкаха по всички посоки, като се блъскаха една друга.

Бяха силно възбудени.

Трябваше да мине известно време, докато се разсъня и разбера какво бе оживило тъй много шестокраките ми обитатели. Ровейки се безцелно из бележките ми, те се бяха добрали до написаното за тях. Видях, че по всичките страници на дневниците ми пъплеха хлебарки. Едни теглеха с челюсти и прелистваха надрасканите страници, други тичаха с голяма скорост по редовете и душеха като ловджийски кучета. Някъде се препъваха, защото имаше много поправяни и зачерквани думи. Душещите като кучета, щом откриеха думата хлебарка, спираха се, правеха стойка, а през това време от всички страни към тях се втурваха цели пълчища хлебарки, за да прочетат и да видят в какъв смисъл трябва да се тълкува написаното. Тоест дали в буквалния смисъл на хлебарка, или пък в някакъв друг преносен смисъл. Те тъй откъслечно четеха и въз основа на това откъслечно четене такъвиз тълкувания даваха, че и сам аз изпаднах в най-пълно слисване и неведение относно написаното. Това обаче по никой начин не ги възпираше. Имах чувството, че колкото повече се ровят в написаното, толкова по-голям ставаше апетитът им за четене.

Някои заплитаха краката си из буквите и в препинателните знаци, но не обръщаха особено внимание на това, а като се откачиха от някоя буква, на бегом се понасяха из реда, докато отново не се закачиха някъде. Други стоеха на малки купчинки между редовете или се движеха леко между тях, поспирвайки се от време на време. Бяха стари и прегърбени като галапагоски костенурки. Те за никъде не бързаха. Докато другите тичаха чевръсто по всичките посоки на текста, тези стари прегърбени бабички душеха и следяха внимателно какво пише между редовете. Бях смаян от тях. Всичко писах собственоръчно и зная много добре, че между редовете няма абсолютно нищо, а тези почти овъглени и прегърбени хлебарки пълзяха много внимателно между редовете и четяха. Те клатеха главите си тъй неопределено, че по никой начин не можеше да се разбере одобряват ли това, което четат между редовете, или не го одобряват. Някоя от тях се спираше внезапно, замисляше се, почесваше се с крак многозначително и догонваше отишлите напред.

Видях големи групи как си избираха някое изречение или пасаж. Ако прочетеното им се харесваше, то те неколкостранно се връщаха към него. Тука обаче пак се стигаше до бъркотия, защото една част дочиташе края на изречението или на пасажа, а друга част вече го започваше отначало. Хлебарките правеха най-различни предположения по повод на прочетеното. Едни смятаха, че написаното се отнася само косвено до тях, а всъщност засяга повече човешката подредба, защото тъкмо в човешката подредба има най-много готованци и храненици, които докато се охранват от трохите на благодетеля си — славят го, а ако благодетелят им падне — пръскат се във всички посоки, изпокриват се, спасявайки се поединично, и чакат появата на нов благодетел. Други смятаха, че написаното е и пряко, и косвено за тях, а що се отнася

до това съмнително същество, каквото е човекът, то се подразбира, че щом той съжителства с хлебарките, неминуемо ще заимства и нещичко от тях. То затова се и казва, че с каквито живееш, такъв ставаш!

Общо взето, почти всички се изказваха твърде недружелюбно за написаното за тях. Една хлебарка дори викаше по мой адрес:

„Не стига, че му живеем в скапания ковчег, ами на това отгоре той си позволява да изказва и неодобрение по наш адрес! Че той, вместо да ни хвали и да ни слави за туй, че живеем в ковчега му, гледа ни лукаво, ехиднички и сатирически!“

Няколко хлебарки възразиха. Те помолиха да се запази спокойствие и да не се прибързва, защото, като се прибърза, може да бъде обвинен несправедливо описателят им. Самият факт, че описателят се е заел да ги описва, е вече нещо. Ако на едно място се изказва двусмислено за тях и с известно лукавство и ехидничене, то е възможно по-нататък из бележките да се намери друго място, където написаното ще бъде едносмыслено, без никакво сатиричност, ехидничене и лукавство. „Нима е малко — викаше една хлебарка, — гдето пише, че ние единствени ще доядеме хляба на човека!“

Другите се съгласиха, че това наистина не е никак малко!

Старите прегърбени хлебарки се поспираха, заслушаха се в споровете на другите хлебарки и продължаваха да четат написаното между редовете.

„Я погледнете тук какво пише!“ — извика една хлебарка.

Всички на бегом се втурнаха към нея, а по-далечните спряха да пълзят и се изправиха.

„Чети, де, чети!“ завикаха тия, дето бяха по-далече.

„Тук пише как Бог създаде мишката, за да събира падналите трохи от трапезата му, как котката обаче погва мишката и я гони в буквалния смисъл на думата чак до дупката!“

Възразиха й, подвиквайки: „Че нас това какво ни засяга?“

„Засяга ни най-пряко — рече им хлебарката, — защото вижте по-нататък какво пише!“

И като им рече това, тя пропълзя няколко реда назад и почна да чете на глас: „Дяволът на няколко пъти стана свидетел на това гонение. Възмутен от Божията несправедливост, той настърга сажди от комина на своята адовница (преизпод-нята), замеси саждите с дяволската си слюнка и от сместа направи едно черно шестокрако и плоско нищожество, а именно — хлебарката...“

На това място една хлебарка не издържа и я прекъсна. „Туй не е истина — извика тя. — Туй е апокриф и клевета!“

„Не ме прекъсвайте, а ме изслушайте докрай — рече четящата хлебарка и продължи да чете: — Нищожеството, още довършено-недовършено, пропълзя светкавично из ръцете му, хукна и се настани право под трапезата, до самите Божи нозе. То започна да се охранва от отпадъците на господнята трапеза. Проявяваше голяма лакомия и не се гнусеше никак от нищо. Бог съгледа един ден хлебарката под трапезата си. Стори му се миризлива и отвратителна. Той се погнуси от нея и плю. И като плю, рече: «Това не е мое творение! То не е създадено от ръцете ми! Това изчадие може да бъде само адово! Мрак за него и тъмнина!»... На свой ред и човекът, щом забележа, че Бог се гнуса и плюе, не пожела да остане по-назад от Господа си. За да му угоди, той също се погнуси от хлебарката и плю... Дяволът, като видя всичко относно хлебарката под трапезата, възмути се и от Господа, и от човека, плю с погнуса и се отдалечи от тях!“

Настъпи тишина. Една хлебарка рече: „Аз също се гнуся и плюя!“

Всички хлебарки в трюма се раздвижиха. Оживиха се дори старите хлебарки, гдето бяха се прегърбили като галапагоски

костенурки. Те спряха да четат текста между редовете и завикаха с останалите в трюма: „Нима само вие ще се гнусите и ще плюете!... Ние всички се гнусим и плюем!“

Не успяха обаче нито да се погнусят, ни да плюят, защото в този момент върху палубата горе се потропа. Хлебарките зарязаха написаното за хлебарките и хукнаха коя накъде види. Пръснаха се и се изпокриха мигновено.

Тропането се повтори.

Някой ходеше по палубата с подковани обуца.

Погледнах през една от пролуките между дъските и се стъписах. На палубата на малката ми лодка видях моите мъртви приятели — писателя Емилиян Станев, когото споменах по-преди, артиста Григор Вачков с малък вързоп на рамо и режисьора Методи Андонов със сива гуцулска шапка. Тропайки по палубата с подкованите си обуца, Емилиян Станев показваше на двамата си спътници как именно турският султан тъпчел с папуците си черешовите костилки, разхвърляни по калдъръма под прозореца му, въобразявайки си, че по такъв начин стъпква и самата рая. Той бе облечен в ловен костюм, носеше белгийска ловна пушка, богато гравирана.

Тъй както тропаше, имитирайки турския султан, изведнъж спря и се вгледа в небето над себе си. Небето бе чисто, звездно и безкрайно дълбоко. Двамата спътници на писателя също се спряха и погледнаха и те към небето.

Те видяха как по него с голяма скорост се носи метеорит. Гришката попита:

„Това, бае Емилияне, не може да се уцели, нали?“

Без да каже нито дума, Емилиян свали пушката от рамото си, насочи я към носещия се по небето метеорит и като даде нужното предварение, натисна спусъка. „Туммм!“ изстена пушката и блъвна пламък из дулото си. Пламъкът ѝ бе като опашката на Халеевата комета.

Удареният от изстрела метеорит се пръсна мигновено, разжари се и започна да пада като бенгалски огън към земята. Емилиян скърши пушката, продуха цевта, припълни, а пръснатият метеорит още продължаваше да искри, падайки към земята. Гришката и Методи гледаха със сияещи очи. Ме-

тоди стискаше с ръка бялата си брада. Той умря млад, на четирийсет години, с черна брада, сега брадата му бе бяла. Лицата и на тримата бяха сиви, барутени, като лица на хора от друга цивилизация. Далече зад тях, почти на хоризонта, съгледах покойния ми баща. Макар че беше далеко, виждах го съвсем отчетливо. Той бе потънал до пояс в мъгли. Гледаше към ковчега, леко монголоидното му лице бе замислено, но приветливо. И то бе като лице на човек от друга цивилизация. Той бе най-млад от всички, на трийсет и девет години.

Пръснатият от Емилияновия изстрел метеорит продължи да пада. Искрите му се посипаха върху плещите на баща ми и изгаснаха. Баща ми отърси с ръка метеоритните сажди от раменете си, като продължаваше да ме гледа замислено и приветливо.

Извиках, но никой отвън не ме чу. Може би ние още не знаем как да викаме мъртвите, за да ни чуят... Опитах се да вдигна капака. Не помръдна. Бе тежък като надгробна плоча. Не ми оставаше нищо друго, освен да наблюдавам милите на сърцето ми покойници, като залепя лице до тесните пролуки между дъските на палубата.

Мъглите навън се раздвижиха, тръгнаха към ковчега и скриха баща ми.

Върху палубата останаха само тримата нощни посетители.

Следях ги през тесните дъсчени пролуки. Те насядаха. Емилиян пригладдаше с ръка цевите на пушката, без да бърза, и обърна внимание на Гришката и на Методи върху някакви особености на жената. По всяка вероятност той продължаваше някакъв разказ, започнат от по-рано, преди още да се появят на палубата.

Той обясняваше на своите слушатели, че женските бедра горе в края били слепени. „А!... Не може да бъде!“ — възкликна Методи, стискайки с една ръка брадата си. Гришката плясна с ръце и рече: „Не думай, бае Емилияне!... Как тъй, слепени!“ Като поприглаждаше цевите на пушката, Емилиян обясни на двамата си слушатели, че бедрата на жената, тъй както се издигат нагоре, подобно на две мощни мраморни колони, постепенно се доближават едно към друго и се слепват.

Двамата Емилиянови спътници се спогледаха и си рекоха един на друг: „Как тъй в предишния си живот не сме го забелязали това!“ ... Те бяха във висша степен учудени. Гришката попита: „При всяка жена ли, бае Емилияне, е така?“ Емилиян му отговори, че при всяка е така, но че малцина мъже го забелязват и затова не могат да го оценят.

В този момент една голяма водна капка падна тежко върху палубата досами нозете на Гришката и се пръсна. „А!“ възкликна Гришката и се взря в небето.

„Какво има?“ попита го Емилиян.

„Небето изглежда, че прокапа!“ отговори Гришката, продължавайки да се взира в дълбокото звездно небе.

Емилиян протегна длан и малко подир това върху нея падна голяма водна капка. Подир нея падна още една... после още... и небето закапа равномерно.

„Наистина капе! — рече Емилиян. — Ще трябва да се подложи нещо на капчука!“

Гришката се порови във вързопа си и извади от него празна консервна кутия. Остави я на палубата пред себе си. Водните капки започнаха да падат в кутията. Отначало звънко, а след това се удряха в нея вътре все по-глухо и по-глухо. Върху палубата пропълзя мъгла и започна нежно да се увива около тях. Когато консервната кутия се напълни и преля, Методи я взе и плисна водата зад борда. Той я върна

на старото ѝ място, капките отново започнаха да падат и да откънтяват в нея.

Тримата продължиха да разговарят помежду си и да ръкомахат, но след като мъглата пропълзя и взе да ги обгръща нежно, аз престанах да чувам думите им. Чувах единствено водните капки, как падат глухо в консервната кутия. Тъй както говореха, смееха се, учудваха се или ръкомахаха, тримата постепенно почнаха да се стопяват и изгубват в обгръщащата ги отвсякъде мъгла. А водните капки все тъй продължаваха да падат и да отекват равномерно и глухо в консервната кутия.

Опитах се отново да повдигна капака на палубата. Този път натиснах с всичката си сила. За голяма моя изненада капакът се отвори съвсем леко, като че ли от само себе си. Ковчегът слабо се люлееше. Палубата се накланяше ту на едната, ту на другата си страна. Окаченият върху нея ветроупорен фенер се поклащаше и едва-едва мъждукаше. Небето отгоре бе звездно, дълбоко и чисто.

Поради люлеенето на ковчега не смеех да се изправя. Пропълзях на четири крака до консервната тенекиена кутия. Тя се бе напълнила. Водата от нея преливаше и се стичаше по палубата. Плиснах водата зад борда и оставих кутията на старото ѝ място. Водните капки продължиха да падат равномерно в нея. Изглежда, че в тази ръждясала тенекиена кутия капеше водният часовник на самата Вселена. По този начин тя отмерваше изтичащото време.

Чух стъпки.

В отвора на трюма видях да се показва големият сив плъх от плевнята. Той помириса въздуха, пропълзя по палубата и пропадна зад борда. Подир малко се чу плясък на вода. Тежко цопна големият сив единак зад борда. Припляска с лапи и притихна. „Хъ! Хъ!“ — рече някой окуражително зад мене.

Обърнах се. В края на палубата, до едва мъждукащия фенер, бе кацнал един съвсем унил папуняк (циганско петле). Именно този унил папуняк ми викаше: „Хъ! Хъ“, за да ме окуражи и да ми каже, че не съм съвсем сам на палубата на ковчега.

Въпреки присъствието на папуняка или тъкмо поради това изведнъж се почувствах безкрайно сам и ми дожаля. Дожаля ми неудържимо, страшно ми дожаля за целия мой мизерен животец! Бедният мой въшкав животец!

Дожаля ми за него и се разплаках.

О, мой бедни животецо!

О, мащехо моя!

Издание

Автор: Йордан Радичков

Заглавие: Ноев ковчег

Издание: пето преработно

Издател: Издателство „Нике“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2019

Тип: роман (не е указано)

Художник: Ива Димитрова

ISBN: 978-619-91377-0-3